

Organisaties en genootschappen.

P. van Ulsen

7 november 2017

Inhoudsopgave

1	Wijsgeren sluiten de rijen —het interbellum	2
1.1	Beths denkbeelden over het belang van organisaties	2
1.2	Nederlandse genootschappen	11
1.2.1	Significa: in vogelvlucht	12
1.2.2	Significa: denkbeelden.	19
1.2.3	Significa: Beths kritieken	30
1.2.4	Significa: congressen en Synthese	34
1.2.5	Internationale School voor Wijsbegeerte.	40
1.2.6	Genootschap voor Critische (Wetenschappelijke) Philosophie.	42
1.2.7	Algemene Nederlandse Vereniging van Wijsbegeerte	45
1.2.8	Wiskundig Genootschap	47
1.2.9	Akademie van Wetenschappen.	48
1.3	Internationale filosofische verenigingen	50
1.3.1	Wiener Kreis: WK, Verein Ernst Mach, Berliner Gruppe	50
1.3.2	Wiener Kreis: Nederland en de WK	55
1.3.3	Wiener Kreis: Unity of Science Movement	63
1.3.4	Institut International de (Collaboration) Philosophique.	67
1.3.5	Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie.	69
2	Wetenschapsfilosofische organisaties —na WWII	70
2.1	Genootschappen ontstaan	70
2.1.1	Société Internationale de Logique et de Philosophie des Sciences	70
2.1.2	Nederlandse Vereniging voor Logica.	72
2.1.3	UNESCO-organisaties: ICSU, CIPHS	73
2.1.4	Kleinere organisaties: AIPS, IIST PSA, Phil.Sc.Group.	73
2.1.5	International Union of Philosophy of Science.	74
2.2	UIPS versus UIHS	77
2.2.1	International Union of History of Sciences.	77
2.2.2	Association for Symbolic Logic.	81
2.3	Eenheid in Veelheid	82
2.3.1	International Union of History and Philosophy of Sciences	82
2.3.2	International Mathematical Union.	93
2.3.3	Wetenschapshistorici op water en brood	97

3	De eerste jaren van de UIHPS	105
3.1	De UIHPS in de VS	105
3.1.1	National Academy of Sciences	105
3.1.2	National Committee UIHPS-VS	107
3.2	Pecunia non olet	110
3.2.1	Bestuur en bevoegdheden	110
3.2.2	Functies bij PS (DLMPS), HS (DHS), UIHPS.	112
3.2.3	Symposia en congressen	112
3.3	Een samenzwering	116
3.3.1	Verdwenen notulen	116
3.3.2	AIPS geëlimineerd	119
3.3.3	AIPS: een dode staat op	123
3.3.4	UIHPS, DLMPS, latere fasen	125
3.4	Nawoord	126
4	Redactioneel werk	126
4.1	Inleiding	126
4.2	Studies in Logic	128
4.2.1	Redactionele opzet	128
4.2.2	Aandachtsgebieden	133
4.3	Journal of Symbolic Logic	149
4.4	Nawoord	152
5	Supplementen	152
5.0.1	Afkortingen van organisaties	152
5.0.2	Bronnen	153
5.0.3	Dankbetuiging.	154
6	Bibliografie	154

1 Wijsgeren sluiten de rijen —het interbellum

1.1 Beths denkbeelden over het belang van organisaties

Op het gebied van organiserend vermogen op logisch, wetenschapsfilosofisch en wijsgerig terrein heeft Nederland een goed figuur geslagen. Er zijn tal van leidende figuren geweest van nationaal en internationaal belang. Er is er echter maar één die allen slaat, en dat was E.W. Beth. Derhalve zal het verhaal over het reilen en zeilen van logische en methodologische verenigingen vooral op hem toegespitst worden, en daarmee vooral op de eerste twintig jaar na WWII. Bovendien had Beth zo zijn ideeën over organisaties. Dat maakt een focus op hem ook interessanter. De anderen komen op hun tijd ook aan bod, en onder hen vallen niet de minsten. Voorbeelden van hen zijn A. Heyting, F. Staal, G. Mannoury, H. Freudenthal, L.E.J. Brouwer, A.G.M. van Melsen. Men kan hiermee doorgaan, velen hebben zich niet onttrokken aan deze taken van meer algemeen belang. Helaas kan niet aan iedereen aandacht worden geboden.

Een belangrijk bestanddeel van Beths bezigheden bestond uit zijn organisatorisch werk. Ook Heyting speelde naast Beth een rol bij tal van, ook internationale, geleerde genootschappen en organisaties. Hij was daarbij echter niet zo prominent aanwezig gelijk Beth. Vaak traden Beth en Heyting gezamenlijk op t.b.v. een door beiden gedeeld doel voor ogen. In alle gevallen was het vooral Beth, die met nieuwe dingen aan kwam en had Heyting een meer ondersteunende rol. Hierdoor zal de meeste aandacht in dit stuk vooral naar Beth uitgaan. Naast Beths algemene denkbeelden over het nut van organisaties, valt het praktische deel uiteen in de volgende onderdelen:

- Organiserende bezigheden gerelateerd aan de Nederlandse en buitenlandse filosofie.
- Beths intree in internationale organisaties; de vorming van wetenschapsfilosofische en logische verenigingen.
- Vorming van de International Union of History and Philosophy of Sciences [UIHPS].
- Redactioneel werk.

Gedurende zijn gehele leven is Beth lidmaat geweest van vele organisaties. Bestuursfuncties heeft hij nooit geschuwd. Veel tijd heeft hij gestoken in het oprichten of het bijeenbrengen van diverse verenigingen. Waarom stak hij daar zo veel tijd in, die hij toch beter aan wetenschappelijk werk had kunnen besteden? De doelen, die men met organisaties kan bereiken zijn belangenbehartiging, het uitgeven van periodieken, het organiseren van congressen en het kweken van een goede voedingsbodem voor wetenschap en onderlinge contacten. Als deze ‘infrastructuur’ nog niet aanwezig is, dan zal men enige tijd er in moeten steken om daar later de vruchten van te kunnen plukken. Jammer genoeg kon in het geval van Beth van dat laatste geen sprake zijn vanwege zijn vroegtijdige overlijden. Maar niet alleen was Beth zelf een groot liefhebber van congressen, er was ook nog een ideologisch motief bij hem aanwezig. Congressen geven ruimte aan een internationaal forum en daar was hij een voorstander van. Eén van de overwegingen daartoe wordt beschreven in Beth (1948a):

‘De hedendaagse totalitaire politiek kan voor een aanmerkelijk deel worden teruggebracht tot de invloed van G.F. Hegel. De zeer grote, nog steeds voortdurende invloed van Hegel’s ideeën is echter m.i. niet uit haar innerlijke gehalte te verklaren. Van meer belang is het feit, dat Hegel’s filosofie gedurende enige decennia een monopoliepositie heeft ingenomen. Van Pruisen uit is ze daarna haar zegetocht begonnen, eerst door Duitsland, vervolgens door Europa en zelfs daarbuiten. Was Hegel’s filosofie in een vroeg stadium van haar ontwikkeling blootgesteld geweest aan een discussie op internationaal plan, dan zou zij naar mijn mening zelfs in Pruisen nimmer een groot prestige hebben kunnen verwerven en zou ons wellicht veel ellende bespaard zijn gebleven.’

Een ander doel voor organisaties ligt in het uitgeven van periodieken. Een voorbeeld hiervan is de Association for Symbolic Logic [ASL] met de Journal of Symbolic Logic [JSL]. Sommige organisaties hadden geen eigen periodiek, maar hadden wel bindingen met bepaalde bladen, zoals de International Society for Significs [ISS] met Synthese en de Société Internationale de Logique et de Philosophie des Sciences [SILPS] met Dialectica. Op vaderlandse bodem is de Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte [ANVW] gelieerd aan het Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte [ANTW].

Beths redactionele werk was niet organiserend werk in de strikte zin van het woord, maar droeg wel bij aan het internationale forum waar Beth een voorstander van was. De verspreiding en uitwisseling van wetenschappelijke ideeën over de logica en wetenschapsfilosofie vinden hun schriftelijke en openbare voltooiing in boeken en tijdschriften. Aan beide media heeft Beth bijgedragen door het oprichten van de boekenreeks *Studies in Logic* in een tijd toen er voor logica nog weinig lopende reeksen waren, en door zijn deelname aan de redactie van de *Journal of Symbolic Logic*.

Belangenbehartiging kan ook een drijfveer tot het oprichten van organisaties vormen. Men kan menen dat organisaties wel moeten leiden tot het verbeteren van wetenschappelijk onderzoek. Dit kan op een deceptie uitdraaien. Veel werk, veel ruzie, weinig resultaten, die men aan het instandhouden van een organisatie kan toeschrijven. Een voorbeeld van het laatste vormt een brief van de logica-historicus I.M. Bochenski aan W.V. Quine:¹

‘I have been deceived. It is in my opinion that international organizations do not help research. Moreover, if I have been personally drive out of the field of research for some years, this is due for a part at least, to the necessity of working for such organizations.’

Toch zag Bochenski wel wat in door mensen zoals hijzelf georganiseerde groepen. Anders staan anderen, in logica minder competente lieden, klaar dit te doen om onder de mom van logica eigenaardige ideeën aan de man te brengen en geld op te strijken. Bochenski stond hierin niet alleen, Beth had hetzelfde idee. Dat idee zou voor Beth een leidraad vormen voor beslissingen en koers binnen zijn wetenschapspolitiek

In 1959 gaf Beth een overzicht van het reilen en zeilen binnen de wereld van logica en wetenschapsfilosofie. Dit deed hij, omdat mensen die werkzaam waren in deze vakgebieden en daarnaast bezig waren deze vakgebieden te institutionaliseren, veelvuldig last hadden van allerlei aantijgingen, die zij moesten zien te weerleggen. De aantijgingen kwamen voornamelijk uit twee hoeken. De ene was die der filosofische diehards, de andere die der exacte wetenschappen. Ook binnen de laatste groep werden logica en wetenschapsfilosofie dikwijls niet al te serieus genomen. Binnen de voor naar erkenning hunkerende wetenschapsfilosofen en logici belangrijke *International Council of Scientific Unions [ICSU]* had men daar nogal eens last van. Het ‘propagandaraapport’ van Beth uit 1959 behelsde naast een algemene inleiding een overzicht van congressen, organisaties, tijdschriften en boekenreeksen om hem en de zijnen status te verlenen. Bovendien had men telkens weer te maken met de argumenten dat in vroeger tijd de wetenschapsfilosofen en logici nooit een eigen organisatie hadden opgericht, de wetenschappelijke resultaten uit deze hoek miniem waren en er geen internationale congressen georganiseerd werden. In het verlengde hiervan lag de bewering dat eigenlijk alles al door de filosofen en wiskundigen gedekt werd. De *Union Internationale de Philosophie des Sciences [UIPS]*² was van uit dit gezichtspunt dan ook alleen bedacht om geld los te krijgen, wat in zekere zin waar was. Maar iedereen was op geld uit. Beth vond derhalve dat:³

¹Brief I.M. Bochenski – W.V. Quine (president ASL), 15 mei 1953, (Fribourg, Zwitserland).

²*International Union of Philosophy of Science [IUPS]*.

³Brief Beth van 13 januari 1959 aan bestuur PS [*Philosophy of Science*]-sectie van de *UIHPS*. De oorspronkelijke Franse versie van het rapport van Beth stamt uit de jaren rond 1953. Ook rond 1953 had Beth een overtuigend verhaal nodig om logica en wetenschapsfilosofie aan te prijzen.

‘Such terms as ‘logic’, ‘methodology’, ‘philosophy of science’, ‘research on foundations’, ‘philosophical analysis’, ‘axiomatics’, are currently understood as referring to widely divergent intellectual activities which have nevertheless in common that they originate from, at least are strongly influenced by, the interaction of certain philosophical concerns with scientific conceptions pertaining to the domains of mathematics, physics, biology, and so on. In many cases it has proved difficult to find for such activities an appropriate place in academic life, the more so as from time to time they happen to associate with tendencies which show no clear connections either with the sciences or with philosophy. The divergent tendencies existing in the domain with which we are concerned, the variety and complexity of the problems which arise from its study, the often surprising geographical distribution of workers and research institutes, and its manifold, sometimes completely accidental, connections with institutions (associations, periodicals, professorships, and the like) devoted primarily to completely different domains of science or philosophy, have for many years prevented the development of an organisation comprising all specialists working in the domain as well as the creation of specialised institutions. Only recently has the need become manifest for associations, periodicals, professorships and so on, devoted primarily or exclusively to the study of logic, methodology, and philosophy of science, and has an international organisation been established which, in principle, can be regarded as representing all scientific workers in the field.’

De volgende hoofdstukken m.b.t. organisaties gaan over de diverse op wetenschapsfilosofie gerichte genootschappen, hun onderliggende relaties, ruzies en de rol van Beth in deze zaken. Minder aandacht zal worden besteed aan Beths lidmaatschap van tal van geleerde genootschappen, waar hij niet zelf een bestuurlijke rol bij heeft gespeeld. Een voorbeeld hiervan is Beths lidmaatschap van het Wiskundig Genootschap [WG]: wel gaf Beth lezingen en beantwoordde door het WG uitgeschreven prijsvragen en opgaven. Een uitzondering op deze regel zal gemaakt worden voor de significante beweging. Beth zelf speelde overigens geen blijvende rol van betekenis daarbinnen.

In Nederland bestond er op het gebied van organisaties op filosofisch terrein de Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte [ANVW] met daarnaast groepen, zoals de Vereniging voor Critische (Wetenschappelijke) Wijsbegeerte en de significi. Verder was er nog de School voor Wijsbegeerte te Amersfoort. Na de oorlog richtte Beth samen met A. Heyting en A.G.M. van Melsen de Nederlandsche Vereniging voor Logica en Wijsbegeerte der Exacte Wetenschappen [NVL] op. In de andere verenigingen zag Beth toch niet zo sterk de ideeën gerepresenteerd, zoals hij er op nahield. Ondanks dat bleef hij lid van de ANVW. De ANVW was net als allerlei andere landelijke filosofische verenigingen aangesloten bij de Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie [FISP]. De FISP viel onder de International Council of Humanistic Sciences [ICHS],⁴ de ICHS onder UNESCO en UNESCO onder de VN. Door middel van de beide Nederlandse verenigingen (NVL, ANVW), maar ook de Association for Symbolic Logic [ASL], was het Beth mogelijk als bestuurslid of afgevaardigde naar buiten toe op te treden. Ook in de grotere internationale organisaties was hij veelvuldig als bestuurslid of vertegenwoordiger te vinden, wat hij ten dele te danken had aan

⁴Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines.

de springplankfunctie van de beide Nederlandse verenigingen. Hiernaast was Beth lid van niet aan landen gebonden organisaties zoals de ASL. Van van de Société Internationale de Logique et de Philosophie des Sciences [SILPS] werd hij lid in de begintijd toen deze vereniging nog voor persoonlijke lidmaatschappen openstond. Deze beide organisaties waren op hun beurt stemhebbend lid in internationale organisaties. Andere internationale genootschappen, waarvan Beth persoonlijk lidmaat was, bestonden uit de Brusselse Academie —de Académie Internationale de Philosophie des Sciences [AIPS]— en het Institut International de (Collaboration) Philosophique [IIP].

Na de Tweede Wereldoorlog werden tal van geleerde wetenschapsfilosofische genootschappen opgericht. De eerste naoorlogse vereniging was de SILPS. Vanuit deze vereniging werden landelijke verenigingen — aanvankelijk alleen in Europa — opgericht ten bate van de beoefening en de belangenbehartiging van logica en wetenschapsfilosofie. Naast de SILPS waren er ook andere verenigingen actief op dit terrein. Te noemen vallen de ASL, de AIPS, het Institute for the Unity of Science, de International Society for Significs [ISS], de Philosophy of Science Association [PSA] en de Philosophy of Science Group. Bij de ene organisatie trof men alleen institutionele leden aan (SILPS), bij de andere meer individuele leden (ASL). Men wenste te komen tot een al deze organisaties te omvatten orgaan. De leden hiervan zouden dan institutioneel zijn. Hiervan konden de diverse landelijke verenigingen lid worden. Tevens wenste men verbindingen met de International Council of Scientific Unions [ICSU] aan te gaan. De ICSU stond onder de hoede van de onder de Verenigde Naties ressorterende United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation [UNESCO]. De UNESCO viel onder de in 1945 opgerichte VN. De ICSU bestond al voor de Tweede Wereldoorlog en dateerde van 1931.⁵ De ICSU had wel een in 1931 opgeheven voorganger: de in 1919 opgerichte International Research Council [IRC]; de IRC werd door L.E.J. Brouwer bestreden i.v.m. de boycot van Duitse wetenschappers in de periode direct na WWI.

Om diverse redenen, maar vooral om de ICSU binnen te komen, hebben de wetenschapsfilosofische en logische genootschappen een overkoepelend dak gevormd: de UIPS. Deze werd gecombineerd met de Union Internationale d'Histoire des Sciences [UIHS] tot de Union Internationale d'Histoire et de Philosophie des Sciences [UIHPS]. De UIHPS tenslotte werd als lid van de ICSU toegelaten. De bedoeling was om per land een UIHPS-afdeling te hebben, die weer in verschillende secties kon worden onderverdeeld. De oprichting van één landelijke UIHPS-afdeling, namelijk die van de Verenigde Staten, zal iets uitvoeriger behandeld worden. Dit, omdat men hier te maken heeft met een al reeds bestaande belangrijke organisatie in de vorm van de ASL. Tarski heeft een rol gespeeld bij het tot stand komen van de UIHPS en de nationale afdeling daarvan in de Verenigde Staten. Ook Beth bemoeide zich in de oprichtingstijd nogal eens met de interne affaires van die Amerikaanse nationale afdeling. Daarnaast ken men op Beths bemoeienissen wijzen bij het weer laten herrijzen van wetenschapsfilosofisch en logisch werk in Duitsland, en daarbij ook betrokkenheid om een Duitse vereniging op dat gebied op te zetten en lid te laten worden van internationale organisaties.

Niet alleen Beth zette zich rond 1950 in. L.E.J. Brouwer heeft enige tijd als be-

⁵(Hodges, 2012).

stuurslid van de AIPS en bovendien als voorzitter van de UIPS gefungeerd. Ook A. Heyting is bestuurslid van de UIPS geweest.

Er wordt hier niet gesuggereerd dat er voor de Tweede Wereldoorlog helemaal niets bestond waarin de wetenschapsfilosofie en logica vertegenwoordigd werden. Naast secties dienaangaande bij verschillende filosofische organisaties had men al diverse verenigingen. Congressen over deze onderwerpen werden al gehouden en werden er tijdschriften op dit vakgebied verzorgd. Hiernaast had men belangrijke universitaire centra met internationale uitstraling, waaronder Göttingen, Warschau, Berlijn, Wenen en Zürich.

Verenigingen: al genoemd zijn de ISS (Amsterdam) en de ASL (opgericht 1935). Daarnaast had men de Verein Ernst Mach (Wenen, naast of verlengstuk van de Wiener Kreis), het Internationale Gesellschaft für empirische Philosophie, Ortsgruppe Berlin (1927) —later Gesellschaft für wissenschaftliche Philosophie, ofwel de ‘Berliner Gruppe’.

In de eerste helft van de twintigste eeuw had men niet veel internationale ontmoetingsplaatsen. Daarin werd door de internationale congressen en colloquia voorzien. Alle geleerden van naam liepen de congressen af, ook Beth, Heyting en Brouwer. Een opsomming van de belangrijkste op wetenschapsfilosofisch gebied is derhalve gerechtvaardigd. In de eerste plaats moet het Congrès International de Mathématiques et de Philosophie (vanaf 1900 regelmatig gehouden) vermeld worden. Hiernaast had men de Erlanger Tagung (1923), de Tagung für Erkenntnislehre der exakten Wissenschaften (Praag 1929 (1e), Königsberg 1930 (2e)), de Prager Vorkonferenz (1934), de Entre-tiens de Zurich (1938 (1e), 1948 (2e), 1951 (3e), 1953 (4e)), het International Congress for the Unity of Science (Kopenhagen 1936 (2e), Parijs 1937 (3e), Cambridge 1938 (4e), Harvard 1939 (5e), Chicago 1941 (6e)) en de congressen van de signfici —de significante congressen vooral na WWII.

Daarnaast had men voor kennisopname de tijdschriften. Belangrijke internationale tijdschriften voor onze doelgroep waren: Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Philosophie (vanaf 1877, vanaf 1902 als Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie), Rivista di Matematica (Turijn, vanaf 1891), de Revue de Métaphysique et de Morale (Paris, vanaf 1893), de Revue Philosophique de Louvain (Leuven, vanaf 1894), Mind (vanaf 1876; uitgegeven door de Mind Association, University of York), Analysis (vanaf 1933; Analysis Trust, Oxford University). In een latere periode kwamen daarbij Erkenntnis (vanaf 1930 tot 1938, Wenen-Berlijn), The Journal of Symbolic Logic (vanaf 1936, USA) en Synthese (vanaf 1936).⁶

De onderlinge verbrokkeling was zeer onaangenaam voor de wetenschapsfilosofen. Zij hadden in het begin weinig organisaties om op terug te vallen —daarna was er weer sprake van een overdaad—, hun belangen te laten behartigen, congressen te organiseren, periodieken uit te geven en vooral om voor die bezigheden de juiste subsidiepotjes aan te spreken. En subsidiepotjes werden er in die naoorlogse periode zeker gevormd, o.a. door UNESCO dat geld kreeg van de Verenigde Naties, en van dat geld een zekere hoeveelheid te vergeven had voor doeleinden van diverse culturele aard. Bovendien komen andere instellingen, en in het bijzonder staatsinstellingen, eerder over de brug met

⁶De opsommingen van verenigingen, congressen en tijdschriften zijn deels afkomstig uit het al eerder geciteerde rapport van Beth van 13 januari 1959.

financiële hulp, indien men met een door de UNESCO ‘officieel’ erkende instelling te maken krijgt. Om gelden te spreiden maakte men binnen UNESCO gebruik van allerlei organisaties, die zich op een hiërarchische manier ten opzichte van elkaar verhielden. Meestal werd er echter in een dergelijke club de dienst uitgemaakt door een bepaalde groep personen van een zekere kleur. Dit hield in dat anderen zich vaak binnen een dergelijke organisatie niet goed vertegenwoordigd achtten en er toe overgingen om met medestanders zelf een organisatie op te richten en daarmee te trachten erkenning van UNESCO te verkrijgen. Ook bij UNESCO konden moeilijkheden ontstaan, omdat de mensen die de beslissende instanties bemanden, zo hun mening over wetenschap en filosofie hadden. Vaak had men dan nog te rekenen op campagnes van andere, al erkende organisaties, die meenden hetzelfde gebied te bestrijken. Op deze wijze konden ze bovendien voorkomen dat de spoeling van de te verkrijgen gelden dunner zou worden. Bij dit alles kwamen dan nog de ruzies van persoonlijke aard en een onverholven machtsstrijd. In deze kleurrijke omgeving moest ook Beth opereren.

Zoals uit het voorgaande af te leiden valt waren een aantal, ook in Beths citaat, aangevoerde aangevoerde doelen om met belangenorganisaties te bereiken. De wetenschapsfilosofen en logici kregen zo hun invloed en geld. Deze situatie duurde voort ook na Beths overlijden in 1964. Er kwam door verschillende oorzaken echter in de loop van tijd een kentering m.b.t die vak- en belangenorganisaties. Zij waren niet meer zo erg nodig. Men was gesettled. De wijze van onderlinge communicatie van wetenschappers kreeg meer mogelijkheden over meer draaischijven. Bovendien liep de geldelijke ondersteuning over internationale beroepsorganisaties terug. Andere geldbronnen en distributie van geld deden hun intree. Bovendien wisselden de coalities. Een voorbeeld: het zal opvallen in de naoorlogsche secties dat Beth streefde naar zelfstandigheid voor wetenschapsfilosofie en logica met daarbij een afwijzen van samenwerkingsverbanden met andere groepen. Men kan hier denken aan puur wiskundigen en filosofen. Een groot deel van Beths organisatorisch werk met de vele sluwe plannetjes van hemzelf en zijn tegenstrevers ging daar aan op. Men wenste geen samenwerkingsverband met de FISP of ICHS. Op het eind kan men de denkbeelden van de latere voorzitter van de DMLPS (de vroegere UIPS), Hodges, lezen en daaruit opmaken dat men na 2000 dergelijke samenwerking juist wel zoekt. Men kan echter niet daaruit opmaken dat de organisatorische inspanningen van wetenschapsfilosofen en logici, waaronder Beth, dan niet zinvol geweest zijn. Afgezien van vergadertijgers vonden in die beginperiode wetenschappers deze bezigheden niet prettig, maar wel noodzakelijk. Juist in de verminderde noodzaak voor dit organisatorische werk en de toen gevormde organisaties ligt derhalve het behaalde succes hiermee. De hier te bespreken voorronde van 1945 tot pak weg 1965 was dus zeker essentieel voor de later behaalde resultaten.

Men had in die beginperiode te maken met mensen en instellingen uit tal van landen. Om hiermee alles op één lijn te krijgen was lang niet eenvoudig. In de eerste plaats al door de communicatie. De verbindingen liepen niet zo snel als tegenwoordig en waren per land verschillend. In grote landem als de VS was het gemakkelijk om telefonisch van de ene kant van het continent naar de ander zijde telefonisch contact op te nemen. In Europa was het altijd nog een onderneming om vanuit zeg Nederland naar Zwitserland op te bellen. Dit deed men niet zo snel, en zeker niet om langdurig een telefonisch onderhoud te hebben. Voor grotere kwesties gebruikt men brieven, voor

iets dringends de telegraaf. In beide gevallen had men extra moeite te doen. Hetzelfde was het geval bij persoonlijk naar een andere plaats te gaan. In Europa had men tal van grenzen te passeren, andere valuta —met vaak beperkingen daarop om dit geld te gebruiken—, vooral gebruik te maken van het openbaar vervoer zoals de trein, niet het vliegtuig of auto. De verbindingen tussen Europa en de VS waren nog eens zo moeilijk. Waar Amerikanen gebruik maakten van vliegtuigen, scheepten Europeanen zich in. Ook de gewoonten per land konden van belang zijn. In sommige landen was men meer legalistisch ingesteld dan in andere, de VS geven daar goede voorbeelden van. De voorbije WWII oorlog zorgde voor extra moeilijkheden. Zeker in de veertiger jaren functioneerde alles nog niet optimaal. De communicatieve moeilijkheden zorgden er ook vaak voor dat men met een kleine groep beslissingen nam, dit tot woede bij anderen die daar dan niet in gekend waren. De kleine groep was soms de enige oplossing om tot snelle beslissingen te komen en bepaalde problemen niet te laten verzanden. Dikwijls werd hier evenwel misbruik van gemaakt.

Moeilijkheden kwamen vaak van Franstaligen —zij waren natuurlijk niet de enigen. Omdat Beth met zijn plannen nogal eens gedwarsboomd werd, valt dit goed uit de mond van Beth, dus vanuit zijn gezichtspunt, te documenteren. Het is dus niet moeilijk om dit als voorbeeld aan te dragen. Het prestige van de Franse wiskunde, natuurkunde en filosofie was indertijd nog zo groot dat men in andere Europese landen ze er moeilijk buiten kon laten, zo men dit gewild had. Hierbij moet worden opgemerkt dat men, naast Engeland, binnen Europa in die tijd niet zo veel meer had, wat meetelde. Spanje had nog met het Franco-regiem te maken. Duitsland en Italië waren de net verslagen vijanden. Oost-Europa deed ook al niet erg mee. Bleven over Engeland en Frankrijk. Tenslotte werd een groot deel van de filosofie bepaald door lieden met een uitgedragen godsdienstig signatuur.

In Frankrijk had men nog een zekere lekenfilosofie. Voor logica en wetenschapsfilosofie waren aldaar de moeilijkheden van tweeërlei aard. Franse filosofen hadden weinig belangstelling voor logica en wetenschapsfilosofie en bij Franse wiskundigen was dit over het algemeen van hetzelfde laken en pak. Er speelden ook andere zaken mee. Het dwarsliggen van de Fransen nam soms dergelijke vormen aan dat Beth de redactie van de JSL voorstelde om de recensies met betrekking tot door Fransen afgeleverd werk te matigen. Hij hoopte dat ze hierdoor minder snel op de teentjes getrapt zouden worden en bij de onderhandelingen in internationale organisaties iets toeschietlijker zouden zijn. A. Church van de redactie van de JSL ging hier niet op in.

Het niet bejubelend recenseren van Franse cracks werd volgens Beth welhaast door geheel het volk als een belediging opgevat. En eenmaal beledigd wordt dit in internationale organisaties uitgevochten. Hiertoe hadden zij de mogelijkheden vanwege hun nationale vertegenwoordigingen binnen die internationale organisaties. Vele organisaties, zoals Unesco, hadden ook nog hun standplaats in Parijs en maakten dientengevolge gebruik van vele Franse werknemers.⁷

Een fraai voorbeeld van Franse gekwettheid wordt door Beth gegeven:⁸

‘But an hour later, Gonseth’s demand for admission [van de UIPS tot de ICSU op 10 augustus 1950] was rejected by the ICSU. The reasons given were of a formal nature,

⁷Unesco in Parijs: 19 Avenue Kléber, Paris-16.

⁸Brief Beth – A. Church, 26 augustus 1950. Borel, bedoeld wordt E. Borel.

but according to unofficial information Gonseth made serious mistakes in defending his demand. He is reported to have stated, that the board of the Union consisted of distinguished people in its field, and that it contained the most famous of all, Brouwer. Now Borel is not on the board of the Union [UIPS], but he is in the ICSU, and was presented in the meeting. He is certainly not a man pleased by a statement which implies that somebody else is more famous than he. And it may be reasonably supposed, that his opinion on the matter of the admission of the Union carried considerable weight in the ICSU.’

Er is ook een verklaring hiervoor:⁹

‘[T]here is the tremendous influence given in France to people of old age. In Japan, this influence derived from the feudal system, in France from their conception of democracy. I saw an example of this at the closure meeting of the Congrès International de Philosophie in Paris last October. This meeting was dominated by Lalande, Borel, Hadamard, and de Broglie, the latter’s age of only sixty being made up by his Prix Nobel, seated on enormous arm-chairs behind a table and making endless speeches on Poincaré; Denjoy and Fréchet, considered as belonging to the younger generation, with many others, sitting behind these illustrious people on kitchen chairs, and not being allowed to say a single word.’

Overigens, al te vriendelijk hoeft men voor Franse filosofen niet te zijn. Dit blijkt wel uit een andere brief van Beth:¹⁰

‘Ten tweede maakt hun chauvinisme hen weinig geneigd, het werk van buitenlanders gunstig te beoordelen, en wel met name, indien dit werk op het gebied van de wijsbegeerte ligt. Zwakke punten terzake van taal en stijl bieden een mogelijkheid voor afbrekende kritiek, waarvan maar al te graag gebruik pleegt te worden gemaakt. [...] De Fransen zijn, als reeds gezegd, sterk geneigd, de bijdragen van anderen, met name op wijsgerig gebied, te veronachtzamen. Daarbij wordt echter bovendien de betekenis van de Nederlandse wijsbegeerte nog buiten verhouding onderschat. [...] Het bestaan van een sterke weerstand tegen het binnendringen van ‘vreemde’ denkbeelden is onloochenbaar en wordt door Franse wetenschapsbeoefenaren ook wel volmondig toegegeven. Anderzijds wordt een met beleid ondernomen poging, deze weerstand te doorbreken, met een zekere sportieve welwillendheid bejegend.’

Wel moet hier volgens Beth aan worden toegevoegd dat persoonlijk contact met Fransen vaak wel goed verloopt, en hij hiermee zeker niet als een vijand der Fransen gezien moet worden. Tot zover de ontboezemingen van E.W. Beth.

Het is nu tijd om over te gaan op een bespreking van voor de Nederlandse (en soms ook buitenlandse) wetenschapsfilosofie belangrijkste genootschappen tijdens het interbellum. Men kan drie soorten genootschappen onderscheiden:

1. Genootschappen met een samenbindende boodschap.

⁹Brief Beth – Church, 29 juli 1950. Het congres in oktober 1949 waarvan hier sprake is: Congrès International de Philosophie des Sciences, 17 – 22 Octobre 1949 te Parijs.

¹⁰E.W. Beth, dd. 3 januari 1959 (?) [moet zijn 3 januari 1960], Pre-advies op een subsidie-aanvraag van Prof. C.A. van Peursen voor de vertaling en publicatie van zijn werk ‘Filosofische Oriëntatie’, als gevraagd onder Afd. Letterkunde, Nr. 1123, dd. 29 december 1959 [KNAW].

2. Genootschappen met een minder bindende boodschap, maar wel met een forum-functie.
3. Genootschappen, die niet onder 1. of 2. vallen, maar toch een rol speelden binnen de Nederlandse wetenschapsfilosofie.

Bovendien had men ook vele niet vakmatige wetenschapsfilosofen, die al dan niet aan een club verbonden waren en bij tijd en wijle toch over wetenschapsfilosofie publiceerden. Voorbeelden zijn A.D. Fokker (natuurkunde, Delft), Wolff (wiskunde, Utrecht) In de onderstaande secties, Nederland en buiten-Nederland, zullen we alle drie soorten tegenkomen:

Nu enkele voorbeelden, met de soms daaraan verbonden tijdschriften tussen haakjes: Voorbeelden onder 1.: Significa (Synthese), Wiener Kreis (Erkenntnis), Unity of Science Movement (met een soort voortzetting van Erkenntnis), Berliner Gruppe (ook Erkenntnis), Kant Gesellschaft.

Voorbeelden onder 2.: Internationale School voor Wijsbegeerte (Amersfoortse Stemmen), Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte (ANTW), Genootschap voor (Critische) Wetenschappelijk Wijsbegeerte (Annalen van ...), Institut International de (Collaboration) Philosophique (Bibliographies annuelles, Bulletin trimestrial, Bibliographie signalétique, Chroniques), Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie.

Voorbeelden onder 3.: Wiskundig Genootschap (Nw Archief voor Wiskunde), Nederlandse Akademie van Wetenschappen (de door de beide KNAW-afdelingen uitgegeven bladen, waaronder Indagationes Mathematicae). Association for Symbolic Logic (JSL). Daarnaast de zelfstandige tijdschriften Euclides en Compositio Mathematica. Soms liepen bepaalde groepen gelijk op met daarna een afsplitsing of andersom. Een fraai voorbeeld hiervan vormde de school- en genootschapsvorming rond WWI in Nederland. Enigzins naar deze indeling is de onderstaande bespreking opgezet. Maar eerst zal een opdeling tussen Nederlanden en buiten-Nederland gevolgd worden.

1.2 Nederlandse genootschappen

De nu volgende besprekingsvolgorde hangt deels samen met het belang voor de wetenschapsfilosofie en logica, en de wellicht onderlinge afhankelijkheden. Wij zullen beginnen met de significa en met genootschappen, die op een of andere wijze betrekking tot de 'signifische beweging' hebben. Van belang zijn de gebeurtenissen tussen 1910 en 1920. Daar vonden de eerste wijsgerige klonteringen (*1915) met een schisma plaats, waaruit de (a) signifische genootschappen, te beginnen met het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte (*1917), en (b) de Internationale School voor Wijsbegeerte (*1916) uit voortgekomen zijn. Hier zal eerst deels de significa bekeken worden: niet alleen de eerste periode, maar ook de tijd daarna. Ook zal her en der een inhoudelijke bespreking gehouden worden. Hierna komt de andere afsplitsing, de Internationale School voor Wijsbegeerte aan de beurt. Dan is het tijd voor een ander genootschap, het Genootschap voor Critische (Wetenschappelijke) Philosophie (*1924). Dit genootschap is in de loop der tijden geevolueerd van een aanvankelijk kantiaans tot een meer algemeen genootschap. Zowel het Genootschap voor Critische (later: wetenschappelijke) Philosophie alsook de Internationale School voor Wijsbegeerte zijn institutioneel

lid geworden van de Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte (* 1933). De bedoeling van de ANVW was een neutrale en algemene vereniging met forumfunctie. Tenslotte wordt deze sectie beëindigd met de Nederlandse Akademie van Wetenschappen en het Wiskundig Genootschap, die veel ouder zijn, maar toch een niet te verwaarlozen zijdelingse rol hebben gespeeld. Tenslotte kan men wijzen op de met Otto Neurath naar Nederland (Den Haag) meegelifte Unity of Science Movement (Institute). Daar dit vooral een uitvloeisel van de Wiener Kreis is, zal dit onder de Wiener Kreis besproken worden.

1.2.1 Significa: in vogelvlucht

Algemeen overzicht. De significa was meer een stroming waarin wetenschap en filosofie gecombineerd werden. Pas in de tweede plaats heeft men hier in later tijd te maken met een vereniging en een organisatie. In dat opzicht is de significa te vergelijken met de Wiener Kreis met op de achtergrond de Verein Ernst Mach. In beide gevallen was het van belang een rechtspersoon achter de hand te hebben bij het organiseren van bijeenkomsten, colloquia en congressen. Hierbij kan men ook niet vergeten het uitgeven van tijdschriften en boeken. Een rechtspersoon is ook van belang voor het loskrijgen van subsidies en het uitoefenen van druk ten behoeve van van de groep.

Voor een bespreking van en kritiek op de significa —en op Mannoury als de belangrijkste exponent van de Nederlandse significa— zal hier in de eerste plaats uitgaan worden van Beths en Heytings denkbeelden daarover. Vooral Beth is van belang vanwege zijn kennis van de significa, maar ook omdat hij niet echt een onderdeel van de significa was; hij stond neutraler en ook kritischer tegenover de significa. De significa heeft een zekere invloed op Beth gehad, maar het omgekeerde was niet het geval. Beth (1946): ‘Immers, ik behoor noch tot de engeren kring van de leerlingen en medewerkers van Professor Mannoury. Bovendien huldig ik ten aanzien van verschillende mijns inziens kwestieuze punten afwijkende opvattingen. [...] De uiteenzetting [Beth (1946)], die ik van Mannoury’s significa zal geven kan dan ook niet anders dan een kritische zijn.’ Dit zal dan ook een blijvende houding van Beth zijn. Maar volgens Beth (1946) zal men daarmee in Mannoury een medestander aantreffen: ‘Ik meen daar te eerder gerechtigd te zijn, omdat ook Mannoury’s eigen beschouwingen geen dogmatisch karakter hebben. Integendeel Mannoury zal de eerste zijn om toe te geven, dat ook ten aanzien van de meest fundamentele significante problemen verschil van opvatting mogelijk is.’ Dientengevolge is er van Beth druk gebruik gemaakt binnen deze sectie. Ook Heyting was zijdelings bij de significa betrokken, maar heeft er minder over geschreven dan Beth. Bij Beth treft men bovendien een helder en een ter zake zijnd taalgebruik aan. Beth stond zeker niet onwelwillend tegenover de significa en heeft gedurende langere tijd geprobeerd de significa in een meer eigentijdse hoek te duwen en de voor hem goede kanten van de significa beter uit te laten komen. De significus Mannoury had evenwel een onduidelijkere wijze om zich uit te drukken. In zijn stukken haalt hij zo ongeveer alles uit heden en verleden aan om iets te definiëren of uit te leggen. Dit maakt het voor de moderne lezer niet gemakkelijk. Het was wel een negentiende eeuwse wijze om verhandelingen op te zetten. Ook bij Duitse wiskunde-verhandelingen had men vaak een vergelijkbare verhaallijn —laat staan filosofen en

taalfilosofen. Ook gebruikte Mannoury tal van door hem bedachte en door hem van een naam voorziene begrippen. Dit alles had Mannoury ook gemeen met Brouwer en later H.B. Curry. Juist hierom stond Brouwer bekend als moeilijk te bgrijpen. Dit trof men niet bij Beth en Heyting aan, en ook niet bij de signfici Van Dantzig en Vuysje. Het is jammer dat vanwege dit aspect Van Dantzig zich niet breder met de signfica heeft bemoeid, alhoewel in de vijftiger jaren de neergang van de signfica zich al had ingezet.

Volgens Beth (1946), was de signfica taalsociologie ofwel een leer van de maatschappelijke achtergrond der taalverschijnselen. Voor de positie van Beth m.b.t. de signfica is het verhelderend te beginnen met zijn ‘Voorbereiding’ binnen zijn lezingen over de signfica:¹¹

‘1. De signfica doet ons waardevolle hulpmiddelen aan de hand bij ons pogen tot zelfdenken, waarin de remedie is te vinden voor de thans [1946] heerschende moreele en intellectueele ontwrichting.

Zij is een systeem van taalsociologie, dat op het voetspoor van Lady Victoria Welby e.a. vooral door Mannoury is ontwikkeld, en dat punten van aanraking vertoont met andere wetenschappelijke en wijsgerige denkbeelden, die daarom ter inleiding worden besproken.

2. Het exact-wetenschappelijke taalonderzoek gaat uit van het actief taalgebruik, in tegenstelling tot de eigenlijke linguïstiek, die uitgaat van het passieve. De beoefenaar van de exacte wetenschap vindt in de omgangstaal vaak niet het juiste uitdrukkingmiddel; daardoor ontstaan taalkritiek en taalschepping.

Morris verdeelt het exact-wetenschappelijk taalonderzoek in ‘syntax’, ‘semantics’, en ‘pragmatics’; de eerste onderzoekt de onderlinge betrekkingen der taalelementen, de tweede de betrekking van de taalelementen tot de dingen, de derde hun verband met menselijke gedragingen —de signfica is dus een systeem van ‘pragmatics’; soortgelijke systemen [zijn] van Ogden & Richards en van Korzybski.’

Was de signfica dan een soort navolging van bovengenoemde stromingen en personen. Volgens Beth (1953*b*) was dit niet het geval: ‘De sterkste overeenkomst met de signfika vertoont echter wellicht de Engelse analytische wijsbegeerte, zoals deze zich gedurende de laatste jaren, deels uit, deels als reactie op, het neo-positivisme heeft ontwikkeld. De verwantschap met deze stromingen neemt echter niet weg, dat Mannoury’s signfika een geheel eigen en oorspronkelijk karakter heeft weten te bewaren.’ Beth had kritiek op de Wiener Kreis, de signfica en de analytische filosofie. Het valt op dat zijn bezwaren tegen de analytische filosofie en signfica elkaar deels overlappen. Beth (1961*a*):¹² ‘Sommige fenomenologen en vele analytici trachten te komen tot de opbouw van een nieuwe kennisleer van meer beperkte strekking die zich bezighoudt met de inhouden van het natuurlijke bewustzijn en met de formulering daarvan in termen van gewone omgangstaalen zich niet inlaat met het wetenschappelijke denken en redeneren.’

Al herhaaldelijk is de persoon Mannoury genoemd. Dit was de meest markante significus. Het past derhalve Van der Corput over hem te citeren. Het is opvallend

¹¹Beth had in 1946 proeflessen te geven vanwege zijn aanstaande hoogleraarschap.

¹²Maar zie ook Beth (1961*b*).

dat zijn karakterisatie van Mannoury aspecten naar voren haalt, die ook in later tijd bij de hagiografieën van Wittgenstein naar voren komen:¹³ ‘Een merkwaardige persoonlijkheid onder de Nederlandse wiskundigen is de veelzijdige, thans ongeveer 80-jarige G. Mannoury, die als onderwijzer les gaf aan kleine dorpskinderen en tegelijkertijd als privaattoecent leerlingen bezat zoals L.E.J. Brouwer.’

Was Mannoury vanaf het prille begin een significus of is hij als een zij-instromer de significata ingerold? Met Beth (1946) zou men tot de tweede gedachte kunnen overhellen: ‘Mannoury’s eerste geschriften sluiten zich nauw aan bij de kort na 1900 heersende wetenschapskritische richting, waarin zij met name door hun ondogmatistische en relativistische strekking passen. Hij verdedigt hier echter opvattingen, die vooruitlopen op het latere formalisme en neo-positivisme. Hij bestrijdt zowel het logicisme van Couturat als het intuitionisme van Poincaré.’ Volgens Beth (1946) kwam Mannoury met zijn relativisme ‘... verder tot de studie van Nietzsche, Hegel (Bolland), Heraclitus en van de indische en chinese filosofie. Al die invloeden worden door hem op een persoonlijke wijze verwerkt.’¹⁴

Een ander spoor van Mannoury was zijn wetenschapssociologie, volgens Beth (1949a):¹⁵ ‘Prof. Beth is van mening, dat Mannoury een geniale greep heeft gedaan door de significata te willen maken tot de sociologie van wetenschap en taal, gezien van uit het standpunt der exacte wetenschappen. De historische fase van de wetenschapsociologie is die van Comte en van Marx. Vervolgens komt er een tijdperk waarin Durkheim de toon aangevende figuur is. De derde periode is die van Max Weber. Durkheims werk wordt in deze tijd voortgezet door Levy-Brühl, terwijl verder Lukács en Scheeler belangrijk werk leveren.’¹⁶ Het werk van de hierboven genoemde schrijvers is echter van geesteswetenschappelijke aard. Dit wil echter nog niet zeggen, dat de significus met hun werk geen rekening moet houden. Prof. Beth wenst verder niet dat de sociologie der wetenschappen in een relativisme ontaardt. Tevens dient deze wetenschapsociologie geen maatstaven aan te leggen voor andere wetenschappen. Ofschoon prof. Beth aan de ene kant waarschuwt tegen overspanning der wetenschapsociologie, wijst hij met nadruk er op, dat de ontwikkeling van deze tak van wetenschap van groot belang moet worden geacht.’

Er is een aantal aspecten waar Beth hier nog niet voldoende op ingaat, want de Nederlandse significata omvat meer. Het blijft echter bij een aantal vigerende denkbeelden, die ook nog naar tijd, persoon en plaats konden verschillen. Men wilde veelal zich niet echt vastleggen, want men wilde geen ideologie produceren of school maken. Dit maakt het overigens wel moeilijk om een omschrijving van de significatieve denkbeelden, en —erger nog in hun significatieve ogen— een significatief systeem te geven. Derhalve is er een aantal significatieve achtergrondonderzoeken aanwezig, die we niet allemaal zullen bespreken. De belangrijkste punten zijn:

1. taalsociologie.

¹³van der Corput (1948).

¹⁴Met ‘persoonlijke wijze’ kan Beth wellicht op een diplomatieke wijze bedoelen dat Mannoury aanrommelde.

¹⁵Beth (1949a) was genotuleerd.

¹⁶Wat Beth met ‘in deze tijd’ bedoelde is onduidelijk: E. Durkheim 1858-1917; L. Lévy-Brühl 1857-1939; G. Lukács 1885-1971; M. Scheler 1874-1928; M. Weber 1864-1920. Afgezien van György Lukács was iedereen in 1949 al dood.

2. psychologie.
3. taalonderzoek.
4. signifi sche denkbeelden over mens en maatschappij (vooral Mannoury), filosofie, logica en wetenschap

Syntactisch taalonderzoek lag niet zozeer in de lijn van de signifi ci. Wel onderzoek naar de andere aspecten: taalsociologie en -psychologie. Centraal stond het onderzoek naar de ‘taaldaad’.

Daarnaast heeft men tal van aspecten, die in dergelijk onderzoek naar voren kunnen komen als meer of minder leidende principes. Voorbeelden:

1. relativisme. Te strigent doorgevoerd relativisme —en dat werd het helaas veelvuldig door de signifi ci— kan moeilijkheden opleveren. Het was ook een belangrijk wrijvingspunt tussen de Wiener Kreis en de signifi ci. Relativisme loopt samen op met het begrip ‘gradatie’.
2. interactie. Interactie valt eigenlijk al onder de andere onderdelen. De interactie kan plaatsvinden tussen begrippen, mensengroepen, personen, en wat al niet. Bij de interactie kunnen verder weer tal van andere aspecten een rol spelen. Daaronder vallen bijvoorbeeld volitionele, indicatieve of emotionele aspecten.

Geschiedenis. Een historisch gerichte vraag zou kunnen zijn naar het begin van de signifi ca en naar verwante stromingen. Begint het licht internationaal pas bij Victoria Lady Welby (1837-1912) en in Nederland met Frederik van Eeden? Volgens Beth waren verwante stromingen de Engelse analytische filosofie, de Wiener Kreis, E. Mach, het Amerikaanse pragmatisme, zoals vertegenwoordigd door J. Dewey, W. James en C.S. Peirce. Met hun vraag naar een ruimere semantiek sloten de signifi ci enigzins aan bij de semiotiek zoals bij Morris. En wellicht ook bij A. Korzybski met zijn ‘general semantics’. Korzybski werd door de één aangehangen en door de ander verketterd zoals door A. Tarski.¹⁷ Lady Welby is bij de ontwikkeling van het begin van de semiotiek, toegepaste sociologie en de uiteindelijke signifi ca van groot belang geweest. Zij ontwikkelde tal van begrippen. Bovendien zat zij als een spin in een groot netwerk. Zij gaf lezingen, publiceerde en had een brede correspondentiekring binnen dit gebied. Welby kende ook Peirce. Peirce is bij de Johns Hopkins University weggegaan, een opvolger is lange tijd niet benoemd, maar in de vijftiger jaren van de vorige eeuw uiteindelijk gevonden in E.W. Beth. Deze heeft een gasthoogleraarschap aan Johns Hopkins volbracht. Johns Hopkins heeft daarna getracht hem als hoogleraar te binden; dat is evenwel niet gelukt. Men kan hiermee wel zeggen dat Beth een soort ‘directe opvolger’ van Peirce is geweest.

Men kan het met de theorie van de verstandhouding ook veel vroeger zoeken. Mannoury dacht dit ook al gevonden te hebben bij de aloude Grieken en de Voor-Indiërs.¹⁸ Over de Grieken was Beth het met Mannoury eens, niet met betrekking tot de Voor-Indiërs.¹⁹ Bij de Grieken heeft men volgens Beth de signifi sche elementen vooral bij

¹⁷Dewey (1859-1952); Van Eeden, psychiater en schrijver (1860-1932); James (1842-1910); A. Graaf Korzybski (1879-1950); Mach (1838-1916); Ch.W. Morris (1901-1979); Peirce (1839-1914); A. Tarski (1901-1983).

¹⁸Brief Mannoury - Beth, 15 januari 1942, Amsterdam.

¹⁹Brief Beth - G. Mannoury, 21 januari 1942, Amersfoort.

Plato te zoeken.²⁰ In verband met zijn studie over Gorgias was het Beth in een later stadium opgevallen dat de ‘dialectiek’ bij Plato eigenlijk een primitieve theorie van verstandhouding genoemd kan worden, en hiermee een voorloper van de significa. Bovendien had Plato volgens Beth ook nog oog voor de maatschappelijke implicaties hiervan. De verstandhouding was als het ware het verbindende element in de samenleving. Gorgias daarentegen meende dat verstandhouding onmogelijk is, en alleen door overreding men iets kan bewerkstelligen. Bij Plato onderscheidde Beth de volgende hoofdpunten: De wiskunde bewijst de mogelijkheid van verstandhouding, er is geen verschil van mening over de gebruikte terminologie. De wiskunde geeft aan op welk niveau de verstandhouding kan en moet staan. Hiermee heeft de wiskunde een voorbeeldfunctie. De ideeënleer levert de verklaring voor de mogelijkheid van verstandhouding. De techniek van de verstandhouding wordt geleverd door de socratische definitieleer —en na Plato, door de aristotelische logica. Vanwaar deze uitwijding over de Ouden? Merk op dat in het vervolg van dit verhaal de combinatie van significa met maatschappij en politiek een belangrijke rol vervulde bij Mannoury.

Wij zullen ons evenwel niet al te zeer verdiepen in de wordingsgeschiedenis van de significa van vóór WWI. Na die periode was er eerst een baaierd aan genootschappen —een goede Nederlandse gewoonte. Men kan hierbij terugverwijzen naar de toenmalige huttenmode in het Gooi: bij elke villa een hut, en in die hut een eigen filosofie. Vergelijk hiermee de schuren in de Gelderse vallei: bij elke schuur een eigen interpretatie van de bijbel met de daarbij horende afscheiding. Voor ons is de periode vanaf 1930 tot 1955 van belang. Dit is de periode waarop door o.a. Beth werd teruggegrepen. Vanaf rond 1930 ging Mannoury zich steeds duidelijker manifesteren met zijn in die periode steeds meer tot ontwikkeling gekomen denkbeelden. Naast het overlijden van Mannoury in 1956 had men ook te maken met het ophouden van de signifische zomerkampen in 1954 en de nawerking daarvan. Er moet hieraan worden toegevoegd dat Beth voor het verkrijgen van zijn leerstoel in 1946 proefcolleges heeft moeten geven.²¹ Het onderwerp van zijn proefcolleges was de significa en de invloeden van buiten op de significa. De teneur hierbij was de periode 1930-1945.

Genootschappen. Voor we bij het Internationaal Signifisch Genootschap kunnen komen, is er een weg af te leggen.²² Hiertoe zullen wij met de periode na 1910 beginnen. De Van Eeden-Welby periode laten wij derhalve achterwege evenals de ontwikkelingsgang bij Mannoury vóór WWI.

Forte Kreis (1914-1915). Als een eerste groep kan men de Forte Kreis noemen.²³ Dit was een internationale wijsgerige, maar niet een specifiek signifische groep. Men streefde naar het hogere, de vrede en onderling begrip. De kring kwam niet uit de lucht vallen: de voorgeschiedenis is langer en van belang vanwege de verwevenheid met buitenlandse filosofen, maar hiertoe kan men beter andere bronnen raadplegen zoals Schmitz (1990). Deelnemers aan deze kring waren o.a. Frederik van Eeden, Erich

²⁰Brief E.W. Beth - G. Mannoury, 13 januari 1942, Amersfoort. Verwijzing door Beth naar Plato's ‘Meno’, boek 7, en Plato's ‘De Staat’, hoofdstuk 14.

²¹De neerslag hiervan is te vinden in Beth (1946).

²²Schmitz (1990), van Dalen (1999, 2001).

²³Vernoemd naar de plaats Forte dei Marmi (nabij Pisa).

Gutkind, Martin Buber, Henri Borel, Wilhelm Rathenau. Van Eeden en Gutkind waren initiatiefnemers.²⁴ Deze groep is uiteengevallen tijdens het begin van WWI. Min of meer met de Forte-Kreis kwam ook in Nederland het nodige op. Om te beginnen de Academie voor Practische Wijsbegeerte

Academie voor Practische Wijsbegeerte en Sociologie (1915). Een duidelijkere groepsvorming vond in Nederland rond 1915 plaats bij de poging een Academie voor Practische Wijsbegeerte en Sociologie op te richten. De groep bestond o.a. uit Van Eeden, Brouwer, Reiman, H. Borel en Bloemers.²⁵

Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amersfoort (1915-1916). In 1915 kwam het vorige project in een verder stadium onder de naam van 'Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amersfoort'. Brouwer tekende als voorzitter, Reiman als secretaris, Vanaf dat moment ontstonden tal van ruzies, Van Eeden, Borel en Brouwer wensten sterk de gang van zaken te bepalen, de rest van het gezelschap, waaronder Reiman, was het daar niet mee eens. Brouwer, Borel en Van Eeden trokken zich derhalve begin 1916 terug.

Internationale School van Wijsbegeerte te Amersfoort (*1916). De groep om Reiman richtte op 13 februari 1916 de Internationale School van Wijsbegeerte te Amersfoort op. In 1917 werd het hieronder vallende centrum in de bossen van Leusden geopend. Op enkele aspecten van de nog steeds (2016) bestaande Amersfoortse School zal verder kort worden teruggekeken in een volgende sectie.

Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte (1917-1922). De groep van Van Eeden, Brouwer, Borel en de nu ook op de voorgrond tredende Mannoury ging er nu toe over hun eigen instituut te stichten: het 'Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte' te Amsterdam. Men had dus nu te maken met twee groepen, in brieven soms aangeduid als de Amersfoorters en de Amsterdammers, die elkaar op dat moment meden. De bekendste leden van dat 'Amsterdamse' instituut waren H. Borel, L.E.J. Brouwer (wiskundige), F. van Eeden, G. Mannoury (wiskundige) en J.I. de Haan (jurist, schrijver); daarnaast o.a. L.S. Ornstein (natuurkundige RUU) en J.A. Dèr Mouw (Adwaita; klassiek letterkundige, schrijver).²⁶ Vooral Mannoury, Van Eeden en Borel hadden een zekere sociale bevlogenheid. Over Van Eeden, Borel en De Haan kan men nog vermelden dat zij in hun latere levensfase religieus geworden zijn. Van Eeden ging zelfs zo ver om bij zijn bekering in Oosterhout het door de Rooms Katholieke kerk verfoeide en daartoe uitgestalde deel van zijn schrijversarbeid af te wijzen. Steunbetuigingen voor het Instituut waren afkomstig van Peano (Turijn), Schoenflies (Frankfurt), W. Rathenau (Berlijn), Mittag-Leffler (Zweden), G. Birkhoff (VS). Afgezien van de econoom Rathenau waren allen wiskundigen en min of meer bekenden van Brouwer. In 1922 werd het instituut opgeheven, ook door onderlinge onenigheid en verminderde belangstelling —zo die er ooit was.

Signifische Kring (1922-1926). Wel werd van daaruit in hetzelfde jaar 1922 door een deelgroep de 'Signifische Kring' opgericht. De leden waren Brouwer, Van Eeden, Mannoury, J. van Ginneken (taalkundige) met Brouwer als voorzitter en Mannoury als

²⁴H. Borel, sinoloog en schrijver, was een vriend van Van Eeden (1869-1933); Buber, theoloog (1878-1965); Gutkind, theoloog en later vriend van Brouwer (1877-1956); Rathenau, econoom (1867-1922).

²⁵Bloemers (1880-1947), Brouwer (1881-1966), Reiman (1876-1957).

²⁶De Haan (1881-1924), Mannoury (1867-1956), Dèr Mouw (1862-1919), Ornstein (1880-1941).

secretaris.²⁷ Van Ginneken trad al in 1924 uit de kring; de kring hield op te bestaan in 1926. Het indertijd besproken en genotuleerde materiaal werd pas in Synthese 1937 uitgegeven als ‘Signifische dialogen’. Hierna is er een tijd zonder een duidelijke groep of vereniging. Wel was vooral Mannoury nog steeds bezig de significa uit te dragen. Uiteindelijk leidde dit weer tot groepsvorming: de Internationale Signifische Studiegroep.

Internationaal Signifische Studiegroep (1937-WWII). De significa is tussen 1926 en 1936 niet geheel ten onder gegaan. Door toedoen van Mannoury is toch nog bekendheid verworven. In 1936 werd het blad Synthese opgericht. Vanuit de groep om Synthese volgde in 1937 de ‘Internationaal Signifische Studiegroep’ (International Signific Study Group) met als voorzitter J.C.L. Godefroy (psychiater); verder bestond het bestuur uit J. Clay (hoogleraar natuurkunde UvA), W.M. Kruseman, D. Vuysje (psycholoog) en G. Mannoury (hoogleraar wiskunde UvA). Vanwege de Duitse bezetting kwam aan deze studiegroep al snel een einde. Inofficieel werden er tijdens WWII wel samenkomsten georganiseerd. Hieraan werd o.a. deelgenomen door E.W. Beth, A. Heyting, I. Kisch, J. Clay, B.H. Kazemier, D. Vuysje en Mevr. Fiedler —Bethb latere echtgenote.

*Internationaal Signifisch Genootschap (*1948)*. Na de oorlog werd het ‘Internationaal Signifisch Genootschap’ (International Society for Significs) als een soort voortzetting van de Internationaal Signifische Studiegroep opgericht naast de ‘Signifische Studieclub’ (secretaris J.J. de Iongh) [ISG, ISS]. De samenstelling van de signifische groep veranderde door de tijden heen, afgezien van de constante G. Mannoury. Behalve Mannoury waren in de tijd, waarin Beth belangstelling toonde — vanaf eind dertiger jaren tot in het begin van de jaren vijftig — ook mensen, waarmee Beth vakmatig zo nu en dan mee te maken had zoals A. Heyting en D. van Dantzig, er bij betrokken. Vooral van Dantzig werd ook in het persoonlijke vlak sterk door Mannoury beïnvloed.

Binnen het signifische genootschap had men naast een kerngroep ook een aantal secties (de ‘randgroepen’). Als volgt werd dit omschreven in Synthese 6, 1947, p. 120 (in de inleiding voor de derde signifische zomerconferentie):

‘Haar voornaamste doelstelling omschreef zij als: ‘de beoefening in internationaal verband, van de analytische en synthetische begripscritiek op verstandhoudingspsychologische grondslag in het algemeen, en de toepassing daarvan op de grondslagenleer der exacte, sociologische, culturele en politieke wetenschappen in het bijzonder.’

De door haar gevolgde werkwijze was deze: in een ‘kerngroep’, waarin, naast signifi-ci, ook vertegenwoordigers van de ‘randgroepen’, de secties (een biologische, een sociaal-psychologische, een ethische, een juridische en een sectie voor het verificatie-onderzoek van uitspraken binnen en buiten de ‘psychische gezondheidsbreedte’) waren opgenomen, werden de signifische beginselen en de methode besproken, die in de laatstgenoemde groepen toepassing zouden vinden.’

Met deze indeling werd clandestien tijdens de Duitse bezetting tot 1944 gewerkt. In het laatste oorlogsjaar werden deze werkzaamheden stop gezet, om in 1945 na de bezetting weer te worden opgestart.

De deelnemers kwamen uit allerlei disciplines. Om een indruk hiervan te geven een korte opsomming: deelnemers aan verificatie van uitspraken waren o.a. Godefroy (psy-

²⁷Zie ook Schmitz (1990), van Dalen (1999, 2001).

chiater), Clay (fysicus), Heyting (wiskundige), Mannoury (wiskundige), aan de sectie biologie o.a. A. de Froe (arts), Mannoury, W.M. Kruseman, de sectie massapsychologie o.a. Mannoury, Stokvis, de algemene besprekingen o.a. Clay, Mannoury, Heyting, Stokvis, Vuysje (psycholoog). Een naoorlogsche aftakking vormde onder Van Dantzig het Genootschap voor Psychische Massahygiëne.

Tijdens, maar ook na de Tweede Wereldoorlog nam Beth hieraan deel. Bovendien maakte hij gedurende enige tijd deel uit van het redactiecomité van *Synthese*. Maar niet alleen was Beth redactielid, ook liet hij zo nu en dan artikelen van zijn hand in dit blad verschijnen.

1.2.2 Significa: denkbeelden.

Signifische doelen. We hebben tot nu toe een algemene beschrijving van de significa gegeven met de daarbij behorende denkbeelden. De significa was echter niet alleen onderzoek, maar had ook doeleinden. Hiertoe worden twee citaten van Mannoury gegeven. Het eerste citaat geeft een meer algemeen doel aan, het tweede citaat is specifieker. Mannoury (1939b):

‘Of signifika nu eigenlijk een wetenschap is? Laat ik maar eerlijk bekennen, dat ik het niet weet. Van de wiskunde staat het niet eens vast, of zij eigenlijk wel iets met ‘weten’ van doen heeft, en voor de signifika zal dat zeker nog wel moeilijker uit te maken zijn. [...] en dat de meningen over hetgeen onder signifika te verstaan is, haast nog verder uiteenlopen dan die over goed en kwaad. [...] denkkelijk de eerste [i.e. St. Thomas] die het heeft ondernomen, de ganse gedachtenwereld van zijn tijd te ontleden en te ordenen, en de associatiebanen (om met Brouwer te spreken), die van begrip voeren tot begrip, bloot te leggen en ‘in kaart’ te brengen.’ En tot besluit: ‘Wacht even, daar valt mij iets in, en nu weet ik het opeens, wat signifika eigenlijk *is*: natuurlijk niets anders dan de douane, die aan dat grenskantoor gestationeerd is, en op moet passen dat er geen misverstanden of ‘Scheinprobleme’ worden binnen gesmokkeld!’

In het bovenstaande citaat is er sprake van een douanefunctie. De grenspolitie heeft tal van zoek- en dwangmiddelen tot zijn beschikking. Het opsporen en elimineren van ‘Scheinprobleme’ was ook een bezigheid van de Wiener Kreis. Voor de significa zijn dit de door de significi ontwikkelde werktuigen om taaldaden (informatie-overdracht) te bestuderen.

Voor het zover is zal ook een specifiek doel naar voren worden gebracht. Ook in dit citaat zal men verwijzingen naar termen aantreffen, die eveneens nog besproken moeten worden. Het citaat is gehaald uit de inleiding tot Mannoury (1953) Daaruit blijkt dat Mannoury toch wel verder strekkende denkbeelden had. Die inleiding kan men als een verkorte, en vooral duidelijke, weergave daarvan zien. De strekking van dit citaat lijkt enigszins op het willen ontwikkelen van een soort eenheidswetenschap of een eenheidsbegrip, zij het op een andere wijze dan bij de Wiener Kreis. Voor dit doel dient er een unitaire uitdrukkingwijze —taal, wellicht ook een begrippenapparaat— geleverd te worden. Voor onderzoek dienen polaire ‘tegenstellingen’ weggewerkt te worden. Dit zal ook bij de paragraaf over signifische werktuigen ter sprake komen. Daar speelde dit vooral op de combinatie behaviorisme met introspectieve psychologie. Mannoury (1953, voorwoord):

‘Polairpsychologische begripssynthese. De hier ontwikkelde begripssynthese beoogt in hoofdzaak de inductieve en de deductieve methoden met elkander in wisselwerking en evenwicht te brengen en daardoor de tot nu toe veelal gebruikelijke tweeslachtige terminologie, die een scherpe scheiding maakt tussen introspektieve en extrospektieve kenbronnen en tussen wiskundige en ideologische denkvormen in een unitaire, de dualistische en polaire schijnproblemen vermijdende uitdrukkingswijze te verenigen. En daarmee de weg te banen naar een vollediger begrip van de onuitputtelijke problemen, waarvoor ieder bezinning op de wereld der verschijnselen ons telkens opnieuw stelt.’

In beide citaten van Mannoury treft men wel een aansturing en keurslijf aan. Ook de significa schrok hiervan blijktbaar niet terug ondanks hun houding van afstand nemen van dergelijke overwegingen zoals bij de Wiener Kreis. Had dit ook succes? Om deze vraag te beantwoorden zullen we eerst de werktuigen en bepaalde algemene denkbeelden van de signifiici langs moeten gaan. In het bijzonder dient dit met betrekking tot introspectieve en extrospectieve kenbronnen, inductie en deductie, en de unitaire, dualistische en polaire schijnproblemen. De laatste zin uit het laatste citaat doet nogal hoogdravend aan, maar geeft duidelijk de filosofische positie van Mannoury aan: hij is een realist, en dat heeft hij gemeen met de WK, ook volgens Beth.

Signifische werktuigen. Mannoury en zijn signifiici zijn bij het opbouwen van hun theorieën en hun taalbeschouwing tal van begrippen en signifiische ‘werktuigen’ gaan introduceren. Van enkele daarvan zal in de rest van het verhaal gebruik worden gemaakt. Vandaar een korte opsomming. Er zal worden begonnen met het centrale begrip, de taaldaad. Hierna komen de diverse extra begrippen en werktuigen van de signifiische analyse aan bod.

Taaldaad. Een taaldaad heeft vele varianten: een zin uit de natuurlijke taal, een formule, een schreeuw, een verkeersbord, een vuistslag. Men zou dus ook kunnen spreken van de overdracht van een brok informatie. Men heeft hier te maken met de veroorzaker en de ontvanger van de taaldaad. Wat maakt de taaldaad bij de ontvanger los. De taaldaad kan een bedoeling hebben. Het kan ook zijn dat wat de taaldaad bij de ontvanger los maakt niet in de vooropgezette bedoeling van de veroorzaker lag. De uitroep in het Russisch naar de niet Russisch kennende toehoorder die daar niet op reageert. Inplaats van onderdanigheid bij de ontvanger van een vuistslag een vuistslag terug (terugkoppeling). Dit soort vraagstukken van oorzaak en gevolg bij taaldaden moet volgens Beth (1953c) de signifiica onderzoeken. De taaldaden worden overigens vooral gebruikt met betrekking tot ‘mens tot mens relaties’. Dit heeft tot gevolg dat men met de beschrijving van een taaldaad en de gevolgen daarvan ook de psychische gesteldheid van zender en ontvanger kan en moet (voor Mannoury) betrekken. Juist in deze tijden kan men zich ook afvragen of men deze theorie ook op elkaar al dan niet beïnvloedende elektronische machines of systemen met een informatiestroom kan gebruiken. Dit is voor Mannoury niet zo interessant gezien Mannoury (1949, p.26): ‘Althans, indien wij ons streng konsekvent aan de afspraak willen houden, door de ‘behavior’ van onze medemensen op *volkomen* dezelfde wijze te beschrijven, alsof wij het over kunstig uit ‘namaak-cellen’ met ‘namaakprotoplasma’ gekonstrueerde automaten hadden inplaats van over ‘werkelijk levende wezens’!’

I. *Betekeniselementen.* Men zal hiertoe een instrumentarium moeten ontwikkelen. In

de eerste plaats zijn dit psychische verschijnselen: dit geeft aanleiding tot de onderscheiding van *indicatieve*, *volitionele*(wils) en *emotionele* betekenselementen. Er zijn eigenlijk twee groepen: 1. indicatief, en 2. emotioneel en volitioneel. Men kan nog verder een onderscheid maken tussen negatief, neutraal en positief. Een voorbeeld: de gevoelens bij het woord spruitje: lekker (positief), vies (negatief), doet er niet toe (neutraal) of iets anders als gradatie. Bij zo een woord treft men dan een soort spectrum aan —dit geeft de *spreiding* van zo een woord. Men kan ook veronderstellen dat het statistische begrip spreiding vergelijkbaar is met het signifische begrip van spreiding: onderzoek naar afwijkingen van het gemiddelde —afwijkingen van de algemene betekenis van een woord. Alleen is het moeilijk aan te duiden, wat het gemiddelde van een bepaald woord precies is. Bij de taaldaad heeft men daarnaast te maken met niet alleen de spreiding van de zender, maar ook die bij de ontvanger.²⁸ Over de toepassing van spreiding treft men nogal eens onenigheid aan, en zeker Beth is er geen voorstander van. Beth (1948c, p.93):

‘Their divergence (tussen logici en signfici) appears most strikingly from the importance significists attach to the phenomenon of (significal) *dispersion* [*spreiding*] —this notion might well be considered as the signifist’s shibboleth—, i.e. to the observable fact, that speaker’s as well as hearer’s meaning of a given act of speaking greatly depend on the situation and of the persons involved.’ Men zou ook Mannoury’s relativiteit en gradualiteit daar uit kunnen halen (niet door Beth geponeerd). Zelfs in zijn latere werk Beth (1959) werd spreiding nog naar voren gehaald. Beth (1948c, 1959) geven de volgende verduidelijking: ‘We may compare significal dispersion to mechanical friction. Though in real motion friction is always present, there are a great number of types of motion where friction is not relevant with regard to an explanation; planetary motion may be mentioned as an example.[...] In a similar way, there may be fields of human activity, where significal dispersion is not relevant to a description of the means of understanding; with regard to such fields, the methods of contemporary logic would seem to be quite adequate. In other fields, significal dispersion appears to be so enormous, that an application of purely logical methods would be entirely out of place; there the specific procedures of signfics may be to the point.’

Het onderzoek naar de taaldaad omvatte dus ook het onderzoek naar de spreiding. Op gebieden, waar er geen spreiding aanwezig is, heeft volgens Beth de signfica niets te zoeken: daaronder vallen volgens Beth wiskunde en logica. Om onderzoek naar de betekenselementen te doen ontwikkelde Mannoury twee methoden:

I.1. *transformatiemethode*. Vergelijking van bewoordingen, die gebruikt worden door verschillende mensen bij het beschrijven van éénzelfde gebeurtenis.

I.1a. Bij overeenstemming van die bewoordingen kan men aannemen dat deze bewoordingen voor die groep personen eenzelfde betekenis hebben. Deze betekenis zal vooral een indicatieve zijn.

I.1b. Als de bewoordingen uiteenlopen dan heeft men te maken met een verschil in (volitionele) emotionele betekenis. Hierdoor heeft men ook een verschil in (volitionele) emotionele reactie op zo een éénzelfde gebeurtenis.

²⁸Mannoury (1949); heeft Van Dantzig de term signifische spreiding ingevoerd?: D. van Dantzig, lezing zoals weergegeven door *Nieuwsblad van het Noorden*, 5 november 1938, zoals ook in Visser (2015)

I.2. *exhaustiemethode*. Men onderzoekt in welke gevallen verschillende mensen eenzelfde woord gebruiken. Door vergelijking van deze gevallen kan men dan te weten komen, welke indicatieve en emotionele betekenselementen door die mensen met dat woord verbonden worden.

II. *Taaltrappen*. Tenslotte heeft men de leer van de taaltrappen, met een onderscheid in:

II.1. *horizontale taalgradatie*, ofwel de taaltrappen zoals grondtaal, stemmingstaal, verkeerstaal, wetenschappelijke taal. De grondtaal vormt de laagste taaltrap. Hogere taaltrappen zijn d.m.v. lagere taaltrappen op te bouwen. Voor de betekenselementen van een taaltrap moet men derhalve de vertaling in de begrippen van een lagere trap gebruiken. Echter lager dan de grondtaal kan men niet afdalen. Op de lagere taaltrappen zijn emotionele betekenselementen overheersend, op hogere taaltrappen steeds meer indicatieve betekenselementen.

II.2. *verticale taalgradatie*: de ik-, hij-, het-taal. Met het dooreen halen van deze onderscheidingen verkrijgt men vaak problemen, zoals schijnproblemen. De belangrijkste onderscheiding is die tussen twee taalconglomeraten de ik- en de het-taal. De vraag, die voor de significus hierbij opdoemt, is in hoeverre er transformaties zijn van de één in de ander: van de ik- naar de het-taal en van de het- naar de ik-taal. Hier krijgt men een punt, waar onder significus de meningen uiteen kunnen lopen, net zoals bij de toepassing van het significus begrip van spreiding.

Behaviorisme, (introspectieve) psychologie Wij zijn nu aangekomen tot een soort van klapstuk van Mannoury's significus. Mannoury (1949, p.26): 'auto-psychologisch, dus met een beroep op onze introspectie'. Een zeer bondige en heldere wijze van beschrijving hiervan wordt door Beth gegeven. Een betere beschrijving dan die door Beth kan men met de nodige moeite ook bereiken, maar gemakkelijker is het om hem aan het woord te laten; Beth (1953b):

'Bij de beschrijving van de betekenis-elementen die bij de significus analyse van taaldaden aan het licht komen, kan men op twee manieren tewerk gaan. Ten eerste kan men de disposities van de spreker en de reacties van de hoorder karakteriseren door middel van een beschrijving van hun uiterlijke gedragingen —men maakt gebruik van de *behavioristische terminologie*—, ten tweede echter kan men deze disposities en reacties ook omschrijven met behulp van de gangbare *psychologische terminologie*. Het tweede brengt echter mee dat men de uiterlijke gedragingen van spreker en hoorder moet interpreteren op grond van wat men uit eigen ondervinding weet omtrent het verband tussen de eigen gemoedsbewegingen en het eigen uiterlijk gedrag, en daarom geeft Mannoury in beginsel de voorkeur aan het gebruik van een behavioristische terminologie; in de praktijk echter ziet hij zich gedwongen, de psychologische terminologie te gebruiken [d.w.z. in zijn geval zijn eigen introspectie toe te laten].'

En nu komen we aan bij de crux: Mannoury's psychologie, en Mannoury's introspectie —de wellicht subjectieve psychologische gesteldheid van de waarnemer— kan worden goedgepraat en is bovendien uitwisselbaar met behavioristische bewoordingen; Beth (1953b):

'Deze omstandigheid heeft Mannoury aanleiding gegeven tot het verrichten van zeer

diepgaande significante analyses van de beide genoemde terminologieën. Daarbij wordt op een zeer eigenaardige wijze gebruik gemaakt van het beginsel, dat ten grondslag ligt aan de transformatiemethode: de indicatieve betekenselementen van een woord uit de psychologische terminologie zijn die, welke ook met behulp van de behavioristische terminologie tot uitdrukking kunnen worden gebracht, en omgekeerd. Daar nu bij de beschrijving van de disposities en reacties van spreker en hoorder, zoals deze door een neutrale derde worden waargenomen, de emotionele reacties van de waarnemer niet ter zake doen, komt het er dus eigenlijk niet op aan, van welke terminologie de waarnemer gebruik maakt. Heeft hij in zijn beschrijving gebruik gemaakt van de psychologische terminologie, dan kunnen we de emotionele elementen in de beschrijving elimineren door deze over te brengen in de behavioristische terminologie, en omgekeerd'

Hoe er op een goede en algemeen geaccepteerde wijze met bovenstaande instrumenten gewerkt kan worden is door de vaagheid en het nog te bespreken relativisme niet erg duidelijk. Het is moeilijk om aan goede voorbeelden dienaangaande te komen. Deze worden ook door Beth niet aangevoerd. Beth zag de praktische uitvoering van de significante werktuigen niet erg zitten. Wellicht is alles geïncorporeerd in de algemene denkbeelden van de significante en houdt het daarmee op.

Overigens komt Beth (1958a) nog met een tweede punt, dat een rol speelt bij de significante werktuigen: interpretatie, transformatie, en conclusies daaruit. Beth (1958a) ging uit van Mannoury's intrede uit 1903, maar ook van later werk. Na 1903 zijn transformatie en interpretatie, gelieerd aan systemen met primitieven en het daaruit trekken van conclusies, zeker uit de hoek van de semantiek gecombineerd met logica en wiskundige systemen, steeds meer bestudeerd —men kan Mannoury niet alles kwalijk nemen. Beth (1958a) toont zich ontevreden met het hanteren van interpretaties en het daaruit trekken van conclusies door Mannoury. Beth richtte zich op de begrippen 'bestaan' (existentie) en 'waarneming'.

Mens en maatschappij. De significante probeerde dwarsverbanden te leggen tussen de verschillende wetenschappen. Hiermee kon men ook de beschrijving van de onderlinge verstandhouding der mensen bevorderen. Voor het leggen van dwarsverbanden kon men trachten gebruik te maken van wiskunde, logica, taalanalyse en de sociale wetenschappen. In de vroegere periode sloot dit echter wel aan op Mannoury's psychologismen. Er zullen hier enkele voorbeelden gegeven worden.

Als eerste is Mannoury's combinatie van mens en maatschappij met de wetenschap aan de beurt. Hiertoe een citaat uit Beth (1946):

'Hoe nauw voor Mannoury de in het bovenstaande opgesomde bestanddelen samenhangen moge blijken uit zijn eigen woorden ('Heden is het keerpunt', Amsterdam 1930, blz. 2):²⁹ 'Fysiese en dus ook maatschappelijke verschijnselen zijn in functie van psychologische verschijnselen uit te drukken. Vandaar dat de diepgaande omwenteling van de grondslagen van natuur- en wiskunde, die zich in onze tijd heeft ingezet, en de niet minder diepgaande maatschappelijke revolutie, waarvan Sovjet-Rusland symptoom en symbool beide is, niet los van elkaar in hun wezen kunnen worden begrepen'.'

In dit door Beth uitgekozen citaat ziet men een bij Mannoury geliefd speeltje. In tal van

²⁹Mannoury (1930b, p.2).

verhandelingen haalt Mannoury er de politiek bij; de politiek niet alleen als raakvlak maar ook als beïnvloeding. De notulen van de vergadering van het ‘Genootschap voor psychische massahygiëne’ van 16 mei 1949 geven de volgende passage: ‘Prof. Beth stelt de vraag hoe in de significa de politiek is te verankeren. Prof van Dantzig verzoekt Mannoury buiten de discussie te laten.’ Men kan dit zien als een in bescherming nemen van Mannoury, maar wellicht ook om afstand van Mannoury te nemen. Voor Van Dantzig was zijn opmerking wellicht politiek ingegeven: hij was geen volger van Mannoury’s politiek-communistische denkbeelden.

Relativisme en gradatie. Het relativisme neemt een belangrijke plaats in signifisch handelen en denken in. De moeilijkheid is dat, wanneer signfici over relativisme schrijven, hun gebruik van hun relativisme gecombineerd kan worden met de omschrijving van die term. In dat geval ligt het gevaar van impredicatieve definities op de loer.³⁰ Mannoury’s relativisme was veelvuldig aan kritiek onderhevig. Echter, laten we eerst Van Dantzig aan het woord om de problemen te formuleren:³¹ ‘Relativistic philosophy, which I personally consider to be Mannoury’s most prominent achievement, has a bad name in many, and widely different, philosophical circles. It is therefore desirable to formulate as clearly as possible what it does and what it does not state.’

Van Dantzig was in zijn werk veel duidelijker en preciezer dan Mannoury zelf. Helaas heeft hij de significa niet kunnen overnemen —Van Dantzig overleed in 1959, drie jaar na Mannoury’s verscheiden. Hij weet met betrekkelijk weinig woorden de zaken duidelijk te maken waar Mannoury op zijn beurt veel uitvoeriger en breedspakiger was. Van Dantzig brengt Mannoury’s samenhang tussen gradualiteit en relativiteit naar voren. Deze samenhang komt voort uit het begrip polariteit van begrippen. Polaire begrippen zijn bij tal van filosofen populaire ingrediënten. Men kan bij dergelijke begrippen wijzen op het bestaan van een tegendeel zoals ‘goed en kwaad’, ‘man en vrouw’. En een door van Dantzig (1956a) aangevoerd begrip: ‘eindig versus oneindig’. Van Dantzig voert, in navolging van Mannoury (1909), een soort gradatie in met ‘is 10^{10} een eindig getal? Eigenlijk zou men met meer hedendaagse terminologie hier het woord berekenbaar verwachten.

Men kan deze graduele begrippen op een schaal zetten, en daartussen gradaties veronderstellen. Men kan natuurlijk ook met negatie gaan werken. Voor de aanschouwelijkheid zullen wij hier nog even met onder woorden gebrachte begrippen werken. Voor het polariteitsduo ‘goed versus kwaad’ gaan we nu even van het predicaat ‘goed’ uit. Met een ontkenning heeft men ‘niet goed’. Als men geen gradatie heeft, dan heeft men het duo ‘goed=niet kwaad’ versus ‘kwaad=niet goed’. Met gradatie is niet automatisch ‘niet goed=kwaad’. De al dan niet aanwezige gradatie geeft dan hier twee soorten negatie: een keuzenegatie (gradatie, en keuze uit alternatieven) en een exclusienegatie (geen gradatie). Evenzo heeft men twee soorten disjunctie: zonder gradatie: je bent óf goed (=niet kwaad) óf kwaad (=niet goed), de strenge autjunctie. Daarnaast bestaat de disjunctie met gradatie: de veljunctie; in ons voorbeeld ligt er dan tussen goed en kwaad gradatie in. Men kan natuurlijk ook geen polariteitsduo hebben. Dan is

³⁰Brief K. Gödel aan K. Menger, 6 april 1933, Wien, in ?, p.104: ‘Eine Definition heisst imprädikativ, wenn in ihr auf eine Gesamtheit Bezug genommen wird, zu der das definierte Objekt selbst gehört.’

³¹van Dantzig (1956b, pp.423-431).

er geen uiteindelijke ontkenning, waarbij men een uiterste waarde of een limiet bereikt heeft. Bij Mannoury gehoorzaamt alleen de keuzenegatie aan het principe van uitgesloten derde, de exclusienegatie is voor hem een emotionele uiting. Een uitzondering zal Mannoury dan weer voor de wiskunde moeten maken. Ook bij de dubbele keuze- of exclusienegatie of combinaties van keuzenegatie met exclusienegatie heeft men diverse uitkomsten. Men zou dit als een gerelativeerde logica kunnen beschouwen, ware het niet dat Mannoury dit verder geheel niet systematisch opschrijft of uitwerkt. Dit is ook zichtbaar bij van Dantzig (1946/47), die wel met de twee soorten negatie van Mannoury aankomt, maar verder alles laat bij een lang citaat uit Mannoury (1934): dit kan er op wijzen dat ook Van Dantzig niet precies wist wat hij met de logische operatoren-combinaties van Mannoury aan moest en daarom alles maar letterlijk overnam. Ook bij Beth treft men na een bespreking van de beide negaties niets aan op ondersteuning of afwijzing van de door Mannoury aangedragen operatoren-combinaties. In Hendriks (2016) wordt gekeken of de combinatie van Mannoury's twee soorten negatie binnen een systeem bij Mannoury zijn onder te brengen —ook hij slaagt er net zoals Beth en Van Dantzig niet in dit op een formele manier bij Mannoury onder te brengen.

Men kan met negatie alle kanten uit. Ook in Nederland gebeurde dit in de periode van de detriger en veertiger jaren. Men kan als eerste de significa noemen met het gebruik van twee soorten negatie. Daarnaast heeft men de poging van Griss om een negatieloze wiskunde annex negatieloze logica op te bouwen. Brouwer weersprak een algemene negatieloosheid. Met Brouwer (1948) verweerde hij zich tegen de affirmatieve of negatieloze wiskunde zoals bij Griss en Van Dantzig. Een ander voorbeeld vormt Brouwer met de introductie van de notie van apartheid, die later met o.a. Heyting (1925, 1956) een formele uitwerking heeft gekregen. Apartheid vormt evenwel een relatie, negatie een operator. Maar ook bij apartheid heeft men een vertrekpunt waartegen men iets afzet. In zekere zin heeft men dat ook bij het gebruik van negatie. Tenslotte heeft men het systeem van van Dantzig (1947*a,b*) met o.a. een behandeling van afirmatieve wiskunde. Men kan ook nog naar pogingen van bijvoorbeeld Rasiowa wijzen met twee soorten negatie binnen een systeem. Rasiowa (1959) is natuurlijk wel een zo volledig mogelijk geformeerd systeem, dit i.t.t. tot Mannoury Men kan ook de andere kant op met de extremen, wat niet in Nederland gebeurde, nml. die van paraconsistentie. Het verschil tussen Mannoury en de anderen is, dat hij meer beschrijvend bezig is en de anderen meer voorschrijvend. Men zou bij Griss kunnen zeggen dat hij vertelt hoe die wiskundigen het nu eigenlijk doen, wat zij wel en niet nodig hebben, maar ook hij valt toch wel weer de voorschrijvende kant uit: zo kan je het doen, zo kan je het beter doen, zo moet je het doen.

Bovenstaand verhaal past in het relativisme van Mannoury. Hoewel hij het zelf niet erg uitwerkte kan men bij hem diverse logische operatoren (negatie en veljunctie) zien met een diverse toepassing. Beth pakte dit grootser aan. Afgezien van modale logica en intuïtionistische logica met een lokaal beschrijvend en voorschrijvend gebruik, meende hij dat men ook bij verschillende wetenschappen eigen redeneerpatronen zou kunnen aantreffen. Het meest naar voren springende geval voor hem was de vorming van de quantumlogica zoals ontwikkeld zoals in Birkhoff & von Neumann (1936). De quantumlogica was een onderliggende logica voor Beth bij het beschrijven van Bohrs complementaire theorieën in de nieuwe quantumfysica. Hierdoor had men al te maken

met klassieke logica en quantumlogica binnen de fysica. Evenzo kan men ook elders dergelijke verschijnselen van eigen logica's tegenkomen bij andere wetenschappen. Dus ook bij Beth, en wel in Beth (1948b) en in zijn ms 'Natuur en Geest', vindt men de mogelijkheid van groepslogica's. Dit lijkt sterk op het significhe relativisme.

Nu een citaat uit Mannoury (1953, pp.22-23). Voor het relativiseringsbeginsel gebruikt hij hier de woordenboekdefinitie van 'betrekkelijkheid' en voor gradatie 'geleidelijkheid'. Voor de significus gaat het er vooral om 'wat gaat Mannoury daarmee doen en wat is de context?':

'Het is dit gezichtspunt van geleidelijkheid en betrekkelijkheid (*gradualiteits- en relativiseringsbeginsel*), dat wij aan onze polairpsychologische begripssynthese ten grondslag hebben gelegd, in de hoop daarmede een bijdrage te kunnen leveren tot de ontwikkeling van die taal- en denkvormen, waaraan in de huidige kultuurperiode de meest dringende behoefte bestaat. Maar wij zijn er tevens van doordrongen, dat een te eenzijdig doorvoeren dezer beginselen ten slotte tot hetzelfde euvel zou voeren als dat, wat wij bovenal wensen te bestrijden, en dat gelegen is in de aandachtsvernaauwing, die door een te *absolutistisch* taalgebruik in de hand wordt gewerkt: het euvel dus, dat gewoonlijk als dogmatisme, formalisme of woordfetisjisme wordt aangeduid. [...] Formules en dogma's kunnen tot dode ballast worden, maar ook dragers zijn van kostbare levenswaarden en onbezweken denkmoed. Relativisme à outrance voert tot het dode punt, dat *Phyrron* zo gevaarlijk dicht genaderd was, toen hij beweerde: 'Ik beweer niets, zelfs niet, dat ik niets beweer!' en het inzicht in de geleidelijkheid-aller-verschijnselen kan in een zichzelf overschattende 'levenswijsheid' ontaarden, die het leven zelf vergiftigt en verstikt.'

Het is moeilijk een heldere omschrijving of definitie tegen te komen van wat de significus onder hun relativisme of relativiteit verstaan. Soms komt men iets tegen, wat onder dat relativisme valt, maar niet als zodanig benoemd wordt. Een goed verstaander weet dan hoe laat het is, en kan dan daar wellicht het woord 'relativisme' op plakken.

De significus bedoelen niet dat alles relatief is. Hun relativisme is meer een omschrijving van een levenshouding en een bepaalde aanpak van de wetenschap. Deze levenshouding en wetenschapsbeoefening heeft ook een sterk pragmatische component. De definities van hun begrippen zijn vaak *definitions by context* —nogmaals, men heeft op te passen voor impredicatieve definities en hun soms ongewenste gevolgen. Helaas verzuimt men dan nogal eens de uiterste waarden te geven of te omschrijven om daarmee de bandbreedte van het begrip te duiden. Hun relativisme blijft dus in zekere zin mistig. Dit kan ook aanleiding geven tot het formuleren van schijnbeweringen en -vragen.

Het geleidelijkheidsprincipe en het betrekkelijkheidsbeginsel marcheren bij Mannoury tezamen op. Ook hier worden begrippen geïntroduceerd in een bepaalde context. Er wordt niets precies gedefinieerd, en vervolgens wordt er ook nog eens afstand toe genomen. Wel kan men het op een juiste wijze hanteren van pragmatisme daar wellicht bij gebruiken. Het bedrijven van dogmatisme in een te stringent doorgevoerde wijze van relativisme wijst Mannoury dus af. Merk op dat in het citaat diverse meningen tegenover elkaar gesteld worden. Men krijgt dan een voor de significus zeer gewilde interactie tussen begrippen. Heel fraai is de interactie tussen dogmatiek en relativisme,

ofwel waarin relativiteit dogmatisch kan zijn.

Men kan ook gaan kijken naar wat signifiisch relativisme niet beoogt te zijn. De Wiener Kreis heeft een op aantal punten overeenkomsten met de significi, maar anderzijds schrijven zij voor de significi te dwingend een aantal denkbeelden voor. Dat riekt voor de significi naar dogmatiek en schoolvorming. Vergelijkbaar kan je dit ook bij wetenschappelijke onderwerpen doen. Bovendien, wat gisteren wetenschap was, is vandaag wellicht verleden tijd; het star aan de waarden van gisteren vasthouden is dogmatiek en niet wetenschappelijk; een voorbeeld hiervan is het ook door Beth voortdurend naar voren halen van het aloude dogmatisch aangehangen evidentiepostulaat met als geijkt tegenvoorbeeld de euclidische en de niet-euclidische meetkunde. Het aardige aan dit voorbeeld is dat men indertijd getracht heeft om te laten zien dat de euclidische meetkunde de enige is tegenvoorbeelden te ontwikkelen. Dit liep volgens Heyting (1968) niet goed af met de voorgenomen doelstelling; hieruit heeft men de niet-euclidische meetkunde ontwikkeld

In van Bochove (1986) worden Neurath met zijn WK en 'unity of science' tegenover Mannoury met zijn significi en hun relativisme neergezet. Neurath is iemand die voortdurend blijft sleutelen aan de verduidelijking van zijn denkbeelden, taalgebruik en begrippen om ze zo scherp mogelijk voor te stellen. De denkbeelden van de significi blijven in vergelijking daarmee fluïde. Voor de significus blijft Neurath dogmatisch, en omgekeerd blijft de significus voor Neurath iemand, die nooit precies zegt wat hij bedoelt en als je hem op iets denkt te kunnen aanvallen of op hem denkt in te praten, daar altijd zich onderuit onderuit weet te werken hoezeer jijzelf in het gelijk staat.

In verband hiermee kan men uit Heyting (1956), sectie Disputation citeren. Dit bestaat uit een discussie tussen diverse stellingnamen (een heerlijke interactie voor de significi), waaronder een significus en een klassiek wiskundige. Hierbij gooit de klassiek wiskundige in de groep:

'Class [klassiek wiskundige]: [...] Yesterday I talked with Sign [de significus], who is still more a relativist than either of you [Int en Form, de intuitionist en de formalist]. He is so slippery that no argument gets hold of him, and he never comes to any somewhat solid conclusion. I fear this fate for anybody who discards the support of logic, that is, of common sense.'

Uit dit citaat blijkt dat bij monde van Class er diverse categorieën onder de relativisten bestaan: de minder ergen zoals de formalisten en de intuitionisten, en de zwarte kousen gemeente, de significi.

Significa in wiskunde en logica. Beth stond kritisch tegenover de psychologische benadering van de wiskunde door Mannoury. Beth was overigens daarin niet de eerste. Ook Brouwer was geen liefhebber van de door Mannoury gehanteerde psychologie in de wiskunde. Dit valt af te lezen in Brouwer (1911, pp.199-201), een recensie van Mannoury (1909):

'Met betrekking tot de formalistische theorie rijzen telkens weer de volgende vragen: 'Waarom worden juist déze axioma's, definities en redeneerprincipes aangenomen, en waaraan wordt de overtuiging ontleend, dat op deze wijze wiskunde wordt bedreven en geen wartaal gesproken?' De oudere aanhangers der school [der formalisten] als Dedekind en Peano, bekommerden zich om deze vragen niet veel, maar Russell en

Hilbert zochten ze te ondervangen, de eerste door het ‘logische bestaan’ van zijn axioma’s verifieerbare entiteiten plausibel te maken, de laatste door aan te tonen, dat de logische figuur der ‘contradictie’ uit zijn systeem niet kan worden ontwikkeld. Echter hebben zij daarbij geen van beiden de intuïtieve toepassing der volledige inductie kunnen ontgaan, en dus ten slotte met hun redeneeringen meer het intuïtionisme, dan het formalisme versterkt.

De heer Mannoury tracht zich dan ook op andere wijze uit de moeilijkheden te redden, en wil de studie der bijzondere rol, tusschen de eindeloze verscheidenheid der waretalen gespeeld door de taal der wiskunde, schuiven op de schouders der psychologie (p.149-154). Maar ook zoo kan hij onmogelijk zijn doel bereiken, want zooals alle ervaringswetenschap, dat is waarnemingsgeneralisatie, onderstelt de psychologie de wiskunde minstens tot en met de eerste oneindige machtigheid, steunt dus reeds principieel op de intuïtie der volledige inductie.

Aan zuiver formalistische redeneeringen, zoals het pag.64-70 gegeven bewijs van de hoofdeigenschap der rekenkunde, kan dus nog steeds geen wiskundige betekenis worden toegekend,³² en het lek in het formalisme is door Mannoury, zoo min als door Russell en Hilbert gedicht.’

Wij zullen vervolgen met een latere opmerking uit Mannoury (1929/1930a): ‘De grondslagen der wiskunde zijn deels van axiomatische, deels van signifiante aard. De axiomatiek brengt de wiskundige formalistiek tot op eenvoudiger vormen terug, de signifiante bestudeert het verband tusschen de wiskundige gedachte en de wiskundige formalistiek (als taalvorm opgevat).’ Met deze opmerkingen gaat Mannoury tegen Brouwer in. Eerst de opdeling in axiomatiek en signifiante, ofwel in formalisme en psychologie. En daarnaast de plaats van de taal, zoals die eerder al door Hilbert vergelijkbaar was geformuleerd. Dit was ook al door Beth gesignaleerd.

In Beth (1936/37) wordt een algemeen overzicht gegeven van de combinatie psychologismen met diverse takken uit het grondslagenonderzoek van wiskunde en logica. Hier is het verschil tusschen Mannoury en Brouwer duidelijk. Beth (1936/37, p.148) onderscheidt de objectiviteit in de wiskunde zoals door Brouwer vanwege de aanname dat de mathematische entiteiten zijn opgebouwd in en door het bewustzijn. Hiertegenover stelt Beth de relativistische opvattingen zoals bij Mannoury en de Wiener Kreis: de wiskunde is afhankelijk van buiten-wiskundige factoren en deze ontnemen de wiskunde een zelfstandige betekenis. Bij Mannoury spelen ook nog de sociale en psychologische factoren een rol. Beth (1936/37, p.148): ‘van ‘waarheid’ en ‘onwaarheid’ der wiskundige stellingen kan men naar zijn opvatting niet spreken, ze mogen slechts ‘juist’ of ‘onjuist’ heten, ‘al naar gelang zij met woordassociaties, die in ons logisch ondercomplex opgestapeld en geconserveerd zijn, in overeenstemming zijn, of niet’.’ Mannoury verwoordde dit in een brief naar Beth in 1950 als volgt:³³ [...] en het *waarheidsbegrip*, waarin ik niet anders dan een *relatie* tusschen spreker en hoorder kan zien en niet een *interne* eigenschap van een oordeel op zichzelf.’

Beth (1936/37, p.155) geeft met het volgende citaat aan, waar het voor de wiskundige signifiante allemaal om draait: ‘In hoeverre is het mogelijk, de wiskundige

³²Hier de niet opvergenomen noot 1 van Brouwers.

³³Brief G. Mannoury naar E.W. Beth, 6 april 1950, Amsterdam.

denkprocessen met behulp van pasigrafische systemen tot uitdrukking te brengen? en waarop berust een dergelijke symbolisatie van het wiskundig denken?’³⁴

Men kan het verloop van de redenering naar de eindconclusie kortsluiten door meteen naar Beths samenvatting te gaan: ‘Symbolisatie van een psychisch proces berust op suggestie van dat proces door een ander; een *formele* symbolisatie bestaat, wanneer het suggererende proces een complex herkenningssacten is; een *adaequate* symbolisatie is alleen mogelijk, wanneer het suggererende proces met het gesuggereerde gelijksoortig is; een formele, adequate symbolisatie bestaat derhalve alleen voor complexen van herkenningssacten. De hoofdvraag van de significa der pasigrafische systemen: kan wiskunde adequaat en formeel worden gesymboliseerd? loopt dus uit op de volgende [vraag]: zijn voor het wiskundige denkproces andere dan herkenningssacten essentieel? Formalisme en intuitionisme leiden tot verschillende antwoorden op deze vraag; voor de formalisten zijn voor de opbouw van de wiskunde herkenningssacten essentieel voldoende; de intuitionisten houden de noodzakelijkheid van zekere acten van wiskundige opbouw vol.’

In Beth (1948c) worden twee stromingen aangegeven, 1. de significa en 2. de grondslagen van de wiskunde en logica. Ook hier wordt aangegeven dat ze elkaar niet bijten, zolang ze niet op elkaars terrein komen. Wel komen ze elkaar tegen op een derde gebied: de filosofie en grondslagen van de empirische wetenschappen. Beth was een logicus en wiskundige, en had bovendien bemoeienis met de filosofie van de empirische wetenschappen vanuit zijn logische inbreng. Uit het volgende citaat valt op te maken dat Beth vanuit zijn vakmatige bezigheden eigenlijk niet viel onder het gebied, waar Mannoury mee bezig was. Beth heeft met zijn eigen bezigheden dan niets meer met significa te maken, en degenen, waarvoor dat wel geldt, wenst hij veel geluk daarmee.

Beth (1948c, p.94,95): ‘[...] logic and significs, though starting from entirely different conceptions of language and leading to quite different methods of enquiry, should not be considered as conflicting tendencies within the philosophy of science. [...] each of the two is adequate in a particular domain of human discourse and human activity; logic in the domain of mathematical reasoning; significs in the domain of social relations. In intermediate domains —in experimental science, in historiography, in literary criticism—, an intermediate point of view and a simultaneous application of both logical and significal methods will be most appropriate.’

Beth (1948c, p.94) neemt, gecombineerd met een noot op dezelfde bladzijde, een afwijzende houding tegenover de significa aan met betrekking tot grondslagenonderzoek: ‘With regard to the relevance of significs to foundational research I have only quite recently changed my mind. In previous publications, I defended a clarification of the foundations of mathematics by means of significal methods. I now very much doubt the possibility of such an application of significs.’ Deze afwijzende houding werd later uitgebreid beschreven in Beth (1959).

³⁴Pasigrafische systemen zijn(wiskundige) tekensystemen.

1.2.3 Significa: Beths kritieken

In 1946 stond Beth nog redelijk positief tegenover de levensvatbaarheid van de significa. maar in de loop van de jaren werd hij steeds somberder. Overigens moet men dit wel afmeten naar Beths eigen bezigheden en interesses, die ook na 1946 veranderden: de significa veranderde niet zo sterk mee. De startpositie van Beth (1946) was juichend: ‘Deze voordrachten hebben een tweeledig doel: 1. hulde te brengen aan Mannoury en onder de studerende jeugd belangstelling te wekken voor zijn werk; 2. de studerende generatie ter wille van het algemeen belang der menschheid op te wekken tot zelfdenken en zelfkritiek.’

Hierna kwam Beth met zijn kritieken. Maar ook positieve geluiden ontbraken niet. Volgens Beth (1946) vertoonde de significa punten van aanraking met:

- ‘1. Het moderne taalonderzoek.
2. De moderne exact-wetenschappelijke wijsbegeerte.
3. De moderne psychologie.
4. De moderne sociologie.
5. De nieuwere wijsbegeerte.’

Dit zag er allemaal nog erg positief uit, maar op bijna al deze punten zal Beth in de loop van de jaren terugkomen; als eerste sneefde het adjectief ‘modern’. Beth stelde dat de kennis van de psychologie bij de significa op de denkbeelden van 1920 teruggingen en sindsdien niet waren opgewaardeerd naar de ‘huidige’ stand van wetenschap. Beth had kritiek op het voor hem deels eigenaardige karakter van de significa, en daarmee haar onvermogen een plaats in het wetenschappelijke onderzoek in te nemen en te behouden. Beth (1949a) somt op:

- a. Sinds 1896 heeft, ofschoon haar uitgangspunt gezond was, de significa geen wortel kunnen schieten.
- b. De significa voorziet in een maatschappelijke behoefte.
- c. Aan de significa hebben eerste rangs geleerden meegewerkt.’

Beth gaat nu deze punten af, met voor ons als belangrijkste punt a., wat zijn hiervan de oorzaken:

- ‘1. In de significa hebben een aantal aanvechtbare stellingen een blijvende plaats veroverd.
2. De significa heeft weinig voeling onderhouden met de andere wetenschappen,
3. Wel bestond er contact met bepaalde politieke stromingen.’

Op de ‘aanvechtbare stellingen’ gaan we zo verder in. Beth (1949a) geeft nog een werkprogramma aan voor de significa:

- ‘1. Men dient aan de hand van Mannoury’s handboek [Mannoury (1947, 1948)] de recente literatuur op te zoeken, welke voor de ontwikkeling van de significa van belang kan zijn.
2. Men moet de hulp van specialisten inroepen ten einde de relatieve waarde der zojuist genoemde werken te kunnen taxeren.
3. Na de schifting der literatuur moet men het materiaal uit signifisch oogpunt onderzoeken op a. leidende denkbeelden; b. feitenmateriaal; c. oudere literatuur.

4, De systematische bewerking van dit materiaal en tenslotte dient men het aldus bewerkte materiaal aan te vullen.’

Commentaar op Beth (1949a) kwam van de kant van Joh. de Iongh:³⁵ ‘De heer Joh. de Iongh meent, dat een groot deel van het Genootschap het met de kritiek van prof. Beth eens is. Echter moet men er wel rekening mee houden, dat de significa een wetenschap is, die in het beginstadium van haar ontwikkeling verkeert. Verder is prof. Mannoury diep in de tachtig en hij stond op het standpunt van zijn generatie. Het handboek [Mannoury (1947, 1948)]³⁶ draagt aldus de sporen van een man van tachtig jaar, ofschoon het als geheel zeer waardevol is. Veel van wat prof. Mannoury in het handboek heeft gezegd zou hij vroeger nooit geformuleerd hebben op de wijze zoals dit in het handboek is geschied.’

Beth probeerde het nog eens in een ‘brand’-brief naar het ISG-³⁷

1. Men trachtte signifiische methoden toe te passen op gebieden, zoals het wiskundig grondslagen-onderzoek, waar ze geen vruchten konden afwerpen.
2. Bij de toepassingen op gebieden —zoals taalkunde, psychologie en sociologie— waar dit wellicht wel het geval was, hadden de signifiici zich teveel laten leiden door vooropgezette ideeën en heeft men niet in voldoende mate kennis genomen van de ideeën van niet-signifiische wetenschappers.
3. Wat betreft contact leggen met niet-signifiici is het bij pogingen gebleven.

Toch hadden Beths vermaningen blijkbaar in zijn optiek niet al te veel resultaat. In later tijd stond Beth nog steeds kritisch tegenover de Nederlandse significa. Dit komt o.a. sterk naar voren in Beth (1953b). Hierin wordt een overzicht gegeven van de significa. Sterke en minder sterke punten worden daarin besproken. Het is wel opvallend dat in Beth (1953b) niet voldoende wordt ingegaan op Mannoury’s relativisme en gradatie bij begrippen —volgens Van Dantzig juist een van Mannoury’s belangrijkste bijdragen—, terwijl dit zeker een rol speelt in de stukjes logica, die bij Mannoury optreden en die door Beth weer wel besproken worden. Beth bleef vooral steken bij de ‘spreiding’. Spreiding kan men als een hoofdingrediënt opvatten bij de ontwikkeling van de begrippen van relativiteit en gradatie. In Beth (1953b) komt het begrip spreiding niet voor, maar wordt er een meer algemeen overzicht gegeven van te bekritisieren punten:

‘Beschouwen we Mannoury’s signifika als een bijdrage tot de positieve wetenschap, dan moeten we tegen zijn werkwijze en zijn denkbeelden tal van bezwaren aanvoeren. Terwijl Mannoury zelf bij herhaling de eis van een empirische fundering stelt, speelt in feite de introspectie in zijn werk een zeer belangrijke rol, terwijl zijn beschouwingen overigens een sterk discursief (redenerend) karakter hebben. Een duurzaam en intensief contact met de ‘officiële’ taalwetenschap, door Mannoury ongetwijfeld vurig gewenst, is niet tot stand gekomen. Persoonlijke overtuigingen (in wijsgerig opzicht

³⁵Genotuleerde opmerking van de Iongh n.a.v. Beth (1949a) tijdens de vergadering van 11 april 1949; aanwezig op 11 april 1949: prof. Beth met vrouw, prof. Baschwitz, prof. Wertheim, prof. Van Dantzig, prof. Vegting, dr. Stokvis, ir. Bethlen, drs. Elte, Joh. de Iongh, Scheffer, mej. Baschwitz; Mannoury was niet aanwezig.

³⁶Volgens Van van Dantzig (1956b, p.426) had Mannoury zijn tweedelig handboek al tijdens WWII en Polairpsychologische begripssynthese grotendeels ook al tijdens WWII geschreven.

³⁷Brief E.W. Beth naar de besturen van het studiegenootschap van psychische massahygiëne en het ISG, 2 maart 1949

onderging Mannoury de invloed van Hegel en Bolland, terwijl zijn politieke en sociale denkbeelden vooral op Marx steunden) doen zich telkens weer gelden, de synthese van denkwijzen, ontleend aan het wiskundig grondslagenonderzoek, met gegevens van sociologische en psychologische aard kan moeilijk als geslaagd worden beschouwd. Dat betekent natuurlijk niet, dat in Mannoury's oeuvre geen bijdragen tot de positieve wetenschap zijn aan te wijzen, en nog minder, dat men er geen suggesties en richtlijnen voor verder wetenschappelijk onderzoek aan zou kunnen ontleen. Maar in haar geheel draagt de signifika toch al te zeer de sporen van de omstandigheid, dat haar ontwikkeling in wezen het werk is van één man.'

Beth (1958a), geschreven als een in memoriam ter ere van Mannoury, somt nog wat extra positieve, maar ook negatieve, punten op. Dit was ook naar aanleiding van de al door Beth bekritiseerde en door Mannoury gebruikte interpretaties met conclusies. De zwakke punten bij de interpretaties en transformaties door Mannoury zijn al eens aangeroerd, maar in Beth (1958a) komt een door Beth geformaliseerde uitbreiding hiervan met hele theorieën ter sprake:

'In using the accumulated fund of Mannoury's results we must, however, proceed with great care. In the course of his scientific activity, Mannoury has applied various methods, and drawn his inspiration from many different sources. Results, once established, were sometimes presented and applied in new contexts, which were not always entirely fitting. Investigations in neighbouring fields or by other scholars in the same time or in closely related domains were not systematically taken in account. Therefore, interesting problems which arise from certain doctrines in significs were sometimes overlooked.' Beth besluit dan met een punt, dat ook al eens in zijn andere schema's kan worden afgelezen: 'Consequently every continuation of Mannoury's life-work will have to start with a critical examination, not only of Mannoury's recent work, but also of his earlier publications (this is by the way, not a very difficult task, as Mannoury constantly refers to them).' En Beth eindigt dan met de nooit in werking getreden heilswens: 'I wish to express the sincere hope that in the near future important results in the domain of significs may be achieved.'

Er valt op het bovenstaande toch wel wat af te dingen. Ondanks de bezwaren van Beth moet men wel vermelden dat door de significati pogingen gedaan zijn om de significa een plaats te geven binnen de stromingen van de moderne wetenschap. Een fraai voorbeeld wordt gegeven door het significante grondbegrip van taaldaad met zender, ontvanger, kanaal (al dan niet met ruis) en terugkoppeling aan te laten haken bij de naoorlogsche ontwikkeling op het gebied verwerking van informatietheorie zoals o.a. gepresenteerd door Shannon en Weaver. Maar ook de cybernetica zoals beschreven door Wiener had de belangstelling van zekere significati. In de latere periode van de significa werd dan ook gebruik gemaakt van het model <zender; kanaal; ontvanger>. Hiermee zat men op het spoor van informatieverwerking en de theorieën van Shannon en Weaver. Ook aan de neurologische verworvenheden ging men niet voorbij. Dergelijke theorieën begonnen opgeld te doen in de jaren dertig en veertig. Voor de taalkunde kan men mensen noemen zoals B. Mandelbrot en G.K. Zipf. Bij hen trof men ook taalbeschrijving gebaseerd op statistische verschijnselen aan.

Bij de latere significante zomerconferenties, zoals 'Semantic and significant aspects of

modern theories of communication' in 1953, en de hieropvolgende zomerconferentie in 1954 'Information and interpretation' deden dan ook lieden zoals A. Rapoport, J.L. van Soest, D.M. McKay, D. Tamari, W.S. McCulloch, J.F. Schouten, Y. Bar Hillel en B. Mandelbrot mee. Wel moet worden gezegd dat men hiermee op significante conferenties de specifieke significa niet meer de hoofdmoot liet zijn. De signfici, bij monde van Vuysje en Van Dantzig keken vooral naar de mogelijkheden van informatietheorie en cybernetica binnen de significa —een voorzichtige en eerste aanpoak—, en niet omgekeerd naar mogelijke bijdragen aan deze vakgebieden door de significa. Op dit terrein zijn publicaties verschenen door: Vuysje (1961), Mannoury & Vuysje (1953/54), Van Dantzig....

Eindoordeel. Het kan zijn dat Beth de spijker op zijn kop sloeg. Maar de vraag blijft of Mannoury wel wetenschap op de manier van Beth wilde bedrijven. Hij stelde zijn relativisme voorop en ging er prat op geen school te willen maken. Hij was vanuit dat relativisme nogal eens onduidelijk. Als wiskundige zal het Mannoury wel duidelijk zijn geweest hoe hij op een voor de wetenschappelijke gemeente op een acceptabele wijze een verhaal moest houden. Met de hier geschetste denkbeelden nam hij daartoe afstand en had blijkbaar niet de behoefte om onder Beths wetenschapsopvatting te vallen. Mannoury's trouwe adepten volgden hem hierin. Niet volledige adepten zullen het hier wellicht moeilijk hebben gehad bij pogingen de significa een samenhangende wetenschappelijke achtergrond te laten zijn voor het bedrijven van wetenschap. Men denke aan de al eerder hier beschreven interrupties door Van Dantzig en J. de Jongh bij de voorstelling van zaken door Beth.

Overigens moet men de kritieken door Beth op de significa niet negatief beschouwen. Hij nam deze moeite niet omdat hij niets in de significa zag, maar juist om te zorgen dat de significa met haar goede kanten meer levensvatbaar werd en zou blijven.

Tussen 1955 en 1960 viel het doek: De tiende significante zomerconferentie van 1954 was de laatste. Hiermee kwam een einde aan dit soort congressen uit het interbellum. Daar waren de congressen van de signfici eigenlijk de laatste overgeblevene van. Het was een staartje in een nieuwe periode met andere organisaties en wetenschapsopbouw. In 1955 overleed Clay, in 1956 Mannoury, in 1959 Van Dantzig. Brouwer leefde nog, maar echte bemoeienis met de significa had hij niet meer. De rest van de signfici was ook al boven de vijftig, Vuysje heeft het nog enige tijd volgehouden, zij het niet als enige of laatste. Zij hebben echter niet meer hun significante stempel ergens op kunnen drukken. In het persoonlijke vlak was de significa blijkbaar aan haar eind gekomen, en op het wetenschappelijke vlak was er geen vernieuwing of verbetering.

Wij hebben stevige kritiek van Beth op de significa kunnen lezen. Zijn kritiek ging vooral uit naar mogelijke wetenschappelijke pretenties van de Nederlandse significa. Waren er bij Beth, naast zijn kritiek nog goede punten aan de Nederlandse significa toe te schrijven? Die waren er zeker, echter niet in de eerste plaats op het gebied van de wetenschap. Beth (1953b):³⁸

'Heel anders zal het oordeel echter luiden, als we Mannoury's significa beschouwen als een oorspronkelijke speculatief-wijsgerige constructie. Dan kunnen we er vrede

³⁸Deze conclusie is ook al te vinden in de brief van Beth naar het bestuur van het ISG van 2 maart 1949.

mee hebben, dat introspectie en begripsanalyse een empirische fundering moeten vervangen, en dan kunnen we ook de synthese, tot stand gebracht tussen gegevens, aan tal van wetenschappen ontleend, en resultaten van eigen onderzoek, ten volle waarderen. Ook begrijpen we dan de invloed, die van Mannoury's werk op tal van Nederlandse denkers en geleerden is uitgegaan en nog steeds uitgaat.'

1.2.4 Significa: congressen en Synthese

Congressen en seminaria. Vanuit het significante genootschap werden gedurende een tweetal decennia de significante zomerconferenties georganiseerd. De zomerconferenties met de daarom heen gegroepeerde geleerden, en het met de significante samenhangend tijdschrift *Synthese*, zijn indertijd van een steeds groter belang geworden. De verslaggeving van de zomerconferenties kan men in *Synthese* terugvinden. Enerzijds gaf het de significante beweging en de significante een groter belang, anderzijds droeg het tegelijk de afbraak van de significante met zich mee en de verandering van *Synthese* van een clubblad naar een in onze ogen normaal tijdschrift voor methodologie, logische systemen en wetenschapsfilosofie. Niet het overlijden van Mannoury, die in de periode voor zijn dood door zijn ouderdom toch al niet meer een leidende inspirator was, maar juist het uiteenvallen van een enigzins vastgekitte wetenschappelijke ideologie, die niet meer in zijn tijd paste, was in de eerste plaats de oorzaak. Dit komt overeen met de bevindingen zoals uitgesproken door Beth. Ook, indien Van Dantzig de rol van Mannoury zou hebben overgenomen, was dit niet meer te stuiten geweest. Men kan dit vergelijken met het niet meer opnieuw leven inblazen van de Wiener Kreis en de daaruit voortgekomen beweging tot eenheidswetenschap. Ook dat was voorbij en de rol daarvan werd overgenomen door neutrale wetenschapsfilosofie en methodologie zonder extra fratsen. Voor een overzicht van de diverse conferenties eerst een positiever klinkend geluid over de zomerconferenties door Mannoury in zijn 'After thirties years'³⁹

'I beg the favor of your permission [...] to express my great satisfaction with the work of these conferences and of the International Society for Significants in general. And especially so in two respects: firstly the growing international cooperation of different workers in the field of the analysis of concepts and secondly the predominating rôle assigned in this cooperation to the investigating methods, replacing more and more the speculative and subjective methods of a former period. In this strain of thought and action I see the fulfillment of the aims and hopes that were fostered in the earlier days of the significant movement here in Holland, when we made an attempt to found an International Institute for Philosophy at Amsterdam. [...] our modest Significant Circle had to break in 1925. However, about a decade later it revived in the group around the new journal *Synthese*, a group that adopted the declaration of principle of the Significant Circle and out of which grew in course of time the International Society for Significants. Especially in the years after the second world-war, this Society succeeded where we failed. Not only it came in contact, by its summer conferences, and by other means, with several centres-of-thought in other countries —among whom the survivors of the Vienna Circle and the American-Dutch Unity-of-Science-Movement—but it started a

³⁹G.Mannoury (1956).

series of investigations on different topics in biology, science of law, sociology and epistemology. In doing so it brought the significal movement on a higher level [...]

Eerste signifische conferentie in 1939 (13-15 juli) te Naarden op het landgoed en theosofisch centrum St. Michaël. Het landgoed en het in 1912 gebouwde landhuis 'De Duinen' was een schenking van Mary van Eeghen-Bossevain in 1925 aan de Theosofische Vereniging (Annie Besant). Mededelingen omtrent deze conferentie zijn opgenomen in: *Synthese 4*, 1939. In *Synthese 4* zijn slechts enkele referaten opgenomen: 'Daar wij ons voorstellen, de daar gehouden voordrachten in boekvorm te laten verschijnen, zullen niet alle referaten en inleidingen in *Synthese* worden gepubliceerd.' Blijkbaar is dit in de hierna volgende conferenties na WWII eveneens het geval geweest. Sporadisch referaten, geen boeken —later veranderde dit.

Tweede signifische conferentie in 1946 (24-31 augustus), op St. Michael in Naarden. Thema: Significs and 'Synthese'. Evenals bij de eerste zomerconferentie werden in het lijfblad *Synthese* zo nu en dan referaten uit deze zomerconferentie opgenomen. Beth was op 25 augustus 1946 aanwezig met de lezing 'Logical and psychological aspects in the consideration of language' in *Synthese 5*.⁴⁰

Derde zomerconferentie in 1947 (2-9 augustus) te 's-Graveland in het Wapen van Amsterdam', een hotel-restaurant met zalen. Het thema was 'Significs and Synthese'. Opgenomen in: *Synthese 6*, 1947. Van officiële zijde werd bij de opening het woord gevoerd door het hoofd van de sectie Onderwijs en Wetenschappen van het ministerie Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, C.J.A. Jhr. de Ranitz.

Vierde zomerconferentie in 1948 (21-26 augustus) te 's Graveland. Deze conferentie had als thema 'Application and applicability of significs, semantics and logistics.' Opgenomen in: 'Proceedings of the fourth international significal summer conference', in *Synthese 7* (1948/49), Nos. 1-2, pp. 5-168. De volgende regels laten zien, dat deze zomerconferentie niet een onbeduidende bezigheid was, die ontsnapte aan de aandacht van de gezagsdragers. Inleidende redes werden gehouden door Graaf Schimmelpenninck, de burgemeester van 's-Graveland, en A.J. D'Ailly, de burgemeester van Amsterdam. Burgemeester D'Ailly nodigde de conferentiegangers uit voor een ontvangst in zijn ambtswoning te Amsterdam. Aanwezig bij de opening was ook de Commissaris van de Koningin in Noord-Holland, Baron de Vos van Steenwijk. Daarnaast waren er vertegenwoordigers van diverse instellingen, zoals de Franse ambassade.

Vijfde zomerconferentie in 1949 te 's Graveland. Deze conferentie had wederom als thema 'Application and applicability of significs, semantics and logistics'. Opgenomen in: 'Proceedings of the the fifth international significal summer conference', in *Synthese 8* (1950/51), Issue 2, Nos. 3-5, pp. 101-246.

Zesde zomerconferentie in 1950 (1-5 september) te 's-Graveland. Deze conferentie had als thema 'Operational and axiomatic methods'. Opgenomen in: 'Proceedings of the sixth, the seventh and the eighth international significal summer conference', in *Synthese 10*, 1956, pp. 15-122.⁴¹ Het valt op dat men nu een ander thema koos dan de

⁴⁰Beth (1946/47).

⁴¹Eigenlijk 1956 met een vraagteken gezien de slechte jaartallenvoorzieningen op de tijdschriften van *Synthese* in die tijd.

vooraangaande jaren. Ook bij de hierna komende zomerconferenties zal er variatie zijn. Ook valt op dat het woord 'significs' verdwenen is. Ook in de hierop volgende zomerconferenties zou dit woord niet meer een belangrijke rol vervullen. Dit hield natuurlijk niet in dat significa uit het pakket gebannen was. Net zoals bij de eerdere conferenties had men te maken met secties met soms nog wel een 'significa' in de daaronder vallende lezingen. Maar de teneur was toch anders geworden. Het werden steeds meer algemene wetenschapsconferenties met steeds minder uitgesproken significa.

Zevende zomerconferentie in 1951 (13-18 augustus) te Amersfoort. Deze conferentie was de eerste, die in Amersfoort op de Internationale School voor Wijsbegeerte werd gehouden. Hier was het thema 'Science and its expression'. Opgenomen in: 'Proceedings of the sixth, the seventh and the eighth international significant summer conference', in *Synthese 10*, 1956, pp. 123-289.

Achtste zomerconferentie in 1952 (8-13 september) te Amersfoort. Deze zomerconferentie had als thema 'non-scientific elements in the development of science'. Opgenomen in: 'Proceedings of the sixth, the seventh and the eighth international significant summer conference', in *Synthese 10*, 1956, pp.293-407.

Negende zomerconferentie in 1953 (10-15 augustus) te Amersfoort. Deze conferentie had als thema 'Semantic and significant aspects of modern theories of communication'. opgenomen in: 'Proceedings of the ninth international significant summer conference', in *Synthese 9*, Issue 3, (1954/55), Nos. 3-5, pp. 133-339. Bij deze conferentie waren ook prominenten uit de communicatie- en informatie-theorie aanwezig. Deze conferentie was vooral van belang in verband met de mogelijke links tussen de significa en de opkomende informatietheorie en cybernetica. Zowel Van Dantzig alsook Vuysje waren met lezingen op deze conferentie present. Ook hierna hebben zij nog gepubliceerd over communicatie- en informatie-theorie gecombineerd met significa.

Tiende zomerconferentie in 1954 (13-16 augustus) te Amersfoort. Het thema van de tiende zomerconferentie was 'Information and interpretation'. Opgenomen in: 'Proceedings of the tenth international significant summer conference', in *Synthese 11*, No. 2, (June) 1959; pp. 100-222. De tiende zomerconferentie was een soort verdere verdieping en uitwerking de praktische kant op van de negende zomerconferentie:⁴² 'The present issue, containing the papers read at the tenth International significant Summer Conference, may be regarded as the continuation of issue 3 of volume 9 of *Synthese* dealing with 'semantic and significant aspects of modern theory of communication', the general theme of the Ninth Significant Conference.' Na deze tiende conferentie was het afgelopen met de significante zomerconferenties.

Steeds duidelijker traden de samenstellende delen van de significa op. Echter, deze samenstellende delen waren wel op zichzelf staande takken van wetenschap waar men het nodige uit haalde ter ondersteuning van de significa. De diverse takken van wetenschap hadden na de oorlog hun eigen belangengroepen en congressen. Een voorbeeld hiervan is de Nederlandse Vereniging van Logica [NvL]. Deze vereniging had een steviger structuur dan de significante tegenhanger. Ook deze vereniging organiseerde conferenties, die ten dele onderzoeksvelden besloegen, waar ook de signifiци belangstelling voor hadden. Men kan zich afvragen of de NvL met haar eigen conferenties niet een

⁴²Introduction, in *Synthese 11*, No. 2 (June), 1959

concurrent was van de signfica-conferenties, vooral vanaf het moment dat de signfica wetenschappelijk breder georiënteerde conferenties organiseerde.

Er kunnen ook meer praktische gronden geweest zijn. In de periode direct na WWII waren de reismogelijkheden buiten Nederland nog steeds niet zo groot. Bovendien waren er nog niet zoveel conferenties en congressen in Nederland en daarbuiten. Na de periode 1950/1955 veranderde dit. Dit zal denkkelijk de signfische zomerconferenties in de wielen hebben gereden. Het waarom zal hier een ‘waarom’ blijven. Tot nu toe is er door de schrijver dezes nog niets aangetroffen, wat deze zaak verheldert.

Tenslotte kan men zich afvragen hoe het —ondanks alle moeite met congressen, het laten verschijnen van een tijdschrift, het opbouwen van een netwerk, ook onder de leden of ex-leden van de WK—, komt dat de signfica voornamelijk tot Nederland beperkt is gebleven. Volgens Beth (1953*b*) vond dit zijn oorzaak in:

‘Buiten ons land is de Nederlandse signfika betrekkelijk weinig bekend geworden. Daarvoor zijn twee oorzaken aan te wijzen. Ten eerste zijn de meeste werken van Mannoury alleen in het Nederlands verschenen. Ten tweede is voor een goed begrip van de portée ervan zeer vaak een bijzondere vertrouwdheid met het geestelijk en intellectueel klimaat in Nederland vereist, die uiteraard buiten onze landsgrenzen maar zelden aangetroffen wordt.’

Synthese: tijdschrift en monografieënreeks. Aan het gedachtegoed van de signfica was het tijdschrift *Synthese* geliëerd. Het blad ‘*Synthese, Maandblad voor het geestesleven van onzen tijd*’ kwam voor het eerst uit in 1936, en liep tot in het begin van 1940. De vierde jaargang was 1939, de vijfde jaargang liet men officieel in 1946 beginnen.⁴³ In de tussenliggende periode verscheen het tijdschrift niet. De éérste redactie van de vóórorlogse periode bestond uit J.C.L. Godefroy, H. Groot, W.M. Kruseman, N. Westendorp Boerma en A.J. Westerman Holstijn.

Het beginselprogramma van *Synthese* uit januari 1936 bestond uit:

‘*Synthese* wil streven naar een centraal inzicht in de groote denkproblemen, die zich aan de huidige generatie onweerstaanbaar opdringen en wijzen op den geestelijken achtergrond van de cultureele stromingen van onzen tijd.

Het zal speuren, door de ver-doorgevoerde specialisatie op schier elk gebied héén, naar den innerlijken samenhang der vakwetenschappen.

Het zal nagaan, wat in de plaats is gekomen van het intellectualisme en het onbuigzame rationalisme, waaraan we ontgroeid zijn of althans ons ontgroeid wanen.

Het wil een vraagbaak zijn voor den denkende mensch, die den *zin* van onzen tijd tracht te verstaan, en een tribune voor die vakgeleerden en wijsgeeren, die klaarheid pogen te brengen in ons vertroebeld denk- en gevoelsleven.’

Het is aardig om de beginselverklaring direct na de oorlog te lezen bij het hervatten van *Synthese* in 1946. Het blad toonde zich breder en niet meer zo sterk meer op de Nederlandse situatie toegespitst als vóór de oorlog.

‘*Synthese* aims at establishing and developing an Anglo-American-Russo-Western-European cultural co-operation. It deals, from the several points of view of its international contributors, with the fundamental principles and concepts of the various sciences

⁴³Er was nog wat begin 1940 en ook eind 1945 in het 1946-nummer.

and with a clarification of ‘meaning’. Its pages have always been non-sectarian and non-partisan, and writers of different shades of thought and belief have been equally welcome as contributors of articles and book reviews. It addresses itself to those who are interested in the pressing problems of present-day thought and who desire to keep abreast of the most recent and advanced views on culture and on science.’

Merk op dat met het voortschrijden van de Koude Oorlog al vrij snel de aanhef veranderde in: ‘*Synthese* aims at establishing and promoting scientific contacts between Eastern and Western domains of culture’, om daarna wederom te veranderen in ‘*Synthese* aims at establishing and promoting scientific contacts between divergent domains of culture’. De rest van de beginselverklaring bleef hetzelfde.

Synthese werd in de naoorlogsche tijd gepresenteerd als ‘An international Journal devoted to present-day cultural and scientific life’, met daarin opgenomen : Comprising Unity of Science Forum [een soort voortzetting van de Wiener Kreis], Publications of the International Industrial Relations Institute; Reports of the International Society for Significs and the Proceedings of the Dutch Section and French section of the International Association for Logic and the Philosophy of Science [hiermee werden de Nederlandse Vereniging voor Logica en haar Franse evenknie mee bedoeld, zij waren leden van de SILPS en later tevens van de IUPS]. Daarenboven had men een flink aantal landensecties: Amerikaanse (VS), Belgische, Britse, Franse, Poolse, Scandinavische en Finse, Russische en Zwitserse.

Bij Synthese waren onder al die afdelingen flink wat mensen, die in onze beschrijving nu en dan een rol spelen. Ze waren soms kort, soms lang aan dit blad verbonden. Derhalve is het informatief om hier een kleine doorsnede te geven. Bij de redactie vallen de namen op van P.H. Esser, J. Clay (UvA), Ph. Frank (Harvard), J.C.L. Godefroy, W.M. Kruseman, A. Naess (Oslo) en D. Vuysje. En bij de editors of the Unity of Science Forum heeft men Philipp Frank (Harvard), Ch.W. Morris (Chicago) en E.W. Beth (UvA). Later zullen Ph. Frank en J.H. Woodger deel uitmaken van het General Editorial Committee van Synthese. De omvang van alle comitees, redactie-onderdelen en landenafdelingen was na de oorlog zeer groot. Het was ook een grote verzameling van bekende wetenschappers uit binnen- en buitenland. Men bemerkt dat er ook een deel oud-WKers en Unity of Science mensen bijzit. Hieronder vallen J. Joergensen, Philipp Frank (Harvard), Ernest Nagel (Columbia U., USA), de bioloog J.H. Woodger (ook bekend vanwege een bundel met artikelen door Tarski in het Engels). Ook bij de secties had men tal van eveneens op te sommen namen. Amerikaanse sectie o.a. Ph. Frank, Ch. Morris (Chicago), A. Rapoport (Chicago). Belgische sector: o.a. R. Feys (Leuven). Britse sectie o.a. A. Ayer, J.H. Woodger. Franse sectie o.a. R. Bayer (Parijs), J.L. Destouches (Parijs). Nederlandse sectie (NvL): o.a. E.W. Beth (UvA). Scandinavische en Finse sectie: o.a. J. Jørgensen (Kopenhagen), A. Naess (Oslo), E. Stenius (Helsingfors). Zwitserse sectie: P. Bernays (TH Zürich), K. Dürr (Zürich), F. Gonseth (TH Zürich), J. Piaget (Genève), E.J. Walter (Zürich). En tenslotte had men de ‘consulting editors’, waaronder E.W. Beth, E.M. Bruins, D. van Dantzig, A. Groeneveld, B.H. Kazemier, G. Mannoury.

In het begin was Kroonder in Bussum de uitgever van Synthese. Bij Kroonder zijn ook veel werkjes van Mannoury uitgekomen, het was welhaast een soort signifi sche huisuitgeverij. Echter, het redactiebeleid bij Synthese maakt af en toe een chaotische

indruk en dit zeker in de tijd dat het blad door Kroonder werd uitgegeven. Het blad is uiteindelijk bij Reidel in Dordrecht terecht gekomen. Van dat moment werd het uitgeven van het blad meer gestructureerd. In 1963 was er een verschuiving binnen *Synthese*. Men zou kunnen zeggen dat de oude *Synthese* liep van 1936 tot 1963. In 1968 begon de significus en psychiater P.H. Esser met een tevergeefse poging de oude *Synthese* weer te laten herleven met het tijdschrift 'Methodology and Science'.

Een voorbeeld uit de vroege periode, waarin niet alles even glad verliep, is een conflict tussen *Synthese* en E.W. Beth. Voor de zestigste verjaardag van Robert Feys in 1949 had Beth het plan opgevat met medewerking van de Leuenaar J. Dopp een feestbundel ten diens ere te laten verschijnen. Hiermee begon ook meteen zijn minder goede verhouding met dit blad.⁴⁴ Niet alleen kon een deel van de feestartikelen niet in de feestbundel geplaatst worden, en verscheen in een ander nummer van *Synthese*, ook de behandeling van de diverse medewerkers aan dit nummer vond Beth niet erg prettig.⁴⁵ Hij kreeg van de redactie daar evenwel geen respons op:⁴⁶

'[D]e oorzaak is, dat deze zaak voor mij zeer pijnlijk geworden is door de onbegrijpelijke houding van de redactie van *Synthese*: niet alleen is ze de door haar schriftelijk vastgelegde afspraken niet nagekomen, ook overigens heeft ze deze aangelegenheid op een zeer vreemde wijze behandeld; zo hebben de medewerkers aan het Feys-nummer noch overdrukken noch een exemplaar van het nummer zelf ontvangen. [...] Daar ik met de redactie uitgepraat ben.'

Naast het tijdschrift *Synthese* had men vanaf 1959 ook de boekenreeks *Synthese*: 'Synthese Library. A series of monographs in the recent development of symbolic logic, significs, sociology of language, sociology of science and of knowledge, statistics of language and related fields'. De reeks werd uitgegeven door D. Reidel publishing company, Dordrecht, Holland. Als eerste redacteurs traden B.H. Kazemier en D. Vuysje op. De reeks werd in 1959 ingeluid met een boek van Bochenski, *A precis of mathematical logic*. Als nummer 4 kwam in 1962 Beth aan de beurt met *Formal methods*. Overigens had men al veel eerder, in de veertiger jaren, het idee om naast het tijdschrift *Synthese* een monografieënreeks op te zetten. De verwerkelijking hiervan is pas laat gekomen. Wellicht werd men direct na de oorlog in de wielen gereden door eveneens in Nederland de opkomst van 'Studies in logic' van Beth, Brouwer en Heyting. Uiteindelijk bestaat de monografieënreeks *Synthese* in 2016 nog steeds —zij het onder Springer—, maar is *Studies in logic* reeds ter ziele.

Ondanks het ongenoegen van Beth met het tijdschrift *Synthese* heeft hij daar later toch nog in gepubliceerd, evenals meerdere malen een monografie in de gelijknamige boekenreeks laten uitgeven. Het tijdschrift *Synthese* en de monografieënreeks *Synthese* hebben de significa overleefd.

⁴⁴Ruzies i.v.m. *Synthese*: J. Clay, Machtiging voor Beth om *Synthese*-nummer samen te stellen, dd. Amsterdam, 25 maart 1949. Brieven Beth – J. Dopp, 12 januari 1949, en J. Dopp – Beth, 31 januari 1949, 9 maart 1949, en 7 april 1949, (Louvain); Verder: brief Beth – redactiecomité *Synthese*, 24 juni 1949.

⁴⁵Klachten medewerkers: brieven J.C.C. McKinsey – Beth, 19 april 1950, (Stillwater, Oklahoma); H.B. Curry – Beth, 25 april 1950, (Pennsylvania).

⁴⁶Klachten over redactiebeleid *Synthese*: brief Beth – J. Dopp, 2 mei 1950.

1.2.5 Internationale School voor Wijsbegeerte.

De Internationale School voor Wijsbegeerte werd in 1916 opgericht.⁴⁷ Al vanaf 1914 waren er plannen om een dergelijk centrum te stichten, aanvankelijk onder anderen door J.D. Reiman en H. Borel. Ook F. van Eeden en L.E.J. Brouwer hadden er mee te maken.⁴⁸ Borel, Van Eeden en Brouwer deden al snel niet meer mee, zij zouden zich bezig gaan houden met de oprichting van het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amsterdam. Er is al op gewezen dat zij te veel zeggenschap opeisten —Brouwer bracht o.a. een nadruk op ascese in. Dit was een denkbeeld dat niet door iedereen gedeeld werd.

De anderen, waaronder J.D. Reiman, wensten met de School indertijd te komen tot een trefpunt van internationale uitwisseling van vrije gedachten, en — de Eerste Wereldoorlog was gaande — een betere onderlinge verstandhouding der volkeren. De school bood een forum voor lezingen en cursussen, het was dus deels een soort veredeld conferentiecentrum. Dit is gebleven, de school was en is (2016) in principe een neutrale aanbieder. Het soort conferenties en cursussen kon wel eens wijzigen door het beleid van directie en curatorium. Uit de rij directeuren en voorzitters van de school kan met name de Amsterdamse hoogleraar experimentele fysica J. Clay genoemd worden, die in de periode 1946-1951 voorzitter, en in de periode 1952-1953 directeur was. Ook moet de indertijd voor de nazis naar Nederland gevluchte hoogleraar pedagogiek A.C. Mennicke uit Frankurt a/M genoemd worden: Mennicke was directeur van 1934-1941 en van 1945-1952.⁴⁹

De school was gelegen in de bosrijke omgeving van Amersfoort: ⁵⁰ ‘De ideale ligging van de School, temidden van de bossen, scheidt bovendien de rustige atmosfeer die zo bevorderlijk kan zijn bij diepere bezinning en onderling gesprek.’ Tegenwoordig zijn het vooral de epicurische genoegens, die de boventoon voeren, eerst binnen volvreten en daarna buiten uitbuiken: ⁵¹ ‘U verblijft op het bosrijke Landgoed ISW aan de rand van Amersfoort en geniet van heerlijke en verantwoorde maaltijden en ontmoet geestverwanten.’ Dat bezinnen ging vooral uit naar de problemen van het leven.⁵² Deze problemen dienden volgens de folder behandeld te worden op hoog geestelijk niveau zonder technisch te zijn; men moest zich echter wel passen voor populaire vervlakking en vulgarisatie.

Met de de nadruk op ascese door Brouwer tijdens de ruzies in 1915 is het aardig om tegenover het latere Amersfoortse epicurisme en decadentie de jonge vegetarische Brouwer uit 1902 naar voren te halen met een beschrijving van zijn verblijf in het vegetarische Pension (Tjerk) Luijtjes in Blaricum in 1902: ⁵³ ‘Terug van Blaricum, bij mengeling van beide seksen in hemden op bloote voeten zwart met lange blauwe

⁴⁷Voor de geschiedenis van de school: Beth (1956), maar zie ook E. van Everdingen, ‘Zestig jaar Internationale School voor Wijsbegeerte, 1915-1975’, (Van Gorcum), 1976.

⁴⁸Voor de bemoeienissen van L.E.J. Brouwer en F. van Eeden: zie Schmitz (1990), p. 209 e.v.; zie ook van Dalen (2001).

⁴⁹J. Clay (1882-1955), A.C. Mennicke (1887-1958).

⁵⁰Citaat uit een folder van de school, [in Beth-archief].

⁵¹In NRC-Handelsblad 8 november 2013, advertentie op p. E6, katern Economie.

⁵²Zie de folder uit Beths tijd bij de brief C. Kool (secr.) – Beth, 12 december 1955, (Amersfoort), in Beth-archief.

⁵³Brief L.E.J. Brouwer naar C.S. Adema van Scheltema, 29 juli 1902, Haarlem; in Brouwer (2011).

nagels, zonnebaden van naakte ruggen, en vreten van rauwe rapen, knollen en penen, en daaruit wijze onzinverkooprij honderduit, ben ik zoo beroerd, dat ik morgen niet kan komen.’ Brouwer liet zich echter niet uit het veld slaan, en keerde later weer terug naar Luitjes. In 1947 heeft Reiman in een felicitatiebrief i.v.m. Brouwers 40-jarige doctoraat een verzoeningspoging gewaagd, waarin:⁵⁴ ‘Het heeft mij altijd gespeten dat onze samenwerking werd verbroken.’⁵⁵ Ik wist wat ik aan U had, niet wat ik van anderen had verwacht. De keuze om ten slotte toch met hen in zee te gaan, berustte uitsluitend op de overweging dat ik moeilijk een heele groep medewerkers opzij kon zetten. [...] Gemakkelijk heb ik het mij daardoor zeker niet gemaakt, met U zou alles meer van een leien dakje zijn gegaan. [...] Nu ik los sta van de I.S.v.W. zal het dunkt mij gemakkelijker voor U zijn het verleden te vergeten en vergeven. Mag ik eens iets van U vernemen? [...]’ Er zijn geen verdere brieven tussen beide heren bekend, en evenmin of er vergeving is gekomen. Het is de samensteller niet bekend of Brouwer ooit wel eens de School bezocht heeft.

De School is vooral een belangrijke ontmoetingsplaats voor Nederlandse filosofen geweest. Een groot deel van de Nederlandse filosofen heeft ooit wel eens als cursist, congres- of conferentiedeelnemer, of als spreker de School bezocht. Beth was zo nu en dan in Amersfoort te horen, en ook Alfred Tarski heeft de School in 1938 bezocht. De School werd ook veelvuldig afgehuurd als conferentiegelegenheid met hotelkamers en eetgelegenheid.

Er zal hier niet op al de conferenties ingegaan worden. Wel op de door de significante georganiseerde zomerconferenties. Hiermee nam de School vanaf 1951 de functie van 's Gravenland over met de zevende zomerconferentie met het thema ‘Science and its expression’. Clay heeft op deze zevende zomerconferentie gesproken, met als onderwerp ‘Main tendencies in present-day physics.’ Clay was tot 1952 voorzitter van de School en nam in 1952 de directie van Mennicke over. Clay had al een lange staat van dienst in de combinatie van wetenschapsfilosofie en exacte vakken. Hij heeft deel genomen aan significante studiegroepen en heeft zelfs in het bestuur gezeten van de Internationale significante studiegroep uit 1937 en hij heeft ook nog deel uitgemaakt van de redactie van Synthese. Hij was derhalve qua interesses en beroep een ander mens dan Mennicke. Hij kende veel van de mensen, die in de wetenschapsfilosofische branche werkzaam waren zoals Beth, persoonlijk. Anders lag de zaak met Brouwer. L.E.J. Brouwer was niet erg te spreken over wat hem overkwam in de periode 1945-1946, o.a. vanwege de tijdelijke ontzetting uit de directiefunctie over het Mathematisch Instituut aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam en de daarbij horende zuiveringen. Bij deze gebeurtenissen had Clay een niet te verwaarlozen rol. Men moet zich hierbij wel realiseren dat na de controverses tussen de Amersfoorters en de Amsterdammers (de significanti) nu officieel de School voor de grote significante zomerconferenties gebruikt werd. De meer empirische, wetenschapsfilosofische en logische ingestelden kwamen daarbij aan hun trekken. Bij deze conferenties had men naast significanti en vakwetenschappers ook met oud-leden van de Wiener Kreis te maken. Overigens was dit alles geen lang leven beschoren: de tiende significante zomerconferentie in 1954 (13-16

⁵⁴Brief J.D. Reiman - Brouwer, 15 februari 1947 (Reiman-De Bas Stichting, Amersfoort), in Brouwer (2011).

⁵⁵D.w.z. de splitsing tussen de Amsterdammers en Amersfoorters.

augustus) in Amersfoort is de laatste geweest.

In 1955 trad Beth toe tot het curatorium van dit onafhankelijke bezinningscentrum toe.⁵⁶ Beth wilde dat de school toch een wat professionelere richting in zou slaan. Helaas voor hem gebeurde dit niet, te zeer bleef de school beperkt tot vaak voor Beth eigenaardige cursussen voor een bepaald publiek, een verbreding zat er blijkbaar niet in.⁵⁷ Volgens G.A. Mennicke kon men daar eigenlijk weinig aan doen: ⁵⁸ er kwam slechts een bepaald soort publiek en daarop stemde men het programma af. Pogingen tot verbreding waren vroeger al stuk gelopen. In combinatie met het aanstellingsbeleid deed dit bij Beth de vraag opkomen of hij in het curatorium wel op zijn plaats was. Op 11 april 1959 bedankte Beth verder voor deze eer.⁵⁹ Of Beth daar nu al dan niet gelijk in had, de School voor Wijsbegeerte had voor het voortbestaan wel inkomsten te generen. Met alleen de door Beth voorgestane cursussen wijsbegeerte en logica redt men het ongesubsidieerd niet; Beth trok overigens hier wel zijn persoonlijke consequenties uit.

1.2.6 Genootschap voor Critische (Wetenschappelijke) Philosophie.

In 1933 werd Beth lid van het Genootschap voor Critische Philosophie —vanaf 1938 Genootschap voor Wetenschappelijke Philosophie geheten.⁶⁰ Dit genootschap, met als vestigingsplaats Utrecht, was in 1924 opgericht om een plaats te bieden om als het ware op neutraal terrein diverse filosofische vraagstellingen te bediscussiëren. Initiatiefnemers waren o.a. de Utrechtse hoogleraar wijsbegeerte Ovink en T. Goedewaagen. Het genootschap had een werkwijze, waarbij over een bepaalde tijd een zeker thema werd uitgediept, en waarbij men veronderstelde dat op zo een terrein de deelnemers zich inlazen. De diverse thema's konden van alles zijn, men beperkte zich niet tot een bepaalde hoek van de wijsbegeerte. Vanwege de band met de in 1933 opgerichte Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte [ANVW] zijn voor het genootschap gehouden lezingen (De Annalen) nadien opgenomen in het Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte [ANTW].

Aanvankelijk was deze vereniging nogal gericht op een kantiaanse wijze van filosoferen (Marburger Schule). In die tijd was de filosofiebeoefening in Nederland nog vergeven van een bestuderen van de stof vanuit diverse ideologisch gekleurde bases. Men had hegelianen, dialectici, kantianen en godsdienstigen van diverse pluimage. De discussies werden dan ook veelal gevoerd vanuit het tegenover elkaar stellen van de diverse gezichtspunten zonder echt zakelijk op kwesties in te gaan. Een fraai, zij het wel een sterk overtrokken voorbeeld van dit laatste vormde de hegeliaan G.J.P.J. Bolland. Deze had zijn leerstoel aan de universiteit te Leiden. Met dit soort van filosofiebeoefening wenste het genootschap in later tijd te breken. Het genootschap had een grote

⁵⁶Toetrede Beth: Notulen van de bewindvoerdersvergadering der Internationale School voor Wijsbegeerte, 28 december 1955, (Amersfoort) en brief C. Kool (secr.) – Beth, 12 december 1955, (Amersfoort). De school als onafhankelijk bezinningscentrum: A. Kruidhof – leden curatorium, 11 februari 1956, (Wageningen). [Voor de statuten, zie Beth-archief].

⁵⁷Brieven Beth – curatoren (school), 22 oktober 1956, Beth – G.A. Mennicke, 10 januari 1956.

⁵⁸Brief A.C. Mennicke – Beth, 8 november 1956, (Frankfurt a/M); vanaf 1952 was Mennicke weer hoogleraar te Frankfurt a/M.

⁵⁹Brief Beth – stichtingsbestuur school, 11 april 1959.

⁶⁰Met wetenschappelijke filosofie wordt hier niet in de eerste plaats wetenschapsfilosofie bedoeld.

diversiteit aan leden. Het bestand liep door alle filosofische geledingen heen: wetenschapsfilosofen, dialectici, fenomenologen en logici.⁶¹

In de tweede helft van de jaren dertig van de twintigste eeuw begon er binnen dit genootschap onenigheid te ontstaan vanwege de toenmalige politieke situatie. T. Goedewaagen, een privaat-docent in de wijsbegeerte aan de Universiteit van Utrecht, probeerde het genootschap naar zijn hand te zetten. Goedewaagen had zich van Kant afgewend om verder niet alleen Hegel, maar ook het nationaal socialisme te zijn toegedaan. Dat hij in het ANTW, waar hij redacteur van was, uiteenzettingen wilde geven over het nationaal-socialisme, wilde men niet tegengaan, wel zijn hang naar het voeren van praktische politiek en het bestrijden van hem niet welgevallige organisaties. Deze houding jegens hem nam Goedewaagen met name H.J. Pos, D. Bartling en J.D. Biere de Haan kwalijk. Volgens D. Bartling sprak Goedewaagen als volgt hierover:⁶² '[V]olksfront, invloed van emigranten [uit Duitsland gevluchten] en hun vriendjes, enz. [...].' Volgens Bartling werd in die tijd door Goedewaagen druk uitgeoefend om het Genootschap voor Critische Philosophie naar een hegeliaans-dialectische hoek te dringen. Daar was Bartling tegen; hij wenste geen hegeliaans genootschap te worden, en wilde de dialectische methode als 'probleem' behandelen evenals alle andere stromingen. Bartling trok zich hierom uit het genootschap terug. Ook Goedewaagen verliet het genootschap. Volgens Goedewaagen was een filosofievereniging alleen vruchtbaar met een bindende grondgedachte, bovendien was volgens hem een meer alomvattende beschouwingwijze alleen aan de hegeliaans-dialectische methode voorbehouden. Daar is er namelijk sprake van:⁶³ '[E]en 'hoogere logistiek', waaruit zich alle andere, bijzondere systemen laten ontwikkelen.' Volgens P.H. van der Gulden was het bij het vertrek van Goedewaagen beter mogelijk om te komen tot een concentratie van filosofiebeoefening in Nederland volgens het adagium:⁶⁴ '[D]us autonomie als fundament tegenover alle dogmatiek en fanatisme ([tegen] Bollandgenootschap, contra Philos. Reformata, contra occultisme etc).'

Beth stelde naar aanleiding van de ruzies binnen het genootschap zich de vraag:⁶⁵ 'Waarom leidt de gedachtenwisseling in het genootschap niet tot verstandhouding in den eigenlijke zin des woords.' Dit moest niet gezocht worden in meningsverschillen:⁶⁶ '[M]aar in het ontbreken van een formeele, technische basis voor onze besprekingen.' Een scherpe begripsomschrijving was echter niet naar ieders zin, evenals het gebruikmaken van de resultaten van de moderne logica voor het verhelderden van de gebruikte redeneerwijzen. De door Beth het genootschap binnengehaalde B. Kazemier probeerde tot verontwaardiging van de anderen verscherping en afbakening te introduceren. Men vond dit niet passend: vragen naar wat iemand nu eigenlijk precies bedoelde werd in die tijd blijkbaar niet gepast gevonden en deed men derhalve

⁶¹Brieven P.G.J. Vredenduin — Beth, 8 juli 1954, 26 september 1954, (Arnhem), (herdenking in 1955 binnen het Genootschap voor Wetenschappelijke Philosophie van Ernst Cassirers overlijden van 10 jaar daarvoor).

⁶²Brieven D. Bartling — Beth, 25 mei 1937, 27 mei 1937 (citaat), ?-?-1937(?), (Doetinchem).

⁶³Brief T. Goedewaagen — Beth, 1 oktober 1937.

⁶⁴Brief P.H. van der Gulden — Beth, ?-?-1938.

⁶⁵Ms. E.W. Beth, *Waarom leidt de gedachtenwisseling in het genootschap niet tot verstandhouding in den eigenlijke zin des woords*. Zie ook Kuypers (1958/59) en C.C.J. de Ridder, in *Aspecten van de Tijd*, (1950).

⁶⁶Zie voorgaande noot.

niet. Ook Beth zou zich op deze wijze in de loop der tijden niet meer passend gaan gedragen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft T. Goedewaagen het nog tot hordeleider van de Nederlandse filosofen en secretaris-generaal van het departement van volksvoorlichting en kunsten gebracht. Hij was een van de initiatoren van de door de bezetter ingestelde Kultuurkamer. Het volgende aardige citaat van Goedewaagen zal de lezer niet onthouden worden:⁶⁷ ‘Nederland voerde eenmaal oorlog met Spanje, Engeland en Frankrijk —alle machten, die ons bestaansrecht te land en ter zee trachtten te knotten, met als resultaat: doorlopende chaos in Europa. De vijfdaagsche oorlog [de inval van Duitsland in Nederland in mei 1940] van het Derde Rijk heeft een andere zin. De vreemde macht kwam niet om onze zelfstandigheid te vernietigen, maar om ons volk in te schakelen. Deze ‘oorlog’ was geen ‘oorlog’, doch een ‘revolutie’ onder de vlag eener idee.’ Voor de notoire antisemiet Goedewaagen was een ‘eigen volk’ een gezuiverd volk en van vreemde smetten vrij. In de oorlogsperiode heeft Goedewaagen nog kans gezien de leerstoel van Franken in Utrecht te usurperen. Na de oorlog heeft hij in een gratis door de Nederlandse staat gedurende enige tijd ter beschikking gestelde filosofenkluis dit alles nog eens kunnen overdenken. Bij een algemene amnestie is hij in 1952 vrijgelaten. Ook een andere kennis van Beth, de Belgische kantiaan H.J. de Vleeschauwer (hoogleraar te Gent), kreeg na de Tweede Wereldoorlog vanwege zijn bezigheden in oorlogstijd met de Belgische justitie te maken. Bij verstek ter dood veroordeeld wist hij op tijd naar Zuid-Afrika te ontsnappen.

Tijdens de oorlog heeft Beth het lidmaatschap van het genootschap al in 1941 opgezegd en zijn penningmeesterschap neergelegd omwille van ‘persoonlijke redenen’.⁶⁸ Deze redenen bleken toch wel afkomstig te zijn vanwege ongenoegen over al te zeer achter het gedachtengoed der Duitsers aanlopende mensen. Op 26 juli 1945 schreef Beth aan C.C.J. de Ridder:⁶⁹ ‘Wanneer het Genootschap van dergelijke elementen [R.J. Kortmulder, P.H. van der Gulden⁷⁰] eenmaal gezuiverd is —welke maatregelen denk je daartoe te nemen!—, is de aanleiding tot mijn uittreden vervallen en zal ik gaarne weer toetreden.’ En zo geschiedde.

De grootste opschudding van na de oorlog werd veroorzaakt door de kandidaatsstelling voor een bestuursplaats van het rooms-katholieke lid Schoonbrood in 1955. Hiertegen kwam felle oppositie van H. Meyer.⁷¹ Deze vroeg zich af of een bestuursplaats van een rooms-katholiek bij het genootschap verenigbaar was met de encycliek Humani Generis van 12 augustus 1950. Daarin werd door paus Pius XII gesproken over het gezag van een pauselijke encycliek. Volgens Pius XII stond het in een encycliek verkondigde standpunt over een controverser geen discussie meer toe. Het leergezag van de kerk werd daarmee gesteld boven resultaten van wetenschappelijk onderzoek.

⁶⁷T. Goedewaagen, als secretaris-generaal van het departement van Volksvoorlichting en Kunsten, inlegvel met de titel ‘Nederlanders!’ van 1 p. bij de ‘Rede van den Rijkscommissaris Rijksminister Dr. Seyss-Inquart gehouden op Woensdag 12 Maart 1941 in het Concertgebouw te Amsterdam voor het Arbeitsbereich der N.S.D.A.P. in de Nederlanden’, 31 pp.

⁶⁸Brief aan het bestuur van het genootschap bij de brief Beth – C.C.J. de Ridder, 16 december 1941, (Amersfoort).

⁶⁹Brief Beth – C.C.J. de Ridder, 27 juli 1945, (Amersfoort).

⁷⁰Voor de verdere geschiedenis m.b.t. deze heren en hun zonden, zie Knegtmans (1998), Derkx (1994).

⁷¹Rondschrijven H. Meyer, 1955, [in Beth-archief].

Anderen, waaronder Beth, meenden dat de encycliekse soep niet zo heet diende te worden gegeten als opgediend, en dat derhalve de bezwaren van Meyer beter onder tafel konden worden geveegd.⁷² Zij waren van mening dat men met het genootschap een forum moest scheppen, waar men niet om allerlei redenen mensen van uit moest sluiten. Bovendien, als men mensen toeliet tot het genootschap, was het wel eigenaardig ze geen bestuursplaats te gunnen. Volgens Beth kon men het beter aan iemand zelf overlaten in hoeverre hij zichzelf competent achtte om een bestuursplaats in te nemen: het was volgens Beth een strikt persoonlijke aangelegenheid, waar anderen zich niet mee te bemoeien hadden. Uiteindelijk is Schoonbrood bestuurslid geworden.

1.2.7 Algemene Nederlandse Vereniging van Wijsbegeerte

Er waren in vroeger tijden ook nog andere wijsgerige verenigingen, zoals de Afdeling Nederland der Kant-Gesellschaft [KG]. Op 9 december 1933 wenste men in een algemene ledenvergadering er toe over te gaan om deze vereniging op te heffen en een algemeen Nederlandse wijsgerige vereniging op te richten. De oorzaak valt te lezen in het bestuursantwoord aan Menzer, Geschäftsführer der Kant Gesellschaft te Halle.⁷³ Ondanks de verzekering uit Duitsland:⁷⁴

‘Ich glaube versichern zu können, dass die Freiheit der K.G. nicht angetastet wird. [...] Die entscheidenden Regierungsstellen legen sogar höchstens Wert auf ihr unbehindertes Fortbestehen, da ihre Bedeutung für das Ausland voll anerkannt wird. An die Einführung eines Nichtarierparagraphen ist nicht gedacht. Allerdings wird Herr Prof. Liebert nicht an seine Stelle bleiben können. So schmerzlich dies für uns alle ist, so müssen wir doch dies Opfer bringen.’

Het bestuur van de Nederlandse afdeling merkte hier tegen op dat er al meer mensen verdwenen waren: waar waren Gelb en Utitz gebleven? Men kon niet anders concluderen dan dat het KG geen internationale vereniging meer was, maar slechts een Duitse, en bovendien Duitse nationale belangen diende:⁷⁵ ‘[Het KG] deren Führung von deutschen Regierungsinstanzen teils unmittelbar, teils mittelbar abhängig ist.’

Op 9 december 1933 werd derhalve, met als vestigingsplaats Amsterdam, het ANVW opgericht.⁷⁶ Het ANVW moest het federatieve verband vormen, waarin een aantal uiteenlopende groeperingen werden ondergebracht. Het ANVW was neutraal en nam ook na de oorlog niet een bepaald filosofisch standpunt in.⁷⁷ De eerste voorzitter was L. Polak, opgevolgd door H.J. Pos; Beth was voorzitter van 1948 tot 1954.

Vanaf de oprichting had de vereniging een structuur, waarbij men zowel individueel lid kon worden alsook genootschappen zich als lid konden aanmelden. Voorbeelden van het laatste zijn naast het Genootschap voor Critische (Wetenschappelijke) Philosophie te Utrecht, de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, de in 1927

⁷²Brieven P.G.J. Vredenduin – Beth, 1 november 1955, (Arnhem) en J.W. van der Horst – Beth, 1 november 1955, (Schiedam). Rondschriften bestuur Gen. Wet. Philos. van 23 oktober 1955, (De Steeg). Brief Beth – bestuur Gen. Wet. Phil. e.a. belanghebbenden, 29 oktober 1955.

⁷³Bestuursantwoord, aankondiging vergadering KG, d. 6 december 1933, [in Beth-archief].

⁷⁴Zie Bestuursantwoord, vorige noot.

⁷⁵Zie bestuursantwoord, vorige noten.

⁷⁶Voor oprichting ANVW, zie mededeling Genootschap Critische Philosophie, [in Beth-archief].

⁷⁷Brief Beth – Ch. Perelman, 11 januari, 1950.

opgerichte Nederlandse Vereniging voor Psychologie, Afdeling Nederland der Kant-Gesellschaft, de Verenigingen voor Wijsbegeerte te Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, het Philosophisch Genootschap Den Haag, Groningse Vereniging voor Wijsbegeerte, Wijsbegeerte des rechts Leiden. Ook hier ging in de loop der tijden er wat af en kwam er wat bij. Na WWII werd de Nederlandse Vereniging voor Logica lid.

Het grootste wapenfeit van de ANVW bestond uit deelname aan de organisatie van het tiende internationale filosofiecongres, dat in 1948 te Amsterdam gehouden werd.⁷⁸ In het kader van dat congres kwam men tot het oprichten van de FISP en de reeks van logicaboeken, de *Studies in Logic*. Bij dit congres deed Pos dienst als voorzitter en Beth als secretaris. Opmerkelijk was ook de aanwezigheid van L.E.J. Brouwer. Deze bezocht tal van filosofische en wetenschapsfilosofische congressen en conferenties. Brouwer vervulde bovendien bestuurlijke functies bij de AIPS en de UIPS. Opmerkelijk in dit kader was de afwezigheid van Brouwer bij het in 1954 te Amsterdam gehouden Internationale Wiskunde Congres, waar tal van prominenten zoals Von Neumann deel van uitmaakten. Dit congres in Amsterdam werd evenwel door Nederlandse instellingen en personen verzorgd waartegen Brouwer vijandelijke gevoelens koesterde. Sommigen werden door hem voor sluipmoordenaars gehouden i.v.m. de kwesties rond het Mathematisch Centrum en vooral het indertijd door Brouwer opgerichte tijdschrift *Compositio Mathematica*. Beth was er wel bij, evenals bij het net daarvoor en eveneens in Amsterdam gehouden ASL-logicacongres. Dit congres was o.a. door Beth en Feys georganiseerd.

DE ANVW was gelieerd aan het het 'Algemeen Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie' [ANTW]. Het ANTW is een voortzetting van het in 1907 opgerichte 'Tijdschrift voor Wijsbegeerte', J.D. Bierens de Haan was een van de oprichters daarvan. Bij de oprichting van de federatieve ANVW in 1933 werd het tijdschrift nieuw leven ingeblazen als ANTW. Als voorzitter van de redactie fungeerde opnieuw J.D. Bierens de Haan. Men is met de jaargangtelling doorgegaan met die van het TW, derhalve heeft de eerste aflevering van het ANTW voor het jaar 1933/34 niet jaargang nr. 1 maar jaargang nr. 27 meegekregen. De redactie berichtte over het ANTW in jaargang 27:

'Na een kort rusttijd wordt thans de uitgave van het 'Tijdschrift voor Wijsbegeerte' in gewijzigde vorm voortgezet. De veranderde titel: 'Algemeen Nederlandsch Tijdschrift voor Wijsbegeerte en Psychologie' geeft te kennen, dat de nieuwe uitgave niet zonder meer een voortzetting is der oude. De afdeling Nederland van de Kant-Gesellschaft heeft zich voor haar tot stand koming beijverd, en verschillende vereenigingen voor de studie der wijsbegeerte zijn door een hunner bestuursleden in de redactie vertegenwoordigd. Op deze wijze bezit het nieuwe tijdschrift wat aan het oude ontbrak: een achtergrond in het georganiseerde wijsgerige leven van onzen tijd. [...]

Net zoals het ANVW voorstond had ook dit tijdschrift een neutraal karakter. Voor dit tijdschrift heeft ook Beth gedurende enige tijd een redacteursschap vervuld. Daarnaast zijn er in dit blad vele artikelen en recensies van zijn hand verschenen, die direct geplaatst werden ofwel opgenomen vanwege het Genootschap voor Wetenschappelijke Philosophie.

⁷⁸Voor de wapenfeiten van het ANVW: Beth (1958b) en Bartling (1958/59).

1.2.8 Wiskundig Genootschap

Alle Nederlandse persoonlijkheden, die een hoofdrol spelen in het voorliggende onderzoek, waren lid van het Wiskundig Genootschap. Meer nog, een aantal van hen speelde een belangrijke rol in het reilen en zeilen van deze vereniging. Mannoury en Brouwer hebben bestuurswerk verricht.⁷⁹ Daarnaast bezochten zij veelvuldig de vergaderingen van het genootschap, hielden lezingen, zoals Heyting en Beth, en publiceerden in het door het genootschap uitgegeven Tijdschrift Nieuw Archief voor Wiskunde, zoals Heyting, Brouwer en Beth. De lezingen en publicaties van Brouwer, Beth en Heyting besloegen allerlei aspecten van filosofie van de wiskunde en logica. Zeker in de tijd van vóór de oprichting van de Nederlandse Vereniging voor Logica vormde het Wiskundig Genootschap in Nederland een belangrijke rol als spreekbuis voor het grondslagenonderzoek. Het WG verschaftte ook mogelijkheden tot publiceren vanwege het Nieuw Archief voor Wiskunde, dat al vanaf 1875 door het WG werd uitgegeven; tegenwoordig draagt het WG ook de verantwoordelijkheid over de van de KNAW overgenomen *Indagationes Mathematicae*. Niet onder het WG vielen 'Euclides, Tijdschrift voor de didactiek der exacte vakken' en 'Compositio mathematica'. Ook in deze twee tijdschriften werd het nodige op het gebied van logica en grondslagen van de wiskunde gepubliceerd. Overigens moet wel worden opgemerkt dat Beth en Heyting vanaf het begin in de dertiger jaren lid waren van de Association for Symbolic Logic met het tijdschrift *Journal of Symbolic Logic*. Vaktechnisch bood dit tijdschrift meer soulaas dan het WG. Voor de filosofie van de wiskunde, het grondslagenonderzoek en de logica waren bovendien tal van andere genootschappen opgekomen met uitsluitend deze doelen voor ogen.

Als een begin van het Wiskundig Genootschap kan men het Wiskundig Genootschap in Amsterdam aanvoeren. Dit genootschap werd op initiatief van A.B. Strabbe in 1778 opgericht onder de zinspreuk 'Een onvermoeide arbeid komt alles te boven'.⁸⁰ In later tijd ontplooidde het WG tal van initiatieven. Men ondersteunde met het Mathematisch Centrum (CWI) het Internationale Wiskundecongres in Amsterdam in 1954. Ook de oprichting van het MC werd door het WG ondersteund. Het WG steunde de uitgave van het verzamelde werk van Brouwer in twee delen door A. Heyting en H. Freudenthal. Maar ook tal van commissies werden door het WG tot leven gebracht of gefaciliteerd, waaronder onderwijskundige waaraan Beth en Freudenthal hebben deelgenomen. Tegenwoordig kent het WG eens in de drie jaren de L.E.J. Brouwer medaille toe, met als eerste in 1970 de medaille voor de topoloog R.F. Thom, maar in 1973 aan A. Robinson, die werkte binnen de grondslagen van de wiskunde.

Het WG was niet het eerste wiskundige genootschap in Europa. Al in 1690 werd de wiskundevereniging 'Kunst-Rechnungsliebende Societät' te Hamburg opgericht door rekenmeesters en boekhouders. Later was hiervan de naam 'Hamburgische Gesellschaft zur Verbreitung der mathematischen Wissenschaften'. Vanaf 1717 had men de Mathematical Society in Londen (Spitalfields), later opgenomen in de Royal Astronomical Society. In de tweede helft van de negentiende eeuw kreeg men er een flink aantal wiskundige genootschappen over de gehele wereld bij, waaronder in 1890 de

⁷⁹Brouwer voorzitter: 1915, 1916, 1936, 1937. Mannoury voorzitter: 1917, 1918, 1938. Van Dantzig voorzitter: 1950, 1951. Freudenthal voorzitter: 1964, 1965, 1976, 1977. Zie Baayen (1978).

⁸⁰Zie Baayen (1978).

Deutsche Mathematiker-Vereinigung. De DMV is hier van belang doordat Brouwer daarvan lid was geworden, en zich meer op deze vereniging ging richten dan op het WG. Het WG was voor hem te onbeduidend en te provinciaals geworden vergeleken met de mogelijkheden, die hem binnen de DMV geboden werden. Na het conflict met Hilbert lag voor Brouwer de situatie anders. Hij bemoeide zich niet meer met de DMV. Na WWII was hierbij een ander aspect gekomen: de DMV was tot bijna niets gereduceerd, pas in begin jaren vijftig ging het weer wat beter.⁸¹ Het is echter niet zo dat hierdoor voor alle hier genoemde heren het WG een belangrijke rol ging vervullen.

1.2.9 Akademie van Wetenschappen.

Naast deze filosofische verenigingen is er in Nederland een gezelschap met lidmaatschap door coöptatie: de Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Dit genootschap was indertijd per decreet van koning Lodewijk Napoleon op 4 mei 1808 opgericht als Koninklijk Instituut voor Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten. Beth werd tot gewoon lid van de afdeling letteren van deze academie verkozen tijdens de buitengewone vergadering van de afdeling voor de geschied- en letterkundige wetenschappen, die gehouden werd op 13 april 1953.⁸² Door hem zijn tal van voordrachten aan de Akademie gehouden. Naast Beth waren ook anderen, die een rol speelden binnen de opkomende belangstelling voor methodologie binnen Nederland lid, o.a. de psycholoog A.D. de Groot en de wiskundigen L.E.J. Brouwer, en A. Heyting. Het lidmaatschap van A.D. de Groot en Heyting werd door Brouwer ondersteund, het lidmaatschap van zijn vroegere medewerker H. Freudenthal werd door Brouwer tegengewerkt.⁸³ Afgezien van het geboden forum, prestige en het geld was de KNAW ook van belang in verband met de uitgave van de mededelingen en verslagen van vergaderingen en aangeboden stukken. Bovendien gaf de KNAW ook de voor het grondslagenonderzoek en logica van belang zijnde tijdschrift *Indagationes Mathematicae* uit —later is dit tijdschrift onder beheer van het WG gekomen.

Wie zijn handen aan de KNAW warmt doet dit tevens aan de Haagse subsidies. Vanuit de academie werden commissies geredigeerd met de bedoeling het wetenschapsbeleid in Nederland te bepalen of te besturen. Ook Beth nam daaraan deel. Een voorbeeld hiervan was het beoordelen of het oprichten in Nederland van een Aristoteles-instituut wenselijk en financieel haalbaar was. De voorvechter voor de oprichting — en van het verkrijgen van het directoraat van dit instituut — was Drossaart-Lulofs.⁸⁴ De bedoeling was het vergelijken van handschriften, het bewerken hiervan en het plegen van Aristoteles-uitgaven. Dit werd een zaak van lange adem, jaar in jaar uit werd over dit project een aanvraag ingediend die telkens op niets uitliep. Beth ging er zelfs toe over om te trachten bij de Rockefeller Foundation te New York geld hiertoe te verkrijgen.⁸⁵

Naast de vraag naar advies voor gelden voor wetenschappelijke onderzoeksprojec-

⁸¹Zie Gericke (1966).

⁸²Brief F. de Vries (secretaris afdeling letterkunde) – Beth, 4 juni 1953, zie ook ‘Nieuwe leden Akademie van Wetenschappen’, *Het Parool* van 5 juni 1953.

⁸³Voor Brouwers bemoeienissen met de Akademie, zie Brouwer (2011), van Dalen (1999, 2005).

⁸⁴Zie hiertoe de correspondentie tussen Beth en Drossaart-Lulofs in het Beth-archief.

⁸⁵Brief Beth – Rockefeller Foundation, 22 april 1957, (Baltimore).

ten speelde in die tijd, en zeker in 1955, ook hoe en wat de academie aan instellingen en instituten onder zijn hoede kon of had te nemen⁸⁶ Daarnaast werden leden van de KNAW vaak gevraagd om zitting te nemen in adviescolleges. Zo werd Beth gevraagd dit te doen in de adviescommissie voor de geesteswetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek [ZWO].⁸⁷ Hierdoor had Beth adviezen uit te brengen over financiële ondersteuning van allerlei projecten.⁸⁸ Beth bleek een voorstander van uitgave van alle brieven in een Bolland-correspondentie (ook volgens Beth cultuur-historisch van belang) en Heymans-Ethica (volgens Beth wijsgerig van belang). Met het werk van E. du Perron had Beth daarentegen weinig op. Geld uit te trekken voor dit werk, dat volgens hem weinig bijdroeg tot de Nederlandse cultuur, lag niet in zijn lijn. Deze gedachte had hij trouwens ook bij de zoveelste bestudeerder van Husserl, die zich om geld aandienende. Niet altijd werd het advies van Beth opgevolgd; wel was dit zo met Beths advies om A. Tarski als lid van de academie aan te nemen.⁸⁹ Beth had al eerder bij de Universiteit van Amsterdam getracht om Tarski een eredoctoraat te bezorgen, hetgeen mislukt is. Zijn poging met de KNAW had in 1958 meer succes. Pas in 1965 werd Tarski lid van de National Academy of Sciences van de VS.

De KNAW was natuurlijk een fraai instituut van waaruit men allerlei initiatieven en acties kon ontplooiën. Beth zou Beth niet geweest zijn, indien hij daar niet gebruik van had gemaakt. Met behulp van de KNAW wensten Beth en Heyting in 1954 te komen tot het instellen van een Internationale Commissie voor de Symbolische Logica en Axiomatica onder auspiciën van de Raad van Europa.⁹⁰ Internationale verenigingen boden volgens hen toch te weinig mogelijkheid om voor een wetenschap met relatief weinig beoefenaren isolatie verbrekende onderlinge contacten te leggen. Zij wensten dan ook dat de genoemde, in te stellen commissie, de beschikking zou krijgen over gelden om daarmee internationaal onderzoeksprojecten te financieren. Dit zou dan in de eerste plaats moeten bestaan uit het coördineren van al bestaand onderzoek, daarnaast uitwisseling van geleerden. De bedoeling was alleen het verbeteren van het technische onderzoek in verband met logica en axiomatica, niet het beschouwelijke onderzoek dienaangaande. Dit initiatief heeft geen succes gehad.

Soms ondernamen leden van de academie wel eens politieke acties. In 1955 liet de KNAW op initiatief van A.D. Fokker en J.M. Burger een schrijven aan Hare Majesteit uitgaan om te protesteren (op persoonlijk titel als lid van de KNAW, niet als de instelling KNAW vertegenwoordigend) tegen een atomaire bewapening van het Nederlandse leger. Het in te zenden adhaesiestrookje van Beth is nog steeds niet ingevuld in het Beth-archief aanwezig, blijkbaar was hij geen voorstander van dit initiatief.⁹¹

⁸⁶De positie van de KNAW inzake advies over gelden en verbindingen met instellingen: rapporten en aanbevelingen, zie Beth-archief. Algemeen overzicht onder Aristoteles instituut, Begroting voor 1957, zie Beth-archief.

⁸⁷Brief J.H. Bannier (ZWO) – Beth, 9 juli 1954, ('s Gravenhage).

⁸⁸Diverse ZWO-projecten: Beth – ?, 18 oktober 1954.

⁸⁹Beth (en F. Sassen, C.F.P. Stutterheim), *Memorie van aanbeveling*, Amsterdam, den Haag, Oegstgeest, 30 januari 1958. [gericht aan de KNAW].

⁹⁰Brief Beth (en A. Heyting) – Bestuur KNAW, 18 februari 1954, (Amsterdam, Laren) en als brief Bestuur KNAW – Minister OK&W te 's Gravenhage, 8 maart 1954, (Amsterdam).

⁹¹Schrijven Fokker en Burger aan H.M., 2 maart 1955 en adhaesiestrookje, 3 maart 1955.

1.3 Internationale filosofische verenigingen

1.3.1 Wiener Kreis: WK, Verein Ernst Mach, Berliner Gruppe

Er zijn in Europa tal van wetenschapsfilosofische groepen geweest, maar geen heeft in de eerste helft van de twintigste eeuw het belang van de Wiener Kreis overtroffen. De Wiener Kreis is volgens de benaming, en ook zijn directe aanhang wel Oostenrijks, maar de invloed en de aantrekkingskracht was dermate groot dat men welhaast van een soort internationale vereniging kan spreken. Dit kwam ook door de dwarsverbanden met Berlijn, Praag en later Warschau. En na de machtsovername door de nazi's in Midden-Europa en de vlucht van WK-leden kwamen daar ook de VS bij.

In de loop van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw zijn er in Oostenrijk, en in het bijzonder Wenen, allerlei mensen geweest, die zich met de grondslagen en methoden van diverse wetenschappen hebben bezig gehouden. Er zijn er twee, die sterk naar voren springen: Mach en Boltzmann. De natuurkundige Ernst Mach verkreeg een eigen professoraat in de filosofie van de inductieve wetenschappen —hij was van 1895 tot 1901 hoogleraar. Later kwam op deze leerstoel de natuurkundige Ludwig Boltzmann terecht (1902-1906 hoogleraar), die op zijn beurt opgevolgd werd door de filosoof en psycholoog Adolph Stöhr, van 1910 tot 1921 (?) hoogleraar.⁹² In 1922 werd de natuurkundige en filosoof Moritz Schlick op deze plaats benoemd (1922-1936 hoogleraar). Vooral Hans Hahn en Otto Neurath hadden zich voor het professoraat van Schlick ingezet —al van vóór WWI kenden de natuurkundige Frank, de wiskundige en econoom Neurath en de wiskundige Hahn elkaar.⁹³ In Wenen had men hier om heen gegroepeerd een levendige belangstelling voor wetenschapsfilosofie, methodologie en de daar bij horende moderne logica.

Niet alleen in Wenen, maar ook in andere universiteitssteden in Midden-Europa trof men mensen aan met belangstelling voor logica en wetenschapsfilosofie. In het vroegere Oostenrijk-Hongarije had men Praag (was Oostenrijks, later Tsjechisch als Praha), maar ook Łow (was Oostenrijks met de naam Lemberg, later Pools, nu in de Oekraïne als Lviv) en Warschau (was Russisch, maar nu Pools). De verbindingssas tussen Łow en Warschau berustte op logica en wetenschapsfilosofie,⁹⁴ maar ook op wiskunde, en dit vooral op het gebied van de topologie.⁹⁵ Ook Krakow had een wiskundige sectie.⁹⁶

Verein Ernst Mach. De Wiener Kreis kwam in zekere zin voort uit de Verein Ernst Mach. Overigens kan men het nog verder in de tijd zoeken bij het vanaf 1923 door Schlick aan de Weense Universiteit gehouden seminarie. Volgens H. Feigl geraakte de groep om Schlick in een stroomversnelling door de benoeming in 1926 van Carnap aan de Weense universiteit.⁹⁷ De Verein Ernst Mach werd in november 1928 te Wenen opgericht op initiatief van Schlick. Dit was een echte vereniging voor de wetenschapsfilosofie met betalende lidmaten en een bestuur. De leden van het bestuur van de Ver-

⁹²Stöhr (1855-1921), psycholoog. Verdere interesses: logica, taalfilosofie en metafysica.

⁹³Übel (2011). Ludwig Boltzmann (1844-1906), Hans Hahn (1879-1934), Philipp Frank (1884-1966), Ernst Mach (1838-1916), Otto Neurath (1882-1945), Moritz Schlick (1882-1936).

⁹⁴(Woleński, 1989).

⁹⁵(Kuratowski, 1980).

⁹⁶Eerst Oostenrijks als Krakau, later Pools als Krakow.

⁹⁷Herbert Feigl (1902-1988), Rudolf Carnap (1890-1970).

ein zaten ten dele in de WK. De leiding van de Verein beruiste bij Schlick, Hahn en Vokolek. Verder had men een staf (waaronder Neurath en Carnap) met secretarissen, penningmeester, rechtskundige, etc. De Verein was als rechtspersoon te gebruiken voor het uitgeven van een monografieënreeks en een tijdschrift.

Het tijdschrift had de naam ‘Erkenntnis, zugleich Annalen der Philosophie’ — het was een voortzetting van de Annalen der Philosophie. De opdrachtgevers waren de ‘Gesellschaft für empirische Philosophie Berlin’ en de ‘Verein Ernst Mach in Wien’. Als uitgevers traden R. Carnap (WK, Wenen-Praag) en H. Reichenbach (Berliner Gruppe) op. Na de Anschluss van Oostenrijk bij Duitsland in 1938 werd het onmogelijk Erkenntnis nog verder uit te geven. Erkenntnis liep derhalve van 1930 tot 1938. Het is nog wel enige tijd vanuit Den Haag geredigeerd onder de naam ‘The Journal of Unified Science’ door Neurath. Dit liep van 1938 tot 1940. In 1940 is Neurath naar Engeland gevlucht. In later tijd is men opnieuw een tijdschrift met de naam ‘Erkenntnis, An international journal of analytic philosophy’ gaan uitgeven. Dit blad werd verzorgd door Reidel in Dordrecht in combinatie met Felix Meiner in Hamburg. In de redactie en redactieraad zaten zelfs nog enkele oud-WKers zoals C.G. Hempel en H. Feigl, evenals andere bekenden uit die tijd zoals A. Ayer en W.V. Quine.

Daarnaast had men de onder de auspiciën van de WK uitgegeven monografieënreeks ‘Schriften zur Wissenschaftlichen Weltauffassung’. Deze monografieënserie liep van 1928 tot 1937, de redacteurs waren de WK-leden Moritz Schlick en Prager Philipp Frank. Onder de deeltjes vielen o.a. Carnaps *Abriss der Logistik* (1929) en zijn *Logische Syntax der Sprache* (1934), Von Mises’ *Wahrscheinlichkeit, Statistik und Wahrheit* (1928) en Poppers *Logik der Forschung* (1934).

Berliner Gruppe, Praag. De ‘Gesellschaft für empirische Philosophie Berlin’ —de Berliner Gruppe— werd eind twintiger jaren in het leven geroepen door K. Grelling, W. Dubislaw en H. Reichenbach. Het waren in wetenschapsfilosofie geïnteresseerde academici; verdere bekende deelnemers waren o.a. R. von Mises en C. Hempel.⁹⁸ Na de machtsovername door de nazi’s zijn de meesten vertrokken naar andere landen. Uiteindelijk is een deel terechtgekomen in de V.S. Kurt Grelling is gebleven en in 1942 omgebracht. Ook deze groep is onder een slogan te vangen. De WK had die van neopositivisme en eenheidswetenschap, deze groep had die van ‘logisch empirisme’. Men werkte samen met de Verein Ernst Mach en de WK.

De WK en de Berliner Gruppe organiseerden tezamen colloquia. Dit begon al in september 1929 met de eerste Tagung für Erkenntnislehre der Exakten Wissenschaften als een bijwagen bij de vijfde Versammlung der Gesellschaft deutscher Naturforscher und Ärzte in Praag. Het belangrijkste colloquium, dat door de WK en de Berliner Gruppe werd georganiseerd was in september 1930 te Königsberg: de tweede Tagung für Erkenntnislehre der Exakten Wissenschaften. Het was opnieuw een onderdeel bij de Versammlung der Gesellschaft deutscher Naturforscher und Ärzte. Op het colloquium bracht Gödel zijn onvolledigheidsresultaat naar voren. Verder waren daarbij lezingen door o.a. Heyting over het Amsterdamse intuïtionisme, Von Neumann over het Göttinger formalisme, Carnap over de Weense logica en Waismann over de ideeën

⁹⁸W. Dubislaw (1895-1937), Kurt Grelling (1886-1942), Carl G. Hempel (1905-1997), Richard von Mises (1883-1953), Hans Reichenbach (1891-1953).

van Wittgenstein.

Ook de Duitse Universiteit in Praag stond in nauwe verbinding met de WK. Philipp Frank had daar een professoraat in de natuurkunde, en daar kwam in 1931 Carnap bij als hoogleraar in de filosofie van de natuurwetenschappen. Later, tijdens de Duitse bezetting, zou Gerhard Gentzen als logicus aan deze universiteit verbonden zijn.⁹⁹

Wiener Kreis. De Wiener Kreis ontstond in de loop van 1929. Het was in zekere zin een voortzetting van de studiegroep om Schlick, die liep vanaf 1923. In tegenstelling tot de Verein Ernst Mach had men geen vaste verenigingsorganisatie met echte leden, die contributie betalen, en een bestuur. De WK was een losvaste groep met een ideologische samenhang, en een samenwerkingsverband, of in de woorden van Carnap, Hahn en Neurath (allen namens de Verein Ernst Mach):¹⁰⁰

‘Anfang 1929 erhielt Moritz Schlick seinen sehr verlockenden Ruf nach Bonn. Nach einigem Schwanken entschloss er sich, in Wien zu bleiben. Ihm und uns wurde bei dieser Gelegenheit zum erstenmal deutlich bewusst, dass es so etwas wie einen ‘Wiener Kreis’ der wissenschaftlichen Weltauffassung gibt, der diese Denkweise in gemeinsamer Arbeit weiterentwickelt. Dieser Kreis hat keine feste Organisation; er besteht aus Menschen gleicher wissenschaftlichen Grundeinstellung [...].’

Als organisatie zonder organisatie doet de WK al sterk aan de Significa denken. De WK hield zich bezig met onderzoek naar: de wereld, taal en wetenschap. Wat verstaan wij hieronder en wat zijn de onderlinge betrekkingen? Wat valt onder de wetenschap en filosofie, en waarvan moeten deze gezuiverd worden?

Men had ook binnen de WK de nodige variatie aan meningen en mensen die meer of minder stringent in de leer waren. Er waren enkele leidraden aanwezig bij de WK. Men bevoorkeurde een natuurwetenschappelijk wereldbeeld. Dit wereldbeeld werd gestut door de methoden van de toenmalige stand van zaken binnen de natuurwetenschappen. In dit model spelen logica en axiomatic een rol. Gecombineerd met reductie en een streven naar unificatie kan men het idee krijgen dat de methoden van wetenschappen, die anders zijn dan de natuurwetenschappen, toch daarop herleid moeten worden. Indien dat niet mogelijk is, dan kan men zich afvragen of men nog wel met wetenschap van doen heeft. De reductie heeft men trouwens ook binnen een wetenschap zelf: de reductie richting van de waarnemingszinnen. En de andere kant op: hieruit moest men een theorie opbouwen.

Een dwarsdoorsnede van het interessegebied en programma van de WK verkrijgt men op een eenvoudige wijze met de opsomming van de opeenvolgende boeken en artikelen van Carnap. Hier in het kort en niet volledig vermeld: de logische opbouw van de wereld; schijnproblemen in de filosofie; het overwinnen van de metafysica door de logische analyse van de taal; de taal van de fysica als universele taal van de wetenschap; protocolzinnen; doel van de wetenschapslogica; de logische syntax van de taal; filosofie en logische syntaxis; van kennistheorie naar wetenschapslogica; de logische grondslagen van de eenheidswetenschap. En na WWII ging Carnap door met o.a.: empirisme, semantiek en ontologie; logische grondslagen van de waarschijnlijkheids-

⁹⁹zie ook Menzler-Trott (2001),

¹⁰⁰Carnap et al. (1929).

leer; betekenispostulaten; het methodologische karakter van theoretische concepten; observatietaal en theoretische taal. Een ieder van de WK kon hier zo zijn mening over hebben.

Volgens Beth (1950a, pp.5-6) kan men als volgt de interessegebieden van de WK karakteriseren:

1. Establishment of an up-to-date theory of science, inspired by physics as the most highly developed among the sciences; logical analysis of the theories of contemporary physics.
2. Elucidation of the 'a priori' sciences: logic and mathematics.
3. Logical analysis of the methods of empirical enquiry; theory of induction, foundations of probability calculus; procedures of verification, testing, confirmation.
4. Unity of science opposed to methodological dualism, as defended for instance by the Baden School of neo-criticism.
5. Application of new methodological insights in the development of human and social sciences.
6. Elimination of the influence of 'methaphysics' in science and in the theory of science.'

Als een voorman van het reductionistische model kan men Carnap opvoeren. Een voorbeeld van een minder strenge aanpak komt van de kant van Neurath. Hij had een breed spectrum aan onderwijs genoten, en was verder vooral geïnteresseerd in economie en sociologie; zijn aanpak noemde Neurath de encyclopedische.¹⁰¹ Bovendien hechtte hij aan onderwijs en verduidelijken van wetenschappelijke resultaten voor een breder publiek. De scherpe kantjes waren er bij Neurath tot op zekere hoogte afgeslepen. Wellicht dat hij hierdoor tijdens zijn Haagse tijd nog zoveel weerklank ondervond. Maar niet alleen Carnap en Neurath verschilden van elkaar, ook de anderen hadden zo hun meningen. Daarnaast veranderden in de loop der tijden mensen van denkbeeld. De WK-ers hadden derhalve veel gemeen, maar varieerden eveneens. Dit zette zich onder de oud-WK'ers na WWII voort.

De belangrijkste mensen van de groep om Schlick, de Verein Ernst Mach en de WK waren Hans Hahn, Otto Neurath, Rudolf Carnap en Moritz Schlick zelf. Zij vooral waren de organisatoren. Verder had men de losvaste WK-leden: Ph. Frank (Praag), V. Kraft, F. Kaufmann, E. Zilsel, F. Waismann, H. Feigl, K. Menger, K. Gödel, A. Petzäl, G. Bergmann, K. Reidemeister, W. Hollitscher, E. Kaila, R. Rand.¹⁰²

Volgens Beth onderscheidde de WK zich van andere groepen door de wetenschappelijke breedte en het gehalte van de deelnemers, het radicale karakter van de geponeerde stellingen, de doelstreffende organisatie en propaganda (tijdschriften, congressen). Dat laatste viel dan weer wel onder de Verein Ernst Mach. Belangrijk waren ook de gastlezingen, die weer onder auspiciën van de Weense universiteit werden georga-

¹⁰¹Zie ook Cat (2013, 2014), Übel (2011), Stadler (2001).

¹⁰²Zie ook Beth (1949b); Beth, *Memorandum over de Wiener Kreis*, typoscript (rond 1960?), geeft ook aanbevelingen m.b.t. verder onderzoek van de WK, bedoeld voor subsidies, ZWO?; Beth, Wiener Kreis, lemma in *Philosophisch Lexicon*. Gustav Bergmann (1906-1987), Kurt F. Gödel (1906-1978), Walter Hollitscher (1911-1986), Eino Kaila (1890-1958), Felix Kaufmann (1895-1949), Viktor Kraft (1880-1975), Karl Menger (1902-1985), Rose Rand (1903-1980), Kurt Reidemeister (1893-1971), Friedrich Waismann (1896-1959), Edgar Zilsel (1881-1944).

niseerd.¹⁰³ Men had bij de WK ook dragende voorbeelden zoals de natuurkundigen Ernst Mach en Ludwig Boltzmann, de logici Russell en Wittgenstein, en de wiskundige en formalist Peano.¹⁰⁴ Men kan er over strijden wat de kwalificatie van de genoemden precies was. Men kan Wittgenstein en Russell als filosofen beschouwen en Peano als wiskundige. Maar de WK-leden beschouwden Russell en Wittgenstein in de eerste plaats als voorbeeld-logici en Peano naast Frege evenzeer als belangrijk formalist. Het eigenaardige was dat zij geen Göttingers of vergelijkbare wiskundigen naar voren schoven in een voorbeeldfunctie. Dit is vreemd daar het de WK niet aan creatieve wiskundigen ontbrak: Hans Hahn, Karl Menger (ingebracht door zijn promotor Hahn), Kurt Gödel (eveneens gepromoveerd bij Hahn en vriend van Menger alsook van Schlick) en universitair docent Carnap. Als gasten en geestverwanten kan men R. von Mises, C. Hempel en H. Reichenbach (alle drie van de Berliner Gruppe), K.R. Popper, A. Ayer (groep om tijdschrift *Analysis*), A. Wald, A. Tarski (de Warschause School), W.V.O. Quine, J. von Neumann (Göttingen) H. Gomperz, en L. Wittgenstein (Cambridge) rekenen.¹⁰⁵ Niet elke gast was overigens een volgeling, L.E.J. Brouwer heeft in 1928 twee universitaire Weense gastvoorzittingen gegeven, waarbij de WK aanzat, maar Brouwer kan zeker geen WK-volgeling genoemd worden.

K. Menger deed later verslag over de ook door hem bezochte lezingen van Brouwer. Hij beschrijft de indruk van Brouwer op Wittgenstein:¹⁰⁶ ‘[...] Dort verblieb er [Wittgenstein] während des Vortrages bewegungslos mit gespannter Aufmersamkeit, anfangs scheinbar überrascht, später mit einem gewissen Ausdruck von Vergnügen. Feigl der wie Schlick Wittgensteins wissenschaftliche Untätigkeit beklagt hatte, besuchte mit ihm [Wittgenstein] nach dem Vortrag [Brouwers] ein Kaffeehaus und sagte mir [Menger] später: ‘Es war wunderbar, dieses Gehirn [Wittgensteins] plötzlich wieder arbeiten zu sehen.’ Und noch später soll Feigl erklärt haben, jener Abend im März 1928 [Brouwers lezing] habe den Wendepunkt in Wittgensteins Interessen gebildet — zurück zur Philosophie und Forschung.’

Volgens sommigen wordt de invloed van het voorbeeld van Wittgenstein op de WK overschat. Men spelde wel zijn werk woord voor woord uit volgens Carnap in een brief aan Beth.¹⁰⁷ Maar volgens Carnap was Wittgensteins invloed alleen op M. Schlick en F. Waismann sterk. Daar komt nog bij dat Wittgenstein zich zelden liet zien —en dit omdat hij niet in debat wenste te treden met mensen, die het niet volledig met hem eens waren. Menger (1978) verklaart dat Wittgenstein geen contact had met Hahn en Gödel. Hahn was er volgens Menger wel op uit met Wittgenstein in contact te komen, maar Wittgenstein hield dit af. Overigens las men in de groep tezelfder tijd Carnaps

¹⁰³Komitee zur Veranstaltung von Gastvorträgen ausländischer Gelehrter der exakten Wissenschaften: Ernst Egger, Felix Ehrenhaft (1879-1952), Hans Hahn, Anton Lampa (1868-1938), Rudolf Wegscheider (1859-1935).

¹⁰⁴Bertrand Russell (1872-1970), Ludwig Wittgenstein (1889-1951), Peano (1858-1932), Gotlob Frege (1848-1925).

¹⁰⁵Karl R. Popper (1902-1994), Alfred Ayer (1910-1989), Abraham Wald (1902-1950), Alfred Tarski (1902-1983), Willard V.O. Quine (1908-2000), John von Neumann (1903-1957) Heinrich Gomperz (1873-1942).

¹⁰⁶Menger (1978). Volgens Marion (2003) waren van de WK aanwezig tijdens Brouwer eerste lezing: Carnap, Feigl, Gödel, Hahn, Menger, Reidemeister, Schlick, Waismann en ‘buitenlid’ Wittgenstein.

¹⁰⁷Brief R. Carnap - Beth, 7 april 1961. Dit was een antwoord op een brief van Beth naar Carnap van 31 maart 1961. Hierin vroeg Beth om informatie vover de gang van zaken bij de WK.

‘Der logische Aufbau der Welt’. Carnap was in tegenstelling tot Wittgenstein altijd aanwezig en bereid tot discussie en uitleg. De invloed van Russell en Frege was wel heel groot op de gehele groep, niet alleen op Carnap en O. Neurath. In logisch opzicht werd Carnap steeds meer beïnvloed door de Poolse logici en i.h.b. door A. Tarski, zoals tot uiting kwam in zijn ‘Logical syntax of language’. Volgens Carnap was in dit opzicht het verschil met Wittgenstein duidelijk.¹⁰⁸

‘Thinking back to your question about the development of the logical views of the Vienna Circle I might point out an essential difference between Wittgenstein’s view that the logical form of a sentence is something that ‘shows itself’, but cannot be described (neither in the same language nor in another one) and my own, which was probably generally shared by all participants, that one can describe the logical form of sentences (this I showed later in detail in my *Logical Syntax of Language*; when I wrote this book, I was already considerably influenced by the work of the Polish logicians).’

Carnap, maar ook de anderen zaten dus dichterbij de Poolse aanpak aan.¹⁰⁹ Ook Beth is nooit echt geporteerd geweest van de radicalere standpunten, die door Wittgenstein geponeerd werden. Wittgenstein trok zich nergens wat van aan en ging gelukkig zijn eigen weg, o.a. met zijn taalspelen. Overigens kan men in bovenstaand citaat denkbeelden van Wittgenstein aflezen, die wellicht ook Brouwer niet misstaan: ook bij hem moet een wiskundige bewering zichzelf tonen en ook hij wees omschrijvingen in metataal af in zijn strijd tegen Russell en vooral Hilbert.

1.3.2 Wiener Kreis: Nederland en de WK

Op Beth heeft het gedachtegoed van de WK in de loop van de dertiger jaren, na zijn Kantiaanse periode en zijn belangstelling voor de significante intuïtionisme, invloed gehad. In de eerste plaats Carnap en de door hem uitgedragen logica en wetenschapsfilosofie. Een aantal van de gasten van de WK heeft eveneens Beth beïnvloed, zoals Tarski vanaf het einde van de dertiger jaren met semantiek en logica, maar ook Karl Popper met zijn later uitgedragen denkbeelden over politiek en samenleving. Iets anders zijn Poppers denkbeelden over de loop van de natuurwetenschappen met de daarin verwoorde scherpe omslagpunten —volgens Beth te scherpe omslagpunten. Hiervan schetste Beth een ander beeld.¹¹⁰

Beth heeft zelf een weg doorgemaakt van een wat verengde kijk op de wetenschap, in de trant van de WK, de neopositivisten en de reductionisten, naar een wat bredere opvatting. Ook hij erkende op latere leeftijd dat ook niet direct natuurwetenschappelijke methoden een grondslag van een wetenschappelijke bezigheid kunnen inhouden. Hiermee was dus ook geen volledige reductie meer voor hem nodig en ook geen voorwaarde meer. Wel eiste Beth een wetenschappelijke houding en het daaraan blijven vasthouden.

Beïnvloeding van de WK in Nederland beperkte zich niet tot Beth, volgens Beth

¹⁰⁸Brief R. Carnap - Beth, 7 april 1961.

¹⁰⁹E.W. Beth, ms, ‘Memorandum over de Wiener Kreis’, in Beth-archief. Verder E.W. Beth, Wiener Kreis, lemma in het *Philosophisch Lexicon*.

¹¹⁰Zie H. Visser, ‘E.W. Beth als wetenschapsfilosoof (aankondiging)’ (‘E.W. Beth as a philosopher of science (announcement)’), niet uitgegeven ms.

was dit ook het geval met o.a. J. Clay (natuurkundige en sterk in de significa geïnteresseerd), D. van Dantzig (wiskundige en significus), H.J. Groenewold (natuurkundige), A.D. de Groot (psycholoog en significus), S.R. de Groot (natuurkundige), P.G.J. Vredenduin (wiskundige) en G. Mannoury (wiskundige en significus). Zij waren echter niet volgelingen evenmin als Beth. Wel moet nog worden opgemerkt dat Mannoury nog een groot artikel gepubliceerd heeft in de *Erkenntnis* van 1934.¹¹¹ Dit ging over de raakvlakken tussen de wiskunde, logica en significa. Men had blijkbaar bij de WK toch belangstelling voor de Nederlandse bezigheden. Dit was eerder al tot uiting gekomen door het door tal van WK-leden bijwonen van Brouwers beide lezingen in 1928 te Wenen. Overigens is er minstens één groot verschil tussen de positivisten van de WK en de signfici volgens Beth in een brief aan A.D. de Groot n.a.v. diens publicatie de Groot (1943/44):¹¹²

‘Het lijkt mij niet geheel juist, in één adem met de neo-positivisten ook Mannoury te noemen. Er zijn natuurlijk wel zeer veel punten van aanraking en Mannoury heeft ook vaak zijn instemming met de geschriften van Carnap e.a. betuigd. Toch bestaat er m.i. dit kardinale verschilpunt, dat de neo-positivistische taal- en kenniskritiek slechts van logische inzichten uitgaat, terwijl Mannoury’s significa van psychologische vooronderstellingen uitgaat.’

Overigens ging Mannoury m.b.t. bijna alle gezichtspunten uit van psychologische vooronderstellingen, niet alleen voor taal en kenniskritiek, maar ook voor de grondslagen van de wiskunde en logica. Dit werd, zeker voor logica en wiskunde, door Beth afgewezen. Bovendien was de psychologie bij Mannoury vooral gebaseerd op introspectieve psychologie, dus geen behaviourisme of fysiologische psychologie. Wij zullen eerst Mannoury over de Unity of Science Movement (Neuraths voortzetting van de WK) en de significa aan het woord laten, zoals tijdens de eerste signifische zomerconferentie in Mannoury (1939a):¹¹³

‘Die Unity of Science Movement is voorzeker geen signifische beweging, zoals wij die opvatten, daarvoor is zij te afkerig van al wat naar bespiegelingen en introspectie zweemt, en op haar laatst gehouden congres¹¹⁴ is over dat exclusivisme door ons, Hollanders, dan ook menig hartig woordje gezegd: tot laat in de nacht hebben wij daarover met Frank en Neurath en Oppenheim en wie zich daar nog meer hadden bijeengevoegd, warme discussies gevoerd, waarbij ettelijke pijpen werden gerookt en ettelijke kwinkslagen gelanceerd werden!¹¹⁵ En ik voor mij kreeg bij al die discussies toch wel de sterke indruk, dat ondanks alle verschillen in ‘verschijningsvorm’, ons allen toch een grondgedachte gemeen was: het levendig voor ogen houden van gevaren, aan suggestief taalgebruik verbonden, het najagen van schijnwaarheden en schijnoordelen tot in hun verborgenste schuilhoeken en het meedogenloos ontmaskeren van het schoonstschijnende zelfbedrog.’

¹¹¹(Mannoury, 1934).

¹¹²Brief E.W. Beth - A.D. de Groot, 25 juni 1944, Amersfoort.

¹¹³Voor een bespreking in breder verband van de relatie tussen de significa en de WK, zie van Bochove (1986) en Willink (2008).

¹¹⁴Mannoury refereerde aan het Fourth International Congress for the Unity of Science, Cambridge (Engeland) 1938; Mannoury en Van Dantzig hadden dat congres bijgewoond.

¹¹⁵Philip Frank, Otto Neurath, Paul Oppenheim.

Schijnproblemen. Kunnen wij nog wat met Mannoury's bovenstaande explicatie. Schijnproblemen waren een zaak, die zowel interesse van de WK alsook van de significa opwekte. Overigens komen bij de beoordeling van de schijnproblemen ook verschillen tussen de signifi en de WK naar voren. Dat werd o.a. veroorzaakt door het relativisme bij de signifi. Beth (1946): 'De overeenkomst en het verschil tusschen de significa en het neopositivisme komt duidelijk aan het licht bij de behandeling van de zogenaamde *schijnproblemen*.' Beth (1946) merkte ook op dat: 'Men kan vaak een inbreuk op de syntactische en semantische regels opmerken. Freud heeft er op gewezen dat zulk een 'Fehlleistung' steeds een diepere psychologische grond heeft, d.w.z. tot krachtige bewuste of onbewuste motieven kunnen worden teruggebracht. Het onderzoek van deze motieven is een der belangrijkste vragen der signifi: a. de metaforen, b. het schijnprobleem.' Met de metaforen zullen wij ons hier niet bezig houden, wel met de schijnproblemen.

Al bij de bespreking van schijnproblemen zal opvallen dat de signifi een breder veld van onderzoek hadden dan de WK. Bij de WK houdt alles op bij de regeltjes van semantiek, syntaxis en de tweedeling daarvan. De signifi betrekken nog daarbij hun andere regeltjes, waar al op is gewezen zoals de ik-, hij- en het-onderscheiding. Bovendien gaan zij nog verder, zoals blijken zal. Beth (1946): 'Wij zien hieruit, dat —wat voor de neo-positivisten vaak uit het oog wordt verloren— het begrip 'schijnprobleem' relatief is: of een bepaalde vraag een schijnprobleem is, hangt ervan af, van welke taal men zich bedient.' En hiermee wordt wederom aangevoerd, wat voor Van Dantzig al de belangrijkste verdienste was van de signifi: hun relativering.

Wij zullen de schijnproblemen als volgt bekijken:

- 1a. algemene vraagstelling.
- 1b. paradoxen.
- 1c. achterhaalde wetenschap.
- 1d. beslisbaarheid vs. gradatie.
- 1e. Tarski: semantiek en syntaxis.
2. vraagstelling en problemen op andere gronden.

1a. *Algemene vraagstelling.* Men kan op diverse wijzen tegen problemen en schijnproblemen aankijken. Soms kan iets een schijnprobleem zijn, maar toch later een echt wetenschappelijk probleem opleveren. De criteria, waaronder iets als schijnprobleem gekarakteriseerd wordt, kunnen ook verschillen. Daarbij kan ook de tijd en veranderende wetenschap een rol spelen. De keuze van de WK was absolueter en beperkter dan bij de signifi. Men kan als eerste vaststellen dat schijnproblemen een semantisch probleem vormen. Als een formulering bovendien syntactisch niet klopt, dan kan men er al helemaal niets mee beginnen. Het onderzoek gaat dus in de eerste plaats naar de gebruikte semantiek uit. Die semantiek kan op diverse gronden samengesteld zijn. Men kan er ook een semiotiek aan vastknopen of andere verschijnselen erbij betrekken, net zoals het bij de gradatie en relativiteit bij de signifi al bekeken is: zij gebruikten ook taalkundige, sociologische en psychische invloeden. Bij de behandeling van schijnproblemen kan men ook uitgaan van 'schijnvragen', De WK ging uit van een algemene taal en wetenschap waaraan alles moest worden afgemeten. De signifi waren op dit punt relativistischer. Men ging uit van groepen met een taaleigen, met binnen een dergelijke sociale context een eigen beleving van waar of onwaar, goed of slecht. Als een

voorbeeld de denkbeelden van Hegel. Binnen deze denkbeelden en theorie kan men vragen en problemen op na houden, die daarbuiten niet zinvol zijn. Alleen bij Hegel treft men weer aan dat hij vindt dat zijn theorie universeel geldig is. Dan zijn zijn vragen en problemen wel heel snel schijnproblemen buiten de hegelse kontekst. Beth in 1942:¹¹⁶

‘In tweede instantie passen de hegelianen het bedoelde verklaringsbeginsel [overbrugging van tegenstrijdige belangen] nu echter toe op gebieden, waar het zijn zin verliest — reeds inzoverre, dat de toepassing ervan in het geheel geen verklaring oplevert. Dat ondanks belangenstrijd een ordelijke samenleving mogelijk blijkt, kan worden verklaard uit de redelijkheid van den menschegeest, de regelmatigheid van de planetenbeweging klaarblijkelijk niet. De hegeliaanse natuurphilosophie is op dien grond dan ook geheel onhoudbaar.’

Hetzelfde kan opgemerkt worden met betrekking tot de wiskunde en Hegel. Hegel kan bijvoorbeeld proberen de wiskunde te incorporeren binnen zijn systeem. Daarmee loopt men snel tegen grenzen op. Wiskundigen zullen geen oog hebben voor filosofische franje. Hegels opvattingen over het oneindige zal niemand interesseren zolang daar geen tot nu toe onbekende wiskundige resultaten uit voortvloeien. Bovendien worden de werkwoorden, zoals ‘worden’, ‘zijn’, door Hegel tot zelfstandige naamwoorden gemaakt. Voor Beth is er ook een verklaring voor dergelijke verwarring, die eigenlijk een doorverwijzing voor de psychiater inhoudt. Hierin is hij niet de enige, ook de psychiater Jung was deze mening met betrekking tot Hegel en Heidegger toegedaan. Beth (1946):

‘Als verschijnselen, die de omgangstaal voor de exacte wetenschap minder geschikt maken, zijn te noemen de metaphoor en de substantivering. Informatieven als ‘zijn’, ‘worden’, ‘denken’, ‘leven’ worden als substantief gebruikt; dit wekt den indruk, dat zij een zelfstandigheid zouden aanduiden. Vandaar een onzakelijke behandeling van vragen als: ‘wat is het leven’ —waarbij ons oordeel bovendien wordt vertroebeld door de omstandigheid, dat bijvoorbeeld het woord ‘leven’ aan machtige affectieven (levensdrift en doodsangst) appeleert.’

Beth houdt in het citaat op bij substantiveren, maar eigenlijk had hij, gezien waar hij in de laatste regel aan appeleert, ook nog personifieren er bij moeten betrekken. We krijgen dan ‘worden’, ‘hegelen’, ‘zijn’, vervolgens ‘het worden’, het ‘hegelen’, ‘het zijn’, en tenslotte ‘Worden’, ‘Hegelen’, ‘Zijn’. In het Duits beginnen de uit werkwoorden gevormde zelfstandige naamwoorden met een hoofdletter, maar dit is in het Nederlands niet het geval. Als men in het Nederlands zoiets doet is het personificatie. Personificatie komt natuurlijk veelvuldig voor en is handig. Om personificatie voor van alles te gebruiken is een periode in de kindertijd.

De metaforen (Grieks: meta-fora) vormen voor Beth een andere gevaarlijke groep: het betreft het overdrachtelijk gebruik van woorden. Dit kan verwarring veroorzaken en het invoeren van het oneigenlijk gebruik van begrippen binnen wetenschap. Men zou dit kunnen uitbreiden naar zinnen, meerdere zinnen of wellicht theorieën. Het kan dan aanleiding geven tot schijnproblemen of onbezonnen aannamen. Men kan er nar aanleiding van Beth nog het volgende hieraan toevoegen. Als het goed is kunnen

¹¹⁶Brief Beth – J. Clay, 12 mei 1942, (Amersfoort).

metaforen omgezet worden in tekst zonder metaforen, zeker in een wetenschappelijke tekst. Moeilijkheden kunnen komen, wanneer in de metafoor ergens op gezinspeeld wordt, d.w.z. dat er eigenschappen en begrippen in aanwezig zijn, die niet kloppen met het oorspronkelijke ‘gemetafoorde’ begrip. Bijvoorbeeld: ‘tijd stroomt als water’. Het kan zijn dat bij het stromen van water zich verschijnselen voordoen, die men dan ook bij het begrip tijd gaat onderbrengen maar die daar dan weer niet in thuishoren.

Beth kwam met nog een andere, meer signifiante verklaring: het door elkaar halen van diverse taalgradaties, maar soms ook een door elkaar halen van een ik- en een het-niveau. Uitspraken m.b.t. een ik-niveau vallen onder een andere kontekst als die van een algemeen constaterend het-niveau.

1b. *Paradoxen*. Een andere bron van schijnproblemen wordt gevormd door de paradoxen. De ontstaansgrond is vooral te danken aan het dooreen husselen van diverse taalniveaus en eveneens van semantiek en syntaxis. Wellicht dat hier ook nog enige signifiante onderscheiden aan kunnen worden toegevoegd. Binnen het intuïtionisme behoefde men zich niet met paradoxen bezig te houden volgens Brouwer, omdat de voorwaarden voor het ontstaan van paradoxen binnen het intuïtionisme ontbrak —denk aan het ontbreken van de impredicatieve definities. Beth (1939) deelde naar voorbeeld van Ramsey de paradoxen in twee groepen:

- a. contradicties, die kunnen ontstaan door het logische of wiskundige systeem zelf.
- b. contradicties gerelateerd aan denken, taal of symbolisme: de epistemische of semantische paradoxen.

Contradicties van type a. moet de wiskundige of logicus zelf zien te verwijderen door aan het systeem te knutselen: bijvoorbeeld door het invoeren van typen (Russell).

Bij de afdeling onder b. zou wellicht een Mannouriaanse aanpak niet misstaan m.b.t. de eliminatie van paradoxen. Een grote hulp is ook Tarski geweest met zijn onderzoek naar de scheiding van semantiek en syntaxis.

De paradoxen kunnen geïllustreerd worden met de burgemeestersparadox van Mannoury. Naar opbouw is deze paradox vergelijkbaar met de kappersparadox van Russell. Volledigheidshalve wordt hier de paradox van Mannoury gegeven naar van Dantzig (1946, pp.6-7):¹¹⁷

‘Indien een verordening gemaakt wordt, inhoudende dat iedere burgemeester eener Nederlandsche gemeente, die niet in zijn eigen gemeente woont (kort ‘buitenburgemeester’) in de gemeente S, moet wonen en dat iedere inwoner der gemeente S, die geen buitenburgemeester is, uit deze gemeente geëvacueerd moet worden, waar moet dan de burgemeester van S wonen? (Als hij in S woont is hij ‘binnenburgemeester’ en moet dus de gemeente verlaten; zoodra hij dit gedaan heeft is hij ‘buitenburgemeester’ en moet dus naar S terug).’

Er zal hier niet verder op worden ingegaan, maar de vraag blijft waarom de signifiante nooit echt onderzoek hebben gedaan naar de herkomst van de paradoxen. De paradoxen worden door signifiante genoemd, maar worden niet nader onderzocht met hun signifiante werktuigen.

1c. *Achterhaalde wetenschap*. Levert achterhaalde of voorbijgaande wetenschap ook schijn-

¹¹⁷Ook in Kleene (1952).

problemen op, wanneer deze wordt afgezet tegen de huidige stand van zaken? Beth (1946):

‘De ontwikkeling van de moderne natuurkunde heeft de aandacht gevestigd op het belang van een zorgvuldige analyse van de problemen. Onderstel eens dat men een hemellichaam ontdekt welke afstand tot de aarde eenparig afneemt. Men zal nu geneigd zijn, de vraag te stellen : staat de aarde stil en loopt het hemellichaam naar de aarde toe, of staat het hemellichaam stil en loopt de aarde naar dat hemellichaam toe? Volgens de tegenwoordig algemeen aanvaarde bijzondere relativiteitstheorie kan het voor de uitslag van geen enkel experiment verschil maken, of het eerste dan wel het tweede het geval is. De vraag is dus een schijnprobleem en kan bij correct gebruik van de taal der moderne natuurkunde —die alleen het spreken over relatieve bewegingen toelaat— zelfs niet worden gesteld. In den gedachtengang van de oude natuurkunde is de vraag echter zinvol.’ In de nieuwe quantumtheorie is de vraag naar gelijktijdige bepaling van plaats en snelheid niet meer zinvol en verworden tot een schijnprobleem. Een ander voorbeeld wordt gevormd door het nog aan de aether vasthouden, zoals bij Lorentz, door A.D. Fokker en Van der Waals jr. na 1910.¹¹⁸ Voor dit onderwerp kan men Jordan (1934, pp.230,231) citeren. Men vangt dan meerdere zaken waaronder de aether, verandering in wetenschap en de beslisbaarheid —dus een overgang naar het volgende item over beslisbaarheid en gradatie, maar in zekere zin ook deels de strekking van het volgende item weersprekend:

‘Wir wollen einen *erkenntnistheoretischen Grundsatz* hervorheben [...]: Wenn eine Behauptung so beschaffen ist, dass man sie auf keine Weise (durch das Experiment and durch logisch-mathematische Analyse) entweder als richtig oder als falsch erweisen kann, *dann ist diese Behauptung sinnlos*. Berühmtes Beispiel: wenn wir zu der Überzeugung gekommen sind, dass eine ruhender Weltäther auf keine Weise nachzuweisen ist, dann ist es *sinnlos*, trotzdem seine Existenz (unter Ausstattung mit Eigenschaften, die den Nachweis verhindern) zu behaupten.’ In het citaat is de gevolgtrekking m.b.t. de aether juist, maar het ja- en neen-karakter niet altijd juist —en zeker niet in het licht van de door hem aangevoerde logica. Het volgende stukje citaat is weer wel juist: ‘Ebenso ist es erkenntnistheoretisch unmöglich zu sagen, dass ein Elektron, obwohl man definierte Werte von Ort und Geschwindigkeit an ihm nicht zugleich *beobachten* kann, trotzdem definierten Ort und definierte Geschwindigkeit ‘*besitzen*’ könne oder müsse; oder dass eine exakt kausale Determinierung ‘*existieren*’ könne, *ohne nachweisbar zu sein*.

1d. *Beslisbaarheid vs. gradatie*. Men kan ook stellen dat een probleem een schijnprobleem is als het probleem of de vraag niet met een éénduidig ja of neen beantwoord kan worden. Ook dit kan in tijd en naar wetenschappelijke opvatting veranderen. Men kan in dit verband naar Hilbert verwijzen: formuleer voor alles een wiskundig model en vragen worden binnen dat wiskundige model altijd met ja of neen beantwoord — dus geen plaats voor gradatie of relativisme, want zo werkt de wiskunde nu eenmaal. Helaas voor Hilbert ging dit niet altijd op, zoals door Gödel is ingebracht, en later ook door Turing, Church en Post. Men kreeg te maken met onbeslisbaarheid. Een andere vraag uit de wiskunde, die we al eerder zijn tegengekomen bij de beide opponenten

¹¹⁸Zie Klomp (1997).

eindig – oneindig, en de daarbij opgekomen vraag of ook daar een gradatie bij aanwezig is. Men kan nu met een oog op Mannoury (1909) opnieuw de vraag stellen ‘Is 10^{10} een eindig getal?’¹¹⁹ zoals in van Dantzig (1957).

1e. *Tarski: semantiek en syntaxis*. Men kan een bewering binnen een bepaalde kontekst plaatsen, en gerelateerd aan die kontekst een probleem bezien. Dit roept herinneringen op naar de relativiteit van de signfici. Zonder kennis van de signfica is het vooral Tarski geweest om in de dertiger jaren van de vorige eeuw een oplossing voor deze problemen naar voren te brengen. De schijnproblemen ging hij in een bepaalde kontekst te lijf zoals in Tarski (1936). De semantische kontekst, of ook model, moet precies worden vastgelegd en gecombineerd met de syntaxis. Binnen de kontekst heeft men ware of onware proposities, schijnproblemen treden dan niet op. In de veertiger jaren ging Tarski met dit procédé allerlei wiskundige theorieën afwerken. Soms kreeg hij daarbij te maken met theorieën waar in principe onbeslisbaarheid kan optreden. De verwevenheid van bewijstheorie en semantiek gerelateerd aan de definities van begrippen werd in Tarski (1935) opgevoerd voor het algemene geval. Voor de eerste orde logica zou dit in Beth (1953a) gedaan worden.

2. *Vraagstellingen en problemen op andere gronden*. Ook niet direct onder filosofie en methodologie vallende gevallen van schijnbeweringen/vragen hadden de belangstelling van de signfici. Hiermee bestreken zij een breder terrein dan de WK. Overigens was dit de bedoeling van de WK: zij waren buiten de wetenschap en filosofie niet zozeer geïnteresseerd. Er zullen enkele voorbeelden hiervan gegeven worden. Beth (1946):

‘Mannoury vestigt de aandacht op andere aspecten. Wie een vraag stelt, hoeft daarmee niet de bedoeling te hebben, in het antwoord een verrijking van zijn kennis te vinden. Heel andere bedoelingen kunnen voorzitten en dus kan het stellen van een schijnprobleem onder die omstandigheden een zeer goede (of kwade) zin hebben. Het stellen van een schijnprobleem kan bv. de bedoeling hebben, te onderzoeken of ondervraagde tot een bepaalde groep behoort.’ Wij zullen enkele voorbeelden aanvoeren.

Suggestie. Een schijnprobleem kan ook aan de orde komen bij het maken van propaganda. Maar ook kan het gebruik van bijv. vragenlijsten gebruikt worden voor heel iets anders dan op het eerste gezicht bij de gestelde problemen lijkt. In dat geval houdt een schijnprobleem een suggestie in. Hiermee wordt veelvuldig door (sociaal)psychologen gewerkt. Een voorbeeld in Beth (1946) gaat over de vraag of joden al dan niet stemrecht mogen hebben. Het gaat in dat geval de onderzoeker niet om het ja of neen beantwoord, maar dat de vraag beantwoord wordt: blijkbaar heeft de beantwoorder zich laten suggeren dat er een scherpe scheiding tussen joden en niet-joden bestaat. Vergelijkbaar is hiermee de zgn. strikvraag in het wis- of natuurkundeproefwerk. Er wordt gesuggereerd dat er een antwoord van een bepaald type is, zoals ‘Kunt u een constructief bewijs leveren voor de door Brouwer geformuleerde dekpuntstelling?’. Alleen de slimmerik ziet dat dit niet juist is of dat er helemaal geen antwoord mogelijk is —dat laatste kan natuurlijk ook op de sukkeligheid van de leraar wijzen. Ook tijdens politoneel researchewerk kan men gebruik maken van strikvragen om de crimineel er in te luizen.

Pesten. Het eerste waar men bij dit soort schijnproblemen aan denkt is om aan een

¹¹⁹van Dantzig (1956a).

dame met glad gezicht te vragen ‘slaapt u met uw baard boven of onder de dekens?’. Helaas zal zij daarop reageren als bij een belediging en een klap als antwoord geven —een echte signifi sche dialoog. Als de vraag gesteld wordt aan een hipster is het ook eigenlijk een schijnprobleem. In dit geval is de bedoeling niet om een antwoord te krijgen, maar om de gevraagde in verlegenheid te brengen en te zorgen dat hij een slapeloze nacht doorbrengt. Het aardige is dat dit niet direct schijnproblemen zijn, waar men in deze bespreking in eerste plaats aan denkt, maar die toch i.t.t. de WK wel door de signifi ci meegenomen zouden kunnen worden.

Uit Bergmans (2000, pp.28-32) valt een omschrijving over de verschillen tussen de WK met het logisch empirisme en de signifi ci te halen. Bergmans gaat daarbij vooral in op de kritiek van de signifi ci op de WK. Hier zullen korthedshalve alleen de kopjes van enkele secties uit Bergmans (2000) geciteerd worden: Het is niet wetenschappelijk wetenschap enkel te beschouwen als formalisme. Restloze reductie tot fysicistische taal is in strijd met de taalgradatie. Het wegwerken van spreker en hoorder verschuift het probleem van de betekenisbeschrijving. Overschatting van de betekenis der taalvormen leidt tot woordidolatrie. Of om het in de woorden van Bergmans (2000, p.33) het standpunt van de signifi ci kort weer te geven: ‘De logisch empiristen en positivisten hebben wetenschappelijkheid hoog in het vaandel, maar hun reductie van wetenschap tot formalismen en hun miskennis van wetenschap als levensverschijnsel is onwetenschappelijk. Zij verzetten zich heftig tegen het insluipen van irrationele elementen, maar blijven blind voor hun eigen idolatrie van het woord.’

Duidelijk wijst Bergmans hier op het geloof van de signifi ci in hun psychologismen waarmee taal, taalkunde, wiskunde, logica, etc. bekeken en onderbouwd werd. Bergmans somt een hoeveelheid verschillen tussen de signifi ca en de WK op. De verschillen zijn vaak moeilijk aan te geven door de nadruk van de signifi ci op hun relativisme. Men legt zich daarbij niet precies vast, en verandert desnoods een standpunt: eeuwige waarheden wenst men niet te scheppen. Dit staat al in tegenstelling tot de WK-leden die om preciese omschrijvingen en duidelijk omlijnde definities vragen. Neurath was altijd bezig om vanuit dit oogpunt alles nog beter vast te leggen. Men moet wel bij dit alles in de gaten houden dat het uitgangspunt en de doeleinden van de taal voorschrijvende WK verschillen van die van de taal beschrijvende signifi ci.

Wat vond Beth van de WK? Met de WK kan men a.h.w. het over vier secties hebben:

1. De logische kant en licht daarmee samenhangend taalkunde.
2. De filosofie en ideologie achter de WK.
3. De algemene methodologie, die door de WK werd ontwikkeld.
4. Men kan de WK natuurlijk zien als een totaalpakket, en dat was wat WK-deelnemers nogal aanstond.

Gezien de inbreng van diverse vakwetenschappers, die bij de WK betrokken waren, kan men deze punten iets gevarieerder zien. De logische kant in de vorm van de denkbeelden van Carnap sprak Beth in de dertiger jaren sterk aan. Op de andere WK-secties heeft hij zo het een en ander af te dingen. Beth had natuurlijk ook last dat men in Nederland de WK vooral zag als zo een totaalpakket. Als je het één aannam van de WK, dan werd men in Nederland snel gezien als iemand, die alles van de WK aanhing; en

daar kreeg ook Beth mee te maken. Ten onrechte, want Beth nam niet alles van de WK aan, sommige aspecten van de WK vond Beth te stringent doorgevoerd. Ook over de op de achtergrond aanwezige filosofie had Beth zo zijn ideeën. Het is hier wel niet de beste plaats op daar op in te gaan, maar evengoed kan het geen kwaad nu al wat van Beth hierover te citeren:¹²⁰

‘I now wish to show the neo-positivists (among which must be counted, in the first place, the followers of the Vienna Circle) have introduced the results of modern investigation in connection with the foundations of logic and mathematics as an argument for their repudiation of all metaphysics in the traditional sense, or more precisely, for their denial of the scientific character of this metaphysics. Secondly, I also wish to show that the neo-positivistic notions in the area of the theory of science are in very profound agreement with certain theses defended by Friedrich Nietzsche in his *Wille zur Macht*.’

1.3.3 Wiener Kreis: Unity of Science Movement

De WK voorbij, Unity of Science Movement. Al in het begin van de dertiger jaren zette de aftakeling van de WK zich in. Carnap was in 1931 naar de Universiteit van Praag gegaan, en in 1935 naar de Verenigde Staten om in 1936 hoogleraar in Chicago te worden. Herbert Feigl vertrok in 1931 naar de Verenigde Staten. Hahn was al in 1934 overleden. De WK werd door katholiek-rechts en nazistisch Oostenrijk verafschuwd vanwege de belangstelling van de WK voor de grondslagen der wetenschap, logica en geformaliseerde wiskunde —ook in Duitsland zelf kreeg men hier mee te maken. Bovendien werden de leden van de WK voor joden of joden-vriendjes en socialisten gehouden. Schlick werd door zijn vroegere student Nelböck op 22 juni 1936 op de Filosofentrap voor de Weense universiteit doodgeschoten. Met Schlick verloor de WK een gerespecteerd initiator en organisator. Deze moord was een slag voor zijn vriend Gödel, die zelf door studenten in elkaar geslagen werd in november 1939. Een groot deel van de WK-leden, waaronder Menger, Carnap, Frank, Waismann en Neurath, zocht zijn heil in het buitenland, en bleef van daaruit het gedachtengoed van de WK uitdragen. Als laatste van de WK verdween Gödel in 1940 over Siberië en Japan naar de VS.¹²¹

Neurath was al in 1934 naar Nederland uitgeweken vanuit Moskou vanwege de rechts-katholieke staatsgreep door Dollfuss in februari 1934; bij een fascistisch-nazistische, en uiteindelijk mislukte, putsch op 25 juli 1934 werd Dollfuss geliquideerd. Voor Neurath was Wenen te gevaarlijk geworden. In ballingschap in den Haag ontplooidde Neurath meteen een groot aantal initiatieven, in de eerste plaats het Mundaneum Instituut. Het Mundaneum Instituut was een idee van de Belg Paul Otlet. Neurath mocht er een Haagse vestiging van opzetten. Hieronder vielen diverse organisaties: de International Foundation for Visual Education (dat al in 1933) was opgericht, de ‘Beweging voor Eenheidswetenschap’, die de nodige bijval ondervond (in 1936 The Unity of Science Institute). Onder de Foundation viel ook de ontwikkeling van pictogrammen —Isotype geheten en bedoeld om bijvoorbeeld statistische gegevens duidelijker

¹²⁰Beth (1965, p.177).

¹²¹Zie ook Feferman (1986).

te maken; o.a. de wis- en natuurkundige Marie Neurath-Reidemeister (1898-1986), de zuster van de WK-man K. Reidemeister en de derde vrouw (de eerste twee waren al overleden) van Neurath, ontwikkelde Isotype (na 1940 in Engeland).

In 1934 stelde Otto Neurath tijdens het 8ste Internationale Filosofiecongres te Praag voor om congressen te organiseren onder de naam 'Congresses for the Unity of Science'. De 'Organization Committee of the International Congresses for the Unity of Science' werd in het leven geroepen. De leden waren Neurath, Carnap, Frank, Morris, Rougier, Jørgen Jørgensen. Het first International Congress for the Unity of Science werd te Parijs in september 1935 gehouden. Daarna waren er congressen in Kopenhagen (1936), Parijs (1937), Cambridge (1938). Tijdens het congres te Parijs in 1935 werd ook het project van een Encyclopedia of Unified Science besproken. Dat was iets waar Neurath volgens Morris al langer over had nagedacht, zelfs al vanaf 1920. Nadien had Neurath hierover gesproken met Hahn, Einstein, Carnap en Frank. Hiertoe werd de 'Organization Committee of the International Encyclopedia of Unified Science' in het leven geroepen. De leden van het Encyclopedie-comité waren Neurath, Carnap, Frank, Morris, Rougier, Jørgen Jørgensen en S. Stebbing —afgezien van Stebbing dezelfde als in het congres-comité.¹²²

Neurath heeft het in 1936 in Den Haag opgerichte 'The Unity of Science Institute' in 1937 voortgezet onder de naam 'The International Institute for the Unity of Science'. Het uitvoerende comité bestond uit Neurath, Philipp Frank en Charles Morris.

In de VS organiseerde men het 5de International Unity of Science Congress te Harvard in 1939 en het 6e te Chicago in 1941. Voor Tarski was het 5e congres zijn redding. Hij was net hiertoe voor een lezing in de VS aangekomen, toen de Duitsers Polen binnenvielen. Het was een groot congres, waaraan ook al eerder gevluchte geleerden deelnamen. In totaal had men 65 sprekers over 20 sessies, waarbinnen zij optraden. De variatie was zeer groot: unity of science en wetenschapsfilosofie met toepassingen op biologie, sociologie, psychologie, taal, semantiek, waarschijnlijkheidsleer, logica. Deze soort van combinaties zou men later ook bij de signfica-congressen van na de oorlog in Nederland aantreffen; alleen had men dan eenheidswetenschap en wetenschapsfilosofie te vervangen door signfica. Bekend is een foto ter gelegenheid van het Harvard-congres met daarop de deelnemers O. Neurath, J.H. Woodger, A. Tarski, E.C. Berkeley, W.V.O. Quine, H.B. Curry en S.C. Kleene.¹²³

Volgens Burdman & Feferman (2004) heeft men voor deze WK in de VS, zoals men bij het congres te Harvard grapte, na de dood van Neurath in 1945 eigenlijk geen bezielende leiding meer gehad. Neurath had voor na de oorlog al plannen klaarliggen voor de Encyclopedie, een tijdschrift, een bibliotheek en congressen.¹²⁴ Vanwege Neuraths overlijden in 1945 ging dit niet door. Rudolf Carnap, die wetenschappelijk en organisatorisch voor een rol als voorman in aanmerking had kunnen komen, liet het afweten. En zeker was dit het geval, toen Carnap van Chicago naar Los Angeles in Californië vertrok. Derhalve is de Unity of Science een rustige dood gestorven. Men

¹²²De gegevens deels uit Morris (1960), deels uit Cat (2013).

¹²³De gegevens, ook de foto, zijn gehaald uit Burdman & Feferman (2004, pp.128-130).

¹²⁴Neuraths plannen voor na de oorlog: in de brief Neurath naar Morris van 18 november 1944, vermelding in Morris (1960, p.519). Een soort WK-boekenverzameling is te vinden in het WK-archief in het archief in Haarlem.

kan hiermee de neergang van de significa vergelijken na de dood van haar voorman Mannoury. Het verdwijnen van de Unity of Science was overigens niet een groot verlies, in de VS had men de ASL (Ass. for Symb. Logic) en de PSA (Ph. of Sc. Ass.). Neurath en zijn organisaties hadden net zoals de WK een ideologische kleuring. Dit was niet bij de ASL of de PSA het geval. Carnap is wel vooreerst werkzaam gebleven bij het uitgeven van de monografieënreeks (Ency.).

In Chicago was men in 1938 begonnen met het uitgeven van de al gememoreerde 'International Encyclopedia of Unified Science'. Dit was min of meer een serie van monografieën in uiteindelijk twee afdelingen — 'Foundations of the Unity of Science' en 'Methodological problems', aanvankelijk had men meer secties op het oog. Men zou er een voortzetting van de 'Schriften zur Wissenschaftlichen Weltauffassung' in kunnen zien —niet naar letter, maar wel naar geest. De Encyclopedia-serie liep van 1938 tot 1969. De organisatie was deels in handen van gevluchte WK-leden zoals R. Carnap, Ph. Frank, O. Neurath, met daarnaast J. Jørgensen, C.W. Morris (later ook Synthese) en L. Rougier. Bij het adviescomité leest men de namen van G. Mannoury (significa) en J. Clay (UvA), H. Feigl (WK), R. von Mises en H. Reichenbach (beiden Berliner Gruppe), B. Russell en A. Tarski (Warschau). De reeks viel toen onder de University of Chicago. Vanaf 1949 viel de reeks onder auspiciën van het Institute for the Unity of Science, te Boston (Mass.).

Duitse grondslagenonderzoek. In Duitsland, waar tenslotte ook vanaf 1938 Oostenrijk onder viel, was er weinig aan wiskundig grondslagenonderzoek en wetenschapsfilosofie overgebleven. Een voorbeeld geeft Göttingen vanaf 1933. De universiteit was gezuiverd en de wiskundige gemeenschap om de op dat moment al met pensioen zijnde Hilbert uiteengevallen. Logica, abstracte wiskunde en verzamelingenleer werden afgedaan als Judentheorie. Deze houding werd vooral vanuit München gepropageerd. In Duitsland bleef alleen te Münster onder Heinrich Scholz een logisch centrum over. Scholz had al langer contacten binnen Nederland. Hij verbleef af en toe in Nederland, bezocht Brouwer en kende Heyting en Beth. Heyting maakte gebruik van de werkomgeving en vooral de boeken van de Universiteit Münster gedurende de periode dat hij als leraar woonachtig was in Enschede. In Heyting (1934) werd Scholz dan ook hier voor bedankt.¹²⁵

In de periode direct na de Tweede Wereldoorlog kon Scholz met Münster als enig overgebleven logicacentrum een belangrijke rol spelen bij het weer opzetten van dergelijke studies in Duitsland. In zekere zin kan men zeggen dat het onderzoek naar de grondslagen van de wiskunde en logica van Göttingen in die tijd naar Münster was overgegaan. Bij deze opbouw werd hij terzijde gestaan o.a. door Beth, die in de besturen van allerlei verenigingen zat en met behulp hiervan de Duitse logica en methodenleer weer internationaal een plaats wilde geven.

De Tweede Wereldoorlog voorbij. De Wiener Kreis was uiteengespat, de Beweging voor Eenheidswetenschap bleef kwakkelend bestaan. Otto Neurath maakte in 1945 — dagtekening 19 december 1945; op 22 december 1945 overleed Neurath— de balans

¹²⁵In een andere sectie zal er verder worden ingegaan op de situatie in Duitsland.

op en keek wie alles overleefd had:¹²⁶

‘Just as the second world war started the Fifth International Congress for the Unity of Science took place at Harvard, Cambridge, Mass., USA from the 3rd to the 9th September 1939. We listened to Roosevelt’s Radio Speech on the evening of the opening of the congress. Some of the European members of the congress found shelter in the USA e.g. Kraft (Netherlands), Oppenheim (Belgium), Tarski (Poland). Kelsen returned first to Europe and came back later on. I myself returned to The Hague, the seat of the International Institute for the Unity of Science. In May 1940, I reached, together with others, the British shores after travelling in a motor boat, picked up by a British destroyer. [...] Of the former Vienna Circle the following had already been working in the USA: L.G. Bergmann, R. Carnap, H. Feigl, Ph. Frank, K. Goedel, C. Hempel, K. Menger, R. von Mises. In Great Britain [...]: F. Waismann. [...] In [...] UK or [...] USA: R. Brunswick, A. Herzberg, H. Geiringer, O. Helmer, F. Kaufmann, K. Korsch, K.R. Popper, H. Reichenbach, L. Rougier, M. Strauss, L. Wittgenstein, H. Gomperz and E. Zilsel, who reached the USA from Europe, died there. Hosiasson and her husband Lindenbaum died as far we know, in Poland¹²⁷; K. Grelling is missing, deported by the Gestapo. J. Joergensen and N. Bohr (Denmark), A. Naess (Norway), F. Enriques (Italy) and our Dutch *Significi* friends are alive, some of them after dangerous adventures.¹²⁸

Alo deze mensen zullen een rol gaan spelen in het weer opzetten van bepaalde takken van methodologie, wetenschapsfilosofie, grondslagenonderzoek en logica. Ook bij het opzetten van diverse internationale organisaties komt men hen weer tegen. De Wiener Kreis werd evenwel niet heropgericht na de oorlog, of om met Beth (1949b) te spreken:

‘De Wiener Kreis en de Beweging van Eenheidswetenschap zijn na de oorlog niet herleefd, maar hun taak is overgenomen door andere organisaties: de Association for Symbolic Logic, De Internationale Vereniging voor Logica en Wijsbegeerte der Wetenschap [SILPS], de Philosophy of Science Association, het Institut International des Sciences Théoriques [IIST],¹²⁹ het Internationaal Signifisch Genootschap, en de groeperingen rondom tijdschriften als ‘Analysis’, ‘Dialectica’ en ‘Methodos’. De oorspronkelijke leden van de Wiener Kreis zijn overigens grotendeels nog in de kracht van hun leven en velen van hen hebben de laatste jaren belangrijke werken in het licht gegeven.’ Voor de namen van deze mensen kan men weer opnieuw bovenstaande opsomming van Neurath raadplegen. Onvermeld blijven in het citaat van Beth de Journal of Symbolic Logic, uitgegeven door de ASL, Synthese en The International Encyclopedia of Unified Science.

E.W. Beth trachtte later een aanzet te geven tot het verzamelen van materiaal en onderzoek naar de WK. Beth wilde:¹³⁰

¹²⁶Neurath (1946).

¹²⁷Beiden joden, Hosiasson was een wetenschapsfilosofe, Lindenbaum een logicus.

¹²⁸Als voorbeeld van ‘dangerous adventures’: de jood D. Vuysje, die Auschwitz overleefde.

¹²⁹SILPS: Société Internationale de Logique et Philosophie des Sciences –dit was een aan Gonseth (ETH Zürich) gelieerde organisatie; en IIST –waaronder het AIPS ressorteerde–, het Brusselse instituut onder Vader Dockx.

¹³⁰E.W. Beth, ‘Memorandum over de Wiener Kreis’, typoscript, rond 1960, voor aanvraag van subsidie (bij ZWO?).

- ‘1. Opsporing van nog voorhanden gegevens bij de nog bereikbare leden van de WK, c.q. door hun bemiddeling bij derden.
2. Teboekstelling en publicatie van de geschiedenis van de W.K. op grond van de zo verkregen gegevens, indien deze voor dit doel voldoende blijken (wat me aannemelijk lijkt).
3. Verzameling van verdere gegevens die naar aanleiding van bedoelde publicaties ongetwijfeld alsnog aan het licht zullen komen.’

Beth heeft indertijd Henk Mulder (1921-1998) aangesteld aan zijn UvA-instituut voor deze werkzaamheden. Mulder heeft de basis gelegd voor het Wiener Kreis Archief, dat op dit moment (2016) is ondergebracht bij het Noordhollands archief te Haarlem. Het bevat o.a. correspondentie van Schlick en van Neurath. Ook was Mulder de initiator van de Nederlandse Wiener Kreis Stichting, die het beheer over het archief voert.

1.3.4 Institut International de (Collaboration) Philosophique.

Beth was lid van het Institut International de Collaboration Philosophique [IIP]. Dit genootschap was in 1937 te Parijs opgericht.¹³¹ Na 1955 werd deze de naam veranderd in Institut International de Philosophie. Het stond onder de patronage van het permanente comité van de Congrès Internationaux de Philosophie [CIP]. Onder de hoede van de CIP vielen alle grote internationale filosofiecongressen, zoals in 1900 te Parijs en in 1948 te Amsterdam. Het IIP was gevestigd in Parijs (Sorbonne, faculteit der letteren). Als secretaris fungeerde in Beths tijd R. Bayer.¹³² De leden werden door coöptatie aangenomen. De werkzaamheden van deze vereniging bestonden voornamelijk uit het organiseren van congressen en het uitgeven van bibliografisch werk.

De congressen van deze internationale vereniging werden overal in Europa georganiseerd. Zo ook in 1938 de door Beth en Tarski bezochte Entretiens d’Amersfoort op het terrein van de School voor Wijsbegeerte. Beth was overigens geen officieel deelnemer, Tarski wel; deze kwam daarbij bij de ouders van Beth in Amersfoort op huisbezoek. Daarvoor hadden deze twee al op het eveneens door het IIP georganiseerde Descartes-congres in Parijs lezingen gegeven en met elkaar kennis gemaakt.

Een voorbeeld van het bibliografisch werk was het al vanaf 1937 jaarlijks in twee delen uitgegeven *Bibliographie de la Philosophie*. Daarnaast gaf men de *Chroniques* uit (begonnen in 1939).¹³³ Vanwege het optreden in latere paragrafen van allerlei leden hier een korte opsomming. Van Nederlandse zijde zaten als ‘administrateurs permanents’ Beth, F.L.R. Sassen en H.J. Pos er in, van Zwitserse zijde F. Gonsseth en A. Raymond, uit Noorwegen A. Naess, uit België R. Feys, Ch. Perelman en Dopp, uit Polen Kotarbinski. Tot de commissie voor de *Chroniques* trad Beth in 1951 toe.

Chroniques. Beth maakte van zijn plaats in het bibliografische comité van het IIP direct gebruik om te trachten de verslaggeving op het gebied van logica en wetenschapsfilosofie te verbeteren. Volgens hem kon men van de diensten van de Mathematical

¹³¹Statuten IIP 1937, 1952, in Beth-archief.

¹³²Beth als ‘administrateur permanent’ per 1948: brief R. Bayer – Beth, 15 september 1948, (Paris).

¹³³*Chroniques*: zie IIP, réunion de comité d’administration, 4,5 september 1951 en FISP, réunion de comité d’administration, 3,4 september 1951.

Reviews en de Journal of Symbolic Logic gebruik maken. Dit laatste blad was op deze terreinen al een vijftiental jaren gespecialiseerd onder toezienend oog van A. Church. Daarnaast werd er ook in Leuven het een en ander op dit terrein verzorgd. Bovendien boden het instituten van H. Scholz te Münster, van J.L. Destouches te Parijs en van Ph. Frank in de Verenigde Staten nog mogelijkheden. Hierin vond Beth weinig gehoor, men wenste vanuit Parijs alles zelf te bedisselen.¹³⁴ Wel werd in het rapport over de Nouvelles Chroniques speciaal vermeld: ¹³⁵ ‘Connaître les centres spécialisés et leurs adresses [...]’ Het voorbijgaan van al goed werkende instellingen was des te verwonderlijker, daar de staf van het IIP zeer klein was.¹³⁶ Een ander punt was dat Gonthier met het idee kwam om bibliografisch werk betreffende filosofie van de wiskunde onder zijn hoede in Zürich te concentreren. Beth — en met hem McKeon, de nieuwe voorzitter van het IIP — hoopte dat met aanstelling van W.V.O. Quine in het comité een tegenwicht tegen Zürich geboden kon worden. Beth had zo zijn bedenkingen om alles betreffende logica en wetenschapsfilosofie aan Gonthier uit te besteden. R. Klibansky uit Canada (McGill University, Montreal) diende als voorzitter van de commissie voor bibliografische uitgaven van het IIP. Hij vond de suggesties door Beth van waarde. Bovendien was hij van mening dat de uitgaven van de bibliografieën tot dan toe getuigden van een lage wetenschappelijke standaard en geknoei.¹³⁷ Klibansky wenste ook tot samenwerking te komen met de UIPS voor de afdeling wetenschapsfilosofie en logica.¹³⁸ Vooral Gonthier was het, die hierom verzocht had.¹³⁹ In de brief van Beth naar Gonthier van 21 februari 1953 geeft Beth een opsomming van de bestaande bibliografische werkzaamheden op het gebied van logica en wetenschapsfilosofie: Journal of Symbolic Logic, Mathematical Reviews, het materiaal onder beheer van Scholz te Münster. De bedoeling was om te laten zien dat op dit terrein men publicaties en opslag had, en dat men derhalve niet opnieuw het wiel hoefde uit te vinden —en met als nevenbedoeling dat men deze klus maar liever niet bij Gonthier moest onderbrengen.

Klibansky wilde een nummer opzetten gewijd aan deze onderwerpen. Ook Heyting kreeg te maken met het deel Philosophie des Sciences van de Chroniques, niet alleen als een van degenen die voor de UIPS de relaties naar buiten moest onderhouden, maar ook omdat hij geronseld was voor een artikel over het intuïtionisme.¹⁴⁰

In 1954 werden tijdens de vergadering van de commissie voor bibliografisch werk van de IIP te Grenoble drie uitgaven van het IIP vastgelegd, alle al langer zorgenkindjes: ¹⁴¹

1. de oude Bibliographies annuelles.
2. de Bulletin trimestriel (moest de Bibliographie signalétique vervangen).

¹³⁴Klachten Beth: brieven Beth – A.G.M. van Melsen, 22 december 1953, Beth – R. Le Senne, voorontwerp tot brief, 24 september 1953. Brief Beth – voorzitter comité Chroniques, 3 januari 1953, (volgens bijschrift aan Pos was Beth bang dat deze brief wederom onder tafel zou worden gewerkt).

¹³⁵Rapport bibliografische uitgaven IIP, p. 8 punt 3, [in Beth-archief].

¹³⁶Brief Richard P. McKeon – Beth, 15 oktober 1953, (Chicago).

¹³⁷Brief R. Klibansky – Beth, 30 oktober 1954, (Montreal).

¹³⁸Brieven A. Heyting – bestuur UIPS, 20 april 1953, R. Klibansky – J.L. Destouches, 29 oktober 1954, (Montreal), R. Klibansky – Beth, 30 oktober 1954, (Montreal) en R. Klibansky – A. Heyting, ?-?-1954, (Montreal).

¹³⁹Brieven Gonthier – Beth, 18 februari 1953, (Zürich), Beth – Gonthier, 20 februari 1953, 21 februari 1953.

¹⁴⁰Brief R. Klibansky – A. Heyting, 20 december 1955.

¹⁴¹Verslag bibliotheekcommissie 15, 17 september 1954 te Grenoble, [in Beth-archief].

3. de Chroniques.

Het werk aan (1) lag achter op schema. In 1953 verscheen pas de uitgave van de gegevens over 1950. Het werk aan (2) veronderstelde overal in Europa goed werkende nationale centra. Deze centra waren er volgens Klibansky niet, bovendien had men geen algemene regels opgesteld waarnaar men moest werken.¹⁴² Men verwachtte bij (2) ook analyses. Een moeilijkheid daarbij was wie moest uitmaken welke analyses al dan niet goed waren. Beth probeerde in Nederland een soort centrum voor bibliografisch werk, gericht op Nederland en als plaatselijke dependance van het IIP, op te richten.¹⁴³ Tot dat moment werd het Nederlandse bibliografische werk gedaan door J.J. Poortman. Deze trok zich echter terug in verband met de onduidelijkheden en het vele extra werk, dat hij onbezoldigd moest gaan verrichten. In Nederland werd nu tot directeur van het bibliografische centrum B. Delfgaauw aangesteld.¹⁴⁴ Maar Beth als ook F.L.R. Sassen zagen eigenlijk weinig in de op te richten nationale centra.¹⁴⁵ Hierna zou het IIP op oude voet rustig blijven doorgaan met het houden van colloquia en het laten verschijnen van de diverse uitgaven.¹⁴⁶

1.3.5 Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie.

Onder andere uit het IIP is in 1949 de Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie [FISP] voortgekomen. In het kader van het in augustus 1948 te Amsterdam gehouden tiende internationale filosofiecongres, waarvan Beth secretaris was en Pos voorzitter, werd in 1949 de FISP opgericht.¹⁴⁷ De FISP kende landelijke verenigingen, zoals de ANVW, maar ook andere institutionele leden zoals het IIP, het IIST en de SILPS. De FISP had hetzelfde adres en dezelfde administratieve staf als het IIP. Tot president van de FISP werd in het begin H.J. Pos verkozen, R. Bayer werd als secretaris aangesteld. In 1953 werd Pos door Barzin als voorzitter opgevolgd. In het directiecomité van de FISP zaten onder anderen voor de SILPS Bochenski en Gonthier, voor het IIST Dockx.¹⁴⁸ Door de FISP werden gelden vrijgemaakt, die werden gebruikt voor het organiseren van congressen en het ondersteunen van allerlei uitgaven, zoals die van het IIP. De FISP was medeoprichtster van de Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines [ICHS, CIPSH] en kwam daarmee onder patronage van de UNESCO te vallen. Nogmaals een korte opsomming van de hiërarchie: onder UNESCO vielen ICHS, ICSU; onder ICSU vielen IMU, IUHPS; onder ICHS viel FISP; onder FISP vielen IIP, SILPS, ANVW.

In 1950 viel de FISP de eer te beurt een oproep van UNESCO te krijgen om dat jaar een research project over 'vrijheid' af te werken. Dit was natuurlijk een heerlijk kluitje voor de filosofen. Want zoals het door de FISP (Pos, Bayer) verstrekte rondschrijven meldde:¹⁴⁹ 'The study of freedom cannot be restricted to simple questions of

¹⁴²Brief R. Klibansky – Beth, 31 augustus 1954, (in de trein van Zürich naar ?).

¹⁴³Nederlands centrum: brief Suzanne Delorme (secr. IIP) – Beth, 8 februari 1954, (Paris).

¹⁴⁴Rapporteurs Nederland: brief Beth – J.J. Poortman, 21 december 1953.

¹⁴⁵Brieven Beth – Sassen, 5 maart 1955, F.L.R. Sassen – Beth, 4 maart 1955, ('s Gravenhage).

¹⁴⁶Zie ook het verslag van de algemene vergadering van de IIP op 2 april 1955 te Athene, rapporten Klibansky, [alles in Beth-archief].

¹⁴⁷Oprichting FISP: Informatie FISP, en rapport 1948 – 1949, [in Beth-archief].

¹⁴⁸Ferdinand Gonthier (1890–1975), Raymond Bayer (1898–1959).

¹⁴⁹Rondschrijven FISP, *Research project on freedom*, [in Beths-archief].

practical application; from the philosophical point of view the most exalted problems are never absent.’ Men kon zich nu gaan bezighouden met héél interessante problemen zoals ‘determinisme en indeterminisme’, ‘is er vrijheid van keuze’ en ‘vrijheid en noodzakelijkheid’.

Het elfde filosofiecongres in 1953 te Brussel werd aangegrepen voor het houden van vele vergaderingen, onder andere die van de FISP (22 augustus 1953) en die van het IIP (29 augustus 1953).¹⁵⁰ Beth was overal aanwezig, bij de vergadering van de FISP als vertegenwoordiger van de ANVW. Hem werd zelfs toegestaan tijdens een speciale audiëntie op 26 augustus 1953 de hand te schudden van Zijne Majesteit, de Koning der Belgen. Bovendien werd hem de eer gegund visitekaartjes te wisselen met de Nederlandse ambassadeur.¹⁵¹ In 1953 werd Pos opgevolgd door Barzin. Pos werd erevoorzitter, een waardigheid die hij slechts twee jaar zou kunnen voeren. Secretaris was nu Ch. Perelman. Tijdens de FISP-vergadering zouden de statuten bijgeschaafd worden.¹⁵² Ook op de vergadering van het IIP verhef Beth zijn stem om opnieuw te pleiten om van de diensten van de JSL en andere instellingen gebruik te maken. Bovendien kon hij nu zijn gal spuwen over het feit dat hij niet alle documenten aangaande zaken, waarover een beslissing genomen moest worden, onder ogen had gehad. Dit was een euvel waar meer organisaties last van hadden, en in vele gevallen was daarbij opzet in het spel.

2 Wetenschapsfilosofische organisaties —na WWII

2.1 Genootschappen ontstaan

2.1.1 Société Internationale de Logique et de Philosophie des Sciences

Aan de oprichting van een van de eerste wetenschapsfilosofische verenigingen na Tweede Wereldoorlog, de ‘Société Internationale de Logique et de Philosophie des Sciences’ [SILPS], nam Beth op afstand deel. Op 22 september 1946 had Beth een brief gekregen van J.I.M. Bochenski over discussies hierover tussen P. Bernays, K. Dürr en E.J. Walter. K. Dürr had ook contact opgenomen met F. Gonseth en J. Piaget. Bochenski:¹⁵³

‘Au cours des vacances j’ai pris contact personnel avec nos collègues les logisticiens de Zürich (le prof. Bernays, prof. Dürr, dr. Walter etc.). Nous avons discuté avec le prof. Dürr la possibilité, [...?] même l’utilité de fonder une société locale de logique qui comprendrais les savants européens. Nous nous sommes décidés de commencer pour essayer de fonder un groupe Suisse — les prof.^s Gonseth et Piaget ont été abordés dans

¹⁵⁰Notulen FISP van vergadering 22, 26 augustus 1953 te Brussel, [in Beth-archief].

¹⁵¹Het visitekaartje van Le Baron van Harinxma Thoe Slooten is nog steeds in het Beth-archief te vinden, de handen van koning Boudewijn echter niet meer. Voor handenschudden, visitekaartjes en een bespreking van het 11e congres, zie E.W. Beth, ‘Rapport over her XIe internationaal congres voor wijsbegeerte, gehouden 20-26 Augustus 1953 te Brussel’, *Rapporten* 5 (1953), pp. 48–51; [alles in Beth-archief].

¹⁵²Bijschaving statuten FISP en verslag van de vergadering van de IIP van 29 augustus 1953 te Brussel, Commission des Chroniques: in Beth-archief. De gal van Beth is ook terug te vinden in E.W. Beth, ‘Rapport over her XIe internationaal congres voor wijsbegeerte, gehouden 20 – 26 Augustus 1953 te Brussel’, *Rapporten* 5, (1953), pp. 48–51.

¹⁵³Brief I.M. Bochenski – Beth, 22 september 1946, (Zürich).

ce but par M. Dürr. La chose n'est pas facile; je me permettrais de vous signaler la [..?..], si elle a lieu.'

Op 19 oktober stemde Beth met het project in, maar onderstreepte wel het belang van een nauwe samenwerking met de ASL.¹⁵⁴

'Je crois que la fondation d'une société européenne comme vous l'avez considérée à Zurich pourrait bien se faire à condition qu'on élargisse le projet de façon à embrasser aussi les fondements des mathématiques et d'entrer dès le commencement en relations très étroites avec l'Association for Symbolic Logic.'

Op 11 november 1946 kwam een brief van Bochenski binnen om de SILPS op te richten:¹⁵⁵

'J'ai le plaisir de vous annoncer que notre groupe est formé: hier 10 novembre à l'occasion de la réunion annuelle des philosophes suisses à Berne, Mm. les professeurs Gonseth — parlent aussi au nom du prof. Bernays — Dürr, Mercier (Bern) et moi-même, nous avons décidé de fonder le groupement, comme continuation des 'Entretiens' de Zürich. Nous visons un groupement *européen*.'

Op 21 december 1946 volgde de ondertekening van de 'Protocole de fondation' door K. Dürr, F. Gonseth, K. Popper en P. Bernays. In deze 'Protocole de fondation' werden Beth en Bochenski als medestanders genoemd. Beth betuigde zijn instemming met de formulering van dit 'Gründungsprotokoll'.¹⁵⁶ Het protocol zelf was overigens geen lang leven beschoren:¹⁵⁷

'J'ai été chez dr. Dürr et lui ai posé la question de la Société logique. Voici ce que j'apprend: M. Popper (celui de la 'Logik der Forschung') en allant à Londres a perdu le protocol.'

Beth kende in Nederland al mensen, die aan een dergelijke vereniging wilden deelnemen: onder hen waren A.G.M. van Melsen en A. Heyting. Al snel bleek dat de betaling van contributies moeilijkheden ging opleveren vanwege het zo kort na de Tweede Wereldoorlog nog strenge regiem op geldelijke middelen en op de landsgrenzen overschrijdende geldstromen.¹⁵⁸ Derhalve stelde Beth voor dan maar een deelgroep in Nederland op te richten en die uiteindelijk te laten oplossen in de SILPS.¹⁵⁹ Er kwam echter niet snel een einde aan de moeilijkheden om geld naar het buitenland over te maken. Dit was dan ook een van de redenen dat Beth er op een gegeven ogenblik meer heil in zag de Nederlandse ondergroep te verzelfstandigen. In Zwitserland zag men wel wat in dit idee. Men wilde het zelfs navolgen, en ook in andere landen ondergeschikte nevengroepen gaan oprichten.¹⁶⁰ Derhalve werd de Nederlandse Vereniging voor Logica [NVL] in 1947 opgericht door A. Heyting, E.W. Beth en A.G.M. van Melsen.

Hiermee werd de SILPS als vereniging, gebaseerd op persoonlijke lidmaatschappen, omgezet in een overkoepelende vereniging gebaseerd op landelijke verenigingen;

¹⁵⁴Brief Beth – J.I.M. Bochenski, 19 oktober 1946, (Amsterdam).

¹⁵⁵Brief I.M. Bochenski – Beth, 11 november 1946. Cursief door Bochenski.

¹⁵⁶Brief Beth – K. Dürr, 4 januari 1947.

¹⁵⁷Brief I.M. Bochenski – Beth, 21 april 1947, (Fribourg, Suisse).

¹⁵⁸Brief Beth – Dürr, 29 juli 1947.

¹⁵⁹Brief Beth – Dürr, 30 augustus 1947.

¹⁶⁰Dürr en Gonseth nemen idee van Beth over: brief Dürr – Beth, 27 augustus 1947, (Zürich).

Beth had de aanzet en de blauwdruk gegeven tot deze constructie. De consequenties, die dit met zich meebracht, op bestuurlijk gebied, werden wel door Beth begrepen, maar nog niet door het bestuur van het SILPS. Deze bestuurders zagen het SILPS nog steeds als iets waarop zij eigendomsrechten konden laten gelden. Hierin kan men de oorsprong van veel latere ruzies onderkennen.

Een vervelende bijkomstigheid bleef dat er met de SILPS eigenlijk van een echte vereniging nog steeds geen sprake was. In 1948 bestond de leiding van de SILPS nog steeds uit een voorlopig comité.¹⁶¹ Met een algemene vergadering van de landelijke secties zou dit moeten worden omgezet in een echt bestuur. Pas in oktober 1949 kreeg dit te Parijs zijn beslag.¹⁶² Het bestuur bestond toen uit F. Gonseth (president), Bachelard (vice-president), R. Feys (penningmeester) en E.W. Beth (secretaris). Na de vergadering in 1949 beschouwde men het SILPS als een vereniging met rechtsgrond. De aanstelling van Beth als secretaris van de SILPS werd bekrachtigd in een brief van F. Gonseth en K. Dürr aan Beth met dagtekening 1 februari 1950, (Zürich)).

Ook de SILPS streefde naar het lidmaatschap van UNESCO. Dit was echter niet altijd zo gemakkelijk. Derhalve zocht men het in een bundeling van verschillende internationaal opererende wetenschapsfilosofische organisaties tot de Union Internationale de Philosophie des Sciences [UIPS]. Met deze bundeling had men waarschijnlijk meer kans op succes dan met de talloze kleinere verenigingen. In de overkoepelende organisatie zou men dan naast internationale groepen ook institutionele landelijke leden kunnen tellen. In zekere zin was de SILPS al aangesloten bij UNESCO doordat het gelieerd was met de Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie [FISP]. Meer nog, het SILPS behoorde tot de oprichters van de FISP, dat op haar beurt weer onder de Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines [CIPSH] ressorteerde. Het was uit een oogpunt van krachtenbundeling van gelijksoortige wetenschapsfilosofische en van op logica gerichte verenigingen dat men een lidmaatschap van deze poot van de UNESCO niet meer als juist ondervond.

2.1.2 Nederlandse Vereniging voor Logica.

De oprichters van de NVL, A. Heyting, E.W. Beth en A.G.M. van Melsen vingden aan met het plaatsen van wervende stukjes in diverse bladen zoals het ANTW, *Studia Catholica* en het *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs*.¹⁶³ De oprichtingsvergadering werd op 15 november 1947 gehouden. Men begon in 1947 met 59 leden en op het einde van het bestuur door Beth bestond het ledental uit wel 123 mensen. Het NVL was aangesloten bij het ANVW. Van 1947 tot 1953 vervulde Beth het voorzitterschap van de NVL. Het bestuur in de beginperiode bestond naast Beth voornamelijk uit A. Heyting, H. Meyer, P.G.J. Vredenduin, B.H. Kazemier en A.G.M. van Melsen. Tot Beths opvolger werd per 17 oktober 1953 A. Heyting uitverkoren. Beth werd na zijn aftreden als voorzitter bedeed met een erevoorzitterschap. Naast spreekbeurten en colloquia was in Nederland vooral het bevorderen van onderlinge contacten en het bevorderen van logica en wetenschapsfilosofie aan de orde. In dit verband kan

¹⁶¹Brief Dürr – Beth, 24 oktober 1948, (Zürich).

¹⁶²Bestuur SILPS: Brief Beth – Bestuur NVL, 29 oktober 1949.

¹⁶³Stukjes door Beth in *Weekblad voor Gymnasiaal en Middelbaar Onderwijs* van 2 april 1947 en in *Studia Catholica*, 22 (II-III), (maart-mei 1947).

gewezen worden op de acties die deze vereniging onder aanvoering van Beth voerde in verband met de toe op stapel staande nieuwe wet op het Hoger Onderwijs. Op 31 augustus 1954 werd door deze vereniging te Purmerend een herdenking van één van de eerste Nederlandse logici en wetenschapsfilosofen, Bernard Nieuwentyt, georganiseerd vanwege zijn driehonderdste geboortejaar; ook Beth hield daarbij een rede.

2.1.3 UNESCO-organisaties: ICSU, CIPHS

Onder UNESCO ressorteerden twee voor ons doel belangrijke organisaties: de CIPHS en de ICSU. Deze twee organisaties hadden op hun beurt ook een aantal organisaties onder zich.

ICSU. De International Council of Scientific Unions is een in 1931 opgerichte organisatie. Volgens de ICSU-website waren er twee voorlopers: de International Association of Academies van 1899 tot 1914 en de International Research Council [IRC] van 1919 tot 1931. De website gaat vooral in op de hedendaagse doeleinden. Voor onze situatie is het derhalve handiger uit de samenvatting van Hodges (2012) te citeren, die hierin teruggaat naar 1931:¹⁶⁴

1. coördinatie van de aangesloten leden.
2. bevorderen en leiding geven aan internationaal wetenschappelijk onderzoek.
3. het bevorderen van wetenschap in landen door hun nationale academies van wetenschappen.

De leden van de ICSU bestaan uit nationale academies van wetenschappen en internationale wetenschappelijke organisaties. Er is blijkbaar een convenant tussen UNESCO en ICSU: ICSU geeft UNESCO wetenschappelijke expertise en UNESCO geeft ICSU geld.

CIPHS. Volgens diverse websites hebben wij te maken met twee namen voor eenzelfde organisatie: International Council for Philosophy and Humanistic Studies en International Council for Philosophy and Human Sciences. Er wordt van een stichting op 18 januari 1949 te Brussel uitgegaan. Deze organisatie is verbonden met UNESCO en heeft als leden geleerde genootschappen op het gebied van filosofie en menswetenschappen. Voor ons van belang is dat ook de FISP (gesticht in 1948) een lid was.

2.1.4 Kleinere organisaties: AIPS, IIST PSA, Phil.Sc.Group.

AIPS, IIST. Een andere internationale vereniging was de Brusselse Academie, ofwel de Académie Internationale de Philosophie des Sciences [AIPS]. De AIPS was een van de drie klassen van het 'Institut International des Sciences Théoriques' [IIST]. Ook wel eens afgekort tot 'Institut International des Sciences' [ISS], niet te verwarren met de signfici met hun Internationaal Signifische Studiegroep, die helaas ook wel eens afgekort werd tot ISS.

¹⁶⁴Hodges verwijst voor de geschiedenis van de ICSU naar F. Greenaway, *Science International: A history of the International Council of Scientific Unions*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

De standplaats van het IIST was in het Palais des Académies te Brussel. De oprichtingsdatum hiervan is moeilijker te bepalen. Het zou zelfs aanleiding geven tot een rechtszaak en de oprichter in het gevang doen belanden. Van de AIPS werd men op voordracht lid en dit geschiedde ook met Beth en Heyting. Het aantal leden telde een maximum. Een aantal Nobel-prijwinnaars, waaronder de hertog L. de Broglie, A. Einstein en N. Bohr, was door de directeur-oprichter Vader S.I. Dockx als lid aangeworven. Er waren ook wiskundigen en logici van de partij zoals L.E.J. Brouwer, E.W. Beth, A. Heyting, en A. Tarski. Doel van de AIPS was het organiseren van colloquia en het bevorderen van wetenschappelijke contacten.¹⁶⁵ Volgens Beth heeft al in augustus 1948 deze Dockx tevergeefs nog getracht voor de AIPS toegang te verkrijgen tot de ICSU zonder dat de direct belanghebbenden daar iets van af wisten.¹⁶⁶ Pas op 4 juli 1949 zou er te Brussel een constituerende vergadering voor de AIPS bijeenkomen.

PSA.

Phil.Sc.Group.

2.1.5 International Union of Philosophy of Science.

Op 16 februari 1949 kondigde S.I. Dockx in een schrijven naar Beth aan dat Gonseth (als hoofd van de SILPS en in 1949 president van de AIPS) en hijzelf (als de directeur-oprichter van de AIPS) aan F.J.M. Stratton (de secretaris van de ICSU) de vorming van de UIPS en een lidmaatschap daarvan bij ICSU hadden voorgelegd.¹⁶⁷ Beth was het hiermee wel eens, maar wenste er ook andere belanghebbenden bij betrokken te zien, namelijk de ASL, de Philosophy of Science Association [PSA] en de Philosophy of Science Group.¹⁶⁸ Dockx gaf hierop de overweging om deze groepen ook nationale secties te laten stichten en door middel van die nationale secties deel te nemen.¹⁶⁹ Dockx vroeg echter wel aan Beth om contact op te nemen met de ASL om te zien of deze groep er trek in had om samen te werken met de SILPS en de AIPS bij dit project.¹⁷⁰ Meer nog, hij wilde er toe over gaan om ook de ASL en de PSA onder de oprichters van de UIPS op te nemen.¹⁷¹ Beth bracht direct E. Nagel, de toenmalige president van de ASL, hiervan op de hoogte.¹⁷² Nagel zag er wel wat in, evenals de 'council' van de ASL.¹⁷³ Hoewel Beth deze vorming van de UIPS een fraai initiatief vond, was hij er anderzijds wel verontwaardigd over.¹⁷⁴ Het geheel was door een paar mensen opgezet zonder dat de leden er in gekend waren. Vooral bij de SILPS was dit eigenaardig, daar dit nu een overkoepelende organisatie van landelijke verenigingen

¹⁶⁵Doelstellingen en organisatie AIPS, zie o.a. *Avant projet des statuts* [in Beth-archief].

¹⁶⁶Toegangs AIPS tot ICSU: zie ms. E.W. Beth, *Confidential Report*, opgesteld rond 1954(?), [in Beth-archief].

¹⁶⁷Brief S.I. Dockx – Beth, 16 februari 1949, (Bruxelles).

¹⁶⁸Brief Beth – Dockx, 16 februari 1949

¹⁶⁹Brief S.I. Dockx – Beth, 18 februari 1949, (Bruxelles).

¹⁷⁰Brief S.I. Dockx – Beth, 21 maart 1949, (Bruxelles).

¹⁷¹Brief Dockx – Beth, 29 maart 1949, (Bruxelles).

¹⁷²Brief Beth – E. Nagel, 23 maart 1949.

¹⁷³Brief E. Nagel (president ASL) – Beth, 4 juli 1949, (New York, NY).

¹⁷⁴Brieven Beth – Gonseth (president SILPS), 15 maart 1949 en 30 maart 1949.

bedoelde te zijn. Inmiddels had Beth ook nog de mededeling binnengekregen dat het in de bedoeling lag om op 13 juli 1949 te Brussel de UIPS op te richten.¹⁷⁵ Dockx vond bovendien dat Beth als getrouwe van de ASL best voor de ASL kon gaan aanzitten.¹⁷⁶

Ook hier had Beth weer de nodige protesten te uiten. Belangrijk was nu dat de oprichtingsvergadering wel heel snel na de uitnodigingen kwam. Wat voor voorbereidingstijd had men dan nog. Gonseth vond dit echter niet,¹⁷⁷ en Dockx had dienaangaande het volgende mee te delen:¹⁷⁸

‘L’Académie Internationale de Philosophie des Sciences et la Société Internationale de Logique et Philosophie des Sciences ont pris l’initiative d’inviter les autres Sociétés de Philosophie des Sciences: c’est là une situation de *fait*, non de droit.’

R. Feys zou tenslotte bij de nu komende vergadering als waarnemer van de ASL optreden.¹⁷⁹ Maar ook hij vond dat een ieder te lang in onwetendheid had verkeerd, en dat de constituerende vergadering te snel kwam.

Afgezien van Dockx (AIPS) en Gonseth (SILPS) waren op de oprichtingsvergadering van de UIPS ook aanwezig:¹⁸⁰ L.E.J. Brouwer als afgevaardigde van de ISS, J.L. Destouches (PSA en Institute for the Unity of Science), R. Feys (Belgische Vereniging Logica en waarnemer ASL), R. Bayer (Franse Vereniging Logica), Beth en A.G.M. van Melsen (laatste twee voor de NVL). R. Bayer was overigens in die tijd ook secretaris van de FISP,¹⁸¹ dit zou hij nu ook worden voor de UIPS.¹⁸² De bedoeling was om de ASL met drie stemmen uit zestien te bedelen, te schamel voor de invloed van deze vereniging volgens Beth. En hierin stond hij niet alleen. Kleinere organisaties zoals ISS, AIPS en Unity of Science kregen gezamenlijk meer invloed toebedeeld dan de ASL: ISS en AIPS tezamen al vier stemmen. Volgens S.C. Kleene was dit ten dele te danken aan de invloed van L.E.J. Brouwer, op dat moment de voorzitter van de AIPS.¹⁸³ Toen al was enig wantrouwen jegens Gonseth geboden. Of zoals Beth aan A.G.M. van Melsen schreef:¹⁸⁴

‘Gonseth heeft zelf gezegd, dat het zijn bedoeling is, de zaak buiten de Amerikanen om te behandelen omdat ‘ils sont dangereux’. Dit kan natuurlijk niet. Deze man heeft ambities die hem volkomen blind maken voor de werkelijke situatie. Wanneer wij te Brussel die Union oprichten en Gonseth tot president benoemen met twee van zijn vrienden als vice-presidenten — dit is klaarblijkelijk de bedoeling —, dan zullen de Amerikanen zeker zorgen dat die Union niet door UNESCO wordt erkend.’

De ‘council’ van de ASL zou in december 1949 een lidmaatschap van de ASL op deze voorwaarden afstemmen.¹⁸⁵

¹⁷⁵Mededeling oprichting UIPS, verstuurd met brief op 23 juni 1949?

¹⁷⁶Brief Dockx – Beth, 24 juni 1949, (Bruxelles).

¹⁷⁷Brief F. Gonseth – Beth, 4 juli 1949, (Zürich).

¹⁷⁸Brief S.I. Dockx – Beth, 5 juli 1949, (Bruxelles).

¹⁷⁹Brief R. Feys – Beth, 10 juli 1949, (Louvain).

¹⁸⁰Proces Verbal de l’Assemblée générale constituante de l’Union Internationale de Philosophie des Sciences, 13 juli 1949, [in Beth-archief].

¹⁸¹Bayer secretaris van de FISP: zie brievenhoofd van de brief R. Bayer – Beth, 20 augustus 1949, (Paris).

¹⁸²Bayer secretaris-generaal van de UIPS: zie R. Bayer – Beth, Paris, 20 december 1949, (Paris).

¹⁸³Rapport S.C. Kleene – B. Rosser, 23 mei 1950, (Amsterdam).

¹⁸⁴Brief Beth – A.G.M. van Melsen, 3 juli 1949.

¹⁸⁵Brief S.C. Kleene – F. Gonseth, 28 juni 1950, (Amsterdam).

Tijdens deze oprichtingsvergadering van de UIPS liet Beth opnieuw protesten tegen de hele gang van zaken horen. Deze protesten zijn volgens Beth niet in het latere verslag van de constituerende vergadering opgenomen. Hierbij overkwam hem, waar later Tarski door Beths toedoen onder kwam te lijden, toen Beth in 1959 aan het rommelen was geslagen met het verslag van de statuten van de PS binnen de UIHPS. In oktober 1949 werden al in Parijs de statuten vastgesteld van de UIPS. In december 1949 werd aan de diverse oprichters-in-spe gevraagd deze statuten te bevestigen.¹⁸⁶ Een eigenaardig punt was dat de SILPS niet zelf vertegenwoordigd was in de UIPS maar door de landelijke logica-verenigingen, die indertijd op instigatie van de SILPS opgericht waren. Dit zou tenslotte het bestaansrecht van de SILPS ondergraven. Een ander schimmig punt bleef het reglement en het in werking treden hiervan bij de verschillende verenigingen. In de loop van het verhaal zal het tot op een zeker moment niet echt duidelijk zijn wat de precieze status was waaronder diverse handelingen volbracht werden. Als voorbeeld van een groep mensen, die dit niet accepteerden, kan de Belgische logicavereniging dienen, die diverse handelingen van bepaalde bestuursleden als onrechtmatig beoordeelde, jazelfs vond dat bepaalde verenigingen als totaliteit eigenlijk in een soort schemergebied van half van verenigingsstatus en voor de helft hier niet van voorzien huisde. Gezien de eigenaardige stappen van bestuursleden moet men hen gelijk geven.

Onderhandelaars. Een aantal van de tussen de verschillende organisaties heen en weer reizende onderhandelaren was van meerdere organisaties lid. Hierin spande Gonseth de kroon, maar ook Beth mocht er wezen. Gonseth, en in mindere mate Beth, doken op allerlei momenten op om in een of andere hoedanigheid — en vaak in meerdere hoedanigheden, maar in de meeste gevallen als elkaars tegenstander — aan een onderhandelingstafel plaats te nemen. Gonseth had overal zijn potjes op het vuur en zorgde desnoods door middel van stromannen zijn machinaties door te kunnen zetten. In de beginperiode, toen naar het aantal afgevaardigden werd gekeken, zorgde hij er voor landelijke afdelingen in wetenschapsfilosofisch nog nauwelijks ontgonnen landen, zoals Italië, op te richten. Deze aten uit zijn hand. De schoothondjes van Beth bestonden in de eerste instantie uit de bestuursleden van de NVL. Wel moet toegegeven worden dat ook Beth overal in zat en er soms niet voor terugschrok eigenaardige sprongen te maken. Bovendien moet niet vergeten worden dat hij wellicht al te snel tegen hem en zijn ideeën gerichte machinaties en conspiraties voorzag. Tegenover de machinaties van Gonseth stelde Beth die van hemzelf, zoals Quine in zijn *The time of my life* verhaalt.¹⁸⁷ In 1953, merkte Quine als president van de ASL hier het volgende over op:¹⁸⁸

‘The network of organized academia in Europe, the IUPS and ICSU and CIPSH and FISP and SILPS and their bewildering kin, are not without unscrupulous men greedy for power and influence. This I know both by report and from chance observations of my own. Such men are, of course, rare, but they have the strenght of many; for science claims none of their energy, and conscience none of their resolve.’

¹⁸⁶Brief R. Bayer (secretaris generaal UIPS) – Beth, 20 december 1949, (Paris).

¹⁸⁷(Quine, 1985).

¹⁸⁸W.V. Quine, *president's adress* [aan de ASL] *for a year*, dd. 4 september 1953, (Oxford, Engeland).

Wel was Quine op dat moment (daarvoor was het bij hem wel eens anders) voor toetreding van de ASL tot de UIPS, want:¹⁸⁹ ‘[O]ur three votes in the councils of IUPS would be votes on the side of the serious scientists and men of good will.’

Bij Beth speelde bij dit alles niet het doordrukken van een bepaalde ideologie en persoonlijk prestige een rol; dit was wel het geval met Gonseth. Anderzijds kan men hier natuurlijk tegen inbrengen dat Gonseth verdiensten had als inspirator tot tal van initiatieven. Een fraai voorbeeld om elkaar af te troeven lag in het te laat sturen van aankondigingen van vergaderingen of deze naar verkeerde adressen zenden — Beth zelf bezigde niet dergelijke methoden. Zo zou op een gegeven ogenblik de Nederlandse filosoof Pos, toen hij als bestuurslid, jazelfs als voorzitter, betrokken was bij de overkoepelende internationale organisatie FISP bij Beth klagen dat zijn post soms naar de Verenigde Staten gestuurd werd, alwaar hij toch niet woonachtig was — niet in Harlem, New York, maar Haarlem in het Kennemerland was zijn woonstede. Beth kon toen het hoe en waarom hiervan haarfijn aan deze Kennemer uitleggen. In Frankrijk had men bovendien nog last met het beantwoorden van telegrammen en spoedbrieven. Dat gebeurde steevast veel te laat. Volgens de Franse beantwoorders lag dit altijd aan de achterlijke, nog uit de Franse revolutie stammende postbestelling. Bovendien schijnt het dat men in Frankrijk te maken heeft met speciaal tot het veroorzaken van last aangestelde lieden, de concierges. Deze nemen altijd de post aan, stomen deze open om te kijken of er haast achter de beantwoording zit, en zo ja dan houden ze deze achter of sturen de post door naar een adres, waar de geadresseerde zeker niet te vinden is.¹⁹⁰

Ook Vader Dockx met zijn door coöptatie bijeengegaarde Brusselse Academie speelde bij tijd en wijle een vreemde rol. Dit zou hem tenslotte opbreken en behalve dat ook nog de hekel van Tarski op de hals halen: gevangenschap is tijdelijk, de hekel van Tarski eeuwig. De ISS kon eveneens niet op de volle steun van Tarski rekenen. Hij was bang dat door de inbreng van deze vereniging binnen de UIPS de ASL zou moeten gaan samenwerken met het Institute of General Semantics van A. Korzybski. Hiermee had de ISS blijkbaar bindingen. Tarski mocht dit Institute of General Semantics en de daar gehanteerde wetenschapsbeoefening niet. Daarin stond hij tussen de logici niet alleen. Ook Church was er op tegen¹⁹¹

2.2 UIPS versus UIHS

2.2.1 International Union of History of Sciences.

Uiteindelijk eiste de UNESCO dat men zich zou verstaan met de Union Internationale d’Histoire des Sciences [UIHS] en daarmee tot een gezamenlijke vereniging moest komen.

Al in 1928 bestond er een International Academy of the History of Science. Bij de oprichting van UNESCO en de ICSU had men het idee om deze wetenschapshistorische organisatie onder te brengen bij de ICSU.¹⁹²

¹⁸⁹Zie vorige noot.

¹⁹⁰Franse post en concierges: brieven H.A. Schmidt – J.L. Destouches, 4 september 1959 en 7 september 1959, (Marburg/Lahn); J.L. Destouches – H.A. Schmidt, 13 september 1959, (Blois).

¹⁹¹Brief A. Church – A. Tarski, 10 februari 1950 [copie in Beth-archief.

¹⁹²Hodges (2012) verwijst hierover naar R. Halleux en B. Severeys, ‘Twenty-five years of international

De UIHS werd opgericht in 1947 en had indertijd zich al meteen kunnen aansluiten bij de ICSU.¹⁹³ De UIHS was er niet happig op om een aantal subsidiedelers aan zijn zijde te krijgen. De UIHS was als hechtere organisatie in een veel betere positie om onderhandelingen te voeren dan de in onderlinge ruzies over het tapijt rollende wetenschapsfilosofen, die niet eens in staat waren een uniforme vereniging voor zichzelf op te richten. Deze ruzies waren bij tijd en wijle zo erg dat Beth zelf graag met een aantal getrouwen een zoveelste overkoepelende organisatie zou willen oprichten.

Wat Beth persé niet in een wetenschapsfilosofische organisatie wilde zien, waren filosofen die pretendeerden iets van logica of wetenschapsfilosofie af te weten zonder de daartoe strekkende kennis van de logica of een positieve wetenschap. Hij wenste ook niet mensen die wel aan de voorwaarde van het beheersen van een positieve wetenschap voldoen, maar daarbij een adequate kennis van logica en wetenschapsfilosofie ontberen. Tenslotte wilde hij er geen mensen bij hebben die aan al het bovenstaande in positieve zin voldoen, maar die daarnaast de nieuwe ontwikkelingen zouden tegenhouden. Dit alles valt aan te treffen in een brief van 10 december 1949 van Beth aan Tarski, Popper, ouderling Church, Vader Bochenski, Kanunnik Feys en de theoloog Scholz.¹⁹⁴ Dit deed Tarski opmerken:¹⁹⁵

‘I have no doubt, differing in this point from professor Church, that your opposition towards those philosophers of science whose work (partly at least as a result of their incompetence in the domain of modern logic) does not possess necessary logical soundness and coherence; you would not invite to the organizing committee people like Bochenski, Feys and Scholz if you wanted the association to adopt an anti-metaphysical position.’

Hierna waarschuwde Tarski wel voor weer een nieuwe organisatie waar Beth in die brief op uit was:¹⁹⁶ ‘On the other hand I share entirely the doubts expressed by Professor Church regarding derivability of the multiplicity of new organizations.’ Church vond het bovendien aanmatigend om als een kleine groep te pretenderen dat men een soort standaard vertegenwoordigde van wie wel en wie niet op een wetenschappelijke wijze met logica bezig was. Hij was dan ook bang dat de buitenwacht er het volgende van zou denken:¹⁹⁷ ‘Who are these people to set themselves up, by their own fiat, as the only true leaders in mathematical logic.’

Doel en gebruik van de UIPS. Beth wilde graag een organisatie waar een ieder, die zich bezig hield met methoden in de wetenschap, zich in thuis zou kunnen voelen en waar niet bij voortduring groepen mensen in een verdomhoekje gemanoeuvreerd konden worden. Later zou Beth deze neutraliteit van de organisatie ook van belang vinden om de goedkeuring van de ICSU te kunnen wegdragen. Dit komt goed tot uiting in een brief van Beth aan Tarski waarin hij de socioloog E.J. Walter —een Gonseth-

institutions’, in *Lull: revista de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias*, 26, 315-321.

¹⁹³Oprichting UIHS: NAS-NRC memorandum bij brief Simonpietri – A. Tarski, 5 oktober 1956.

¹⁹⁴Maar zie hiertoe ook brief Beth – Bochenski (en aan Feys, Popper), 7 november 1949; in deze brief zijn opmerkingen van Popper, Feys en Bochenski verwerkt.

¹⁹⁵Brief A. Tarski – Beth, 7 december 1949.

¹⁹⁶Brief A. Tarski – Beth, 7 december 1949.

¹⁹⁷Afschrift brief A. Church – A. Tarski, 10 februari 1950, (Princeton).

getrouwe— beschreef en diens pogingen de UIPS een bepaalde kleur te geven hekelde. Beth citeerde Walter als volgt:¹⁹⁸

‘Im Sinne des wissenschaftlichen Fortschrittes ist es geradezu eine Pflicht (scil. der UIPS) auch die Probleme der Philosophie der weniger entwickelten (scil. biologischen, psychologischen und soziologischen) Realwissenschaften zu behandeln und zu fördern.’ [citaat 1] En zoals Beth verder Walter citeert:¹⁹⁹ ‘Ich glaube, dass auch Sie [Beth] die Meinung sind, der Züricher Congress²⁰⁰ möge vor allem die Funktion erfüllen, die verschiedenen sagen wir mal antimetaphysischen Strömungen der wissenschaftlichen Philosophie zu einer engeren Zusammenarbeit zu bringen, wie das noch vor 1938 in Europa der Fall gewesen ist.’ [citaat 2].

Citaat 2 gaat in tegen de neutraliteit en geeft goed weer, wat Beth niet wil. Het was niet de bedoeling om bij UNESCO verenigingen onder te brengen met een bepaalde wereldbeschouwing of politieke gezindheid. Walter was het hier niet mee eens. Hij zag in de diverse verenigingen min of meer verlengstukken van de metafysica of andere kletspraat en oplichting bestrijdende organisaties van voor de oorlog. Citaat 1 levert ook moeilijkheden op in verband met het al eerder gesignaleerde verschijnsel van ruzies over afbakeningen van wetenschapsgebieden. Dit in het bijzonder daar de UIPS zich op een of andere wijze met het ICSU wilde verbinden. De UIPS moest zich dan echter niet begeven op het terrein, dat al voorbehouden was aan de sociale wetenschappen of de International Council of Humanistic Sciences [ICHHS], een met de ICSU vergelijkbare overkoepelende organisatie binnen de UNESCO. De bedoeling was de grondslagen en filosofie van de positieve wetenschappen, maar niet die van economie, sociologie of psychologie te bestuderen. Walter stond vooral het wieden van onkruid en het zuiveren van de bodem in de laatst genoemde trits voor ogen. Wellicht dat dit ook Beths persoonlijke voorkeur had, maar daar ging het hier niet om. Een verdere moeilijkheid was dat het Zuricher Congres gezien werd als zijnde nauw gelieerd met de UIPS waardoor de slogans — waaronder men in Zurich congresseerde — gemakkelijk voor die van de UIPS konden worden aangezien. Des te meer was dit nu het geval, daar het op dat moment zich aandienende congres in Zurich gepresenteerd werd als ‘Congrès International de Philosophie des Sciences, 2ème Congrès International de UIPS’. Dit gaf zelfs aanleiding tot een protestbrief van Heyting aan het organiserende comité. Weer een andere moeilijkheid vormde Walter zelf, die gezien zijn meningen volgens Beth maar beter geen belangrijke bestuursfunctie binnen de UIPS kon bekleden.

De vraag blijft of Beth met dit alles Walter geen onrecht aandeed. Walter was al vanaf het begin bij de SILPS betrokken. Bochenski had het zelfs met betrekking tot de SILPS over ‘comme continuation des Entretiens de Zurich.’²⁰¹ De vraag blijft of men in het begin eigenlijk niet de bedoeling heeft gehad een groter veld aan werkzaamheden te exploreren dan de toch wel qua vakken veel meer verengde basis van waaruit Beth meende te moeten opereren. Het mag wel zo zijn dat hiermee wellicht een betere on-

¹⁹⁸Brief Beth – Tarski, 26 juni 1954.

¹⁹⁹Citaat Walter wederom door Beth in de brief Beth – Tarski, 26 juni 1954.

²⁰⁰De door Gonthier georganiseerde congressen, in het bijzonder dat van 1954, waar Beth niet naar toe wilde gaan.

²⁰¹Brief Bochenski – Beth, 11 november 1946.

derhandelingspositie werd verkregen tegenover de UNESCO en de ICSU. Anderzijds werd hiermee misschien onrecht aangedaan aan allerlei mensen die vanaf het begin van deze groepen deel uitmaakten. Wel kan men stellen dat de UIPS de SILPS niet was, en dat voor de SILPS de leden de lijn hadden te bepalen. Uiteindelijk werd men kwaad op elkaar. Hiertoe kan men E.J. Walter in een brief van 15 juni 1954 citeren:

‘[A]ber die UIPS [...] ist schon wie ihre Bezeichnung zeigt, keine Gesellschaft, die unter Philosophie der Wissenschaften nur die Pflege der Logik und Grundlagenforschung der Mathematik verstehen darf.’ Op Beth suggestie dan maar zelf een nieuwe vereniging te stichten meende Walter:²⁰² ‘[W]ir haben gar kein Bedürfnis, eine andere Organisation zu gründen und die UIPS hat unter keinem Umständen das Recht ohne Konsultation der ihr angehörigden Sektionen ihre Zweckbestimmung in dem von Ihnen gewünschten Sinnen zu Beschränken. Philosophie der Wissenschaft ist Philosophie aller Wissenschaften.’ Walter dreigde: ‘Die Schweizerische Unescodelegation müsste bei einem entsprechenden Antrage offiziell nicht nur im Namen unserer Gesellschaft, sondern auch im Namen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft intervenieren.’

Dit deed Beth tegen Heyting verzuchten dat hij nu eindelijk begreep uit welke hoek zij binnen UNESCO zo werden tegengewerkt.²⁰³ Graag zou hij ook over een dergelijke UNESCO-afvaardiging beschikt hebben. Gelukkig werd Beth niet op deze wijze bediend, want gezien de Nederlandse slimmerikjes was hij dan wellicht als pinguin op de Zuidpool geëindigd.

Na dit intermezzo is het tijd om terug te keren tot Beth als organisatie-oprichter. Bij de al genoemde groep mensen — Tarski, Feys — had Beth al eerder in 1949 een balletje opgegooid om te komen tot een ‘International Association of University Teachers of Symbolic Logic and the Philosophy of Science’.²⁰⁴ Dit was bedoeld om er internationaal tegen te waken dat bij de verruiming van de geldmiddelen en oprichting van leerstoelen in de logica en wetenschapsfilosofie mensen, die daar niet competent toe waren, zich van die leerstoelen en gelden meester zouden weten te maken. Filosofen bijvoorbeeld, die al heel snel denken ergens wat van af te weten en vinden dat door het filosoof zijn ze ook inderdaad van alles het juiste afweten. Maar ook vakwetenschappers die menen dat methodologie en de grondslagen van een wetenschap er ook gemakkelijk door hen bij te doen valt, zijn met het nodige wantrouwen te bejegenen. De oprichting van een dergelijke organisatie vond Church niet zo ter zake. Zeker het gebruik van het begrip ‘speculative philosophy’ door Beth, als hiermee een anti-metafysische houding werd voorgestaan, keurde hij af:²⁰⁵

‘With speculative philosophers, my own desire would be not to suppress them, but rather to insist that they be competent in the field of mathematical logic as a means of assuring that their activities possess the necessary logical soundness and coherence.’

Deze onderdrukking stond Beth echter gezins voor.²⁰⁶

²⁰²Voor deze en verdere correspondentie tussen Walter en Beth, zie brieven E.J. Walter – Beth, 9 mei 1954, 16 mei 1954 en 30 mei 1954 (Zürich) en Beth – E.J. Walter, 11 mei 1954, 23 mei 1954, 5 juni 1954.

²⁰³Brief Beth – Heyting, 20 juni 1954.

²⁰⁴Brief Beth – Tarski (en Feys etc.) 28 oktober 1949.

²⁰⁵Brief A. Church – Beth, 28 november 1949, (Princeton).

²⁰⁶Beth niet antimetafysisch: opnieuw de brief Beth – Bochenski (en Church, Feys, Popper, Scholz, Tarski)

2.2.2 Association for Symbolic Logic.

De ASL was in 1935 in de Verenigde Staten opgericht. In 1936 verscheen al de eerste aflevering van het onder de auspiciën van de ASL opgerichte *Journal of Symbolic Logic* [JSL]. Beth was al jaren lid van de ASL. Tarski was dit eveneens, enige tijd zelfs als voorzitter. Beth trad voor deze organisatie in Europa bij tijd en wijle op als afgevaardigde of onderhandelaar. Gedurende geruime tijd vervulde hij voor de JSL de functie van ‘consulting editor’. Ook ander functies waren voor hem weggelegd. Zo werd er in het voorjaar van 1950 aan Tarski en Beth gevraagd suggesties te doen voor Europese leden voor de ‘Council’ van de ASL. Dit was een bestuursraad waarvan ook Beth enige tijd deel heeft uitgemaakt. De praktische wenk van de kant van A. Church bij het leveren van suggesties was om niet ‘consulting editors’ of mensen, die al lid van de Council geweest waren, op te geven.²⁰⁷ Ondanks deze bewoording werd Beth later naast consulting editor ook lid van de ‘Council’.²⁰⁸ In die tijd bestond het bestuur van de ASL uit een ‘council’ (7 leden), een ‘executive committee’ (6 leden), een voorzitter (J.B. Rosser, tot 1953), een vice-voorzitter (N. Goodman, tot 1953) en een secretaris-penningmeester (C.D. Firestone, tot 1954). Daarnaast had men nog de JSL met de editors, waaronder Church voor de recensies, en verder 3 andere leden —volgens de in 1951 naar Beth opgestuurde reglementen. Church zag liever niet mensen, die net lid waren geworden, in een dergelijke functie. Church zelf had een zekere voorkeur voor P. Bernays en R. Péter. Van deze mensen was het, naar het bleek, op dat moment niet duidelijk of ze zelfs wel lid van de ASL waren. Op 27 januari [februari??] 1951 kreeg Beth van J.B. Rosser (op dat ogenblik voorzitter van de ASL) te horen dat hij gekozen was tot ‘council member’ van de ASL voor een periode tot 1954.

Binnen de ASL was de stemming jegens contact met andere organisaties verdeeld. Sommigen zagen er wel wat in om de ASL in een wat groter verband onder te brengen. De vraag was dan in welk verband en de mate waarin de ASL zijn onafhankelijkheid zou kunnen bewaren. Men was niet van zins zeggenschap af te staan. Anderzijds verkreeg men steeds meer belangen buiten de Verenigde Staten, dat wil zeggen binnen Europa. Indien men niet hierop wenste in te spelen, dan was de mogelijkheid aanwezig dat steeds meer van het werk aan logica buiten de ASL en de JSL om zou gebeuren. Church was er een voorstander van dat de ASL de vleugels buiten de Verenigde Staten zou uitslaan:²⁰⁹

‘In a letter, Church had indicated that he thought the Association should go much farther and have actual meetings of its own abroad (just as it does in the USA) as well as sponsoring meetings held by other groups. This view found favor at the meeting.’ Church meende in een brief van 14 april 1950 bovendien:²¹⁰ ‘Nevertheless, I have myself always been interested in an organization of international scope rather than one

van 10 december 1949, waarin Beth de opmerkingen van de anderen op zijn plannen bespreekt.

²⁰⁷Suggesties: brieven A. Church – Beth (en Tarski), 14 april 1950; Beth – A. Church, 29 april 1950, brief Beth – A. Tarski, 14 juli 1950, brief A. Tarski – A. Church, 7 juni 1950.

²⁰⁸Beth lid van de ‘council’ van de ASL: brief J.B. Rosser – Beth, 27 januari 1951, (Ithaca (Cornell U.), New York).

²⁰⁹Citaat uit brief Church: vermelding in verslag van de vergadering van de ‘Council en Executive Committee ASL’ op 29 december 1952 te St. Louis, Missouri, p. 4, dd. 12 november 1953, opgesteld door J.B. Rosser (president ASL).

²¹⁰brief A. Church – Beth, 14 april 1950.

confined to the United States and it is still my determination to see that the Association and the Journal go in this direction as far as is feasible under the existing difficulties.’

Beth vond dat om al deze zaken te regelen er een soort Europees ‘subcommittee’ van de ASL moest komen.²¹¹ Dit zou dan in Europa zaken zoals colloquia en dergelijke meer kunnen regelen. Volgens Beth was naast het louter administratieve deel dan ook overleg met de diverse Europese organisaties nodig om te zorgen dat de diverse congressen en colloquia elkaar niet al te zeer in de weg zouden staan. Zijn krijgsplan omvatte in begin 1952 een colloquium op 25 – 30 augustus 1952 te Parijs (met als sponsors de ASL, de Nederlandse en Franse verenigingen voor logica en het Centre National de Belge de Logique (Feys), in 1953 een colloquium te Brussel en in 1954 een congres te Zürich (Gonseth, Bernays).²¹² Tijdens de vergadering van het bestuur van de ASL van 28 – 29 december 1953 kwam dan ook de wens naar voren tot een ‘additional meeting’ om en nabij het in 1954 te Amsterdam te houden internationale wiskundecongres om hiermee het internationale karakter van de ASL te benadrukken.²¹³ Het ééndaagse ASL-colloquium te Amsterdam moest het eerste volledig door de ASL gesponsorde colloquium in Europa worden. Het voorstel was om deze meeting door Feys en Beth te laten organiseren.²¹⁴ Het totale programma in Amsterdam kwam er als volgt uit te zien: op 1 september de ASL meeting, 2 – 9 september het wiskundecongres met eveneens een afdeling voor logica en grondslagen van de wiskunde. Hierachter kwam op 9 en 10 september een symposium ‘Mathematical interpretation of formal systems’ over de grondslagen van de wiskunde.²¹⁵ Dit symposium was door het Wiskundig Genootschap georganiseerd en mede door een UNESCO-bijdrage gefinancierd.²¹⁶ Daarbij kwam dan nog een Poincaré-herdenking in den Haag. Bij elk evenement was Beth wel in mindere of meerdere mate betrokken. Alleen het optreden van A. Church van 16.30 uur tot 17.30 uur met de lezing ‘A proposed definition of mathematical logic’ had bij de ASL-meeting nog roet in het eten kunnen gooien. Hij was namelijk van plan met KLM vlucht 602 pas op 31 augustus 1954 om 13.00 uur New York te verlaten. Dit vertrouwen in de KLM bezorgde Beth angstige momenten vooraf.²¹⁷

2.3 Eenheid in Veelheid

2.3.1 International Union of History and Philosophy of Sciences

International Union of History and Philosophy of Sciences. De UNESCO wilde niet talrijke kleine organisaties onder zijn hoede nemen. Als organisaties te klein waren, dan moesten ze maar fuseren. In dit geval lag het in de bedoeling van UNESCO het

²¹¹Brief Beth – W.V. Quine, 7 februari 1953.

²¹²Krijgsplan Beth: concept brief aan L.E.J. Brouwer e.a., [in Beth-archieff]; voor Parijs: brief Beth – J.B. Rosser, 12 januari 1952, (Berkeley). Zie voor Parijs ook verslag door Beth, dd. 28 oktober 1952, (Amsterdam). Voor Zürich: brief F. Gonseth – Beth, 27 februari 1952.

²¹³Besluit ASL tot ‘additional meeting’: verslag van de vergadering Council ASL, 28 – 29 dec. 1953, Rochester, NY, dd. 29 januari 1954 te Berkeley door L. Henkin (president ASL).

²¹⁴Brief Quine – Beth, 10 februari 1954, (Oxford, Engeland).

²¹⁵Opsomming van de diverse festiviteiten: brief Beth – K. Popper, 26 juni 1954.

²¹⁶Symposium Wiskundig Genootschap uitgegeven als *Mathematical interpretation of formal systems* in 1956 door North Holland. Beth was hier geen spreker.

²¹⁷Reis Church: brief A. Church – Beth, 24 juni 1954.

vormen van een International Union for History and Philosophy of Science [UIHPS].²¹⁸ Gezien de voorwaarden, die UNESCO aan lidmaatschappen stelde, was er bij de UIPS nog zo het een en ander te doen voordat er hier sprake kon zijn van een volwaardige organisatie, waar UNESCO mee zou willen praten. Op dat moment was er wat UIPS betreft eigenlijk meer sprake van een voorlopige UIPS, of een UIPS-in-oprichting.

De uiteindelijk te vormen organisatie zou uit twee onderafdelingen moeten bestaan, de sectie voor History — eertijds de UIHS — en de sectie voor Philosophy — eertijds de UIPS. De UIPS was daarnaast nog in onderhandeling om zichzelf te formeren. Een UIPS zonder Association for Symbolic Logic was echter niet zo goed mogelijk gezien het prestige van de ASL. Van de zijde van de UIPS probeerde men wel de ASL er in mee te krijgen tegen een zo gering mogelijke prijs in zeggenschap en vooral in subsidiegelden. Het waren voornamelijk Gonseth en Dockx, die de invloed van de ASL zo gering mogelijk probeerden te houden.

De onderhandelingen de andere kant uit, namelijk die met de UIHS, verliepen ook stroef. Het was niet direct in het belang van de UIHS er een UIPS bij te krijgen. Daarnaast speelde een andere kwestie een rol. Om bij de UNESCO toegelaten te worden moest men een keuze maken tot het zich onderschikken aan de ICSU of de International Council of Humanistic Sciences [ICHS]. Beth wenste niet in het ICHS terecht te komen, waartoe sommigen achter de rug van de anderen — waaronder die van Beth — om onderhandelingen hadden geopend. Beth was hierop tegen, omdat binnen de ICHS de wetenschapsfilosofen vanwege het al aanwezige FISP welhaast automatisch te maken zouden krijgen met filosofen, of filosofisch ingestelde alpha- of gamma-wetenschappers. De onderhandelingen tussen R. Bayer voor UIPS en P. Sergescu (president van UIHS) voor UIHS verliepen in grote geheimzinnigheid te Parijs. Wat was de rol van Sergescu, welke van Bayer? Een aardig overzicht van de vermoedens geeft een bericht van Kleene aan Rosser:²¹⁹

‘There is information which has come to Beth which suggests there may be some sort of connivance in Paris to admit IUPS only in a position of inferiority, de facto if not de jure, to the International Union for the History of Science, which is already in ICSU. This cannot be proved, of course, but we must anticipate developments. A committee consisting I believe of Gonseth, Bayer and Feys was to negotiate the merger of IUPS with IUHS [...]. Beth’s concern is that something may have been prearranged between Bayer and Sergescu (president of IUHS), that will be the sprung at the last moment. Whether there is anything of these fears I cannot determine, of course; but Feys also thinks there may be something to it, and I have heard that Gonseth is now at odds with Bayer perhaps for the same reason, and presumably would be on our side in the matter.’ Dat laatste had Kleene trouwens gedacht.

Op 10 en 11 augustus 1950 zou de ICSU onder voorzitterschap van von Muralt vergaderen te Bern. Dit leek iedereen een goed moment om een in een of andere vorm gegoten lidmaatschap voor de UIPS aan te vragen. Dit ging terug op gebeurtenissen in

²¹⁸Voor de gedachten — van vooral Stratton — om tot een combinatie van verschillende groepen, UIPS en UIHS, te komen, zie het verslag van de constituerende vergadering van de UIPS op 13 juli 1949 te Brussel, [in Beth-archief].

²¹⁹Brief S.C. Kleene (vice-president ASL) – J.B. Rosser (president ASL), Amsterdam, 28 juni 1950, (Amsterdam).

1949. Toen was er volgens Dockx al sprake van een principe-accorde tussen de UIHS en de UIPS. Van weerszijden waren er indertijd al onderhandelingspartners aangewezen, P. Sergescu, A. Reymond en J.A. Vollgraff voor de UIHS, en F. Gonseth, R. Bayer en S.I. Dockx voor de UIPS. Volgens Dockx had de ICSU op de vergadering van 13 september 1949 te Kopenhagen als volgt besloten:²²⁰

‘Comme l’ICSU est actuellement en pleine réorganisation intérieure l’acceptation conjointe de l’UIHS et de l’UIPS à titre d’Union internationale générale ayant deux mandats au sein de l’ICSU, fut renvoyée à la réunion du Comité exécutif de l’ICSU pour 1950.’

Tevens kwam wederom het lidmaatschap van de ASL ter sprake. Gonseth wilde de ASL graag in de UIPS zien voordat hij naar de ICSU-vergadering toog.²²¹ In het begin van 1950 was er een bespreking tussen A. Tarski, Heyting, Beth en S.C. Kleene (vice-president van de ASL). De ASL vond het niet prettig om toe te treden tot een organisatie zoals de UIPS, waar allerlei groepen deel van uitmaakten die wetenschappelijk of sociaal eigenlijk niet met de ASL overeenstemden.²²² Men moet hierbij denken voor de wetenschappelijke kant aan bindingen tussen de ISS en Korzybski en voor de sociale kant aan het vermoeden van een financiële fraude bij de AIPS. De ASL wilde ook een duidelijke stem binnen de UIPS, namelijk eenzelfde hoeveelheid aan stemmen als de SILPS en niet zoals eerst 3 stemmen voor de ASL en 13 voor andere groepen. Voor eerst werd er door de ASL 8 stemmen voor zichzelf en 8 stemmen voor de nationale secties gewenst met daarnaast nog enkele stemmen voor andere internationale groepen. De ASL en SILPS moesten echter wel tezamen over 80 % van de uit te brengen stemmen kunnen beschikken.²²³ Voor dit hoge stemmental had de ASL ten hoogste \$ 100,- lidmaatschapsgeld over.²²⁴ Dit stemmenpercentage ging in tegen gedachten van bijvoorbeeld Barzin en zijn medestanders in de Belgische vereniging voor logica. Dezen wilden een dominantie van de nationale verenigingen. Zijn daar achterliggende bedoeling was volgens Feys echter om hiermee de invloed van de AIPS, dus Dockx, in te dammen.²²⁵ De ASL had overigens wel een stok achter de deur bij dit soort van onderhandelingen, namelijk door er op te zinspelen dat de ASL ook wel eens nationale secties zou kunnen gaan oprichten.²²⁶ Dit idee werd door Tarski naar voren gebracht tijdens bovenvermelde vergadering.

Beth als een gemachtigde van de ASL. Voor de onderhandelingen in Europa vaardigde de ASL een drietal mensen af, namelijk Bochenski, K. Dürr en Beth (de eerste twee waren in Zwitserland woonachtig).²²⁷ Het plan was om op 9 augustus met Gon-

²²⁰Besluit ICSU van 13 september 1949: zie bulletin AIPS, p. 3, [in Beth-archief].

²²¹Brief K. Dürr – Beth, 16 juli 1950, (Zürich).

²²²ASL, een vereniging van stand: Beth – Bayer (en Feys, Gonseth), 27 maart 1950.

²²³Bezwaar tegen aantal stemmen ASL: brief S.C. Kleene – F. Gonseth, 28 juni 1950, (Amsterdam). Stemmen (SILPS) = stemmen (ASL): brief S.C. Kleene – K. Dürr, 26 juni 1950, (Amsterdam). Percentage stemmen: brief J.B. Rosser – Beth, 6 juli 1950, (Los Angeles).

²²⁴Contributiegeld ASL (tezamen met de onderhandelingsinstructies voor Beth): brief Rosser – Beth, 6 juli 1950, (Los Angeles).

²²⁵Barzin, indammen van Dockx: brieven R. Feys – Beth, 26 mei 1950, 30 mei 1950, (Louvain).

²²⁶Brief Beth – Gonseth, 7 juni 1950.

²²⁷Brief J.B. Rosser (president ASL) – Beth, 18 juli 1950, (Los Angeles, Calif.) aanstellingsbrief.

seth te onderhandelen.²²⁸ Hiervoor had Kleene al enige besprekingen met Gonseth achter de rug gehad. Op 3 en 12 mei te Zürich had Gonseth — op dat moment president van zowel de SILPS alsook van de UIPS — aan Kleene een dergelijke verdeling van stemmen met een veronachtzaming van de belangen van de andere organisaties voorgesteld. Zijn voorstel was om eerst tussen SILPS en ASL tot overeenstemming te komen en vervolgens de UIPS een dictaat voor te leggen. Kleene vond dit wel een goed voorstel.²²⁹ Alleen bleef de vraag hoe te handelen met de ISS, AIPS en Unity of Science: ze toch nog iets aan stemmen te gunnen of ze met geen enkele stem te bedelen. Tot dit moment waren ze oververtegenwoordigd. Kleene liet nu op 7 juni 1950 een brief aan de leden van de ‘council’ van de ASL uitgaan.²³⁰ De leden betuigden unaniem instemming met onderhandelingen op deze voorwaarden.²³¹ Overigens kan men zich afvragen of Gonseth wel gemachtigd was tot het doen van dergelijke beloften. Alleen een algemene vergadering van de UIPS kon volgens Feys in 1952 de statuten van 1949 (met de stemmenverhoudingen) wijzigen.²³²

Met Gonseth werden door Bochenski en Dürr op 22 juli 1950 voorbesprekingen gevoerd, waaruit een voorlopig overeenkomst te voorschijn kwam.²³³ Nu kregen ASL en SILPS beide 10 stemmen, ISS en AIPS beide 2, met daarbij de bepaling dat het aantal stemmen van ASL en SILPS tezamen groter of gelijk 80 % zou zijn. De subsidies van UNESCO zouden naar het aantal stemmen verdeeld moeten worden, de op te brengen contributies eveneens. UIPS zou zich in de toestand, zoals die op dat moment was, aanmelden bij ICSU — met dien verstande dat de mogelijke verandering van de stemverhoudingen meegedeeld moest worden. Als UIPS geen toegang tot ICSU zou krijgen, dan zou het gehele accoord tussen ASL en UIPS nietig worden verklaard. Het bleek echter dat Gonseth als president van UIPS (tot oktober) en als president van de SILPS in het geheel geen volmachten kon tonen. Bochenski en Dürr hadden deze wel voor de ASL, derhalve eisten zij van Gonseth hetzelfde.²³⁴ Deze zag dit als een soort sabotage van de onderhandelingen, maar beloofde er iets aan te zullen doen. Dit deed hij echter niet. Overigens moet men wel bedenken dat Gonseth bij alle gelegenheden als het hem uitkwam zonder volmachten of overleg bezig was. Bochenski, Dürr en Beth begonnen nu valkuilen te vermoeden. Het werd nu langzamerhand tijd voor tegenmaatregelen. Maar ja, zoals Bochenski aan Rosser meedeelde:²³⁵

‘But as it often happens while scholars grouped in the ASL are simple minded, people around prof Gonseth are shrewd and good diplomats, the word ‘good’ having here a technical not a moral meaning.’

Hiermee was Beth het overigens niet helemaal eens. Ook de Gonseth-getrouwen hadden zo hun zwakke punten. Het vervolg zal hem gelijk geven.

²²⁸Brief Beth – J.L. Destouches, 18 juli 1950.

²²⁹Overwegingen Kleene: rapport Kleene – B. Rosser, 23 mei 1950, (Amsterdam).

²³⁰Brief Kleene – leden ‘council’ ASL, 7 juni 1950, (Amsterdam).

²³¹Brief S.C. Kleene – Beth (en I.M. Bochenski, K. Dürr), 28 juni 1950, (Amsterdam).

²³²Machtigingen en beloften Gonseth: brief R. Feys – Rosser, september 1952, (Leuven).

²³³Voorlopig contract: brief K. Dürr – Beth, 23 juli 1950, (Zürich). Zie ook de punten in het ‘draft agreement’ tussen ASL en SILPS opgesteld door Bochenski, [in Beth-archief].

²³⁴Mandaten Gonseth: brief Bochenski – J.B. Rosser, 26 juli 1950, (Fribourg, ZW.).

²³⁵Brief Bochenski – J.B. Rosser, 26 juli 1950, (Fribourg).

Beth naar Zwitserland. Tenslotte vroeg Bochenski op 26 juli 1950 aan Beth om naar Bern te komen: ²³⁶ ‘Then you simply must come here; perhaps we could get something. Note please that there is some interest in getting into ICSU and that Gonseth is a *swine*, while Dürr seems to be a *complete ass*. He [Dürr] blundered considerably in both the conversations and in stating its results.’ En op 27 juli heette het: ²³⁷ ‘Only we cannot use Dürr, he is absolutely impossible as a negotiator.’ In dezelfde brief meende Bochenski dat het tijd werd om Gonseth onder druk te zetten. Dürr begon zich ook in deze tijd af te vragen hoe het moest met de brief van Rosser van 18 juli 1950 (o.a. de volmachten en de protestbrief van de ASL) en die van Beth van 25 juli 1950 (waarin uitstel ICSU-lidmaatschap van UIPS).²³⁸ Moest men daar toch niet mee naar von Muralt gaan. Bochenski belde op 27 juli 1950 Gonseth maar weer eens op, en eiste dat deze zijn volmachten ging verzorgen. Verder voegde hij hem toe (men moet hier de Engelse versie voor lief nemen): ²³⁹

Bochenski tegen Gonseth: ‘I must make it clear to you that if no agreement is reached before the meeting of the ICSU, the ASL will not help you in getting into the ICSU. You will understand we have no interest in it.’ En Gonseth voegde hierop Bochenski toe: ‘There is something fishy about the whole procedure on your side. I made the proposals to Kleene; I invited you to come here a week ago; now I am prevented from entering the ICSU by you.’

De volmachten voor SILPS had Gonseth overigens bij de secretaris van die vereniging te zoeken, dus bij Beth. Op 28 juli 1950 stuurde Beth²⁴⁰ aan Gonseth de volmachten om namens het SILPS te onderhandelen (SILPS, niet UIPS, want ASL en Gonseth als president van SILPS wilden in de eerste instantie de UIPS, waarvan Gonseth ook president was, iets opleggen). Wel had de arme Beth die nacht een kwade droom, waarin Gonseth benoemd was tot directeur-generaal van UNESCO en bekleed met dictatoriale macht.²⁴¹ Gelukkig maakte een belet vragende postbode met een *dépêche* van Bochenski hier een eind aan.

Begin augustus vond men het tijd om de nodige veiligheidsmaatregelen tegen Gonseth in werking te laten treden. Op 8 augustus ging Bochenski met de brief van Rosser van 18 juli 1950 om 16.00 uur naar von Muralt, de president van de ICSU. In het gesprek van heren onder elkaar vroeg Bochenski aan von Muralt de UIPS niet tot de ICSU toe te laten, indien de ASL niet met UIPS tot overeenstemming zou zijn gekomen. In geval van overeenstemming zou Gonseth bij zijn lidmaatschapsaanvraag een door Bochenski ondertekende brief bij zich moeten hebben. Ook toonde bij die gelegenheid

²³⁶Brief Bochenski – Beth, 26 juli 1950, (Fribourg, Zw.). Cursief door Bochenski.

²³⁷Brief Bochenski – Beth, 27 juli 1950, (Fribourg).

²³⁸Brieven Beth en Rosser: K. Dürr – Beth, 26 juli 1950, (Zürich). Brief Rosser – Beth, 18 juli 1950 e.a., volmachten om namens ASL te onderhandelen. Brief Beth – president ICSU, 25 juli 1950, als voorzitter van de NVL vraagt Beth om het ICSU-lidmaatschap van UIPS uit te stellen. Protestbrief ASL: zie het door Beth en Kleene opgestelde voorontwerp. Deze brief zal wel door Rosser zijn overgetikt, ondertekend en op 18 juli 1950 aan Bochenski zijn verstuurd. Dit voorontwerp is te vinden in brief Kleene – Rosser, 28 juni 1950, pp. 3, 4.

²³⁹Weergave van telefoongesprek tussen Bochenski en Gonseth op 26 juli 1950 in brief (copie) Bochenski – Rosser, 27 juli 1950, (Fribourg).

²⁴⁰Volmachten SILPS voor Gonseth: brief Beth – Gonseth, 28 juli 1950.

²⁴¹Nachtmerrie Beth: brief Beth – Bochenski, 28 juli 1950.

Bochenski aan von Muralt en de eveneens aanwezige Fraser een exemplaar van de JSL om te laten zien dat logici toch echt wel wetenschappelijk in de exacte zin waren. Dit gebeurde op de vraag van Fraser:²⁴²

Fraser: ‘But why are you applying for admission into the ICSU? Is your place not rather in the CHS?’²⁴³ Op het einde van het gesprek merkte von Muralt op: ‘It is all right. As long as we shall have no letter from you, we shall decide nothing about the admission [van UIPS] of the ICSU.’ Bochenski daarop: ‘I thank you.’ Von Muralt nu: ‘It was very nice of you that you came to see me; such questions are always better settled by a direct talk than by letters.’

Bij aankomst in Zwitserland vond Beth een telegram van Bochenski dat Gonseth plotseling verhinderd was om op de afgesproken datum van 9 augustus te confereren.²⁴⁴ Dit was vervelend, daar op 10 augustus het aanvragen van het lidmaatschap bij ICSU moest geschieden. Op 10 augustus kwam pas om 12.30 uur Gonseth op de afgesproken plaats te Bern opdagen, terwijl hij al om 15.30 uur bij ICSU moest verschijnen. Beth (aanwezig als onderhandelaar van de ASL, niet als secretaris van de SILPS) had al twee duidelijke bedenkingen tegen de hele handel. Hij vroeg zich af of de overeenkomst tussen SILPS en ASL wel door de UIPS geslikt zou worden. Verder was er nog steeds geen overeenkomst tussen de UIHS en de UIPS. Beth vroeg zich tijdens de onderhandelingen af of Gonseth en de UIHS geen geheime overeenkomsten konden hebben om uiteindelijk met een of andere sluwe constructie de ASL toch minder invloed te geven. Gonseth bezwoer hem vervolgens dat dit niet het geval was, en wat betreft het eerste punt dat de UIPS alles uiteindelijk wel zou moeten slikken:²⁴⁵

‘De statuten voor de ‘Grottere Unie’ [UIHPS] en de desbetreffende brief van Sergescu [president UIHS] was hij [Gonseth] vergeten. Hij werd pas handelbaar, toen hem werd meegedeeld, dat Bochenski de voorzitter van de ICSU [von Muralt] op de hoogte had gebracht, en dat deze had toegezegd, geen beslissingen te zullen nemen, indien de heer Gonseth geen accoordverklaring onzerzijds kon overleggen. Wij hebben tenslotte een accoord getekend in de geest als indertijd te Brussel met Kleene besproken [aantal stemmen ASL = stemmen SILPS = 10, stemmen AIPS = stemmen ISS = 2, stemmen Unity of Science = 1]. Toch had ik het gevoel, dat de zaak niet pluis was. Om 3 uur is de heer Gonseth naar de ICSU vertrokken (wij mochten niet mee) [...] In Remiremont hebben we [Beth en zijn vrouw] overnacht en toen ik wakker werd, begreep ik, waar de schoen wrong. Het presidentschap van de ‘Grottere Unie’ wisselt jaarlijks [UIPS om UIHS], de ICSU vergadert om het jaar. Dit betekent dus, dat voor de ICSU alleen de heer Sergescu zal verschijnen, met alle gevolgen van dien.’²⁴⁶

Beth telegrafeerde direct daarop naar Bochenski om toch nog bij ICSU te interveniëren. Al deze moeite was echter niet nodig, het verzoek — tot lidmaatschap van UIPS en de federatie van UIPS en UIHS in de aldaar gepresenteerde vorm — werd door ICSU af-

²⁴²Gesprek von Muralt, Fraser en Bochenski in ‘Minutes’ van het gesprek op 8 augustus 1950, [Beth-archief].

²⁴³CHS: bedoeld de ICHS, de International Council of Human. Sci.

²⁴⁴Telegram afzegging Gonseth: Bochenski – Beth, 7 augustus 1950 te 19.26 uur, (Fribourg).

²⁴⁵Gegevens en citaat uit brief Beth – R. Feys, 13 augustus 1950.

²⁴⁶Protocol van de onderhandelingen tussen ASL (Beth, Bochenski, Dürr) met Gonseth (SILPS), zie bij de overeenkomst ASL – SILPS, in Beth-archief.

gewezen. De bedoeling was volgens Gonseth namelijk dat in de eerste plaats er een UIPS lidmaatschap zou worden aangevraagd, en als dat niet zou gelukken een administratieve vereniging met de UIHS, waarbij UIHS en UIPS ten opzichte van elkaar autonoom zouden blijven.²⁴⁷ De ICSU wilde het eerste niet, en vond blijkbaar het tweede nog niet voldoende onderbouwd, maar stond dat uiteindelijk wel voor. Overigens heeft de Gonseth wel lang op deze beslissing moeten wachten. Gedurende enige tijd bereikten tegenstrijdige berichten hem, waaronder dat men de UIPS helemaal niet, in welke vorm dan ook, in de ICSU wenste.

Afwijzing van UIPS door ICSU. Als volgt werd de afwijzing door de secretaris van de ICSU, F.J.M. Stratton, in een brief van 25 augustus 1950 aan F. Gonseth verwoord:²⁴⁸

‘At its recent meeting which you so kindly attended the Executive Board of the Council decided that it could not recommend the admission of the International Union of the Philosophy of Sciences as a separate adhering Union. The board would be willing to accept it as a part of a joint union with the existing Union of the History of Sciences. The latter Union has been asked to appoint at a meeting, held this month, a committee to consider the revision of their statutes which would make such a fusion of the two Unions possible. I have no doubt that your Union will be hearing before long from the offices of the other Union.’

Het verslag van de vergadering van de ICSU is op dit punt zelfs iets duidelijker:²⁴⁹

‘It was agreed *not* to accept Philosophy of Sciences as a separate Union. The General Secretary pointed out that the Board has already suggested that the Unions of the History of Sciences and of the Philosophy of Science should form *one* Union. It was agreed to ask UIHS to modify its statutes to make a federation of the two Unions possible and to inform the Union of the Philosophy of Sciences of the Board’s views.’

De aanwijzing was dus om een federatie, d.w.z. twee gelijkberechtigde leden, te vormen. Het zal blijken dat de historici toch de aanwijzing trachtten te negeren, en, als er iets moest worden samengevoegd, dit niet op voet van gelijkheid wensten. Zij meenden dat het een vriendelijk verzoek was. Dit komt tot uiting in een brief van de secretaris van de UIHS, P. Sergescu, en de voorzitter van de commissie tot statutenherziening, A. Reymond:²⁵⁰

‘Dans ce but [de combinatie van UIHS en UIPS], le professeur F.J.M. Stratton, secrétaire générale de l’ICSU, a envoyé à notre Union une lettre en nous suggérant de *modifier* — si nous le désirons — *les Statuts de notre Union*, afin de rendre possible l’entrée des Philosophes dans une *Union Internationale d’Histoire et de Philosophie des Sciences*.’

²⁴⁷Verhaal van Gonseth over wat de ICSU wenste: zie verslag van de vergadering UIPS van 1952 als aanhangsel bij de agenda van de vergadering van 1953, in Beth-archief.

²⁴⁸Brief F.J.M. Stratton – F. Gonseth, 25 augustus 1950, (Cambridge, Engeland).

²⁴⁹Mededeling ICSU: aanhangsel bij het verslag van de vergadering van de UIPS van 28 augustus 1952, toegevoegd aan de agenda voor de vergadering van UIPS in augustus 1953. [in Beth-archief].

²⁵⁰Brief (copie) historici: A. Reymond (voorzitter statutenherziening UIHS), P. Sergescu (secretaris UIHS) – (?) [rondschrjven aan de leden van de UIHS, zie brieven F. Gonseth – Beth, 18 oktober 1950, (Zürich) en 30 september 1950, (Paris)].

Een vriendelijk verzoek ‘si nous le désirons’ kan men inderdaad negeren. Het was echter meer dan dat, zoals de historici te zignertijd zouden bemerken. Overigens zal in deze constellatie de door Beth aan Gonseth ontvouwde gedachte dat men er voor op moest passen de historici een al te grote zeggenschap te geven, en meer nog, dat de op te richten unie uit drie delen, historici, filosofen en logici, zou moeten bestaan, wel helemaal geen kans gemaakt hebben.²⁵¹

Gezien het ontbreken van duidelijke gegevens zullen verder de vermoedens van Beth de rol van de waarheid moeten gaan spelen. In dit verband valt Beth aan Rosser te citeren naar gegevens die hij van Bayer en Sergescu gekregen had tijdens het congres voor wetenschapsgeschiedenis in 1950 te Amsterdam:²⁵² ‘Prof. Gonseth’s demand on behalf of the UIPS has been rejected, the statutes drafted by Bayer and Sergescu (and which we could not see) not meeting with the requirements of ICSU.’ De rol van Bayer en Sergescu (op de rol van Borel is al in de inleiding gewezen) was volgens Beth in een brief aan Bochenski als volgt:²⁵³

‘I thoroughly discussed the matter with Destouches. His idea is, that Gonseth fell in a trap set up by Bayer and Sergescu. They made statutes unlikely to be accepted by ICSU and which, if accepted, would practically leave all influence with Sergescu. It may well be, that Gonseth never actually got their final draft of the statutes. Of course, Sergescu does not like UIPS to get into ICSU. Bayer’s motive is the wish, that UIPS should be placed among the human sciences, so that he can have a finger in the pie. [...] Your confrater Dockx was in Amsterdam, still going strong; he made his confession to me. He may be right in saying, that the matter was blown up for political reasons, but on the other hand I had already some suspicions about two years ago.’

Zeer duidelijk wordt alles gesteld in het rapport van de FISP (uit 1952,1953?) over de periode 1948 – 1949, waarin:²⁵⁴

‘M. Bayer, élu Secrétaire Général de l’Union [UIPS], assurera la liaison de cette nouvelle Union avec la FISP. [...] En outre, l’UIPS prendra contact avec l’UIHS pour créer une UIHPS [...] et s’efforcera ainsi d’établir sa double affiliation d’une part avec le CIPSH et d’autre part avec l’ICSU.’

Er was trouwens volgens H.A. Vollgraff nog een ander punt, namelijk de vestigingsplaats van de diverse organisaties.²⁵⁵ Voor gewone mensen stelt dit natuurlijk niet zoveel voor, maar voor de zo hiërarchisch denkende Franstaligen is dit altijd een halszaak. Er moet altijd een directoraat met een administratief centrum zijn, het liefst gevestigd in het centrum van de wereld: er blijft derhalve geen andere keuze over dan Parijs. Voor de UIHPS vond Beth dit niet zo een punt, voor de UIPS lag voor hem de zaak anders en gaf hij de voorkeur aan Brussel. Nog beter vond hij het te laten wisselen naar voorzitter.²⁵⁶

²⁵¹Opdeling door Beth in drieën: brief Beth – Gonseth, 21 oktober 1950.

²⁵²Brief Beth – J.B. Rosser, 21 augustus 1950.

²⁵³Brief Beth – Bochenski, 21 augustus 1950.

²⁵⁴Verslag van de FISP: Année 1948 – 1949, Rapport sur l’activité de la FISP, III. Séances administrative, 6e. UIPS, (opgesteld 1952?), [in Beth-archief].

²⁵⁵Brief H.A. Vollgraff – Beth, 1 februari 1950.

²⁵⁶Brief Beth – Vollgraff, 2 februari 1950.

Beth stelde in dit licht Rosser voor dan maar zelf verenigingen voor logicabeoefening op te richten.²⁵⁷ Overigens wilde Beth eigenlijk niets meer met dit organisatiegedoe te maken hebben, hij had er langzamerhand genoeg van. Het antwoord van Rosser hierop was negatief.²⁵⁸ De ASL wilde geen initiator zijn bij het oprichten van organisaties. Overigens maakte Rosser er in deze brief al gewag van dat de ASL tot op zekere hoogte met de IMU te maken had. Tenslotte deelde hij mee dat Beth, Bochenski en Dürr van hun plichten ontheven waren. De tijden zouden overigens wel beter worden. ICSU nam geen genoegen met de gang van zaken en begon de UIHS onder druk te zetten. Bij de nu opnieuw geopende onderhandelingen waren echter R. Bayer voor de UIPS door F. Gonseth persoonlijk en Sergescu voor de UIHS door A. Reymond vervangen.²⁵⁹ Van de laatste vervanging maakte Beth gewag, gebeurtenissen uit later tijd evenwel weerspreken dit.

In de zomer van 1950 deed zich in Nederland al wel een mogelijkheid tot samenwerking van het UIPS-lid Nederland en de UIHS voor. Van 14 tot 21 augustus 1950 zou te Amsterdam het zesde internationale congres voor de wetenschapsgeschiedenis gehouden worden. De organisatie hiervan beruiste in de eerste plaats bij Amsterdamse hoogleraar wetenschapsgeschiedenis R.J. Forbes. Maar ook Beth en A. Heyting maakten deel uit van de congresraad. Beth en zijn NVL zette zich er voor in om bij dit congres ook een sectie voor logica en methodologie te presenteren. Helaas ging dit niet door wegens uitblijven van subsidie.²⁶⁰

AIPS: financieel schandaal. Gonseths paladijn, de dominicaan Vader Dockx, had in die tijd trouwens zichzelf al ten val gebracht doordat het geheimzinnige Instituut voor Theoretische Wetenschappen, dat de geldschieter voor de AIPS was en waar de AIPS deel van uitmaakte, er van verdacht werd als dekmantel te dienen voor financiële knoeierijen.²⁶¹ Direct na de oorlog was door de Belgische staat beslag gelegd op zekere liquide middelen — ook al om de soms duistere herkomst van gelden eens goed na te pluizen. Al langer bestaande stichtingen hadden niet onder dit beslag te lijden. Men dacht dat de stichtingsdatum van het Brusselse instituut onder andere in verband hiermee vervalst was. Men verdacht de oprichters ervan oorlogswinsten op deze wijze bij de instellingen voornoemd te hebben geparkeerd om ze zo te redden. Wellicht dat de oprichting van deze vereniging vooral dat doel diende. Dit alles was des te schrijnender daar bij de openstelling van het secretariaat van de vereniging op het al vermelde adres op 22 januari 1949 om 16.00 uur ook Hare Majesteit Koningin Elisabeth van België

²⁵⁷Brief Beth – Rosser, 21 augustus 1950.

²⁵⁸Brief J.B. Rosser – Beth, 5 september 1950, (Los Angeles).

²⁵⁹Brief Beth – J.B. Rosser, 14 september 1950.

²⁶⁰Wetenschapscongres Amsterdam: naast veel ander correspondentie ook brief Beth – bestuur NVL, 14 januari 1950.

²⁶¹Voor de al dan niet plaatsgevonden hebbende financiële knoeierijen: Financieel schandaal in België, *Tubantia*, 23 februari 1950. Nieuw onderzoek inzake financiële fraude, twee arrestaties, *De Standaard*, 23 februari 1950. De financiële fraude in het Gentse, *De Standaard*, 24 februari 1950. Une affaire de libération de fonds bloqués, *La Libre Belgique*, 23 februari 1950. La nouvelle affaire des titres, *La Libre Belgique*, 24 februari 1950. L'affaire des titres, Manœuvre politique, *La Libre Belgique*, 25 februari 1950. L'affaire des titres, *La Libre Belgique*, 27 februari 1950. Encore l'affaire des irrégularités de 1944, Manœuvre politique?, *La Libre Belgique* (?), 28 februari 1950. [alle krantenartikelen onder de opgesomde koppen zijn te vinden in het Beth-archief].

aanwezig was. Naast Haar was het de bedoeling dat er leden van het corps diplomatique, de minister van publieke werken, de rector magnificus van Leuven, en — in dit verband niet op de laatste plaats — de minister van financiën het feest luister zouden bijzetten.²⁶² Naast Beth lieten zich ook Pos, Perelman, Bayer, Barzin, Feys, Dopp en Fréchet op het feest zien.²⁶³

Dockx werd in het voorjaar van 1950 voor enige tijd in hechtenis genomen. In de zomer was hij al weer vrij, zij het dat er nog een proces moest volgen.²⁶⁴ Tijdens de onderhandelingen in het begin van 1950 gaf deze arrestatie van Dockx toch wel enige consternatie gezien het feit dat hij op dat moment president van de UIPS was.²⁶⁵ Maar volgens R. Bayer was het: Dockx is Dockx en wij zijn wij. Hij voegde Beth evenwel nog toe:²⁶⁶

‘Agissez donc après de l’opinion Américaine en particulier, qui ne sera légitimement informée que de la façon correcte dont nous voudrions bien informer. Calmez-la, et dites-lui présentement le moins possible de cette affaire.’

Dit had Bayer beter niet kunnen schrijven, want Beth kon aan de ASL in de persoon van de in Amsterdam op het Mathematische Instituut verblijvende vice-president S.C. Kleene nu niet alleen doorbrieven dat Dockx op verdenking van malversaties gearresteerd was, maar ook in geschrifte aantonen dat men van de kant van de UIPS dit voor de ASL wilde verzwijgen.²⁶⁷

Overigens was dit alles voor Dockx geen punt om op te duiken, waar hij niet gewent was. Een fraai voorbeeld wordt al in 1950 gegeven in verband met het Colloque de logique mathématique, Paris 1950. Uitdrukkelijk was door de FISP-president Pos te verstaan gegeven dat Dockx daar niet welkom mocht zijn —dit was een verbod door Unesco en de onder Unesco vallende organisaties (dus ook de FISP), zolang er nog geen uitkomst van het proces was.²⁶⁸ Echter, Dockx was onverslaanbaar, of zoals in een brief van Pos aan Brouwer:²⁶⁹ ‘Gisteren heb ik van *Beth* een enthousiast verslag gekregen over het colloquium,²⁷⁰ dat blijkbaar vruchtbaar is geweest. Hij vertelde verder, dat *Dockx* om de vergaderenden heen heeft gezworven en dat hij ook de Unesco heeft bezocht.’ Deze gang naar Unesco was zo vreemd nog niet. Unesco had nu eenmaal belangstelling voor de AIPS vanwege de juridische stappen tegen de AIPS. Pos vervolgt over de AIPS en Unesco:

²⁶²Aanwezigheid van de koningin in *La Libre Belgique* van 23 januari 1949

²⁶³Voor de uitnodiging voor de festiviteiten etc. zie Beth-archief. Aanwezigheid van Beth e.a.: Beth – Bochenski, 27 januari 1949.

²⁶⁴Brief Beth – K. Dürr, 25 juli 1950.

²⁶⁵Het is soms moeilijk de precieze bevoegdheden en ambten van een ieder te achterhalen. Door mij wordt in de subsectie ‘De historici op water en brood’, paragraaf ‘Status van de SILPS’ beweerd dat in 1950 L.E.J. Brouwer het voorzitterschap van de UIPS van Gonseth overnam.

²⁶⁶Brief R. Bayer – Beth, 13 maart 1950, (Paris).

²⁶⁷Poging tot verzwijgen en overschrijven van het hier gegeven citaat uit de brief van Bayer in een brief naar Rosser: S.C. Kleene (vicepresident ASL) – J.B. Rosser (president ASL), 23 mei 1950, (Amsterdam).

²⁶⁸Brief H.J. Pos-L.E.J. Brouwer, 18 september 1950, (Paris) —in Brouwer (2011), Brouwer was toen voorzitter AIPS; zie verder ook de talrijke brieven in Brouwer (2011) in de tweede helft van 1950 over deze zaak, i.h.b. de houding van Unesco.

²⁶⁹Brief H.J. Pos aan Brouwer, 16 december 1950, Haarlem —in Brouwer (2011).

²⁷⁰Colloque de logique mathématique, Paris 1950.

‘Vanmorgen ontving ik een brief van *Bosch-Gimpera*,²⁷¹ die je blijkbaar niet getroffen hebt en die me over de Académie²⁷² de hierbij gevoegde passage schrijft. Ik heb een brief van *Bayer* van 22 September '50 teruggevonden, waarin deze zegt, dat hij Destouches op de hoogte gesteld heeft van de houding der Unesco tegenover de Académie. Het is jammer, dat Destouches daarvan in zijn brief aan Dockx van ..²⁷³ October niets laat blijken.

Gaarne hoor ik, of de zaak van de nieuwe Académie nog verder is gekomen. *Beth* zegt, dat er tijdens het colloquium niet over gesproken is.’

Dit betreft de door Brouwer uit te voeren reorganisatie van de AIPS en IIST, waar ook Unesco een voorstander van was, gezien de passage, waarnaar Pos verwijst: ²⁷⁴

‘.. En mon absence, M.M. *Havet* et *Monsour* ont vu M. Brouwer. Nous avons pris note du désir de M. Brouwer de réorganiser l’académie et de lui donner une existence officielle, en déposant régulièrement les statuts. Une organisation dont les statuts ne sont pas déposés constitue un groupement de fait dont la personnalité ne peut être distinguée de celle de ses fondateurs et animateurs. C’est pourquoi en raison d’*une affaire récente et non terminée à ce jour*, le Secrétariat de l’Unesco a dû adopter à l’égard de l’Académie l’attitude que vous connaissez et que vous approuvez.’

Wel zijn naderhand Vader Dockx en de van het vervalsen van de stichtingsdatum verdachte notaris Fobe van alle schuld vrijgesproken volgens een bericht van L.E.J. Brouwer aan de hand van door ‘bâtonnier’ Veldekens verkregen inlichtingen.²⁷⁵ In een melding van R. Feys aan Beth op 30 maart 1954 heet het: ²⁷⁶

‘Het Dockx-proces is zoeven ten einde. Acquittement général, sous la forme suivante: la Société [IIST] a bien été fondée en juin 44 [1944] mais les signatures données en octobre; toutefois cela ne constitue pas un ‘faux’. Quant à des déclarations fiscales irrégulières (qui ont été avouées, je pense) celles-ci, étant couvertes par la prescription, ne sont pas examinées.’

Niet iedereen had een even groot vertrouwen gelijk Brouwer in de Belgische rechtspraak, wanneer het handelt om notabelen en kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders. Voor een aantal mensen bleef Dockx iemand waar zij niet meer mee om wensten te gaan: hieronder vallen Tarski en Feys. Voorlopig zou de AIPS op sterk water komen te staan.

²⁷¹Pos schrijft ten onrechte Bosch-Grinpera. Pere Bosch-Gimpera (1891-1974), classicus, anti-Franquist, was hoogleraar aan tal van universiteiten; tussen 1948 en 1953: directeur van de Unesco-afdeling filosofie en geesteswetenschappen (humaniora).

²⁷²AIPS.

²⁷³puntjes door Pos.

²⁷⁴Uit een bief van P. Bosch-Gimpera aan Pos, 13 december 1950; zie Brouwer (2011); puntjes geplaatst door Pos.

²⁷⁵Brief L.E.J. Brouwer – Beth, 2 november 1954, (Blaricum) en de reactie brief Beth – Brouwer, 5 november 1954. Zie ook de verdere correspondentie tussen Brouwer en Veldekens over deze zaak in Brouwer (2011).

²⁷⁶Brief Kanunnik R. Feys – Beth, 30 maart 1954, (Leuven).

2.3.2 International Mathematical Union.

Ook de International Mathematical Union zou nog een rol vervullen. De aanzet tot de International Mathematical Union werd in 1919 gegeven tijdens een vergadering van de International Research Council in Brussel. De echte stichting van de IMU vond plaats tijdens het Internationale Wiskunde Congres te Straatsburg in 1920. De International Research Council op werd haar beurt opgeheven in 1931 en vervangen door de ICSU.²⁷⁷ L.E.J. Brouwer was een tegenstander van al deze organisaties. Dit had te maken met de uitsluiting van de Duitse geleerden na de Eerste Wereldoorlog. Vooral van Franse en Belgische zijde werd fel tegen Duitse aanwezigheid gefulmineerd, hetgeen begrijpelijk was gezien de Duitse bezetting van delen van die landen gedurende de oorlog. Brouwer was de International Research Council vanwege de anti-Duitse houding vijandig gezind, en was in 1920 uit protest niet naar het internationaal wiskundecongres in Straatsburg gegaan, omdat de Duitse wiskundigen daar niet welkom waren. Hij bezocht toen in Duitsland de Nauheim-conferentie.²⁷⁸ Overigens zou later in de aanloop van het internationale wiskundecongres in 1928 te Bologna in Italië alles weer opnieuw spelen. Duitsers waren daar weer welkom, maar Brouwer voerde campagne tegen deelname, en eigenlijk was ook dit een campagne van hem tegen de International Research Council en de International Mathematical Union. Echter, vele Duitsers, en in de eerste plaats de Göttingers, zouden dit congres bezoeken, waaronder de door ziekte geplaagde Hilbert.²⁷⁹

Beth wilde geen invloed van filosofen. Anderzijds wilde Beth trouwens ook niet los van de UIHS bij de ICSU ondergebracht worden door middel van de International Mathematical Union [IMU], omdat hij daar evenzo een bedreiging in zag voor het zelfstandig optreden van de wetenschapsfilosofie, waarbinnen het grondslagenonderzoek van de wiskunde te plaatsen valt. Dit speelde niet alleen in verband met de ASL, maar later ook met de UIPS. Om Beth te citeren uit een brief van 8 mei 1953 aan J.L. Destouches en R. Feys:²⁸⁰

‘[...] 3) Une entente avec les mathématiciens aurait des effets ruineux : (i) [...] (iv) [...] Toutes les activités de philosophie des sciences ont toujours été gênées par l’intervention réglementaire d’autres sciences. L’intégration dans l’Union Mathématique fournirait un prétexte pour la continuation de ce régime de dépendance, que notre Union devrait combattre avant tout. Exemple: [...].’

Het voorbeeld is wat na de dood van Hilbert in Göttingen gebeurde, en wat volgens Beth door andere wiskundigen veroorzaakt werd: het teloorgaan van de studie van de grondslagen van de wiskunde en logica. . Aan J.B. Rosser meldde Beth:²⁸¹

‘I suggest that the council [ASL] also discusses the issue of the Union’s [UIPS] affiliation with the Mathematics Union. As you know, I do not think that this would be a wise decision. In most countries, mathematicians are hardly interested in symbolic

²⁷⁷Website van de IMU.

²⁷⁸van Dalen (1999), hoofdstuk 9 ‘Politics and mathematics’, p. 336 e.v.

²⁷⁹van Dalen (2005), hoofdstuk 15 ‘The three battles’, p. 573 e.v. En ook de briefwisselingen hierover in Brouwer (2011).

²⁸⁰Brief Beth – J.L. Destouches (en R. Feys), 8 mei 1953.

²⁸¹Brief Beth – J.B. Rosser (president ASL), 21 december 1952, in antwoord op de agenda van de bijeenkomst van de Council van de ASL op 29 december 1952, St. Louis, Missouri.

logic or in the philosophy of science, so the influence of the logicians in the Mathematics Union would be very small. Also, an affiliation with the Mathematics Union would be practically irrevocable and would be a very bad precedent, weaken the position of logicians in their faculty. The same can be said of an affiliation with Philosophy Union.'

Men kan in dit verband de woorden uit later tijd van Tarski aanhalen, waarin hij beschrijft dat ook in het Californische de samenwerking tussen logica en wiskunde niet altijd even prettig verliep: ²⁸² '[T]he resentment towards logic and foundations in various places (e.g. in Math. Dept. in Berkeley [...])' en '[T]he situation in the department has become almost unbearable. If I were younger, I would look for another position without hesitation.' En 1960 vond Tarski: ²⁸³

'I have again to attend all departmental meetings and fight back all attacks on my field of research. My situation in the Department was never enviable, but now it has deteriorated considerably. New people, may be able mathematicians, but with dictatorial tendencies and very narrow approach to intellectual problems. I feel exhausted by this continuous fight, and am almost ready to give up, let the younger ones take up this unrewarding job.' Ook onder wiskundigen treft men blijkbaar een pikorde aan.

Beth had medestanders om de boot af te houden: niet alleen Heyting, maar ook H. Reichenbach: ²⁸⁴

'Il veut dire, je crois, que comme section des mathématiques nous ne serions qu'une sorte de queue des mathématiques, et que notre indépendance serait en danger; en effet, Beth a raison de dire que nous devons nos succès à notre situation indépendante, qui nous permet de poursuivre des buts bien différentes de ceux des mathématiciens.'

Volgens Heyting was de situatie in Europa als volgt te kenschetsen: ²⁸⁵

'In Europe the struggle for life is very hard for Philosophy of Science (P.S.). It is often not considered as a serious subject and the number of University chairs in P.S. is very small. In most Universities it is not taught at all; at most a professor of general philosophy gives a course of P.S. from his particular point of view, or a mathematician teaches from time to time a one-hour course in symbolic logic along with a full in 'ordinary' mathematics.'

Bochenski was zelfs nog wat strijdlustiger: ²⁸⁶ 'We have still to fight against both mathematicians and philosophers for its [formal logic] recognition.'

Natuurlijk was niet iedereen het hiermee eens, een voorbeeld van het tegendeel bestaat uit A. Mostowski. Hij wilde al helemaal niet in iets anders dan een wiskundige vereniging zitten: ²⁸⁷

'I must say that personally I would be against the participation of the Polish logicians as a separate group in an international Society of whatever sort with exception of the

²⁸²Brief A. Tarski – Beth, 30 mei 1961. [eerste twee citaten].

²⁸³Brief A. Tarski – Beth, 18 december 1960.

²⁸⁴Copie brief H. Reichenbach – A. Châtelet (voorzitter UIPS), 7 december 1952, (Los Angeles).

²⁸⁵Afschrift brief A. Heyting – W.V. Quine, 17 juni 1953, (Amsterdam).

²⁸⁶Afschrift brief Bochenski – W.V. Quine (president ASL), 15 mei 1953, (Fribourg, Suisse).

²⁸⁷Brief A. Mostowski – Beth, 8 november 1949, (Warszawa).

mathematical ones. I feel sure that the only possibility of the continuance and development of mathematical logic in Poland depends on its becoming — in this country at least — a branch of mathematics. This is partly by the willingness of our mathematicians to cooperate with the logicians which is on the whole much greater than the willingness of the philosophers but also partly by the fact that the Polish mathematicians have won for themselves a privileged situation among all the scientists and the cooperation with them reduces substantially many difficulties which would be otherwise perhaps insurmountable.’

Bij deze uitspraken van Mostowski kan samen met hem verwezen worden naar de situatie in Polen. Daar waren van het begin af aan al logica, grondslagen van de wiskunde en vakken zoals topologie sterk ontwikkeld evenals hun onderlinge verwevenheid. De situatie was daar verschillend van andere landen. In Frankrijk bijvoorbeeld was er nog steeds een zekere door Poincaré gevoede weerzin tegen logica. Dit werd dan nog eens te meer in stand gehouden doordat men aldaar bij logica dacht aan de voor wiskundigen eigenaardige voortbrengselen van lieden zoals Piaget en Gonsseth.

De brief van Beth aan Rosser in het oog houdend kan men zich afvragen hoe de ASL tegenover de IMU stond. In het begin van de jaren vijftig bleek het aan W.V. Quine bij het overnemen van het voorzitterschap van de ASL dat onder het bewind van J.B. Rosser deze vereniging al op 29 mei 1951 lid was geworden van de IMU. Dit was voor Beth natuurlijk niet zo prettig om te horen, of zoals het in een brief aan W.V. Quine heette:²⁸⁸

‘I have been deeply shocked by the information contained in your letter of June 1st. In the first place, if the ASL is affiliated with the International Mathematical Union, it is very doubtful if it can join UIPS, in accordance with the regulations of ICSU. In the second place, I am not sure if my membership of the Council of ASL is compatible with the functions with I hold in various organisations which so far have rejected the idea of an affiliation with the IMU.’

Het lid zijn van verschillende grotere organisaties was volgens Quine echter wel mogelijk.²⁸⁹ Quine zelf was op dat moment tegen een verbintenis van de ASL met de UIPS.²⁹⁰ Quine:²⁹¹ ‘J.R. Kline, representing IMU, had written Rosser on June 22, 1950, that ‘I see no reason to prevent the Association for Symbolic Logic from being associated with both the International Mathematical Union and the International Union of Philosophy’.’ Zo zou het tenslotte ook lopen.²⁹²

Ontstaan van de Duitse logicavereniging. Er zal hier extra aandacht worden besteed aan de organisatie binnen de Duitse logica, dit vanwege de grote rol van de Duitse wiskundigen binnen het grondslagendebat, en het afkalven van deze positie onder de Nazi’s.

²⁸⁸Brief Beth – W.V. Quine, 4 juni 1953.

²⁸⁹Brief W.V. Quine (president ASL) – Beth, 12 juni 1953, (Cambridge, Mass.)

²⁹⁰Brief W.V. Quine (president ASL) – Council ASL, 4 juni 1953.

²⁹¹Brief Quine – Beth, 12 juni 1953.

²⁹²Opsomming van voordelen van een verbinding van de ASL met de UIPS in Beth aan Quine: brief Beth – W.V. Quine, 8 juni 1953.

In Duitsland lag de zaak door toedoen van H. Scholz weer anders. Dank zij zijn voorkeur voor IMU en ASL heeft het vrij lang geduurd voordat men in Duitsland een zekere institutionalisering kreeg en men er toe overging zich in een internationaal verband te schikken. In de periode, dat vanuit de SILPS getracht werd om in diverse landen nationale secties op te richten, werd door F. Gonseth aan H. Scholz het verzoek gericht om iets dergelijks ook in Duitsland te organiseren. Scholz hield dit evenwel af. Vooral het woord Philosophie in SILPS stond hem tegen, evenals het soort wetenschapsbeoefening door Gonseth. Zelf zag Scholz er meer in iets te doen met wiskundigen of de ASL.

Anders lag de situatie in het begin van de jaren vijftig. Gonseth had toen aan Beth gevraagd er bij Scholz op aan te dringen om eindelijk in Duitsland een sectie op te zetten en deze aan te laten sluiten bij de UIPS.²⁹³ Scholz voelde er echter nog steeds weinig voor. Hij stelde J.B. Rosser, op dat moment president van de ASL, voor om in Duitsland een groep van logici op te richten, maar deze dan wel als groep onder te brengen bij de ASL.²⁹⁴ Volgens Beth zou het echter niet zo slecht zijn om bij de vorming van de UIHPS [UIHS met UIPS] een UIPS te hebben, waarin ook een Duitse vereniging voor logica aanwezig zou zijn.²⁹⁵ Dit betekende namelijk een extra stem voor de ASL en de daarmee verbonden. Verder vond Beth dat in het algemeen:²⁹⁶ ‘Die Zusammenarbeit mit den Mathematikern ist in internationalen Rahmen aussichtlos.’ Bovendien had men de kans dat, als Scholz niets deed, Gonseth anderen die naar de criteria van Beth en Scholz wellicht minder geschikt waren, aan zou schrijven om een Duitse logicavereniging op te richten. Tegen deze argumenten kon Scholz niet op en ging er toe over om een kleine groep Duitse logici en geïnteresseerden in de grondslagen van de wiskunde aan te schrijven. Scholz wilde de groep in het begin klein houden om te voorkomen dat er al teveel zwetsers tussen zouden komen. Veel plezier had hij er niet in. Niet alleen was hij in die tijd nogal ziek, maar bovendien had hij er nog steeds niet veel vertrouwen in.

Toezeggingen kreeg Scholz van H. Hermes, W. Ackermann, G. Hasenjaeger, P. Lorenzen, K. Schröter, H. Behmann en K. Schütte.²⁹⁷ Zij waren allen bereid deel te nemen aan het oprichten van een Duitse vereniging voor logica. Op 30 augustus had Beth al aan Scholz mee te delen dat alles mislukt was: er zou geen toetreding van UIPS alleen of in vereniging met de UIHS tot ICSU kunnen plaatsvinden.²⁹⁸ Beth kwam nu bij Scholz aan met zijn gedachten zelf een vereniging op te richten, die uitsluitend voor het beoefenen van logica en grondslagen van de wiskunde bedoeld moest zijn. Scholz kon nu antwoorden dat hij het altijd al gedacht had. Al zijn moeite was nu voor niets geweest. Hij wilde zich nu bij de wiskundigen aansluiten.²⁹⁹ Dit alles had wel tengevolge dat pas betrekkelijk laat Duitsland een eigen vereniging kreeg en internationaal van zich zou laten horen. Op 30 januari 1953 liet H. Hermes weer een rondschrif-

²⁹³Verzoek Gonseth aan Beth: brief Beth – H. Scholz, 28 juni 1950.

²⁹⁴Brief H. Scholz – J.B. Rosser, 13 juli 1950.

²⁹⁵Brief Beth – H. Scholz, 19 juli 1950.

²⁹⁶Brief Beth – Scholz, 8 september 1950.

²⁹⁷Brief H. Scholz – F. Gonseth, 29 augustus 1950.

²⁹⁸Brief Beth – H. Scholz, 30 augustus 1950.

²⁹⁹Brief H. Scholz – Beth, 2 september 1950, (Münster).

ven uitgaan om te komen tot een Duitse vereniging voor logica.³⁰⁰ In 1953 werd deze vereniging opgericht als Deutsche Vereinigung für Logik und Philosophie der exakten Wissenschaften onder H. Scholz en H. Hermes (secretaris). In 1953 kwam het tot een aanvraag van de Duitse vereniging voor logica om lid te worden van de UIPS. In 1955 kon H.A. Schmidt in de banken van de gedelegeerden plaatsnemen.

2.3.3 Wetenschapshistorici op water en brood

Status van de SILPS. Op 1 oktober 1950 werd er te Parijs in het Institut Henri Poincaré (de thuisbasis van Châtelet en Destouches) een algemene vergadering van de UIPS gehouden over het plan om tot de UIHPS toe te treden. Men kan de algemene vergadering van 1950 min of meer beschouwen als de de UIPS constituerende en rechtsgrond gevende vergadering.³⁰¹ Gonseth was op het eind van 1950 als president van de UIPS vervangen door L.E.J. Brouwer. Daarnaast was Brouwer in 1950 ook president van de AIPS.³⁰² Gonseth bleef echter wel president van de SILPS. In de nu komende periode zou Gonseth zich sterk gaan inspannen om zoveel mogelijk nieuwe landelijke verenigingen lid te laten worden van de beide verenigingen en om mensen aan te sporen een landelijke vereniging op te richten. In zeker zin werd hij hierom gewantwoord, zoals al eens eerder is uitgesproken. Anderzijds verkreeg men hierdoor wel een sterkere positie tegenover de UIHS en de ICSU. Men zij hiertoe verwezen naar een brief van Reymond en Sergescu uit 1950, waarin melding wordt gemaakt dat voor de ICSU een internationale vereniging minstens zes nationale verenigingen als lid moest hebben. Tijdens de vergadering in 1950 te Bern wenste men dit zelfs tot een minimum van 12 tot 15 leden te willen optrekken.³⁰³

In de eerste helft van september 1951 waren er te Parijs onderhandelingen tussen de UIPS en UIHS.³⁰⁴ Voor UIHS traden Reymond, Sergescu en H.A. Vollgraff op. De UIPS werd vertegenwoordigd door L.E.J. Brouwer en F. Gonseth. Beth werd evenals Fraser van de ICSU als waarnemer bij de onderhandelingen toegelaten. Na nog een vergeefse poging van de UIHS om een meerderheid van stemmen te verwerven besloot men tot machtsverdeling tussen UIPS en UIHS. Het was de bedoeling dat beide groepen verder autonoom zouden blijven. Alleen de federatie van de beide groepen zou verder met de ICSU zaken kunnen doen.

UIPS en SILPS: wisseling van de macht. Tijdens de algemene vergadering van de UIPS — van 28 augustus 1952 op het Institut Henri Poincaré te Parijs — waar Beth als vertegenwoordiger van de NVL en de ASL (en Heyting van de AIPS) aanwezig was, waren er veranderingen ten goede — voor zekere belangen — in het personele vlak. Nu zou het bestuur uitgemaakt worden door de directeuren A. Châtelet, A. Heyting, H. Reichenbach en I.M. Bochenski (om beurt president), R. Feys als penningmeester

³⁰⁰Rondschrijven H. Hermes, 30 januari 1953, (Münster).

³⁰¹Voor de statuten UIPS zie Beth-archief.

³⁰²Brouwer president UIPS: brief Beth – Rosser, 14 september 1950. In 1950 Brouwer president AIPS: brief Beth – H.A. Vollgraff, 9 februari 1950. H.A. Vollgraff was een Nederlandse wetenschapshistoricus.

³⁰³Minimum aantal nationale leden: brief A. Reymond (en P. Sergescu) (UIHS) – (?) [rondschrijven aan de leden van de UIHS, zie brieven Gonseth – Beth, 18 oktober 1950, (Zürich) en 30 september 1950, (Paris).

³⁰⁴Brief Beth – J.B. Rosser, 14 september 1951.

en J.L. Destouches als secretaris.³⁰⁵ Met het vertrek van Gonseth, Dockx en Bayer (de laatste trad af als secretaris vanwege ziekte) uit de directie waren er weer betere mogelijkheden voor toetreding van de ASL tot de UIPS. Heyting en Châtelet werden bovendien aangesteld als de onderhandelingscommissie met andere organisaties. Zeer vriendelijk wist R. Feys deze veranderingen aan J.B. Rosser mee te delen:³⁰⁶

‘With the elimination of prof. Gonseth, Dockx and Bayer from the committee, the fundamental difficulties to the adhesion of the ASL to the UIPS are removed. For it must be recognized that these three colleagues 1° considered in fact the UIPS as a tool to secure advantages from the UNESCO for the profit of organizations or ideas of their own, 2° that they were interested in rather literary forms of ‘Philosophy of Science’, but very little in Symbolic Logic or in studies conducted with mathematical rigor about the fundamentals of sciences.’ Ook Tarski was hard in zijn afwijzing van de door Gonseth voorgestane wetenschapsfilosofie, zelfs in een directe aanval in 1953 tijdens een logicacongres in Brussel.³⁰⁷

Hoe ging het onderwijs met de SILPS? In het begin van 1953 stuurde Gonseth verlaet een brief rond, waarvan de datering 15 januari 1953 was, maar het poststempel op 4 februari 1953 stond. In deze brief wenste Gonseth reacties op een al snel tijdens het door hem te verzorgen vierde Entretiens te Zurich bijeen te roepen vergadering van de gedelegeerden van de SILPS: het betrof het bespreken van de toelating van nieuwe leden.³⁰⁸ Het antwoord wilde hij al binnen veertien dagen, te rekenen vanaf 15 januari 1953, terugkrijgen. Gonseth bood al snel zijn excuses aan voor deze onmogelijkheid. Het wantrouwen was echter al gewekt. Feys was tezamen met de Belgische sectie tegen deze convocatie, die men niet volgens de statuten en zonder voldoende raadpleging vond. Zeer duidelijk deelde hij dit Gonseth mee:³⁰⁹

‘Je ne vois pas sur quel article des statuts de la Société Internationale cette convocation est basée. [...] Si le Comité d’une Société n’est pas une fiction, il est normal que chaque membre soit consulté avant une décision importante.’

De Belgische en Nederlandse secties overwogen uittreding. De Franse sectie sloot zich hierbij aan. Beth, in zijn functie van secretaris van de SILPS, vreesde ook dat, als zonder dat op een juiste wijze de agenda was vastgesteld, Gonseth met geheel andere zaken zou kunnen komen aanzetten en de gedelegeerden op die wijze voor een fait accompli gesteld konden worden.³¹⁰ Dit was vroeger ook al eens gebeurd. Bovendien begon het er op deze wijze op te lijken dat de SILPS de organisator van de Entretiens van Zurich was. Al eerder is besproken waarom Beth hier niets voor voelde. Daarbij kwam dat de precieze gegevens en de agenda maar steeds niet afkwamen.³¹¹ Hij kon op deze wijze ook niet rapporteren over de gebeurtenissen vanaf de laatst gehouden vergadering. Op

³⁰⁵Voor het verslag van de UIPS-vergadering van 1952, zie aanhangsel bij agenda van de UIPS-vergadering van 1953, Beth-archief.

³⁰⁶Brief R. Feys – J.B. Rosser, (?) september 1952, (Louvain).

³⁰⁷Burdman & Feferman (2004).

³⁰⁸Vergadering SILPS: Gonseth (president SILPS) – Heyting, hierover in Beth – NVL, 28 februari 1953.

³⁰⁹Brief Feys – Gonseth, 15 februari 1953, (Louvain).

³¹⁰Overrompelingsstactiek van Gonseth: Beth – bestuur NVL, 22 mei 1953.

³¹¹Agenda, etc.: brieven Gonseth – Beth, 18 februari 1953, (Zürich); Beth – Gonseth, 20 februari 1953, 21 februari 1953 en 2 maart 1953.

deze manier werd het onmogelijk om nog met goed fatsoen de landelijke secties op de hoogte te stellen. Het geheel werd daarop met een terugkrabbende Gonseth naar later in het jaar naar Brussel verschoven.

De hoeveelheid lidmaatschapsaanvragen voor de SILPS was groot.³¹² Er meldden zich nieuwe secties uit Engeland, Duitsland, Italië, Finland, Zweden, Argentinië, Oostenrijk en Israel. Men wist ook niet zo snel wat men hier van denken moest. De aanvraag van Argentinië stuitte aanvankelijk op enige onwil van de kant van Beth.³¹³ Volgens hem had deze groep verbindingen met Korzybski, en zoals al eerder gezien was deze de ASL onwelgevallig. Beth wenste dat zij deze compromitterende relatie zouden beëindigen.

De SILPS-vergadering werd tenslotte gehouden op 19 augustus 1953 te 15 uur te Brussel.³¹⁴ Hiermee werd de SILPS-vergadering net voor de UIPS-vergadering, de FISP-vergadering en het filosofencongres geplaatst.³¹⁵ Hier vond een verschuiving in de bevoegdheden plaats.³¹⁶ Gonseth trad af als voorzitter van de SILPS en werd benoemd tot erevoorzitter. Voorzitter werd nu P. Bernays, met naast zich A. Heyting als vice-voorzitter (Heyting zou overigens dat jaar ook voorzitter van de UIPS worden). J.L. Destouches werd secretaris, met Beth naast zich als secretaris-a.i. Feys zou bij zowel de UIPS alsook de SILPS de kas gaan beheren. In 1953 veroverden de vriendjes van Beth derhalve alle sleutelposities bij zowel de UIPS alsook de SILPS. Lid van de SILPS waren op dat moment: Zwitserland, België, Nederland, Frankrijk en Italië. Van de aangevraagde lidmaatschappen werden die van Argentinië en Israel toegelaten tot de SILPS.

Onderhandelingen tussen UIPS en UIHS. In de tussentijd waren de onderhandelingen van de UIPS met de UIHS zo langzamerhand in een impasse geraakt. De UIHS wenste de UIPS toch weer niet als gelijkberechtigde partner, hoogstens in een ondergeschikte positie. Men ging zelfs zover de mogelijkheid te opperen om de UIPS onder te brengen als ware het een deelterrein van de UIHS, zoals de bestudering van de geschiedenis van de farmacie. In 1953, tijdens een algemene UIPS-vergadering, was Châtelet vanwege dit soort in zijn ogen denigrerende en belachelijke voorstellen er een sterk voorstander van de UIHS verder te laten voor wat het was. Hierdoor moest men de blik gaan richten op andere mogelijkheden, alhoewel dat er niet veel waren.³¹⁷ Een zelfstandige erkenning werd door de ICSU geblokkeerd, open stond wellicht een afhankelijke positie bij de IMU. Volgens Châtelet speelde bovendien telkens, in welke onderhandeling dan ook, mee dat er twee logica- annex wetenschapsfilosofische verenigingen waren. Men bleef dit zien als het willen eten van twee walletjes, namelijk van de ICSU en de CIPSH.³¹⁸ Dit werd dan nog eens extra in de hand gewerkt door-

³¹²Brief Beth (secretaris SILPS) – bestuur SILPS, 15 april 1953.

³¹³Brieven Gonseth – Beth, 27 juni 1950, (Zürich) en Beth – Gonseth, 28 juni 1950.

³¹⁴Brussel i.p.v. Zürich: brieven Gonseth – Beth, 11 maart 1953, (Zürich) en Beth – Gonseth, 21 maart 1953.

³¹⁵Brief Hirsch (Belgische Ver. Log.) – Gonseth, 2 april 1953, (Bruxelles).

³¹⁶Verslag van de SILPS-vergadering van 19 augustus 1953 door Beth en Destouches, [in Beth-archief].

³¹⁷Bespreking van verschillende mogelijkheden: brief J.L. Destouches (algemeen secr. UIPS), A. Châtelet (voorzitter UIPS) – Beth, 27 november 1952, (Paris).

³¹⁸Wantrouwen over dubbele bindingen SILPS, UIPS: brief A. Heyting – J.L. Destouches, 4 mei 1953.

dat alle leden van de SILPS ook lid waren van de UIPS. Duidelijk kwam dit nog eens naar voren toen Gonseth als gedelegeerde van de SILPS ook als bestuurslid bij de FISP aantrad. Reymond benadrukte dit in een brief aan Châtelet.³¹⁹

De UIHS had een vrij eenvoudige structuur bestaande uit landelijke groepen en de Académie Internationale d'Histoire des Sciences (de laatste groep kenmerkte zich door lidmaatschap met coöptatie. Bovendien was men alleen bij de ICSU aangesloten. Reymond (pres. UIHS) onderscheidde twee soorten binding tussen het UIHS en de UIPS, namelijk een federatief verband en een nieuwe unie in de ICSU met twee secties op voet van gelijkheid. Volgens Reymond was een federatief verband veel gemakkelijker te realiseren. Heyting en Châtelet kwamen derhalve maar met een voorstel tot een soort voorlopige oplossing.³²⁰ De UIHS moest dan de belangen van de UIPS binnen de ICSU vertegenwoordigen. Daarnaast moesten er onderhandelingen komen om binnen 3 jaar een UIHPS op te richten. Men deed daarom een voorstel tot een contactcommissie, die uit 2 man van de UIPS (Heyting en Châtelet) en 2 man van de UIHS moest bestaan. Bovendien stelden zij voor dat naast deze directe of indirecte binding met de ICSU de leden van de UIPS een verbod opgelegd zouden krijgen direct of indirect subsidies aan te nemen van de FISP.

Ook volgens L.E.J. Brouwer — als vroegere onderhandelaar van de UIPS met de UIHS — was het altijd beter om in een of ander verband iets met de UIHS aan te gaan dan zich te onderschikken aan de IMU. Aan de laatste onderschikking komt men volgens Brouwer nooit meer uit, aan de eerste lukt dit in de loop der tijd wel.³²¹ Dit was ook Beths idee. De positie die de ICSU echter in die tijd innam, was niet altijd even duidelijk. Na de hieronder te beschrijven afstraffing van de historici leek het er op dat de ICSU van mening was dat de UIPS bij de IMU ondergebracht diende te worden. De precieze positie van de ICSU in deze was echter niemand duidelijk.³²² Als er geen andere mogelijkheid meer was, waren Beth en Heyting, mits onder vele voorwaarden, bereid zich aan de IMU te onderschikken.³²³ Men wilde dan wel bescherming van de financiën en de subsidies van de UIPS en geen inmenging in de zaken van de UIPS door de IMU. Dit laatste was van belang in verband met de somtijds niet-wiskundige, maar methodologisch en filosofisch getinte bezigheden van de UIPS.

UIPS: onderhandelsstrategieën. Volgens Châtelet had men nu een aantal mogelijkheden. Eén daarvan was de opheffing van de SILPS om voor eens en altijd het opereren met twee verenigingen achter zich te laten.³²⁴ Een andere mogelijkheid was het opsplitsen van de wetenschapsfilosofische gemeenschap in twee delen. Aan de ene kant het meer filosofische deel, en dit kon men dan onderbrengen bij de SILPS, dus indirect bij de FISP. Aan de andere kant de technische afdeling bij de UIPS, en deze

³¹⁹Gonseth bij FISP: brief Reymond – A. Châtelet, ? [1953?], (Pully-Lausanne, Zwitserland).

³²⁰Voorstellen van het duo Châtelet en Heyting: brief aan Reymond (president UIHS), juni 1953, (Paris, Amsterdam).

³²¹Mening Brouwer over IMU, UIHS: afschrift brief (afschrift) L.E.J. Brouwer – A. Châtelet (en J.L. Destouches), 20 maart 1953, (Blaricum).

³²²Brief Châtelet – Beth, 3 juli 1953, (Paris) en Beth – Châtelet, 1 juli 1953.

³²³Brief Beth – Châtelet, 30 juni 1953; zie ook Beths agenda bestuursvergadering NVL, dd. 11 juli 1953.

³²⁴Brief Châtelet (als voorzitter van de Franse Vereniging voor Logica) – Beth (als secr. SILPS), 5 juni 1953.

viel onder te brengen bij de IMU. Hier was Beth een tegenstander van.³²⁵ Volgens hem was het onjuist om het vakgebied logica en wetenschapsfilosofie op te delen in twee componenten. Volgens hem vulden de twee gebieden elkaar aan. Zeker de wetenschapsfilosofie kon niet zonder de logica. Bovendien zouden met een dergelijke opzet beide verenigingen in een marginale positie geraken. Een logicavereniging zou bij de IMU als een zeer onbeduidend deel van de zuivere wiskunde behandeld worden. Het onderbrengen van logica bij wiskundecongressen bij de afdeling didactiek en geschiedenis sprak boekdelen. Als men niet tot scheiding zou overgaan, en alles bij wiskunde onderbrengen, dan zou er weinig sympathie zijn voor de natuurfilosofische component. Een gevaar was dat dientengevolge men wellicht niet meer al te snel logica als een zelfstandig te onderwijzen vak met eigen hoogleraren of onderzoeksstaf op universiteiten zou zien. De volgens Beth onjuiste positie werd behalve door Châtelet ook door J.L. Destouches en R. Feys gedeeld. Scholz was daarentegen altijd al een liefhebber van de IMU geweest. In dit opzicht was ook de ASL voor Beth niet geheel en al te vertrouwen. Beth had in het begin A. Heyting en H. Reichenbach mee. Helaas voor deze doeleinden kwam Reichenbach in 1953 hen te ontvallen. Volgens J.L. Destouches waren het overigens alleen de historici die trammelant maakten over de SILPS en UIPS.³²⁶ De mogelijke scheiding van filosofie en logica kwam ook uit hun koker. Beide zaken waren volgens hem niet door de ICSU gesuggereerd. Denkelijk heeft hij deze zaken van Fraser — de administratief secretaris van de ICSU — waarmee hij op dat moment contact had, vernomen. Wellicht dat dit alles door de historici werd aangegrepen om de zaak op dood spoor te brengen.

Gezien bovenstaande bezwaren tegen een opdeling van de wetenschapsfilosofie wel eens vaker door Beth te berde gebracht moesten worden, is het niet onwaardig dit ten dele uit zijn eigen mond te vernemen:³²⁷

‘A mon avis, l’acceptation de la proposition de M. Châtelet serait catastrophale. Essayer de séparer les éléments scientifiques et philosophique dans nos activités, c’est renoncer au droit d’existence, et de l’UIPS, et de notre SILPS, qui dérive précisément du fait que nos activités, combien divergentes, se caractérisent toutes par l’interaction de motifs scientifiques et philosophiques, ce qui rend inacceptable l’incorporation de nos organisations dans une des Unions reconnues à présent par l’ICSU ou par le CPSH; de plus, les activités dont le caractère scientifique est prépondérant (logique symbolique, axiomatique) et dont la responsabilité serait confiée à l’UIPS étant relativement peu nombreuses, l’UIPS serait trop affaiblie pour se maintenir; et enfin, la division du domaine d’activité, préconisée par M. Châtelet, ne ferait aucunement cesser l’ambiguïté dont on se plaint à présent. En effet, au yeux de la majorité des scientifiques, les activités de l’UIPS resteraient toujours des activités philosophiques, et de même pour les activités de la SILPS; et il n’est guère possible de couper en deux les différentes sociétés qui à présent sont affiliées au même temps à l’UIPS et à la SILPS.’

³²⁵Beth over opdeling logica en het filosofische deel van de wetenschapsfilosofie: brief Beth – Destouches (en Feys, Gonsseth, Dürr, Bachelard, Barzin), 20 juni 1953.

³²⁶Brief J.L. Destouches (?) – A. Heyting (?), 2 juli 1953, [afschrift van Heyting voor Beth (schrijfmachine, papier, context).

³²⁷Brief Beth – Destouches (en Feys, Gonsseth, Dürr, Bachelard, Barzin), 20 juni 1953.

Ook in dit opzicht was Heyting het met Beth eens: ³²⁸ ‘A mes yeux le contact avec la philosophie de la connaissance est indispensable au développement des recherches sur les fondements.’

Volgens Destouches keerde de onwelwillendheid van de historici zich tegen henzelf tijdens de vergadering van de ICSU van 9 en 10 juli 1953 te Straatsburg. Destouches was wel als waarnemer van de UIPS aanwezig, maar blijkbaar niet in alles gekend. De historici werden — naar door J. Pérès, lid van het bureau van de ICSU, onofficieel aan Destouches gemeld — op de manier aangepakt, waar zij het meest kwetsbaar waren.³²⁹ Voor het jaar 1955 zou hun geldelijke ondersteuning van de kant van de ICSU volledig worden ingetrokken, of zoals Heyting het later fijntjes opmerkte: ³³⁰ ‘De historici op water en brood.’ Sergescu was radeloos vanwege dit geldelijke verlies. Lang zou hij dit leed gelukkig niet meer hoeven dragen, in 1954 overleed hij. Voor de UIPS kwamen de zaken nu duidelijk anders te liggen. Destouches rapporteerde: ³³¹

‘[T]he officers of the ICSU have recommended the IUPS to join in some way the IMU in order to become affiliated with the ICSU. In making this suggestion the officers of the ICSU were perfectly aware that the IUPS, because of the nature of its activities, cannot become a section of the IMU, but in their opinion it must be possible to find a form of cooperation by which the IMU will represent the IUPS in the ICSU.’ [citaat 1]

Bovendien schreef A.V. Hill, de algemeen secretaris van de ICSU, op 17 juli 1953 aan A. Châtelet: ³³²

‘[T]he Executive Board ICSU, at their meeting in Strasbourg July 9 – 10, agreed unanimously to give the International Union of Philosophy of Science a free hand in any negotiations the Union may wish to undertake vis-à-vis the International Mathematical Union.’ [citaat 2]

Tijdens de algemene vergadering van september (19 augustus?) 1953 van de UIPS kwamen al deze zaken opnieuw aan de orde. Overigens had men ook binnen de UIPS — gelijk de SILPS — in 1953 te maken met de aanvraag van nieuwe lidmaatschappen, zoals van Spanje en Duitsland.³³³ Al lid waren in 1953: Nederland, België, Frankrijk, Italië, Verenigde Staten (Philosophy of Science Association), AIPS, Inst. Unity of Sci. Per september 1953 werd de naam van de vereniging overigens omgezet in ‘Union Internationale de Logique, Philosophie et Méthodologie des Sciences’.³³⁴

Er waren nu wel weer voor Beth enkele lichtpuntjes. Op de vergadering in augustus 1953 van de UIHS te Jeruzalem (Israel), besloot men te gaan samenwerken met de UIPS. Eisen bij de hernieuwde samenwerking had men van de kant van de UIHS

³²⁸Brief Heyting (?) – J.L. Destouches (?), 15 juni 1953, (Amsterdam) [omwille van verschillende redenen kan dit als een brief van Heyting gezien worden].

³²⁹Copie brief J.L. Destouches (?) – Heyting, 2 juli 1953.

³³⁰Brief Heyting – Beth, 7 juli 1953, (Laren).

³³¹Citaat 1, 2, over rapportage Destouches: brief Heyting – M.H. Stone (president IMU), oktober 1953, (Laren); citaat 2 is een addendum bij 1, bevattende de weergave van brief A.V. Hill (algemeen secr. ICSU) – A. Châtelet, 17 juli 1953].

³³²Zie vorige noot.

³³³Lidmaatschap Spanje en Duitsland: rondschrjven Châtelet van 18 juni 1953.

³³⁴Gemakheidshalve zal ik verder steeds de naam UIPS gebruiken en later die van PS-sectie van de UIHPS.

natuurlijk niet meer te stellen. Een tweede lichtpuntje voor Beth was dat op de vergadering van het bestuur van de ASL op 28 – 29 december 1953 te Rochester, NY, besloten werd:³³⁵ ‘The ASL shall affiliate with the IUPS for a one-year period.’ Het was de bedoeling om na één jaar te bekijken of men zou verlengen. Wel moet hier vermeld worden dat men er nu weer van uitging dat de ASL recht had op drie stemmen. Het recht op de grote hoeveelheid stemmen gelijk aan het aantal deelnemende nationale groepen was niet meer aanwezig daar in het contract van 1950 een ontbinding van de voorwaarden was opgenomen voor het geval men niet tot de ICSU zou worden toegelaten. Daarnaast besloot men:³³⁶ ‘The president shall appoint a delegate, to represent the ASL in the UIPS, in whom the Council has confidence.’ W.V. Quine, de president van de ASL, meende dat de taak van ‘ASL-delegate’ zeer mooi Beth zou passen.³³⁷ Beth vond echter dat hij al te zeer met de UIPS verbonden was om deze functie uit te gaan oefenen, en wees dit voorstel van Quine af. Met deze gang van zaken was Beth natuurlijk zeer ingenomen. Had hij kort daarvoor nog niet naar Quine geschreven:³³⁸

‘Outside France, studies of symbolic logic are rapidly spreading in Europe, and this development will not be appreciably hampered if ASL does not join the Union. But the majority of European logicians would not join ASL but prefer to join national groups connected with the Union, to the detriment of ASL. Therefore, I feel that staying outside the Union [door ASL] would be a tragic mistake.’

Op 4 september 1954 bleek tijdens de algemene vergadering van de UIPS te Amsterdam dat voor samenwerking met de UIPS de IMU de boot min of meer afhield. Heyting had al in oktober 1953 Stone, de president van de IMU, aangeschreven om de mogelijkheden af te tasten naar een relatie met deze groep gezien de door de ICSU uitgeoefende druk en suggesties.³³⁹ Pas op 11 mei 1954 bleek dat de IMU bij monde van Stone alleen informele relaties en geen formele met de UIPS wenste te onderhouden. Derhalve lag alles weer open en werd er weer onderhandeld met een nu inschikkelijker UIHS.

De UIHPS komt tot leven. Op 3 juni 1955 werd er te Parijs een voorlopig accord gesloten tussen UIPS en UIHS tot vorming van de UIHPS. Het voorlopig accord werd ondertekend door A. Châtelet (vice-voorzitter UIPS), Destouches (secretaris UIPS), L. de Broglie (voorzitter UIHS) en R. Tâton (secretaris UIHS). In de overeenkomst was een voorontwerp op de statuten van de UIHPS opgenomen. Daarnaast zou elke afdeling (PS en HS) zijn eigen aan de UIHPS aangepaste statuten moeten opstellen. Dit accord en de toetreding van de UIHPS met inneming van de plaats, die daarvoor aan de UIHS was voorbehouden, werd in de zevende vergadering van de ICSU van 8 – 13 augustus 1955 te Oslo geaccepteerd. De UIPS zou nu verder door het leven gaan als de ‘Division de Logique, Philosophie et Méthodologie des Sciences de L’UIHPS’.³⁴⁰ Brussel bleef

³³⁵Verslag van de vergadering van de Council ASL, 28 – 29 december 1953, Rochester, NY, dd. 29 januari 1954, te Berkeley door L. Henkin (vice-president ASL), p. 4, IV-1.

³³⁶Verslag van de vergadering van de Council ASL, 28 – 29 december 1953, p. 4, IV-2.

³³⁷Brief W.V. Quine – Beth, 10 februari 1954, (Oxford, Engeland).

³³⁸Brief Beth – W.V. Quine, (verzonden?, 1953).

³³⁹Brief Heyting (pres. UIPS) – Stone (pres. IMU), oktober 1953, (Laren). Agenda en convocatie algemene vergadering UIPS 4 september 1954 te Amsterdam door Heyting en Destouches.

³⁴⁰Hier verder gemakshalve de PS-sectie van de UIHPS of de UIPS genoemd.

niet alleen de vestigingsplaats van de UIPS-sectie, maar ook voor de vestiging van de UIHPS werd Brussel uitverkoren.³⁴¹

In 1955 stond een aantal belangrijke zaken op het programma bij de UIPS, waaronder een algemene vergadering op 1 oktober 1955 te Parijs. Men kreeg daar te maken met het verkiezen van een nieuw bestuur, het opstellen van een voorlopige overeenkomst met de UIHS en het toelaten van nieuwe leden. De ASL was nu ook belanghebbende met drie stemmen. Quine vroeg in dit verband aan Beth om de ASL hierbij te representeren.³⁴² Een belangrijk punt was dat men Gonseth niet meer in bestuursfuncties wenste. Volgens Beth lag dit gevaar toch wel ergens op de loer:³⁴³ ‘Some people want to re-elect Gonseth and then also to elect me to check him.’ Door Beth werd op dat moment nog wel als een gevaar gezien dat Gonseth door middel van de AIPS zich weer op de voorgrond ging plaatsen. Maar Beth had nu mogelijkheden om dit te blokkeren:³⁴⁴ ‘Heyting and I are in complete agreement about the policy to be adopted, and we now control 4 votes [Heyting bezat de ene stem van de NvL, Beth de drie stemmen van de ASL], perhaps even 5, if we can get hold of the one of the significists.’ Een gevaar bleef de manipulatie van landelijke verenigingen door mensen anders dan Beth. Vandaar dat Beth er toe over ging om op 23 augustus 1955 de toekomstige afgevaardigde van de Duitse logicavereniging A. Schmidt aan te schrijven om deze op één lijn met hemzelf te krijgen bij de komende vergadering.³⁴⁵

J. Piveteau werd bij deze gelegenheid verkozen tot president van de UIPS —met een directoraat naast zich, waarin A. Tarski, R. Feys en A. Schmidt— en tot vice-president van de UIHPS. Het lag in de bedoeling dat nu elk land afzonderlijk een afdeling van de UIHPS zou oprichten met een PS- en een HS-component. Ook voor Beth waren er enkele functies weggelegd, namelijk die van penningmeester en secretaris ad interim van de PS. Als secretaris fungeerde nu J.L. Destouches. Als erevoorzitter werd naast Châtelet ook Gonseth gekozen. Dit was een handige manier om deze laatste uit te schakelen. Hij kreeg eer, maar was wel van zijn feitelijke macht beroofd. Diep werd ook op de vergadering het heengaan in 1954 van de alom zo gewaardeerde Sergescu betreurd. Op de vergadering werden tevens als lid de Duitse en de Japanse vereniging voor logica toegelaten, zij mochten meteen meedoen met stemmen (Schmidt!). Men ging als UIPS de UIHPS derhalve in met het volgende ledenbestand: (a) De internationale verenigingen ASL, AIPS, ISS en Institute for the Unity of Science, en (b) de nationale logica annex wetenschapsfilosofische verenigingen van België, Frankrijk, Nederland, Zwitserland, Italië, Spanje, Zweden, Japan, Duitsland en de Verenigde Staten (de laatste in de vorm van de Philosophy of Science Association).³⁴⁶

³⁴¹Verslag van de vergadering van de UIPS 1 oktober 1955 te Parijs, door E.W. Beth, dd. 28 juni 1956. Overeenkomst tussen UIHS en UIPS, evenals voorontwerp statuten UIHPS en andere bepalingen in Beth-archief.

³⁴²Eerste verzoek Quine aan Beth voor ASL-representatie: brief Quine – Beth, 14 maart 1955, (Cambridge, Mass.); officiële verzoek: W.V. Quine – Beth, 26 juli 195, (Cambridge, Mass.).

³⁴³Brief Beth – W.V. Quine, 20 juli 1955.

³⁴⁴Brief Beth – Quine, 2 augustus 1955.

³⁴⁵Brief Beth – A. Schmidt, 23 augustus 1955 .

³⁴⁶J. Piveteau, rondschrijven van 4 mei 1956. Verslag van de vergadering van de UIPS van 1 oktober 1955, door E.W. Beth, dd. 28 juni 1956, [in Beth-archief].

3 De eerste jaren van de UIHPS

3.1 De UIHPS in de VS

Als eerste komt hier de vorming van de nationale vertegenwoordiging van de Union Internationale d'Histoire et Philosophie des Sciences [UIHPS] in de Verenigde Staten aan bod. Verschillende belangen speelden hierbij een rol, in de eerste plaats de status van de Association for Symbolic Logic [ASL]. Dat men Beth ook hier weer ziet opduiken heeft met zijn functies binnen de PS-sectie van de UIHPS en de UIHPS zelf te maken. De diverse moeilijkheden die konden optreden bij de vorming van nationale secties, worden fraai gerepresenteerd door dit Amerikaanse geval; bovendien waren de Amerikaanse op methodologie en logica gerichte verenigingen de belangrijkste die er op dat moment bestonden. Ook Beth had hiermee te maken.

3.1.1 National Academy of Sciences

De ASL was in de UIPS vertegenwoordigd als een internationale organisatie. De Philosophy of Science Association [PSA] vertegenwoordigde als nationale groep binnen de UIPS de Verenigde Staten. Hoe moest men in de Verenigde Staten de nationale UIHPS samenstellen? Afgezien van de HS-vertegenwoordiging had men het volgende dilemma. De PSA vertegenwoordigde wel goed de wetenschapsfilosofie, maar de logici in de Verenigde Staten zagen zich niet voldoende door deze groep vertegenwoordigd. Anderzijds werd de wetenschapsfilosofie niet in voldoende mate door de ASL vertegenwoordigd. De ASL zat bovendien al in de PS van de UIHPS. Men kon natuurlijk inbrengen dat de ASL geen nationale vereniging was, en als zodanig niet de Amerikaanse logici vertegenwoordigde. Maar de Amerikaanse logici waren voornamelijk lid van de ASL en het ledenbestand van de ASL werd grotendeels door de Amerikaanse logici uitgemaakt. Zich opwerpend als vertegenwoordiger van de Amerikaanse logici wenste derhalve de ASL ook een stem in de nationale sectie van de UIHPS te hebben.

De aanvankelijke positie van de diverse groepen wordt goed getekend door een van de National Academy of Sciences [NAS] en de National Research Council [NRC] op 5 oktober 1956 uitgaand 'Memorandum on the formation of a US National Committee of the UIHPS':³⁴⁷

'Prior to the 1955 action the adhering body to the IUHS for the United States was the History of Science Society; the adhering body for the UIPS has been the Philosophy of Science Association. Subsequent to the ICSU action on the IUHPS the need has been felt for the formation of a consolidated US national committee, and representatives of both sections of the new union and of US organizations apparently have arrived independently at the conclusion that this would probably best be achieved under the auspices of the Academy-Research Council. This conclusion has been communicated to the Academy and further explored in correspondence with the Presidents of the present adhering bodies [...] [B]ut that invitations should be extended at this time on the basis of individuals only, and not of organizations.'

³⁴⁷Copie 'Memorandum on the formation of a US National Committee of the UIHPS' van de NAS-NRC van 5 oktober 1956.

Hiertoe werd een eerste vergadering uitgeschreven op 24 oktober 1956 te Washington. Ook Tarski was hierbij aanwezig.³⁴⁸ Deze vergadering eindigde in verwarring, omdat men niet precies op de hoogte was van de binnen de statuten gegeven mogelijkheden. Een vraag van Tarski was of een nationale academie volgens de PS, de UIHPS of de ICSU wel de bevoegdheid had een dergelijke vergadering uit te schrijven, en tot het oprichten van nationale secties over te gaan. De moeilijkheid in de Verenigde Staten was dat men bij de oprichting van de UIHPS-sectie te maken had met een vijftal organisaties. De bemoeienis van het NAS-NRC-complex was zo vreemd niet.³⁴⁹ In de meeste landen werden de onderafdelingen van de 'unions' van de ICSU gevormd door de nationale leden van zo een 'union' en de vertegenwoordiger van de ICSU in zo een land. Vaak had de nationale hoofdvertegenwoordiger van de ICSU een zekere mate van toezicht. Voor de Verenigde Staten was de NAS-NRC de vertegenwoordiger van de ICSU, in Nederland bekleedde de KNAW deze positie. Overigens is er in Nederland geen bemoeienis van de kant van de KNAW met deze zaak geweest. In goed overleg werd ten onzent het overkoepelende UIHPS-comité gevormd, dat bestond uit A. Heyting, H. Freudenthal, P.H. Brans en kolonel P.W. Scharroo.³⁵⁰

In breder verband onderkende daarnaast Beth andere gevaren.³⁵¹ Organisaties binnen de ICSU konden per land door nationale verenigingen of door een officiële instelling vertegenwoordigd worden, bijvoorbeeld door een academie van wetenschappen. Een fraai voorbeeld in die tijd van een meer rommelig gevormde 'union' bestond uit de IMU. Deze, in het begin van de vijftiger jaren gevormde afdeling van de ICSU, bestond onder meer uit genootschappen, instituten, afdelingen van academies van wetenschappen en overheidsinstellingen. De wetenschapsfilosofische afdeling van de UIHPS berustte echter alleen op nationale verenigingen, niet op instellingen. In vele landen was er echter geen logica- of methodologievereniging, omdat er niemand of bijna niemand in die branche werkzaam was. De vertegenwoordiging schuift dan automatisch op naar nationale instellingen zoals academies van wetenschappen, waar filosofen hun kans beiden, en in het schrikbeeld van Beth op deze wijze de sectie PS van de UIHPS kunnen infiltreren. Zo gauw deze lieden tot de hogere regionen van dergelijke verenigingen zijn doorgedrongen, zijn de poppen weer aan het dansen. Hierover kon men meepraten na het jarenlange getouwtrek bij SILPS en UIPS. Meestal vinden deze mensen elkaar zeer snel, en voor men het weet heeft men opnieuw met de nodige samenzweringen te maken. Men moest bovendien voor vertegenwoordigers van de UIHS oppassen.³⁵² Meestal waren dezen per land wel ergens officieel vertegenwoordigd of al in een veel betere positie. Zij konden dit dan gebruiken om per nationale UIHPS-sectie een groter gewicht in de schaal te leggen.

De ASL dekte dus niet alle terreinen van de 'Philosophy of Science', derhalve zou de ASL opgenomen moeten worden als een gespecialiseerde internationale groep en het vertegenwoordigerschap voor de Verenigde Staten zou dan vergeven moeten worden aan de PSA. Dit was een gedachte, die bij velen leefde. Men zou dan ook

³⁴⁸Memorandum bij uitnodigingsbrief aan Tarski om aan de besprekingen deel te nemen: A.C. Simonpieri – A. Tarski, 5 oktober 1956, (Washington).

³⁴⁹Brief Beth – S.C. Kleene, 6 september 1957.

³⁵⁰Brief H. Freudenthal – Beth, 16 juli 1958, (Utrecht).

³⁵¹Brief Beth – A. Tarski, 14 oktober 1957.

³⁵²Wantrouwen jegens de historici: algemeen rondschrijven Beth van 28 juni 1956.

moeten komen tot de oprichting van een ‘National Committee’, gevormd door de PSA en de History of Science Society [HSS]. Deze beide groepen bestreken dan wel samen min of meer het veld, maar de belangen van de ASL kwamen volgens Beth zo toch wel erg in de knel.³⁵³

Beth gooide daarbij olie op het vuur door een brief te schrijven voor algemene circulatie onder de belanghebbenden in de Verenigde Staten. In deze brief werd beschreven hoe de UIHPS in elkaar zat. Met deze brief van Beth was Tarski echter niet erg gelukkig, omdat Beth vermeldde dat de ASL niet volledig de PS-werkzaamheden van de UIHPS dekte.³⁵⁴ Volgens Tarski was dit inderdaad juist, maar zou anderzijds deze opmerking zeker tot gevolg hebben dat men ging denken dat de PSA dit wel deed. En dit was volgens Tarski niet waar. Derhalve was deze brief te gevaarlijk, kon Tarski deze niet gebruiken en zeker niet rondsturen. Tarski was bovendien bang dat er mensen in het National Committee zouden kunnen komen, die niets van de structuur van de sectie Philosophy of Science [PS] als voortzetting van de oude Union Internationale de Philosophie des Sciences [UIPS] begrepen en niet wisten dat de ASL één van de belangrijkste leden van de UIPS was. Dit zou dan weer aanleiding tot veel gekibbel geven, hetgeen ook hierom onaangenaam was, daar binnen de ASL nogal wat weerstand bestond tegen de UIPS en de PS-variant daarvan binnen de UIHPS. Er waren zelfs mensen die er helemaal uit wilden stappen. Daaronder viel volgens Tarski ook Kleene, die op dat ogenblik voorzitter van de ASL was. Deze groep zou worden versterkt, als het National Committee te eenzijdig gekozen werd.³⁵⁵

Een ander punt was dat de National Foundation of Science al een sectie Philosophy and History of Science had. Binnen de aan deze sectie verbonden ‘advisory board’ had geen enkele logicus zitting. Soms mocht een logicus aanzitten bij de ‘advisory board’ van de sectie wiskunde, maar dan alleen in zijn hoedanigheid van wiskundige en niet in die van logicus.³⁵⁶

3.1.2 National Committee UIHPS-VS

Tarski wilde door middel van de ASL, de PSA en de HSS een National Committee vormen, dat de instemming van de NAS had.³⁵⁷ Alle drie de organisaties waren al min of meer met de UIHPS verbonden. Volgens Beth was het echter niet zozeer de bedoeling om het National Committee te vormen uit representanten van de diverse met de UIHPS verbonden organisaties. Beth wilde daarbij niet plaats inruimen voor de door de National Science Foundation [NSF] ook in dit verband genoemde vertegenwoordigers van de ‘sociology of science’. Dit was volgens hem grotendeels ‘Geisteswissenschaft’. Volgens Beth zou de beste stemverhouding binnen het National Committee van de Verenigde Staten bestaan uit vijf wetenschapshistorici, drie logici en twee wetenschapsfilosofen.³⁵⁸

³⁵³Brief Beth – A. Tarski, 24 mei 1956.

³⁵⁴Brief A. Tarski – Beth, 13 augustus 1956.

³⁵⁵Tegenstanders binnen ASL tegen UIHPS: brief A. Tarski – Beth, 24 mei 1956.

³⁵⁶Brief A. Tarski – Beth, 13 augustus 1956.

³⁵⁷Brief A. Tarski (UIHPS, PS) – S.C. Kleene (president ASL), H. Margenau (president PSA), D. Stimson (president HSS), 8 juni 1956.

³⁵⁸Brief Beth – A. Tarski, 14 september 1956.

Het voorstel van de NAS viel echter zeer ongunstig voor de logici uit, namelijk zeven wetenschapshistorici, drie wetenschapsfilosofen en twee logici.³⁵⁹ Tarski en Beth waren het hiermee niet eens.³⁶⁰ Beth onderkende hierin, en in de verdere loop van de discussie, eens te meer een bij velen levende opvatting, namelijk dat logica, methodologie, filosofie en wetenschapsgeschiedenis 'semi-serious domains' zijn en uit monde daarvan toezicht behoeven van de 'real scientists'.³⁶¹ Deze konden zich dan, alhoewel buitenstaanders, ten onrechte met alles gaan bemoeien.

Voor de inleidende besprekingen om het uiteindelijke 'committee' te vormen draaide men bij, en kwam men aan Beth en Tarski tegemoet.³⁶² Hun angst opgescheept te zitten met grote groepen zich overal mee bemoeiende mensen die toch eigenlijk nergens mee te maken hadden of nergens wat van af wisten, werd voor hen gelukkig niet bewaarheid. Tarski en Beth werden inmiddels door R.J. Seeger van de NSF ook gerustgesteld over het op één hoop willen gooien van wetenschapsfilosofen en wetenschapssociologen.³⁶³ Het had geen ideologische achtergrond, zoals Beth dacht, maar een bestuurlijke.

De vergadering van de commissie om het National Committee te vormen liep al spoedig op verwarring uit.³⁶⁴ Niemand bleek het fijne te begrijpen van wat de bevoegdheden van het National Committee zouden zijn ten opzichte van de UIHPS, zoals bijvoorbeeld bij het vaststellen van de Amerikaanse gedelegeerden. Tarski zelf was ook niet precies op de hoogte in welke hoedanigheid hijzelf opereerde, als voorzitter of als vice-voorzitter van de UIHPS.³⁶⁵ Bij deze onderhandelingen voor het vormen van het definitieve National Committee bleken de getalsverhoudingen toch weer anders te liggen. Tarski vond dat er een ondervertegenwoordiging van de logici was.³⁶⁶ Kleene, die als ASL-president deelnam aan de vergaderingen, deed een voorstel van vier wetenschapsfilosofen (PSA) tegen één logicus (ASL).³⁶⁷ Men kan zich afvragen, waarom Kleene dit voorstelde. Deze onderbieding zou bij verwerkelijking de zaak van de UIHPS bij de ASL zeker geen goed hebben gedaan. Hierbij moet nogmaals gewezen worden op de uitspraak van Tarski dat Kleene binnen de ASL stemming maakte tegen de UIHPS: Tarski verdacht Kleene van dubbel spel. Hoe dan ook, de positie van de ASL bleef moeilijk vanwege de dubbelrol van institutioneel lid van de PS en daarnaast nog eens een keer vertegenwoordigd door middel van een nationale sectie in de VS. Dit laatste kwam nog duidelijker tot uiting door het ASL-lidmaatschap van Amerikaanse nationale instellingen zoals de NRC.

Tarski, als voorzitter van de PS, protesteerde tegen bovenstaande ondervertegenwoordiging van de logici.³⁶⁸ Volgens Tarski was het ledental, waar de PSA een zo grote vertegenwoordiging op wilden baseren, geflatteerd. De 836 opgegeven leden waren in de eerste plaats abonnees op het *Journal of the Philosophy of Science* en waren

³⁵⁹Brief A.C. Simonpietri (assoc. dir. NAS, NRC en Office International Relations), 24 september 1956.

³⁶⁰Brief A. Tarski – Simonpietri, 1 oktober 1956.

³⁶¹Brief Beth – A. Tarski, 5 oktober 1956.

³⁶²Getalverhoudingen: afschrift brief Simonpietri – A. Tarski, 5 oktober 1956.

³⁶³Brief R.J. Seeger – A. Tarski, 8 oktober 1956.

³⁶⁴Brief A. Tarski – Beth, 29 oktober 1956.

³⁶⁵Brief Tarski – Beth, 13 augustus 1956.

³⁶⁶Brief Tarski – Beth, 4 januari 1957, (Berkeley) en Tarski – Simonpietri, 13 december 1956, (Berkeley).

³⁶⁷Brief S.C. Kleene – A.C. Simonpietri, 10 december 1956, (Princeton, N.J.).

³⁶⁸Brief A. Tarski – S.C. Kleene, 29 maart 1957, (Berkeley).

er in de Verenigde Staten in werkelijkheid maar een 300 tot 400 wetenschapsfilosofen actief. De JSL-abonnees liepen ook over de 1000, dus ASL-leden op deze wijze geteld eveneens. Er kwamen nu drie voorstellen ter sprake.³⁶⁹ Simonpietri met HSS : PSA : ASL als 4 : 4 : 0, Margenau met 4 : 4 : 3 en Kleene met 5 : 3 : 2. Ook dit laatste voorstel van Kleene gaf de logici volgens Tarski te weinig invloed. Kleene gaf Tarski hierin gelijk.³⁷⁰ Volgens Beth en Tarski zouden de secties PS-VS en HS-VS evenveel stemmen moeten hebben en binnen de PS-VS zouden logici en wetenschapsfilosofen gelijk moeten opgaan.³⁷¹ Margenau kwam tenslotte Kleene tegemoet, maar niet van harte.³⁷² Voor het te vormen comité onderscheidde men aanvankelijk verschillende klassen: (i) gedelegeerden van de diverse lid zijnde organisaties, (ii) gedelegeerden van de Academie van Wetenschappen van de Verenigde Staten, (iii) 'ex officio'-leden, d.w.z. Amerikaanse leden van het bestuur van de UIHPS, PS, HS of internationale organisaties, (iv) anderzins.³⁷³

De uiteindelijke samenstelling van het National Committee deelde Kleene op 19 augustus 1958 aan Beth mee. W.V.O. Quine (voorzitter PS-VS) en J.B. Rosser vertegenwoordigden de ASL; A. Tarski en S.C. Kleene waren 'ex-officio voting members' — de één uit monde van zijn 'ambt' als voorzitter van de PS, de ander als voorzitter van de ASL. Het hoofd van de ASL had dus een speciale status, maar de directeur van het nog steeds bestaande Institute of the Unity of Science in de persoon van P. Rank eveneens. Deze was de derde 'ex officio voting member'. Voor de PSA traden C.J. Ducasse, E. Nagel (voorzitter UIHPS-VS) en H. Margenau (vice-voorzitter PS-VS) in het krijt. Tenslotte had men nog drie 'ex officio non voting members': R.J. Seeger als 'associate director' van de NSF, W.W. Atwood als 'director international relations' van de NAS-NRC en tenslotte A.C. Simonpietri als 'associate director' van dezelfde instelling. Met deze laatste opsomming wordt er op gewezen dat men in de Verenigde Staten goed door de nationale vertegenwoordiger van de ICSU gecontroleerd werd. De eerste vergadering van dit nieuwe comité vond plaats op 18 januari 1958. Hiermee waren de bemoeienissen van Beth in de vorm van adviezen aan Kleene en Tarski tot een einde gekomen. Later zal men het National Committee nog een keer tegenkomen in de vorm van het leveren van commentaar en aanbevelingen op het materiaal van de in 1958 gehouden algemene vergadering van de sectie PS te Brussel.³⁷⁴ De vertegenwoordigers van de Amerikaanse HS bestonden uit M. Clagett (voorzitter HS-VS), Ch.C. Gillespie, H. Guerlac (vice-voorzitter UIHPS-VS), C.D. Hellmann (secretaris UIHPS-VS) en C. Zirkle. Naast de UIHPS had men de twee subcommissies voor HS en PS. Bovendien deden er nog drie 'voting members at large' mee: P. Bridgeman, R.H. Shryock en C.B. Boyer.

³⁶⁹Drie voorstellen (met commentaar door Tarski op brief Tarski – Kleene van 29 maart 1957; geeft tevens de verhoudingen): Brief A. Tarski – Beth, 31 maart 1957, (Berkeley).

³⁷⁰Brief S.C. Kleene – A. Tarski, 2 april 1957, (Princeton).

³⁷¹Brief Beth, A. Tarski – S.C. Kleene, 15 juli 1957, (Ithaca, NY).

³⁷²Brief H. Margenau – S.C. Kleene, 3 september 1957 (New Haven, Conn.). Kleene's kritiek was niet mals: de verhoudingen wetenschapsfilosofen : logici = 4 : 1, terwijl toch van de 488 leden van de ASL er 345 in Amerika zaten volgens de brief S.C. Kleene – A.C. Simonpietri (associate director NAS), 10 december 1956, (Princeton, New Jersey).

³⁷³Brief Tarski – Beth, 31 maart 1957,

³⁷⁴Commentaar National Committee VS: dagtekening 15 april 1959 en ondertekend door Tarski, H. Guerlac en A. Simonpietri (Nat. Comm. UIHPS-VS, NAS, NRC).

Beth had hetzelfde jaar voor de ASL nog een verrassing in petto.³⁷⁵ De ICSU en de UNESCO wilden eigenlijk dat de leden van de PS en de HS nationale leden zouden zijn, zoals ook bij de andere bij de ICSU aangesloten organisaties het geval was. Dit zou de ASL als institutionele organisatie met veel stemmen uitsluiten en zou deze vereniging zich alleen door middel van het National Committee kunnen laten vertegenwoordigen. Ook was er gevaar voor de subsidie van de JSL door de PS, daar de JSL nu eenmaal niet het officiële clubblad van de PS was. Een echt clubblad wilde men van de zijde van de JSL niet worden, men was bang voor de onafhankelijkheid. Beth deed nu het voorstel om binnen de ASL nationale groepen te vormen of binnen de PS een onderafdeling logica te stichten. Kleene was hier niet verrukt over.³⁷⁶ Alle ellenlange onderhandelingen van vroeger met de UIPS als voorloper van de PS werden dan teniet gedaan, juist op het moment waarop in de Verenigde Staten de samenstelling van het National Committee eindelijk gunstig was uitgevallen. De subsidiepositie van de JSL zou tenslotte ook geregeld moeten worden. R. Tâton (UIHPS) wilde allerlei informatie over de JSL in verband met deze bijdragen.³⁷⁷ J. Barlaz als secretaris-penningmeester van de ASL zou de gevraagde inlichtingen over redactie, inkomsten en uitgaven aan Tâton doorgeven.³⁷⁸ Uit zijn verhaal bleek dat voor de ASL de PS-bijdrage in verhouding groter was dan de bedragen die voor de diverse symposia nodig waren, op inkomsten van \$ 7650 zou dan \$ 750 van de PS afkomstig zijn. Voor het behoud van de subsidie moest de Journal of Symbolic Logic er voor gaan zorgdragen dat UNESCO en ICSU duidelijk als ondersteuners genoemd werden. Het blad moest ook mededelingen van de sectie PS en de UIHPS opnemen. Dit hield de enige tegenprestatie van de zijde van de JSL in, bemoeienis van anderen had men niet te duchten.

3.2 Pecunia non olet

3.2.1 Bestuur en bevoegdheden

Een ander punt vormde het optreden van Tarski, Beth en later ook Kleene tijdens de besloemingen die ontstonden bij het in leven roepen van de sectie PS van de UIHPS. Dit was de eerste keer dat Amerikanen als ‘officials’ betrokken raakten bij het ontstaan van deze grotendeels in Europa opgekomen organisatie. Al snel deed zich hierbij een onderscheid voor tussen de Amerikaanse en Europese aanpak. In Europa was binnen zo een organisatie zeer veel mogelijk in een gebied tussen officieel — dat wil zeggen ooit vastgelegd tijdens de algemene en constituerende vergaderingen — en officieel. Dit gaf vaak aanleiding tot het plotseling opduiken van allerlei commissies en het usurperen van bevoegdheden. Deze houding leidde tot botsingen met de meer legalistisch ingestelde Amerikaanse leden, vooral sinds zij met bestuursfuncties omkleed werden en zich daarbij keer op keer geconfronteerd zagen met groepen of personen die gezag claimden. Dit gezag werd dan geclaimd uit monde van functies die, hoewel dikwijls ontstaan uit praktische overwegingen, geen rechtsgrond hadden. Per voorval moest dan weer worden uitgezocht hoe het precies ook alweer zat. Voor Amerikanen was

³⁷⁵Brief Beth – S.C. Kleene, 22 juni 1958.

³⁷⁶Brief S.C. Kleene – Beth, 8 juli 1958, (Union, Maine).

³⁷⁷Brief S.C. Kleene – Beth, 23 maart 1959, (Marburg/Lahn).

³⁷⁸Brief J. Barlaz – R. Tâton, 31 maart 1959.

dit eens zo vervelend, daar zij meestal enkelingen waren en de rest van het bestuur op duizenden kilometers afstand ‘en petit comité’ de zaken regelde. Praktisch was dit vaak niet anders mogelijk, maar het wekte natuurlijk wel de nodige wreveld op. Het werd in de Verenigde Staten op prijs gesteld dat alles zo officieel mogelijk verliep, omdat er anders ternauwernood contrôle mogelijk was. Een voorbeeld van usurpatie van bevoegdheden was als volgt. Beth bemoeide zich met van alles, omdat hij volgens hemzelf een soort van secretaris voor de Engels sprekende gebieden was. Dit zou inhouden dat J.L. Destouches — de algemeen secretaris met rechtsgrond — een deel van zijn bevoegdheden had afgestaan. Tarski als voorzitter had hier een zeker wantrouwen over, maar een brief van Beth verhelderde voor hem veel.³⁷⁹ Beth beriep zich hierin op een brief van Destouches, die Tarski gelukkig voor Beth niet tot zijn beschikking had:³⁸⁰

‘Il serait souhaitable que les 2 trésoriers [..?..] aussi au bureau. Ce n’est pas dans les statutes, mais on peut toujours adjoindre à titre d’experts les deux trésoriers. En tout cas vous pouvez me suppléer [..?..] autant qu’il est utile (notamment je ne peux pas écrire [..?..] en anglais directement).’

Pas in 1958 zou een dergelijke bemoeienis door de penningmeester gelegaliseerd worden. Een ander fraai voorbeeld leverde de actie van Beth op om verloren gegane notulen van de besluiten van een algemene ledenvergadering te reconstrueren. Bij de Europeanen gaf dit niet aanleiding tot al te grote bezwaren, de Amerikaanse leden zagen het afkeurend aan. Op het punt van de bevoegdheden was het zelfs voor de Europeanen vaak moeilijk te begrijpen wie op een bepaald tijdstip welke functie had. Een treffend voorbeeld levert de brief op van H.A. Schmidt aan Beth.³⁸¹ Deze moest er door Beth op gewezen worden wanneer en voor welke organisatie hij precies voorzitter was.³⁸²

Een voorbeeld van slechte communicatie wordt gevormd door de mededeling van Tarski aan Beth dat hij niet op tijd de datum van een algemene vergadering van de PS gehoord had, wat voor iemand uit een ander werelddeel onhandig is vanwege de reisbeslommeringen. Tarski merkte daarbij verontwaardigd op:³⁸³

‘I see that the problems of UIHPS and of our division [PS] are still treated in Europe as ‘Family affairs’, and I am afraid that sooner or later there will be a strong reaction to these habits on the part of the U.S. National Academy of Science.’

Dit gebeurde op een moment dat Tarski vice-voorzitter van de PS was. Het laconieke antwoord van Beth zal zijn stemming er wel niet beter op hebben gemaakt:³⁸⁴

‘I am sorry you never became aware of the plans for the Gen’Assembly. In fact it was planned long ago, in accordance with our Statutes, that it was to take place in conjunction with the Brussels symposium.’

³⁷⁹Beth als secretaris-a.i.: brief A. Tarski – Beth, 4 januari 1957, (Berkeley) en brief Beth – Tarski, 11 januari 1957.

³⁸⁰Brief J.L. Destouches – Beth, 3 december 1956, (Paris).

³⁸¹Brief Schmidt – Beth, 10 april 1959, (Marburg/Lahn).

³⁸²Brieven Beth – Schmidt, 16 maart 1959, en 17 april 1959.

³⁸³Brief A. Tarski – Beth, 1 juni 1958, (Berkeley).

³⁸⁴Brief Beth – A. Tarski, 7 juni 1958.

3.2.2 Functies bij PS (DLMPS), HS (DHS), UIHPS.

Voor de duidelijkheid wordt hier vermeld wie wat was in de beginperiode van de sectie PS (uit de notulen van de op 1 oktober 1955 te Parijs gehouden algemene vergadering van de UIPS, waarvan de besluiten doorliepen op de dan tot stand komende PS): op de vergadering van 1955 bestond het tot en met die vergadering optredende bestuur uit Châtelet (president), Heyting (vice-president, vertegenwoordiger van AIPS en ISS (de Significa)), J.L. Destouches (secretaris, vertegenw. AIPS), R. Feys (penningmeester). Beth vertegenwoordigde de ASL en was secretaris a.i. Voor de periode hierna: 1955 – 1956 Pivetau (president PS, vice-president UIHPS; 1956 – 1958 vicepresident PS), 1956 – 1957 Tarski (president PS, president UIHPS; 1955 – 1956 en 1957 – 1958 vicepresident PS), 1957 – 1958 R. Feys (president PS, vicepresident UIHPS; 1955 – 1957 vicepresident PS), 1958 – 1959 A. Schmidt (president PS, president UIHPS). Voor vice-president en president bestond er een rouleringssysteem met de sectie HS. In 1956 was de Amsterdamse hoogleraar R.J. Forbes (HS) president UIHPS, per 1 januari 1957 werd Tarski dit. R. Tâton deed dienst als secretaris-penningmeester van de HS en de UIHPS. Destouches was secretaris voor de UIHPS. Over de gehele periode diende Beth als penningmeester en J.L. Destouches als algemeen secretaris. Volgens Destouches — in de brief Destouches – Tarski, 29 november 1957, (Paris) — was in het jaarboek van de ICSU te vinden dat voor 1957 het bestuur van de UIHPS uitgemaakt werd door Tarski (president), Forbes (vice-president), Tâton (penningmeester) en Beth (secretaris). Overigens was in die periode Beth penningmeester van de PS-afdeling. Bij dit alles moet men in het oog houden dat er klachten waren over de nauwkeurigheid van de ICSU-jaarboeken.

3.2.3 Symposia en congressen

Een andere zaak, waarbij de Amerikaanse belangen nogal eens in de knel kwamen, was het houden van symposia en congressen. Nadat deze al zo vele jaren in Europa gehouden waren, vond men van Amerikaanse zijde het tijd worden dat iets dergelijke in de Verenigde Staten zou plaatsvinden. Hierover ontstond het nodige getraineer. Als penningmeester zat Beth tussen alle vuren in. Hoe maakten de diverse hoogleraren jacht op het geld, hoe wisten zij elkaar van de geldbuidel af te trekken?

Zo wenste Tarski in Berkeley een symposium te houden over de ‘The axiomatic method, with special reference to geometry and physics’. Hij klopte voor geldelijke ondersteuning aan bij de NSF en bij de UIHPS.³⁸⁵ Van de UIHPS wilde hij voldoende geld krijgen en geen zakcentje.³⁸⁶ Dit wenste hij ook nog eens volkomen legaal geregeld te zien en niet vermomd als een bestuursvergadering of snoepreisje. Reisgeld voor een tegelijkertijd te houden bestuursvergadering wenste hij niet als geldelijke ondersteuning te zien. Desnoods moest een al eerder aangekondigd symposium in Brussel er maar onder lijden. Beth bleek nu plots geen groot voorstander meer te zijn van massale congressen, omdat deze toch maar niet-wetenschappelijke stromingen binnen de logica en de wetenschapsfilosofie begunstigden.³⁸⁷ Het leek Beth bovendien handiger,

³⁸⁵Brief A. Tarski – H. Alpert (en L. Cohen, R.J. Seeger), 13 november 1956, (Berkeley).

³⁸⁶Brief A. Tarski – Beth, 4 januari 1957, (Berkeley).

³⁸⁷Beth tegen massacongressen: brieven Beth – Tarski, 11 februari 1957, 3 januari 1957 (Amerikanen geen

als het toch door moest gaan, het geheel te combineren met een bestuursvergadering.³⁸⁸ Tarski volhardde echter in zijn standpunt. Hij bleef er bij zijn congres erkend te willen zien als congres, en wilde zijn tijd en aandacht niet ook nog eens aan bestuurszaken te hoeven verkwanselen. De beschikbare gelden die de sectie PS nog over had, wenste hij gedeeld te zien tussen de subsidie voor de JSL, het Berkeley- en het Brusselse symposium. Ook de gedachte van Beth dat de Amerikanen in het verleden geen initiatief hadden getoond om congressen in de Verenigde Staten te organiseren en dat bovendien het congres nogal laat was aangemeld, kon in de ogen van Tarski niet veel waardering ondervinden, evenals de teneur van Beth, waarin enigzins de gedachte werd uitgesproken dat Tarski dit symposium wilde afdwingen. Al in 1955 heeft men volgens Tarski voor een dergelijk symposium plannen gehad, alleen was het indertijd niet mogelijk daar vroeg mee voor de dag te komen. Dit lag aan de korte-termijn financiering door de Amerikaanse overheid. Daardoor was het ook niet mogelijk dit op de oktober vergadering van 1955 van de UIPS naar voren te brengen. Tenslotte was Tarski het met Beth oneens over de waarde van grote congressen.³⁸⁹ De door Beth op dit punt en bij deze gelegenheid aangevallen Zuricher congressen van Gonsseth gaven volgens Tarski heel goed het toenmalige peil van de wetenschapsfilosofie weer. Op deze mening over congressen kwam evenwel Tarski later terug, toen de mogelijkheid bestond dat P. Suppes gedwongen zou worden met de (wetenschaps)historici een congres te organiseren. Ook zijn late aanmelding van het te houden symposium hoefde volgens Tarski geen bezwaar op te leveren, daar zijn congres een symposium was en niet een echt groot congres. Daarover zou anders weer de algemene vergadering gehoord moeten worden.

Beth richtte nu een schrijven aan de bestuursleden van de PS en deed een voorstel om Tarski met een bedrag van \$ 500,- te ondersteunen naast een subsidie voor de JSL. Werd ook niet de Archives van de HS gesubsidieerd, de JSL moest derhalve ook van een evengroot bedrag voorzien worden.³⁹⁰

Hiermee trapte Beth op de tenen van R. Feys, want op deze wijze daalde het bedrag dat beschikbaar was om zijn Brusselse symposium in Leuven te houden.³⁹¹ Feys ging uiteindelijk accoord met de \$ 500,- voor Tarski en eenzelfde bedrag voor hemzelf, maar niet met de \$ 1000,- subsidie voor de JSL.³⁹² De JSL was volgens hem geen huisorgaan van de PS, maar van de ASL. De Archives was echter wel een huisorgaan, daar het door HS zelf werd uitgegeven. De \$ 1000,- voor de JSL betekent \$ 1000,- voor de ASL en derhalve konden alle institutionele leden van de PS — zoals de signfici — om geld gaan vragen. Hierbij moet wel in het oog gehouden worden dat Feys ook bezig was een blad op te richten, namelijk 'Logique et Analyse'. Dit blad was overigens volgens Beth meer nationaal Belgisch en minder internationaal georiënteerd, dus daar hoefde dan weer geen geld naar toe te vloeien.

initiatief).

³⁸⁸Brief Beth – Tarski, 19 februari 1957, (Baltimore).

³⁸⁹Brief A. Tarski – Beth, 31 maart 1957, (Berkeley). Gedachten van Beth over Berkeley: brief Beth – Tarski, 24 februari 1957, (Baltimore).

³⁹⁰Brief Beth – bestuur PS, 1 januari 1957, (Baltimore, Maryland). En rondschrijven van Beth over geldverdeling: brief Beth – bestuur PS, 1 april 1957, (Baltimore).

³⁹¹Brief R. Feys – Beth, 5 april 1957, (Louvain). Hierin werd Feys door medebestuurslid H.A. Schmidt bijgevalen: brief H.A. Schmidt – Beth, 14 april 1957, (Marburg/Lahn).

³⁹²Brief R. Feys – Beth, 20 mei 1957, (Louvain).

Onderwijl werd het congres van Tarski weer vakkundig onder tafel gewerkt door R. Tâton.³⁹³ Tâton claimde als secretaris van de HS geld voor de monster-congressen van de historici. Deze congressen waren al lang geleden afgesproken, maar anderzijds werd wel op deze wijze de evenredige verdeling van gelden te niet gedaan, of zoals Beth aan Tarski in 1959 schreef:³⁹⁴

‘If I understand Destouches material (from the ICSU meeting) correctly, IUHPS as a whole has obtained \$ 7000, which is as much as we had asked. However, Tâton seems to have amplified the historic program and reduced ours, and so Jean [Destouches] will have to fight to obtain our due share.’

Tarski kreeg nu langzamerhand genoeg van al dit getraineer.³⁹⁵ De verdeling van de gelden begon er in de loop van de jaren steeds meer scheefgetrokken uit te zien. Vooral het budget voor 1960, dat Tâton aan Tarski had opgestuurd, wekte zijn bevreemding. Er was plotseling sprake van drie symposia, namelijk van Suppes, Polya en Tarski (decision theory). Van de laatste twee symposia was Tarski niets bekend. Gelukkig werd op de zitting van het bestuur van de PS van 31 augustus 1957 op het Mathematisch Instituut te Amsterdam aan het symposium te Brussel en Berkeley (axiomatic methods) voor elk \$ 500,- (begroting 1958) toegekend voor directe kosten en \$ 300,- (begroting 1959) voor de publicatie daarvan.³⁹⁶ Naast uitgaven had de PS ook inkomsten door heffingen over de leden. Het lidmaatschap was in verschillende categorieën, dat wil zeggen de hoeveelheid uit te brengen stemmen, onderverdeeld al naargelang de hoeveelheid opgebrachte contributie.

Voor JSL werd \$ 1000,- gereserveerd, daarna werd er toch weer van dit bedrag afgeknabbeld. Later werd aan het geld voor Berkeley nog een bedrag toegevoegd dat was overgeschoten van het symposium Constructivity in Mathematics, dat door Heyting in Amsterdam georganiseerd was.

Hierna deed ook nog de ICSU een duit in het zakje van gezeur en bemoeizucht, omdat ze aldaar vonden dat de zaken bij de PS en de organisatie van het symposium niet op de juiste en serieuze wijze werden aangepakt. Dit was overigens niet iets wat ze alleen op dat moment dachten.³⁹⁷

Dit alles heeft de doorgang van het symposium niet kunnen verhinderen. De afwikkeling van Berkeley bleef echter een slepende affaire. In 1959 waren de beloofde gelden volgens Henkin nog steeds niet binnen. Wel bleken gelden van de ICSU direct naar de Universiteit van Berkeley te zijn overgemaakt.³⁹⁸ Men verwachtte bovendien van de kant van de ICSU een rapport over Berkeley over kosten en de deelnemers. Hiervoor werd door Henkin zorg gedragen. Desondanks zou het uitbetalen van de volledige subsidie nog enige tijd moeilijkheden blijven geven.³⁹⁹

De diverse congressen bleven natuurlijk niet beperkt tot de Verenigde Staten. In 1959 besloot men Marburg/Lahn en in 1960 Warschau (Mostowski) aan de beurt te

³⁹³Getraineer Tâton: rondschrjven Beth op 17 augustus 1957.

³⁹⁴Brief Beth – Tarski, 5 september 1957.

³⁹⁵Brief A. Tarski – Beth, 25 augustus 1957, (Mexico-City).

³⁹⁶Besluiten vergadering PS op 31 augustus 1957 te Amsterdam. Voor geld zie ook Beth – J.L. Destouches, 8 juni 1957, (Berkeley). Budget 1960: zie ook brief A. Tarski – P. Suppes, 30 januari 1960, (Berkeley).

³⁹⁷Brief J.L. Destouches – Tarski, 9 juli 1958, (Blois).

³⁹⁸Brief L. Henkin – Beth, 26 maart 1959, (Berkeley), en brief Beth – Henkin, 31 maart 1959.

³⁹⁹Brief Beth – Henkin, 6 oktober 1959 en brief L. Henkin – Beth, 13 oktober 1959, (Berkeley).

laten komen. Marburg/Lahn werd op verzoek van Schmidt verschoven, waarvoor in de plaats H. Freudenthal in Utrecht het ‘Colloque sur la notion et le rôle du modèle dans les sciences mathématiques, naturelles et sociales’, kon houden van 4 tot 8 januari 1960). Beth hield op Freudenthals colloquium de lezing ‘Semantics of physical theories’ (Beth, 1960). Aldaar was ook een groep van Beths leerlingen met lezingen aanwezig, waaronder J.F. Staal, Mulckhuysen, M. Guillaume en R. Fraïssé. Tenslotte viel een groot aantal van de in deze paragraaf optredende mensen te beluisteren, zoals Feys, Suppes, Destouches, Schmidt en Grzegorzczak (Beths latere tijdelijke opvolger).

Naast het bovengenoemde symposium te Berkeley was er in de Verenigde Staten nog een ander congres in de maak: het ‘International congress of logic, methodology and the philosophy of science’. De organisatie van dit congres zou door de Universiteit van Stanford verzorgd moeten worden. Het was P. Suppes, die in 1958 dit aanbod deed op de algemene vergadering van de PS-sectie. Dit voorstel werd door de PS geaccepteerd. De vraag was nu hoe aan de benodigde gelden te komen. De PS zou het nooit alleen kunnen betalen, andere geldschieters waren ook niet happig. Volgens Tarski waren de NRC en de NSF als een noodoplossing er op uit dit congres met een congres van de historici samen te voegen.⁴⁰⁰ De sectie HS van de UIHPS was namelijk van plan om in 1962 een internationaal congres in de VS te houden.

Tarski bleek nu plots afkerig van grote congressen, omdat deze het wetenschappelijke peil naar beneden kunnen halen:⁴⁰¹

‘In fact, a congress for the whole IUHPS would be a gathering of people with very few common scientific interests uniting for some administrative, and not scientific, reasons. In particular, logicians would be engulfed in a sea of men who have entirely different approaches in their research and who apply entirely different methods, and I do not see what logicians could gain by participating in such a congress.’

Ook was hij bang dat de invloed van de historici op de organisatie van het congres groot zou zijn, zoals dat ook het geval was bij de oprichting van de UIHPS, en men van PS-zijde wederom in het defensief gedrukt zou worden. Maar met dergelijke tegenwerpingen komt er geen geld binnen en Suppes vond het derhalve niet het slechtste idee om samen te werken met de historici.⁴⁰² Kleene viel hem daarin bij.⁴⁰³ Beth leek het evenwel een minder goed idee.⁴⁰⁴ Het is volgens Beth dan mogelijk dat de historici later, bij andere gelegenheden, ook weer congressen gaan organiseren en dit niet alleen onder de naam van de sectie HS van de UIHPS, maar ook onder die van de sectie PS, in landen die geen lid van de PS zijn. Hierin werd Beth bijgevalen door R. Feys en voorzitter H.A. Schmidt.⁴⁰⁵ Uiteindelijk lukte het aan Suppes om toch nog voor 1960 een congres te Stanford te organiseren. Er was dan wel aansluitend een algemene vergadering van de sectie PS bij gepland.⁴⁰⁶ Nu wilde Suppes ook nog geld zien.⁴⁰⁷ Beth kon hem ver-

⁴⁰⁰Brief Tarski – Suppes, 30 januari 1959, (Berkeley). Zie ook Burdman & Feferman (2004), pp. 253-255.

⁴⁰¹Brief A. Tarski – P. Suppes, 30 januari 1959, (Berkeley).

⁴⁰²Brief P. Suppes – bestuur PS, 3 februari 1959.

⁴⁰³Brief S.C. Kleene – bestuur PS, 11 februari 1959, (Marburg/Lahn).

⁴⁰⁴Brief Beth – bestuur PS, 13 februari 1959.

⁴⁰⁵Brief R. Feys – Beth, 1 februari 1959 (Louvain) en brief H.A. Schmid – P. Suppes, 12 maart 1959, (Marburg/Lahn).

⁴⁰⁶Brief P. Suppes – bestuur PS annex toekomstig bestuur PS, 23 september 1959.

⁴⁰⁷Brief P. Suppes – Beth, 26 oktober 1959.

tellen dat bij de ICSU een bedrag van \$ 2000 was aangevraagd voor de vergadering en het congres en nog eens driemaal \$ 1000 voor de begeleidende symposia.⁴⁰⁸ Daarnaast zouden er nog gelden vrijkomen voor publicatie van hetgeen wat op het congres zou worden voorgedragen. In beide gevallen, Berkeley en Stanford, werden overigens de kosten slechts voor een gering gedeelte door de PS opgebracht. Het grootste deel van het geld kwam van Amerikaanse overheidsinstellingen en universiteiten. De schatting voor Tarski's symposium te Berkeley beliep in 1956 al \$ 23.000.⁴⁰⁹

3.3 Een samenzwering

3.3.1 Verdwenen notulen

Men had bij de PS het voornemen om in de herfst van 1958 een drietal vergaderingen te houden. Ook Beth moest daarbij aanwezig zijn. Op de eerste plaats moest er op 10 september 1958 te Brussel een algemene vergadering van de PS gehouden worden om onder andere de statuten te bekijken.⁴¹⁰ Dit moest gebeuren, omdat men nog steeds met de oude statuten van het UIPS werkte en deze aangepast moesten worden aan de nieuwe situatie — namelijk die van UIPS nu als PS-sectielid van de UIHPS. Daarnaast moest men zich statutair ook richten naar de eisen van de ICSU.

Aan deze algemene vergadering ging het Brusselse colloquium van Feys te Leuven vooraf, evenals bestuursvergaderingen van de UIHPS (op 4 september 1958 te Brussel) en de PS (op 10 september 1958 te Brussel) om de statuten vooraf in kleine kring alvast bij te slijpen. Men had de stemverhoudingen vast te leggen van nationale en internationale leden.⁴¹¹ Aanwezig op de UIHPS-vergadering van 4 september 1958: V. Ronchi (president HS en UIHPS), R. Feys (president PS, vice-president UIHPS), Beth (secretaris a.i. PS, penningmeester UIHPS), Tâton (secretaris HS en UIHPS), Wittop-Koning (penningmeester HS en toegevoegd penningmeester UIHPS, Kalker (ASL). Personele veranderingen in het bestuur van het UIHPS dienden van nu af om de twee jaar plaats te vinden en niet meer elk jaar. De PS-vergadering werd dus ook gehouden te Brussel, maar op 10 september 1958.⁴¹² Aanwezig op PS-vergadering: Schmidt (pres.), Tarski (vice-pres.), Feys (vice-pres.), Destouches (algemeen secretaris), Beth (penningmeester) —ook hier klopt de betiteling niet precies. Voor de positie van Beth was van belang de verandering in de statuten voor secretaris (art.5): ‘Un trésorier-administrateur; ce dernier peut se voir assigner des fonctions de secrétaire-adjoint.’ Verder werd er gekeken naar wat de nationale en institutionele leden aan contributie zouden moeten betalen. Dit leverde de nodige protesten op, zoals van de ASL bij monde van Kleene.⁴¹³ Men kwam overeen dat de ASL moest betalen, maar door middel van subsidie het geld weer terugkreeg. Daarnaast had men te maken met wanbetalers, de NVL hoorde in die tijd daar nog niet bij.

Deze en andere beslissingen werden genomen op de algemene vergadering waartoe

⁴⁰⁸Brief Beth – Suppes, 7 januari 1959.

⁴⁰⁹Brief Tarski – NSF, 13 november 1956, (Berkeley).

⁴¹⁰Convocatie Beth, 10 juli 1958

⁴¹¹Verslag van de UIHPS-vergadering van 4 september 1958 om 10.00 uur te Brussel, in Beth-archief.

⁴¹²Verslag van de PS-vergadering, gehouden te Brussel op 10 september 1958 om 10.00 uur, in Beth-archief

⁴¹³Brief S.C Kleene – Beth, 14 september 1958.

uit alle hoeken van de wereld mensen naar Brussel gereisd waren. Welke die beslissingen waren zal echter officieel voor altijd in het duister blijven.⁴¹⁴ De notuliste, G. Willame, had aanvankelijk gewerkt met aantekeningen van haarzelf en van de secretaris J.L. Destouches. Voor verbeteringen en omdat ze bepaalde zaken in het slechte handschrift van Destouches niet lezen kon, had zij alles naar hem opgestuurd.⁴¹⁵ Dit had ze zelfs naar twee adressen gedaan, naar Parijs en naar Blois. Bij Destouches is echter niets aangekomen en Willame had geen kopieën achtergehouden.⁴¹⁶ Meer nog, zij had haar aantekeningen van de algemene vergadering weggegooid.⁴¹⁷ Dit lot van statutaire besluiten die genomen waren tijdens een internationaal congres van een internationale vereniging, was natuurlijk een heel vervelende zaak. Beth dacht er over om samen met Feys deze verloren gegane notulen te reconstrueren.⁴¹⁸ Er waren netelige vragen, zoals hoe het net verkozen bestuur er ook alweer uitzag. Ondertussen werd hij steeds meer aan het hoofd gezurd door Kleene.⁴¹⁹ Deze had de notulen dringend nodig voor de ASL. Zelf had Kleene tijdens de vergadering niet goed notitie kunnen houden, daar alles in het Frans besproken werd. Had Beth zelf hem niet verteld dat hij later alles op zijn gemak uit de notulen kon opmaken. Aanvankelijk kon Beth er nog vanuit gaan dat na enige tijd bij Willame nog iets zou opduiken. Tenslotte moest Beth gaan bekennen.⁴²⁰ Kleene vond deze affaire maar een afkeurenswaardige zaak, of zoals hij in de aanhef van een brief naar Beth, Tarski, Schmidt, Feys en Suppes naar aanleiding van de reconstructiepogingen opmerkte: ⁴²¹ ‘Dear colleagues (I’m tempted to say, Dear Fellow conspirators)’ Kleene vermeldde in een latere brief dat hij in verband met zijn toekomstige voorzitterschap geen enkele officiële verantwoordelijkheid wenste te dragen in verband met deze reconstructiepogingen. Hij wenste met een schone lei te beginnen.⁴²²

In een voorlopige reconstructie door Beth komt naar voren dat Tarski een onderzoek naar de Académie Internationale de Philosophie des Sciences [AIPS] wilde laten instellen om tot een verwijdering van deze organisatie te komen. Door Beth en Feys werd dat als volgt gereconstrueerd:

‘M. Tarski demande que le Comité Exécutif éclaircisse la position actuelle de l’Académie Internationale de Philosophie des Sciences. Une résolution dans ce but est acceptée à la majorité des votes. M. Beth, qui avait vivement déconseillé une telle résolution, présente sa démission.’

In een tweede door Destouches gestipuleerde versie zou dit worden: ⁴²³

⁴¹⁴Verlies notulen: brief Beth – G. Willame, 9 december 1958 (Beth heeft het verslag van de vergadering nodig).

⁴¹⁵Brief G. Willame – Destouches, 13 december 1958, (Bruxelles).

⁴¹⁶Brief J.L. Destouches – Beth, 16 december 1958, (Paris), (Destouches had niets ontvangen).

⁴¹⁷Brief G. Willame – Beth, 13 december 1958, (Bruxelles).

⁴¹⁸Brieven Beth – Feys, 9 december 1958, 12 december 1958, (vraag: hoe ziet nieuwe bestuur er uit?) en 2 december 1958.

⁴¹⁹Brief S.C. Kleene – Beth, 14 september 1958, (Marburg/Lahn), (Kleene wil de notulen met bevestiging van zijn voorzitterschap in 1960).

⁴²⁰Brief Beth – Kleene, 9 december 1958 (kopie Willame); Brief S.C. Kleene – Beth, 4 december 1958, 5 januari 1959, (Marburg/Lahn); brief Beth – S.C. Kleene, 27 december 1958.

⁴²¹Brief S.C. Kleene – bestuur PS, 8 januari 1959, (Marburg/Lahn).

⁴²²Brief S.C. Kleene – bestuur PS, 6 februari 1959, (Marburg/Lahn).

⁴²³Reconstructie Destouches: Procès-verbal de l’assemblée générale de la Division de Logique,

‘Quant à l’Académie Internationale de Philosophie des Sciences, M. Beth propose que ‘le cas de l’Académie soit réservé jusqu’à ce qu’il y ait de substantielles preuves de son activité’ M. Tarski propose que l’Assemblée Générale ‘charge le Conseil d’examiner le cas de l’Académie et de présenter un rapport à la prochaine Assemblée’. La résolution de M. Beth est rejetée, celle de M. Tarski est adoptée [...]. M. Beth présente sa démission comme membre du Comité Exécutif.’

Omdat Beth verder met deze zaak betreffende het AIPS niet meer als bestuurslid te maken wilde hebben liet hij zijn penningmeesterschap omzetten in een waarnemend penningmeesterschap.⁴²⁴ Op deze wijze was hij niet meer lid van het bureau, en dus ook niet meer verantwoordelijk voor aldaar genomen beslissingen, maar kon zich nog wel met van alles blijven bemoeien. Andere punten bestonden uit wisselingen van het bestuur, het opzetten van een commissie voor informatie en bibliografie, het toelaten of het tijdelijk op non-actief zetten van nationale genootschappen en statutenwijzigingen.

Toen deze reconstructie door Beth en Feys bekend werd en het echt duidelijk was dat daarbuiten niets meer aanwezig was, werd S.C. Kleene, de toekomstige voorzitter van de PS — die op dat moment voorzitter van de ASL was — zeer kwaad.⁴²⁵ Er moet worden opgemerkt dat met het verdwijnen van de notulen ook zijn toekomstig voorzitterschap, dat immers in de algemene vergadering vastgelegd was, officieel niet meer bestond. De zaak was ook daarom zo vervelend, omdat, als dit uit zou lekken, de sectie PS tegenover de ICSU en de sectie HS in het hemd zou staan. Bovendien zou dit alles volgens Kleene in de Verenigde Staten wellicht ellende opleveren. Was daar niet na veel geharrewar tussen PSA en ASL de sectie PS-VS en de UIHPS-VS tot stand gekomen. In het bestuur van de PS zaten wel ASL-leden, echter geen PSA-leden. Wel was de PSA te Brussel aanwezig geweest in de persoon van Margenau. Als het hem bleek dat er geknoeid was, zou daar wel eens in de PS-VS heibel van kunnen komen. Het bleek overigens al snel dat het herinneringsvermogen van de diverse bestuursleden — Beth probeerde het als een zaakje ‘onder ons’ te houden — niet parallel liep. Hoe het er aan toe ging vertelt een citaat uit een brief van Beth aan Feys: ⁴²⁶ ‘L’excellente Mademoiselle Willame avait déjà fait le nouveau texte de nos statuts [PS]! Dans mon concept, j’ai suivi son texte, mais j’ai fait quelquefois de petits changements pour rendre l’énoncé plus clair.’ Beth betrok er nu ook de algemeen secretaris J.L. Destouches bij.⁴²⁷ Kleine vergissingen, zoals wie de komende en gaande voorzitter was, werden weggewerkt. Ook andere bestuursleden, zoals H.A. Schmidt kwamen nu langzamerhand met hun herinneringen aandragen.⁴²⁸

Méthodologie et Philosophie des Sciences de UIHPS (anc. Union Internationale de Philosophie des Sciences), Bruxelles, 10 september 1958, dd. J.-L. Destouches, Paris, 27 januari 1959.

⁴²⁴Ontslag Beth, zie ook Beth – R. Feys, 7 november 1958. Voor de status van Beth als démissionair penningmeester, zie ook de communications van Procès-verbal de l’assemblée générale de la Division de Logique, Méthodologie et Philosophie des Sciences de UIHPS (anc. Union Internationale de Philosophie des Sciences), Bruxelles, 10 september 1958, dd. J.-L. Destouches, Paris, 27 januari 1959.

⁴²⁵Brief S.C. Kleene – bestuur PS, 8 januari 1959, (Marburg/Lahn).

⁴²⁶Brief Beth – Feys, 5 januari 1959.

⁴²⁷Brief Beth – J.L. Destouches, 16 januari 1959. Tarski was overigens tegen dergelijke escapades: brief Tarski – bestuur PS, 15 januari 1959.

⁴²⁸Brief H.A. Schmidt – Beth, 18 januari 1959, (Marburg/Lahn).

3.3.2 AIPS geëlimineerd

De zaak aangaande de verwijdering van de AIPS was hierom moeilijker wordend, daar Dockx weer uit Italië was opgedoken en de AIPS opnieuw leven probeerde in te blazen. Na terugkeer had Dockx zich bij zijn medeVader Feys laten zien. Feys wilde echter niets meer met het AIPS en Dockx te maken hebben.⁴²⁹ Beth had inmiddels ook contact gekregen met Dockx en eiste verantwoording voor het financiële beheer van het AIPS, zoals indertijd neergelegd was in de laatste bestuurszitting van het AIPS.⁴³⁰ Dit zag Beth als een voorwaarde voor het verdere bestaan van deze organisatie. In een antwoord op een circulaire van Dockx vond Beth dat het AIPS weer op de goede weg was om respectabel te worden.⁴³¹ Volgens Beth bestond deze organisatie nog wel in juridische zin. Dit was in tegenstelling tot Tarski, die meende dat ook juridisch het AIPS had opgehouden te bestaan. Dit haalde hij onder andere uit een brief van Beth van 20 november 1955 aan W.V.O. Quine waarin volgens Tarski:⁴³²

‘At the meeting of the Brussels Academy [AIPS] it was (substantially) decided not to resume activities unless in the next meeting (to be held within a year) a fully satisfactory arrangement concerning the financial basis is presented: this decision was taken at the urgent demand of Tarski. Consequently, no elections were held [...]’ En Tarski vervolgde:⁴³³ ‘I may add that at the meeting of the academy in 1955 referred to in Professor Beth’s report, the twelve months’ deadline for satisfactory arrangements and presentation of the material to the next meeting was set on my insistence just in order to avoid the situation with which we are now confronted. The satisfactory arrangements were not made within the period indicated, the next meeting of the Academy was not called, hence, the Academy cannot resume its activities, and therefore legally it does not exist.’ Gezien de tegenovergestelde beweringen van Beth op dit moment, was het volgens Tarski:⁴³⁴ ‘[T]he Executive Committee in investigating the Academy will be confronted with the case of ‘Beth contra Beth’. I believe that the chronicles of various institutions of justice know many cases of this kind.’

Volgens Destouches lag de zaak moeilijker, omdat de AIPS een onderdeel was van de IIST, dat nog wel juridisch bestaansrecht had, en daarmee de AIPS eveneens.⁴³⁵ Destouches was volgens Tarski nog steeds rechtens de secretaris van de AIPS, in de brief van J.L. Destouches naar A. Tarski van 5 januari 1959 (Blois) ontkende Destouches dit echter.

Volgens Beth refereerde Tarski (en indirect zichzelf) naar punt 4 van de resolutie die in oktober 1955 in Parijs was aangenomen op de laatste algemene AIPS-vergadering:⁴³⁶ ‘Une Assemblée sera tenue dans un délai d’un an pour recevoir la réponse faite à ces

⁴²⁹Brief R. Feys – S.I. Dockx, 29 januari 1959.

⁴³⁰Brief Beth – S.I. Dockx, 26 januari 1959.

⁴³¹Brief Beth – S.I. Dockx, 10 februari 1959.

⁴³²Brief Tarski – Beth (en Feys, Kleene, Schmidt, Suppes), 16 januari 1959, (Berkeley).

⁴³³Idem.

⁴³⁴Idem.

⁴³⁵Brief Tarski – J.L. Destouches, 16 januari 1959, (Berkeley).

⁴³⁶Brief Beth – bestuur PS, 25 januari 1959, naar aanleiding van Académie de Bruxelles, dernière réunion administrative, Paris, Sept. ou Oct. 1955, Texte de la résolution votée à l’unanimité, d’après des notes prises par M. J.L. Destouches, secrétaire de l’Académie.

demandes. Jusque là l'activité de l'Académie demeure suspendue.' De 'demandes' betroffen hier het binnen een jaar blootleggen van het financiële beheer. Het vervelende bleef echter dat wel was vastgelegd dat er in een vergadering van de AIPS beslist moest worden. Zo een vergadering was er nog niet geweest. Wel was Dockx van plan om in april 1959 een algemene vergadering te Rome te beleggen. Sommige mensen hadden daar trouwens een zwaar hoofd in. Feys deelde dit als volgt aan Dockx mee:⁴³⁷

'Maintenant que l'Académie renaît à ses activités, tel le Nautilus émergeant de la banquise, je désire ne plus faire partie de son équipage et je vous demande d'enregistrer ma démission.'

Het stond hem tegen een medevader het vuur aan de schenen te moeten gaan leggen — wat hij zeker van plan was, als hij langer lid zou blijven. Met dit alles ging Beth wel ten dele voorbij aan wat Tarski wenste, namelijk een goede weergave van het op de vergadering van de PS besprokene.

Volgens Tarski had hij tijdens de behandeling van de contributiebijdragen in combinatie met de bedeling van de hoeveelheid stemmen een voorstel ingediend om de AIPS te verwijderen. Op de woorden van Destouches dat hierin niet voorzien was in de (nieuwe) statuten, waren Destouches en Tarski in conclaaf gegaan om een wijziging van de nieuwe statuten op te stellen zodat dit alsnog mogelijk werd. Deze wijziging van de statuten werd aangenomen door de algemene vergadering (I): 'The important changes of the statutes described in I, which were accepted by the General Assembly, have been entirely omitted from the draft of the statutes sent by Professor Beth.' Hierna werd het geval van de AIPS in stemming gebracht. Men besloot een procedure, zoals door Tarski gewenst, uit te voeren (namelijk een onderzoek naar de AIPS) (punt II). Beide punten (I) en (II) waren niet terug te vinden bij Beth.

Beth probeerde na deze klachten van Tarski te komen tot een uitsluiting van de AIPS vanwege het niet betalen van contributie of het gebrek aan wetenschappelijke activiteiten. Volgens hem kon de AIPS niet gepakt worden op het punt van bestaan in de juridische zin. Beth wilde hiermee het lidmaatschap van de AIPS een zachte dood laten sterven. De methode van Tarski zou volgens hem trammelant veroorzaken, de AIPS de mogelijkheid geven alsnog contributie te betalen en wellicht een civiel-rechtelijke procedure tot gevolg hebben. Hiermee ging Beth echter wel tegen de (gewijzigde) nieuwe statuten van de PS in, en probeerde hij op slinkse wijze uit te voeren. Dit valt op te maken uit een aanvulling, die de officiële secretaris Destouches uit zijn bewaarde aantekeningen wist samen te stellen. Destouches was namelijk ook zelf bezig geweest met reconstructie, maar had dit verder opgegeven bij het onder ogen krijgen van de verder zo veel helderder reconstructie door Feys en Beth. Betreffende de statuten wist hij het volgende als een 'article à insérer dans les statuts te melden:⁴³⁸

'La qualité de membre de la division se perd: (1) par une lettre de démission, (2) par exclusion: celle-ci est prononcée par l'Assemblée Générale sur proposition du Conseil et pour les motifs suivants: [ad punt 2] (a) non-paiement de cotisations pendant 3

⁴³⁷Brief R. Feys – S.I. Dockx, 29 januari 1959.

⁴³⁸Zie de 'communications' in Procès-verbal de l'assemblée générale de la division de Logique, Méthodologie et Philosophie des Sciences de l'UIHPS (anc. Union Internationale de Philosophie des Sciences), Bruxelles, 10 september 1958, dd. J.-L. Destouches, Paris, 27 januari 1959.

années consécutives, [ad punt 2] (b) absence d'activité scientifique, [ad punt 2] (c) pour raisons graves portant atteinte aux intérêts de la division.'

Men kon deze zaken niet zomaar achter ieders rug afhandelen, want zo vermeldde hij voor deze statutenverandering verder:⁴³⁹

'Cette exclusion ne peut être prononcée qu'après inscription à l'ordre du jour de l'Assemblée et après notification à la Société en question trois mois au moins avant l'Assemblée générale et après avoir entendu à cette Assemblée les explications de la Société ou constaté sa carence par la non-réponse à une lettre recommandée avec avis de réception trois mois au moins auparavant.' De voorgestelde handelswijze van Tarski sloot dus eigenlijk beter aan bij de statuten dan die van Beth.

In de tweede lezing van het verslag van de algemene vergadering werd dit alles door Beth opgenomen. Ook de diverse opmerkingen van andere leden van het bestuur werden door hem op de juiste plaats ingevoegd. Inmiddels bleek H.A. Schmidt het in grote lijnen eens te zijn met de reconstructie, zoals door Beth was uitgevoerd.⁴⁴⁰ Maar Kleene stond evenwel de oprichting van het informatiecomité, waarin hij samen met Beth en Suppes moest gaan zitten niet meer duidelijk voor ogen.⁴⁴¹ Hierna ging Beth over tot de vermenigvuldiging van de gereconstrueerde notulen — de tweede lezing na het raadplegen van het bestuur — nu als de definitieve lezing. Tarski vond echter dat Beths definitieve lezing nog steeds niet adequaat was.⁴⁴² Tarski merkte in dit verband op:⁴⁴³

'From Professor Beth's letters it follows that he decided to distribute the new draft of the Minutes as the final, official text, without getting an approval from those people whose help he sought and used in preparing the new draft. I regard this decision as a grave though unintentional error on the part of Professor Beth, and I urgently appeal to Professor Schmidt, the President of our Division, to take necessary steps to correct the error.'

Dit schoot Beth in het verkeerde keelgat, en hij wilde zijn waarnemend penningmeesterschap voortijdig neerleggen — pas in 1960 zou hij anders door H. Freudenthal opgevolgd worden.⁴⁴⁴

R. Feys probeerde de zaak te lijmen door er op te wijzen dat Tarski niet het aftreden van Beth vroeg en dat een bestuurslid slechts verantwoordig schuldig was aan de algemene vergadering en niet aan een ander bestuurslid.⁴⁴⁵ H.A. Schmidt reageerde met een brief op 2 maart 1959. In deze brief vroeg ook hij aan Beth om aan te blijven. Als Beth weg wilde, zou Freudenthal vervroegd de zaak moeten overnemen. Beth wenste het nu nog eens te overdenken, waarbij hij vooropstelde dat hij als adjunct-secretaris

⁴³⁹Zie de 'communications' in Procès-verbal de l'assemblée générale de la Division de Logique, Méthodologie et Philosophie des Sciences de l'UIHPS (anc. Union Internationale de Philosophie des Sciences), Bruxelles, 10 september 1958, dd. J.-L. Destouches, Paris, 27 januari 1959.

⁴⁴⁰Brief H.A. Schmidt – Beth, 3 februari 1959, (Marburg/Lahn).

⁴⁴¹Brief S.C. Kleene – Beth, 4 februari 1959, (Marburg/Lahn), (als briefje op de kopie van een brief van Kleene naar Tâton, de secretaris van de UIHPS).

⁴⁴²Brieven A. Tarski – Beth (en Kleene, Feys, Suppes, Schmidt), 15 januari 1959, 16 januari 1959.

⁴⁴³Brief A. Tarski – Bestuur PS, 12 februari 1959.

⁴⁴⁴Brief Beth – H.A. Schmidt, 17 februari 1959.

⁴⁴⁵Brief Feys – Beth, 21 februari 1959.

de goedkeuring over de gereconstrueerde notulen verkregen had van de algemene secretaris J.L. Destouches en derhalve gerechtigd was ze uit te geven. Verder merkte Beth op dat de tijd drong — de goegemeente wilde de genomen besluiten zo langzamerhand wel eens zien — en men niet het niet-verschijnen van de notulen maar kon blijven rekken.⁴⁴⁶ Het was geen dissertatie, die men weer eens met een aantal maanden kon uitstellen. Overigens erkende Beth zelf wel dat er nog steeds haken en ogen aan bleven zitten. Hij verzocht dan ook in een schrijven van 12 augustus 1959 aan het bestuur van de PS om voor 12 september 1959 bezwaren en verbeteringen in te dienen. Wel had hij de tweede versie al de deur uitgezonden naar anderen dan bestuursleden. Hiervan getuigen zekere dankbetuigingen.⁴⁴⁷ Deze datum was gekozen in verband met een bestuurvergadering van de PS. Helaas ging dit niet door, en het vervolg van de notulenkwestie verdwijnt hiermee, althans voor het Beth-archief, in het duister. Schmidt stelde hierna een verzoenende brief op, die hij verstuurde naar Beth en als kopie naar de andere bestuursleden op 11 maart 1959. Beth nam nu zijn waarnemend penningmeesterschap weer op.⁴⁴⁸

Na al deze perikelen had men te maken met de volgende landelijke leden: Verenigde Staten, Frankrijk en Japan met drie stemmen; Polen met twee stemmen; België, Nederland, Zwitserland, Duitsland en Italië met één stem. Het lidmaatschap van Zweden en Spanje werd opgeschort, Israël voorwaardelijk toegelaten. Internationale leden waren nu de ASL met zes, het Institute for Unity of Science met één en de ISS met nul stemmen. De positie van de AIPS was onduidelijk. Het nieuwe bureau dat in 1960 (tot en met 1962) aan zou moeten treden, werd gevormd door S.C. Kleene (president), Ajdukiewicz (vice-president), P. Suppes (secretaris) en H. Freudenthal (penningmeester). Na nog een aantal vooral financiële zaken te hebben afgehandeld, maakte Beth vanaf de herfst 1959 Freudenthal wegwijs in het ambt van penningmeester. In deze periode werden de PS, de HS en de UIHPS — dat wil zeggen Beth, R. Tâton en D.A. Wittop-Koning — op hun huid gezeten door de accountants van de ICSU. Dit bracht Beth ertoe om een concept op te stellen voor een reglement voor penningmeesters van de PS, waarin hij poogde regels te geven om in de toekomst geen gezeur van de ICSU meer uit te lokken.⁴⁴⁹ Rest nog om gewag te maken van Beths financiële rapport, dat loopt van 1 oktober 1955 tot en met 31 december 1959 als afsluiting van zijn penningmeesterschap.⁴⁵⁰ Hiermee eindigen Beths bezigheden die verband houden met de diverse internationale organisaties. Er waren nu overigens andere administratieve zaken die Beths aandacht gingen opeisen. Te noemen vallen het oprichten van de Centrale Interfaculteiten in Nederland — met die in Amsterdam in het bijzonder — en het opzetten van een onder Euratom vallende projectgroep.

⁴⁴⁶Brief Beth – Schmidt, 6 maart 1959.

⁴⁴⁷Dankbetuiging in verband met ontvangen verslag en de nieuwe statuten: A.C. Simonpietri (NAS-NRC) – Beth, 26 maart 1959, (Washington). Verder vroeg men bij de ICSU om de statuten en verslag van de vergadering, o.a. omwille van de inkomsten en leden: Beth – A.S. MacLennan (accountant ICSU), 7 maart 1959. Verbeteringen op omissies: Beth – bestuur PS, 12 augustus 1959.

⁴⁴⁸Intrekking penningmeesterschap Freudenthal: brieven H.A. Schmidt – H. Freudenthal, 5 maart 1959 en 12 maart 1959, (Marburg/Lahn). Brief R. Tâton – Beth, 17 maart 1959, (Paris).

⁴⁴⁹E.W. Beth, 'Concept Règlement intérieur', bij brief van Beth – bestuur PS, 12 augustus 1959.

⁴⁵⁰Financieel rapport: gedagtekend 2 januari 1960, [in Beth-archief].

3.3.3 AIPS: een dode staat op

Men moet bij de in dit rapport negatief gekleurde berichtgeving wel in het oog houden dat het AIPS ook goede dingen gedaan heeft, zoals het organiseren van vele interessante colloquia. Bij deze colloquia trad ook Beth op als spreker en hij heeft er ongetwijfeld goede herinneringen aan bewaard. Dit was ook de moeilijkheid met Gonseth. Ongetwijfeld was hij een lastig mens binnen het democratisch functioneren van organisaties. Anderzijds heeft hij er veel tijd en ijver in gestopt om ze op te helpen richten en ze tot bloei te brengen, colloquia te organiseren — de ‘Entretiens de Zurich’ — die ook door Beth bezocht werden, en strekte zijn bemoeienissen zich ook uit tot de oprichting en het redacteursschap van het wetenschapsfilosofische tijdschrift *Dialectica* — ook hierin heeft Beth geschreven en is later zelfs een in memoriam artikel door Staal over Beth verschenen. Hierdoor was het moeilijk om alles in zwart-wit tekening te zien en dat maakte het voor Beth waarschijnlijk eveneens moeilijk om al te rigoreus op te gaan treden.

SILPS Wat was er van de SILPS geworden? Van de SILPS rest binnen het Beth-archief nog een correspondentie waarin de gang naar een vergadering van de FISP in 1958 te Venetië besproken wordt. Hierin schreef de sinds 1953 als tijdelijke secretaris van de SILPS optredende Beth naar P. Bernays — nog steeds de voorzitter vanaf 1953 — over het sturen van een gedelegeerde.⁴⁵¹ Het geheel geeft de indruk de eerste correspondentie na 1953 te zijn. De laatste officiële bijeenkomst was die op 19 augustus 1953 in Brussel ten huize Ernest Solvay.⁴⁵² Het is evenwel mogelijk dat een deel van de correspondentie door Beth opgestuurd is naar een nieuwe secretaris — of in ieder geval naar Gonseth — want Beth hield het wat betreft het SILPS eveneens voor gezien. Van Beth mocht het SILPS opgeheven worden, en dit liever vroeger dan later. Gonseth was volgens Bernays echter deze mening niet toegedaan en zag nog mogelijkheden.⁴⁵³ Volgens Beth waren deze er eigenlijk niet meer sinds het ICSU-lidmaatschap van de UIPS. De SILPS had al eerder toegezegd van de kant van de FISP geen gelden meer aan te zullen nemen. Beth meende dat men met het in stand houden van de SILPS alleen nog maar gezeur en wantrouwen kon krijgen.⁴⁵⁴ Hiermee verdwijnt het SILPS uit de grootboeken van het Beth-archief.

AIPS De AIPS begon daarentegen in 1959 tot vreugde van sommigen en ongenoegen van anderen een nieuw leven onder de onverwoestbare Vader Dockx. In begin april 1959 was men van plan te Rome een lezingencyclus met een algemene vergadering te houden.⁴⁵⁵ Toch was aan de vooravond van de vergadering nog niet een ieder voldaan, ook Beth niet: er bleven bezwaren over de wijze waarop van alles geregeld was.⁴⁵⁶

⁴⁵¹Brieven Beth – P. Bernays, 22 maart 1958, 21 juli 1958 (laatste bijeenkomst gedelegeerden) en 7 augustus 1958.

⁴⁵²Het Victor Horta-huis?

⁴⁵³Brief P. Bernays – Beth, 25 april 1958, (Zürich) en 3 augustus 1958, (uit Italië) (handhaven SILPS).

⁴⁵⁴Brief Beth – F. Gonseth, 3 augustus 1958 (afmelden van Beth als secretaris-a.i.).

⁴⁵⁵Brief Beth – M. Fréchet, 3 maart 1959. *AIPS, Assemblée générale du 1 Avril 1959*, opgesteld door M. Fréchet (?) (Beth en Kleene als vertegenwoordigers (zie later): onder punt 11, p. 8).

⁴⁵⁶Brief Beth – S.I. Dockx, 6 februari 1959.

De algemene vergadering verklaarde de bezwaren van Tarski met betrekking tot het voortbestaan van de AIPS voor niet gegrond. Dit ging vooral terug op het vervullen in 1956 van enkele der gestelde voorwaarden binnen de resolutie van 1955. Op 1 december 1956 werd de IIST (her)opgericht als een vereniging zonder winsttoogmerken.⁴⁵⁷ Als president van de IIST fungeerde F. Gonseth en als secretaris S. Dockx. Men gaf ook financieel opening van zaken. Het bezit van het IIST bedroeg op 1 januari 1958 aan roerend en onroerend goed een bedrag van BF 5.368.050,- en op 1 januari 1959 een bedrag van BF 10.320.634,-. Hieronder twintig aandelen Parein met waarde van BF 90.000,-. Hieruit blijkt dat hoe meer wafeltjes van Biscuits Parein men eet des te beter de geldelijke positie van de wetenschapsfilosofen wordt. Dit verklaart tevens de vervette buikjes die wetenschapsfilosofen met zich mee plegen te zeulen. Van het vruchtgebruik van de bezittingen van de IIST maakte ook het AIPS dankbaar gebruik. Iedereen ging min of meer met bovenstaande accoord. Degenen die voor verder lidmaatschap bedankten bleven beperkt tot Tarski en Feys.⁴⁵⁸ Vooral de door Dockx aan de vergadering voorgelegde opzeggingsbrief van Feys wekte verontwaardiging. Met die al geciteerde brief had Feys derhalve succes, de equipage bleef echter verder aan. Fréchet heeft nog getracht Tarski te bekeren, het hielp echter niet.

Men ging er te Rome toe over om gedelegeerden van het AIPS voor de UIPS te kiezen. Meer nog, men besloot aan de UIHPS geld voor een in 1962 te houden symposium te vragen. De vergadering besloot als vertegenwoordigers van de AIPS naar de UIHPS Beth en S.C. Kleene af te vaardigen. Kleene vond van zichzelf dat hij niet behoefde.⁴⁵⁹ Voor de gekozen tijd was hij namelijk al president van de PS, de combinatie van de twee functies stond hem niet aan. Er werd ook een nieuw bestuur⁴⁶⁰ gekozen voor de AIPS waarbij M. Fréchet als president, F. Gonseth als vice-president en M.J. Sirks (biologie, Groningen) als assessor. Sommige leden wensten dat de AIPS toch een meer representatief ledenbestand ging krijgen, onder anderen H.B. Curry was daar een voorstander van.⁴⁶¹ Mensen als Curry en Beth wensten ook een strakkere organisatie en een betere regeling van bestuur en bestuurlijke bevoegdheden. Beth hoopte dat het een en ander door het bestuur onder leiding van M. Fréchet ten goede kon keren. Na 1959 werden er weer druk colloquia georganiseerd zoals van ouds, en werd er tegemoetgekomen aan de vraag naar nieuwe leden. Deze bestonden uit fysici, wetenschapsfilosofen, wiskundigen en logici. Van Nederlandse zijde bleven onder anderen Beth, Brouwer en Heyting lid. Fréchet wilde vanwege zijn leeftijd na 1962 niet meer president van de AIPS zijn.⁴⁶² Hij werd in 1963 opgevolgd door P. Bernays.⁴⁶³ Als vice-presidenten zouden nu F. Gonseth en W. Sierpinski dienst gaan doen, S.I. Dockx als secretaris, en

⁴⁵⁷Zie circulaire van Dockx, op 9 februari 1959 ontvangen door Beth; hierin: president IIST F. Gonseth, en verder als leden J.L. Destouches, S. Dockx, etc. Zie voor officiële bekendmaking de Bijlage tot het Belgisch Staatsblad dd. 8 december 1956, N. 4323, Institut International des Sciences Théoriques, Rue Capitaine Crespel 16, Statuts.

⁴⁵⁸Vergadering AIPS van 1959 over Tarski en Feys: brieven M. Fréchet – Beth, 26 november 1959 en 8 februari 1960, (Paris).

⁴⁵⁹Brieven S.C. Kleene – M. Fréchet, 27 april 1959 en 23 mei 1959, (Marburg/Lahn).

⁴⁶⁰Brief M. Fréchet – Beth, 9 maart 1959, (Paris)

⁴⁶¹Brief H.B. Curry – S.I. Dockx, 6 februari 1959, (Pennsylvania).

⁴⁶²Brief Fréchet – Beth, 26 september 1961, (Bruxelles).

⁴⁶³Brief S.I. Dockx – Beth, 3 april 1963, (Bruxelles).

H.B. Curry met M. Brillouin als bijzitters. De AIPS bestaat nog steeds.⁴⁶⁴

3.3.4 UIHPS, DLMPS, latere fasen

Onze belangstelling voor de diverse organisaties gaat in de eerste plaats uit naar het verdere verloop van de geschiedenis van de DLMPS (de oude PS). De DLMPS eindigde niet met Beths verdwijnen. Er is al melding gemaakt van het Stanford-congres van 1960 met alle beslommingen daarom heen. Naast het wetenschappelijke gedeelte was daarbij ook een bijeenkomst voor de organisatie zelf. Daar zijn nieuwe statuten vastgesteld.⁴⁶⁵

Te beginnen met 1960 heeft de DLMPS om de vier jaar een congres. Het eerste was in 1960 te Stanford University (Californië, daarna in 1964 te Jerusalem (Israel) in 1967 al het derde congres te Amsterdam. Op de Algemene Vergadering van 1960 had men wederom te maken met het verlies van de notulen. Dus niet alleen onder Beth, maar ook onder Suppes had men hier mee te maken, en eveneens: geen notulen, geen statuten. De notulen plachten opgenomen te worden in het blad *Synthese*, de 1960-notulen hebben de redactie van *Synthese* nooit bereikt. *Synthese* verscheen onder het patronaat van de International Society for Significs (ISS). De ISS was trouwens een genootschap zonder geld, het kon dus eigenlijk ook niet het lidmaatschap van de DLMPS betalen. De DLMPS was om hierin te voorzien accoord gegaan met een betaling in natura: *Synthese* publiceerde de DLMPS-verslagen. Pas vanaf 1962 met een algemene vergadering in Helsinki (Finland) was men weer voorzien van notulen.⁴⁶⁶

De samenwerking met de historici (DHS – division of history of science) is gebleven. De historici veranderden wel van naam in 2005 in Peking: DHS (de oude HS) werd uitgebreid tot DHST, dwz met de toevoeging ‘and technology’. Maar meer opmerkelijk: DLMPS onderschikte zich in 2011 aan de CIPSH⁴⁶⁷, en werd daarin voorafgegaan door de DHST. Opmerkelijk, want in de beginperiode waren de logici, waaronder Beth, daar volstrekt op tegen. Door slinkse manoeuvres probeerden men in die tijd van verschillende zijden deze stap al eerder te bewerkstelligen. Dit gaf indertijd aanleiding tot fikse ruzies. Een fraai voorbeeld van een gespleten geest wordt door Beth verschaft. Als logicus en lid van de logica bevorderende organisaties was hij m.b.t. deze organisaties afkerig van de FISP en de CIPSH. Als lid van allerlei filosofische en wetenschapshistorische verenigingen was hij juist weer niet afkerig van de FISP en de CIPSH.

Wel moet worden opgemerkt dat de gelden van de ICSU in de loop der tijden van veel tot niets zijn gereduceerd. Hodges (2012) geeft hiervan staatjes, waaruit af te lezen valt dat in 1960 de inkomsten van de DLMPS uit de ICSU 41 %, en uit de leden 56 % bedroeg, rond 2010 was dit 0 % uit de ICSU en 100 % uit de leden. De inkomsten van de DLMPS gaan tegenwoordig vooral op aan de internationale congressen. Dit heeft zijn weerslag in de uitvoerende politiek van de DLMPS, ook in pogingen het

⁴⁶⁴Website AIPS.

⁴⁶⁵Voor een overzicht hiervan en de periode hierna, zie Hodges (2012) Niet alles, dat door Hodges besproken wordt zal hier de revue passeren, wel enkele opmerkelijke punten.

⁴⁶⁶Zie Hodges (2012), maar ook de door mij geraadpleegde website van de DLMPS.

⁴⁶⁷Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines; zie Hodges (2012), p. 6.

hoofd boven water te houden.⁴⁶⁸ Een door Hodges genoemd en voor hem vervelend nevenaspect bestaat uit de steeds geringere interesse van de mathematische logici voor het werk en de congressen van de DLMPS. Hij zoekt de oorzaak ook in het ontbreken van betrokkenheid bij het dagelijkse onderzoekswerk door de DLMPS. Men komt dan steeds verder af te staan van de werkers in de onderzoeksvelden, die zo hun eigen contacten hebben – daar hebben ze de DLMPS niet meer voor nodig en ook niet voor financiële ondersteuning.

3.4 Nawoord

Beths bemoeieningen met organisaties kwamen in 1964 onverwacht tot een eind door zijn vroege dood. Ook zonder Beth verliep het de diverse organisaties voorspoedig. Wel is hun belang afgenomen doordat Beths doelstellingen om met organisaties te bereiken steeds meer verwezenlijkt werden; deze doelstellingen zijn al in de inleiding d.m.v. een citaat van Beth verwoord. Beth was niet met organisaties omwille van organisaties bezig, het was voor hem geen speeltje: het diende tot verbeteren van de positie van de logica.

Het belang, waarmee in de beginperiode de diverse organisaties omkleed waren, is inmiddels verschoven naar andere niveaus: universiteiten, regeringsinstanties, buitenlandse instanties (zoals binnen de Europese Unie). Alleen de ASL vormt hierop nog een uitzondering.

Beths waarde in de beginperiode bestaat vooral hieruit dat hij meer dan anderen begreep waar het zwaartepunt en de belangen van de diverse verenigingen in lagen en hoe deze verenigingen het best konden functioneren. Voor hemzelf bracht dit alles veel moeite en strubbelingen met zich mee. Bovendien kostte het veel tijd, die hij niet in wetenschappelijk onderzoek kon steken. Het resultaat viel uiteindelijk gunstig uit, zijn moeite is niet voor niets geweest. Beth heeft daar niet meer de vruchten van kunnen plukken.

4 Redactioneel werk

4.1 Inleiding

Redactioneel werk is er na de oorlog door Beth en Heyting in alle jaren afgeleverd. Het belangrijkste hieronder waren hun werkzaamheden voor de boekenreeks *Studies in Logic*. Hun bezigheden zijn echter niet hiertoe beperkt gebleven: ze bestaan uit redactiewerk bij tijdschriften, het als toegevoegd redacteur laten verschijnen of zelf schrijven van recensies en tenslotte als Beth voor verrassingen te staan zoals een brief op 31 maart 1951 aan Pos leert:

‘Van *Episteme* [uit Argentinië], een Synthese-achtig tijdschrift, waarvan ik zonder het te weten buitenlands correspondent ben, kreeg ik een omslachtige en vage brief (in het Spaans), waaruit ik opmaak, dat ze niet meer mogen verschijnen en willen onderduiken.’⁴⁶⁹

⁴⁶⁸(Hodges, 2012).

⁴⁶⁹Het was de tijd van dictator Peron.

Als auteur hield Beth zich naast het produceren van wetenschappelijk werk ook bezig met meer populariserende geschriften. Waar het één ophoudt en het ander begint valt bij het meer filosofisch getinte werk natuurlijk moeilijk te onderscheiden. Duidelijker is dit het geval bij zijn in allerlei week- en dagbladen verschenen artikelen. Een periodiek waar hij nogal wat artikelen in plaatste was Elseviers Weekblad. Tegen Pos heette het op 31 maart 1951:

‘De redactie van Elsevier heeft me gevraagd, voortaan geregeld bij te dragen. Ik kom zo wel wat in het reactionnaire hoekje, maar kan deze gelegenheid, in ruimer kring voorlichting te geven, toch moeilijk laten voorbijgaan.’

Redactiewerk is vaak verweven met bemoeienissen met instellingen en verenigingen. Dit is zeker het geval bij het Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte [ANTW] [en Psychologie], waar de Algemene Nederlandse Vereniging van Wijsbegeerte [ANVW] mee samenhang, en de Journal of Symbolic Logic [JSL], waarmee voor Beth de perikelen rond de Association for Symbolic Logic [ASL] niet los van te zien waren. Daarnaast verrichtte hij als recensent arbeid voor onder andere Zentralblatt für Mathematik, Mathematical Reviews en het ANTW. Verder is Beth nog medewerker en/of redacteur geweest van: Archiv für mathematische Logik und Grundlagenforschung, Etudes d’*épistémologie génétique*, Euclides, Methodos, Simon Stevin, Synthese, Studies in logic and the foundations of mathematics. Een tijdelijk breekpunt in Beths werkzaamheden werd gevormd door de Tweede Wereldoorlog. De meeste aandacht zal hier gaan naar Beths eigen vinding, de ‘Studies in Logic’, en daarnaast naar zijn werk voor de JSL.⁴⁷⁰

Als een zeker gemis voor de logische hoek kon eertijds het ontbreken van een wetenschappelijk gerichte boekenreeks beschouwd worden. Na de Tweede Wereldoorlog kwam al spoedig bij Beth de gedachte op om in deze leemte te voorzien. Het naar zich toetrekken en opbouwen van een dergelijke reeks laat zich wellicht verklaren uit zijn andere werkzaamheden om een goed werkkader voor de logica en het grondslagenonderzoek te scheppen. Een vraag blijft, waarom niemand al eerder op dit idee gekomen was. De Association for Symbolic Logic, de uitgever van de JSL, heeft indertijd ook al dergelijke denkbeelden er op na gehouden. Łukasiewicz was in Polen voor de Tweede Wereldoorlog ook al iets van plan met de *Collectanea Logica*, maar deze reeks is niet van de grond gekomen. In Frankrijk gaf men een monografieën-reeks in de vorm van de *Collection de logique mathématique*, (Série A, B), uit bij Gauthier-Villars (Paris) en E. Nauwelaert (Louvain), onder redactie van P. Février (Série A) en R. Feys (Série B). Eén van de achterliggende gedachten van de oprichters van de JSL was volgens de voormalige voorzitter H.B. Curry:⁴⁷¹

‘It was the feeling of the founders of that Association that there was a need for publication of such a journal. We thought that there were many papers which were difficult to publish because they were too mathematical and too symbolic for the philosophical journals and too philosophical for the mathematical journals. We also felt that the proposed Journal could help to breach the gap between mathematics and philosophy.

⁴⁷⁰Een deel van de opsomming is gehaald uit Beth, *Curriculum vitae E.W. Beth*, typoscript, 5pp., na 1959; Beth archief.

⁴⁷¹Brief Curry – North Holland Publ. Cy., 11 oktober 1948.

[...] Several of us have thought at various times that there was a need for supplementing the Journal by publications of monographic nature. When I was president of the Association just before the war, the matter was seriously considered by the officers of the Association; but it was felt at that time that such a feature was premature and that it was something that might be considered when our Journal had become more definitely stabilized. Of course, the war put an end to all such plans [...]. This account shows that a series of monographs of the type you propose is a need which has been felt for a long time, even from the standpoint of pure research.’

4.2 Studies in Logic

4.2.1 Redactionele opzet

Een goed moment om nu wel voor een logicareeks te lobbyen deed zich voor tijdens het tiende internationale wijsgerig congres, dat in de periode 11 – 18 augustus 1948 in Amsterdam gehouden werd. Hier vervulde Beth de rol van secretaris, een uitgelezen positie om iets te ondernemen. De secties van dit congres op het gebied van logica en grondslagen van de wiskunde trokken mensen aan van het soort, dat een dergelijke boekenreeks van inhoud zou kunnen voorzien. Beth greep derhalve deze gelegenheid aan om zich met deze mensen te verstaan. Het spreekt dat Beth er ook voor gezorgd had een uitgever te vinden om deze reeks onder te brengen. Dat is niet zo gemakkelijk voor dit soort boeken, waarvan men nog niet weet hoe de markt daar precies op zal reageren. Gelukkig vond hij bij de firma Noord Hollandsche Uitgevers Maatschappij te Amsterdam onderdak.

De firma Noord Holland verzorgde al langer wetenschappelijk werk op exact gebied. De samenwerking met deze firma en de directeur M.D. Frank zou over alle jaren goed verlopen. Dit afgezien van af en toe wrijvingen over en weer, die in geen enkele samenwerking te vermijden zijn. Voor het redigeren van de reeks verzekerde Beth zich van de hulp van twee collega’s aan het Mathematisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam: A. Heyting en L.E.J. Brouwer. De laatste twee zouden als hoofdredacteurs en Beth als redactiesecretaris optreden. De redactie zou 20 % van het auteurs honorarium in de wacht slepen. Dit bedrag hadden ze onder elkaar gelijk te verdelen. Met zijn drieën zouden zij de kleur van de reeks bepalen en de manuscripten doornemen.

Tijdens het filosofencongres organiseerde men — de Noord Hollandsche Uitgevers Maatschappij en Beth — een bijeenkomst met daaraan verbonden een lunch in het Paviljoen in het Vondelpark op maandag 16 augustus 1948.⁴⁷² Het is niet precies te reconstrueren wie er in het Vondelpark aanwezig waren. Naast Beth kan men veronderstellen Heyting, Frank en Brouwer. Van de anderen L. Kalmár, H.B. Curry en M. Black.⁴⁷³ Mogelijk ook nog J. Surányi. Hier zette Beth zijn plannen uiteen en keek in hoeverre deze in goede aarde vielen bij de genodigde beoefenaren van de logica. Ook was het mogelijk op deze wijze te traceren welk gebied de reeks had te bestrijken. Men moest twee zaken tegen elkaar afwegen: de verlangens van de mogelijke scribenten en de commerciële haalbaarheid — subsidie werd er niet gegeven. De verlangens

⁴⁷²Brief L. Kalmár – Beth, 21 augustus 1948, (Amsterdam). En brief H.B. Curry – Beth, 29 september 1948, 24 januari 1949 en een afschrift brief Curry – North Holland Publ. Cy., 11 oktober 1948.

⁴⁷³Brief M. Black – Beth, 18 augustus 1948).

vallen uiteen in onderwerp en omvang. Moest men inleidende boekjes gaan uitgeven of vergevorderd onderzoekswerk met nieuwe wetenschappelijke resultaten, of het ergens in het midden tussen deze twee zoeken? Maar ook werk met nieuwe resultaten kan bij zorgvuldige redactie tegelijk het karakter van een exposé inhouden. Zou men alleen monografieën met één of meerdere auteurs moeten accepteren of misstanden ook congresbundels niet? Het lezersgebied en de afzet kunnen naar deze verschillende wijzen van aanpak variëren. Ook de grootte van de werkjes is bij een serie in de beginfase een moeilijk punt. Men meende met rond de 75 pagina's — of rond 35.000 woorden — te moeten beginnen. In later tijd besloot men in een redactievergadering op 4 januari 1956 van M.D. Frank, A. Heyting, E.W. Beth en A. Tarski, de beperkingen op deze omvang te laten vervallen — juist op tijd om ook aan de vele honderden pagina's van Beth (1959) doorgang te verlenen.⁴⁷⁴ Wel had men af en toe al eerder grotere uitgaven het licht had laten zien.

Na het wijsgerige congres gingen de eerste brieven met uitnodigingen om manuscripten in te sturen de deur uit. Het verlangen om de serie cachet mee te geven, maar ook om alvast tot een soort taakverdeling te komen, speelde hierbij Beth parten. Bij de uitnodigingen was naast een uitleg van de bedoelingen van de reeks ook een soort aanwijzing welke kant de reeks moest opgaan. Hierbij had Beth gedane toezeggingen genoteerd, maar ook mensen met mogelijke boekwerken verbonden, die zij niet hadden toegezegd of waar zij niets van afwisten. Ook Heyting en Brouwer waren het niet eens met deze handelswijze van Beth⁴⁷⁵ Zo kreeg A. Church het onderwerp combinatorische logica toegeschoven zonder daarin gekend te zijn; Church stelde dit niet erg op prijs, bovendien zag hij niet veel meer in dit onderwerp.⁴⁷⁶ Overigens zou Church wel allerlei mensen aanbrenge, die in de serie zouden gaan publiceren, waaronder W.W. Boone en A. Robinson

De serie moest 'Studies in Logic (and the Foundations of Mathematics)' gaan heten. Blijkbaar gaf dit in het begin nog enige moeite gezien Heytings opmerkingen:⁴⁷⁷

'Is de naam 'Studies in Logic and Mathematics' volgens afspraak? Ik herinner mij niet anders dan 'Studies in Logic'⁴⁷⁸ en ook in de brieven staat dat overall. Er zou iets te zeggen zijn voor 'Studies in Logic and the Foundations of Mathematics'. Heel belangrijk vind ik de naamkwesitie niet, als er maar geen zuiver wiskundige deeltjes aangenomen worden.' In de eerste mededelingen komt ook voor 'Studies in Logic and Mathematics, An international series of monographs on logic and the foundations of mathematics'.

De wetenschappelijke redactie bestond uit drie personen. Een bijkomend voordeel hiervan van was dat dit de mogelijkheid kleiner maakte dat een enkel persoon de kleur van de reeks ging bepalen en op deze wijze een te enge of een te ruime interpretatie

⁴⁷⁴Uitbreiding van de omvang: samenvatting door Frank van een redactievergadering van Frank, Beth, Heyting en Tarski (zie Beth-archief); Brouwer was door ziekte verhinderd: brief L.E.J. Brouwer – Beth, 3 januari 1956, (Blaricum). Zie verder ook het Beth-archief voor de voorwaarden binnen het model van het auteurscontract.

⁴⁷⁵Brief A. Heyting – Beth, 11 april 1949, (Laren), brief L.E.J. Brouwer – Beth, 3 augustus 1949, (Blaricum).

⁴⁷⁶Brief A. Church – Beth, 9 mei 1949, (Princeton).

⁴⁷⁷Brief A. Heyting – Beth, 8 april 1951, (Laren).

⁴⁷⁸Zo stond het in het contract tussen redactie en uitgever.

aan het uitgeefbeleid kon geven. Volgens H.B. Curry was dit indertijd bij de JSL wél gebeurd. Te lang al had daar één persoon, A. Church, hoe goed en competent ook — hierover toonde Curry geen twijfel — het redactiebeleid bepaald. Dat dit niet gebeurde bij deze nieuwe reeks vond hij een sterk punt in het voordeel. Meer nog, Curry waarschuwde er voor om zich met deze serie al te zeer aan de ASL te binden. Bij het contract, dat voornoemde drie met Noord-Holland waren aangegaan, was ook de bepaling opgenomen dat de redactie in unanimité de uitgaven zou verzorgen. Per slot van rekening verleende ieder van de drie zijn goede naam aan de serie en ieder afzonderlijk kon op deze wijze contractueel een niet passende uitgave tegenhouden. Dit punt ging bij tijd en wijle een rol spelen. Brouwer vond soms dat hij niet overal even goed in gekend werd en meende dientengevolge dat zijn naam ten onrechte aan eigenaardige uitgaven gekoppeld werd. Ook Beth zou herhaaldelijk boeken weigeren. Bij Brouwer waren het vaak meningsverschillen aangaande redactionele beleidszaken. Vanwege het volgens hem niet gekend zijn in het verschijnen van de boeken van Moody en Fraenkel vroeg Brouwer zich zelfs af of het niet beter was als redactielid te vertrekken. Zo ver kwam het echter niet en de zaak werd in der minne geschikt.⁴⁷⁹ Volgens Beth waren deze klachten ten onrechte en was Brouwer in de loop der tijden van alles op de hoogte gehouden. Het uittreden uit de redactie door Brouwer vond Beth niet zinvol. Overigens was de relatie tussen Brouwer en Fraenkel al vanaf de twintiger jaren van de twintigste eeuw niet zo best te noemen.⁴⁸⁰

Toch vormde het al dan niet unaniem met elkaar eens zijn van de redactie wel vaker een twistpunt. Beth wilde op 21 november 1959, evenals directeur Frank, een wat ruimhartiger beleid gaan voeren.⁴⁸¹ Volgens Frank hoorde de serie een forum te zijn van uiteenlopende meningen over en op het terrein van de logica. Beth verwoordde zijn mening als volgt:⁴⁸²

‘Geen deskundig lezer zal van mening kunnen zijn dat ieder redactielid het eens is met de inhoud van al de tot dusver verschenen delen. De inhoud van enkele daarvan staat vrij scherp tegenover de algemeen bekende opvatting van een of meer redactieleden. [...] Het komt mij voor dat wij, nu onze liberale gedragslijn ook naar buiten duidelijk gebleken is, verstandig zullen doen, aan deze gedragslijn principiëel vast te houden. [...] Tenslotte zou ik nogmaals de mening willen uitspreken, dat de titel van onze reeks: ‘Studies in Logic and the Foundations of Mathematics’ niet in restrictieve zin behoort te worden uitgelegd.’

Voor twijfelgevallen of voor werk waarover de redactie zich niet geheel competent voelde, was Beth er niet op tegen adviezen van andere geleerden buiten de redactie in te winnen. Een voorbeeld van het laatste verschaft het advies van R. Carnap over een boek door R.M. Martin.⁴⁸³ Het officieel uitbreiden van de redactieraad leek Beth echter

⁴⁷⁹Brief L.E.J. Brouwer – M.D. Frank (Noord-Holland), Blaricum, 26 maart 1953, (Blaricum); brief M.D. Frank – L.E.J. Brouwer, 27 maart 1953, (Amsterdam); brief Beth – L.E.J. Brouwer, 30 maart 1953: gaat over dezelfde klachten van Brouwer.

⁴⁸⁰Zie van Dalen (2000).

⁴⁸¹Ook Frank was voor een ruimhartig beleid: brief M.D. Frank – L.E.J. Brouwer, 20 november 1959, (Amsterdam) — Voor redactiemoeilijkheden, zie ook de brief Brouwer – Beth, 8 november 1959, (Blaricum).

⁴⁸²Citaat uit brief Beth – M.D. Frank, 21 november 1959.

⁴⁸³Advies aangaande Martin: brief R. Carnap – Beth, 6 april 1958, (Los Angeles) en *Comments on R. Martin's ms. 'Toward a systematic pragmatics'*, dd. March 1958. R.M. Martin, *Toward a systematic pragmatics*,

niets.⁴⁸⁴ Indien men de redactie met enkele leden in het buitenland zou uitbreiden, dan worden slechts enkele wetenschappelijke centra vertegenwoordigd, en dit wekt elders weer ressentimenten op. Bij de vorming van een redactieraad van gemengde samenstelling en adviserende bevoegdheid — ten opzichte van de zittende redactie, Beth, Heyting en Brouwer — zijn wederom niet alle centra vertegenwoordigd en heeft men kans op conflicten met de leden van de redactieraad. Zo iets vergroot bovendien de administratieve besommeringen van de zittende redactie in hoge mate.

Het is als illustratie van het voorgaande wellicht goed om nader in te gaan op wat voor het ene redactielid net wel en voor het ander net niet kon. Brouwer had — gelijk Beth en Heyting — soms wel eens zijn bedenkingen of bepaalde boeken wel in de serie thuishoorden. Een voorbeeld hiervan is de uitgave door Freudenthal van *Lincos*, een soort esperanto ontwikkeld voor interstellair communicatie. Brouwer had ook zo zijn twijfels over het uitgeven van taalkundig werk van Chomsky. De serie bedoelde volgens Brouwer geen algemene taalwetenschap te zijn, maar logica en grondslagenonderzoek — hoe goed van gehalte het niet op te nemen werk ook mocht zijn.⁴⁸⁵ Beth vond daarentegen dat:⁴⁸⁶

‘[D]e constructie en het onderzoek van talen met behulp van mathematische (anders dan statistische) methodes, deels wel degelijk onder de mathematische logica valt, deels als een directe toepassing dan wel als een aangrenzend gebied moet worden beschouwd. Werk als dat van Chomsky en Freudenthal zou zonder de mathematische logica eenvoudig ondenkbaar zijn. Gezien deze nauwe betrekkingen (die teruggaan op Leibniz, Couturat, Peano, Bloomfield) is er geen enkele reden voor ons om af te zien van de opneming van de bovenbedoelde werken, en daarmee van de aan opneming verbonden voordelen. Deze voordelen zijn volstrekt niet alleen van zakelijke aard; meer contact tussen logica en algemene (abstracte of zg. structurele) taalwetenschap is m.i. ook een groot wetenschappelijk belang. Ik ben derhalve zeer geporteerd voor opneming van deze mss.’

Freudenthals *Lincos* heeft men tenslotte wel, het werk van Chomsky daarentegen niet uitgegeven.⁴⁸⁷ Eens te meer kan in dit verband gewezen worden op de rol van de logica binnen de taalkunde zoals Beth deze zag. Daarnaast meende Beth ook hiermee het duidelijker de gedachten kunnen uiten binnen de filosofie te kunnen bewerkstelligen. Beth hechte in die tijd veel waarde aan de onderzoekingen van Chomsky. Dit deed hij trouwens ook voor het meer taalkundig gerichte werk van Leibniz en Peano. Later zou hij zelfs een logisch-taalkundig georiënteerde groep onderbrengen bij zijn Euratom-werkzaamheden.

Echte (wetenschaps)filosofie wilde men ook niet bij de serie onderbrengen. Dit valt te illustreren aan een briefwisseling tussen Beth en H. Mehlberg. Beth had gehoord dat Mehlberg bezig was met een boek over ‘scientific method’. Dit wilde Beth graag in zijn reeks zien opgenomen.⁴⁸⁸ Het boek was echter al uitbesteed aan een andere

Amsterdam (NH) 1959.

⁴⁸⁴Brief Beth – M.D. Frank, 12 oktober 1959.

⁴⁸⁵Chomsky en het Esperanto van de kosmos: brief L.E.J. Brouwer – Beth, 2 juni 1959, (Blaricum).

⁴⁸⁶Brief Beth – Brouwer, 5 juli 1959.

⁴⁸⁷H. Freudenthal, *Lincos, Design of a language of cosmic intercourse*, I, Amsterdam (NH), 1960.

⁴⁸⁸Brief Beth – Mehlberg, 11 januari 1956.

uitgeverij. Mehlberg had nog wel iets anders in voorraad.⁴⁸⁹ Het betrof werk over causaliteit en tijd, en het duo causaliteit en tijd gerelateerd aan het tijdsconcept binnen de quantummechanica en de relativistische cosmologie. Dit vond Beth nu weer net te ver gaan voor zijn reeks:⁴⁹⁰

‘We have discussed the possibility of including your paper on ‘The causal theory of time’ in our series of monographs. This was a difficult problem as of course acceptance of your book would imply a decision as to including or excluding further contributions in the field of the Philosophy of Science. We finally came to the conclusion that it would not be suitable to extend the field of our series, so as to include contributions of a truly and mainly philosophical character.’ In 1980 werd dit werk van Mehlberg posthuum uitgeven bij Reidel in Dordrecht onder de titel *Time, causality and the quantum theory I, II*.

Meer in het verlengde van ‘scientific method’ liggend was het werk over meettheorieën, waar P. Suppes mee aankwam. De gedachten van Beth over formalisering van meetprocedures en het wiskundig uitwerken daarvan gingen minder ver dan die van Suppes.⁴⁹¹ Suppes wenste ook met zijn algemene theorie van het meten overeenkomsten tussen verschillende wetenschappelijke disciplines te bekijken. Het was Beth inmiddels gebleken dat er onder diverse groepen wetenschappers vraag was naar een dergelijk methodologisch georiënteerd boek, zeker in de Verenigde Staten naar hij van Tarski vernomen had.

Tot welke ellende voor een auteur het kan leiden, wanneer hij met iets komt, dat door iedereen wel de moeite waard gevonden wordt, maar wat gezien de beleidslijnen voortdurend buiten de door de reeksen te bestrijken gebieden valt, laat het voorbeeld van I. Strache zien. Hij kwam met een gemeleerd logisch en filosofisch verhaal: ‘Ontology and general logic’. Voor het blad *Mind* was het te lang,⁴⁹² voor de *JSL* te weinig op logica sec gericht,⁴⁹³ voor de *Review of Metaphysics* stond er veel te veel logica in,⁴⁹⁴ en voor de *Studies in Logic* bevatte het weer te weinig logica.⁴⁹⁵

Na al het voorbereidende en redactionele werk was het voor Beth tijd de productielijnen uit te gaan zetten. Het zal geen verbazing wekken dat Beth ook aan Tarski het verzoek richtte manuscripten in te sturen. Hieraan werd door Tarski meteen gevolg gegeven.⁴⁹⁶ Dit resulteerde in een aardige hoeveelheid boeken, die in de loop der jaren van zijn hand bij deze reeks verschenen zijn. Ook de rest van de in Californië om Tarski heen gegroepeerde modeltheoretici ging er toe over bij deze reeks werk uit te geven. De aangegeven gebieden in de tweede circulaire uit 1949 laten zien dat er binnen de gekozen context vrij veel mogelijk was: geschiedenis van de logica, verschillende soorten logica (intuïtionistische, negatievrije, modale, inductieve, quantum), verzamelingenleer, recursietheorie, semantiek, het cluster gevormd door logica met semantiek

⁴⁸⁹Brief H. Mehlberg – Beth, 16 februari 1956, (Princeton University).

⁴⁹⁰Citaat uit brief Beth – H. Mehlberg, 25 augustus 1956.

⁴⁹¹Brief Beth – P. Suppes, 12 mei 1954.

⁴⁹²Brief *Mind* – Strache, 17 april 1957, (Oxford).

⁴⁹³Brief A.A. Laserowitz (*JSL*) – Strache, 24 maart 1957, (Northampton, Mass).

⁴⁹⁴Brief *Review of Metaphysics* – Strache, 4 juni 1956, (New Haven).

⁴⁹⁵Brf. Beth – I. Strache, 16 juli 1957, (Ithaca, N.Y.). En tenslotte de brief W.V. Quine – Strache, 7 mei 1956, (Cambridge, Mass).

⁴⁹⁶Brief Tarski – Beth, 16 mei 1949.

en algebra annex topologie, dan nog logica in combinatie met taal en semantiek, en tenslotte logica en axiomatick gerelateerd aan de natuurkunde.

Een deel van de tactiek in het allereerste begin bestond er uit mensen aan te schrijven of ze mee wilden doen in de door Beth aangegeven gebieden. Een enkele keer had deze aanschrijving een omgekeerd effect en ging niet iemand voor Beth werk verrichten, maar geschiedde dit andersom. Zo had Beth K. Schröter aangeschreven voor *Studies in Logic*, maar werd, terwijl dit zonder resultaat bleef, door Schröter geronseld als mederedacteur van het onder anderen door Schröter op te zetten tijdschrift *Archiv für mathematische Logik*.⁴⁹⁷ Al snel kreeg Schröter onenigheid met mederedacteur van Kempksi in verband met het opnemen van de dissertatie van G. Hasenjaeger.⁴⁹⁸ Dit was de reden van Schröter om bij *Archiv für mathematische Logik* te vertrekken. Nu kwam Schröter met het plan een *Zeitschrift für Mathematische Logik und Grundlagenforschung* uit te gaan geven. A. Schmidt hoorde hierop van W. Ackermann dat deze van Schröter vernomen had dat hij, Schröter, al mederedacteurs waaronder Beth, Skolem en Heyting geworven had.⁴⁹⁹ Volgens Beth was het de bedoeling geweest dat zij hierin zouden gaan zitten, maar daarbij de redactie van ‘*Archiv für mathematische Logik*’ zouden verlaten. Dit had hij geweigerd, en uitte zich er derhalve tegenover Th. Skolem, die ook niet wist wat hij er mee aanmoest, zeer verbaasd over zich met anderen al min of meer ingelijfd te weten.⁵⁰⁰

4.2.2 Aandachtsgebieden

Wat is er tijdens het redacteursschap van Beth en Heyting bij de *Studies in Logic* terechtgekomen van al die aandachtsgebieden? De nadruk van de nu volgende bespreking daarvan ligt in de eerste plaats op werk waarover Beth de directe redactionele verantwoordelijkheid had.

Geschiedenis. Bij geschiedenis van de logica heeft men niet alleen te denken aan exposés over die geschiedenis, maar ook aan het uitgeven van werk van al overleden logici. Een bijzonder geval hierbij nam het postuum uitgegeven werk van H. Reichenbach in. Deze was in de periode, waarin hij voor de serie een boek aan het afwerken was, overleden:⁵⁰¹ ‘Tot mijn grote verdriet moet ik u mededelen dat Professor Reichenbach vanmiddag gestorven is. [...] Zijn overlijden was erg onverwacht, aangezien hij gisteren nog geheel gezond scheen te zijn. Doch vanmorgen kreeg hij een hartaanval en stierf onmiddellijk.’ Reichenbachs vrouw wilde graag dat het werk van haar man postuum verscheen.⁵⁰² Zijn werk verscheen uiteindelijk onder de naam *Nomological and admissible operations* in 1954 bij NH. Opmerkelijk is dat Beth In verband met dit boek nog net een brief van Reichenbach ontvangen had met dagtekening 7 april 1953.

⁴⁹⁷Brief K. Schröter – Beth, 12 april 1949, (Berlin-Lichterfelde-West); brief Beth – K. Schröter, 28 juni 1949.

⁴⁹⁸K. Schröter – Beth, 19 juni 1953, (Berlin).

⁴⁹⁹Brief A. Schmidt – Beth, 18 februari 1954, (Marburg/Lahn).

⁵⁰⁰Brief Th. Skolem – Beth, 18 mei 1954, (Oslo). Brief Beth – Th. Skolem, 5 juni 1954.

⁵⁰¹Brief N.M. Martin – Beth, 9 april 1953, (Los Angeles).

⁵⁰²Zie ook de brief M. Reichenbach (de vrouw van H. Reichenbach) – Beth, 19 april 1953, (Pasific Palisades).

Het zou blijken dat aan de afdeling geschiedenis van de logica het snelst gestalte kon worden gegeven. I.M. Bochenski kwam met de suggestie om er E.A. Moody, Ph. Boehner, R. Feys, K. Dürr en hemzelf bij te betrekken.⁵⁰³ Moody, Bochenski en Dürr leverden inderdaad wat op.⁵⁰⁴ Ook Boehner stierf voordat zijn werk ‘The theory of suppositions’ klaar was:⁵⁰⁵ ‘Pater Philotheus Böhner is 22 Mei 1955 in zijn slaap overleden aan een hartkwaal.’ Feys produceerde ook voor de reeks, maar dan wel in een ander verband. Zijn ‘De ontwikkeling van het logisch denken’ ging naar de ook door Beth gefrequeunteerde Philosophische Bibliotheek.⁵⁰⁶ De recente geschiedenis van de Poolse logica werd ook met enkele uitgaven geëerd. Aanvankelijk was het de bedoeling geweest het door middel van het tweede deel van de door Łukasiewicz in Warschau te redigeren *Collectanea Logica* te laten verschijnen; echter volgens K. Dürr:⁵⁰⁷ ‘Herr Łukasiewicz schrieb mir am 4. April 1940, dass die *Collectanea Logica* nicht erscheinen könnten, da alles samt der Druckerei verbrannt sei.’ Tarski’s leermeester Leśniewski werd door E. Luschei beschreven door een omwerking van zijn, Luchei’s, dissertatie. Al eerder, in het begin van de jaren vijftig, was geprobeerd de mereologie van Leśniewski aan de vergetelheid te ontrukken door Leśniewski’s leerling B. Sobocinski.⁵⁰⁸ Deze was door Bochenski op de plannen van Beth attent gemaakt. Deze poging is op niets uitgelopen. Luschei’s arbeid was overigens niet in de eerste plaats gericht op de mereologie, zoals bij Sobocinski, alswel op de onderliggende logica, die bestond uit twee systemen, die door Leśniewski ontologie en protothetiek werden genoemd.⁵⁰⁹ Het werk van Luschei bleef hiermee materiaal, dat de nog mogelijke bezigheden van Sobocinski niet al te duidelijk doorkruiste. Voor het werk van een ander vertegenwoordiger van de Poolse logica, Łukasiewicz, had Beth ook de nodige belangstelling. Waren er nog manuscripten van hem voorradig, was het mogelijk om iets van of over hem uit te geven bij zijn leven of na zijn dood? Gedurende Beths leven liep dit op niets uit. Later is er in de reeks een verzamelbundel van Łukasiewicz’s werk door J. Borkowski uitgegeven.⁵¹⁰

Verzamelingenleer. Voor de axiomatische verzamelingenleer werden P. Bernays en A. Fraenkel tezamen ingezet.⁵¹¹ Het tempo van dit werk werd door Bernays gedrukt — Fraenkel was al snel met zijn deel klaar — vooral toen Hao Wang, een leerling van Quine, met verontrustende berichten over bepaalde delen van de verzamelingenleer

⁵⁰³Brief I.M. Bochenski – Beth, 25 april 1949, (Fribourg).

⁵⁰⁴E.A. Moody, *Truth and consequence in mediaeval logic*, Amsterdam (NH), 1953; I.M. Bochenski, *Ancient formal logic*, Amsterdam (NH), 1951; K. Dürr, *The propositional logic of Boethius*, Amsterdam (NH), 1951.

⁵⁰⁵Brief Frater E.M. Buytaart – North Holland, 19 januari 1956, (Saint Bonaventure, N.Y.).

⁵⁰⁶R. Feys, *De ontwikkeling van het logisch denken*, Antwerpen (Standaard), 1949.

⁵⁰⁷Brief K. Dürr – Beth, 27 april 1950, (Zürich); brand vanwege het Duitse bombardement op Warschau in 1939?

⁵⁰⁸Brief B. Sobocinski – Beth, 28 augustus 1948, (Bruxelles); brief B. Sobocinski – Beth, 18 mei 1949, (Bruxelles).

⁵⁰⁹Brief E.C. Luschei – Beth, 11 maart 1960, (Chapel Hill), waarin: de verschillen tussen zijn werk en dat van Sobocinski. E.C. Luchei, *The logical systems of Leśniewski*, Amsterdam (NH), 1962. Later is er in de serie ‘Nijhoff International Philosophy Serie’ uitgegeven *Stanislaw Leśniewski, Collected Works*, (PWN), (Kluwer) Dordrecht, (1992), 2 dln.

⁵¹⁰L. Borkowski, *Jan Łukasiewicz, Selected works*, Amsterdam (NH), 1970.

⁵¹¹Brief P. Bernays – Beth, 8 mei 1949, 12 maart 1950, 27 maart 1951, (Zürich).

aankwam.⁵¹² Hierop wenste Bernays zijn systeem opnieuw te gaan bewerken. Uiteindelijk is het boek zeer vertraagd verschenen. Ondertussen was er al aan Fraenkel de gelegenheid gegeven om apart met een ander boek over de verzamelingenleer uit te komen.⁵¹³ Bernays had evenwel zijn deel van het samen met Fraenkel te schrijven boek in de loop der tijden dermate veranderd in relatie tot de in 1948 gemaakte afspraken dat Fraenkel zich afvroeg of zijn deel van het boek eigenlijk daar nog wel bij paste. Uiteindelijk leek het maar het beste zijn deel enigzins omgewerkt als een historische inleiding tot de Zermelo-Fraenkel-theorie bij Bernays te laten verschijnen. De werkzaamheden van Fraenkel luidden het begin in van een grote hoeveelheid boeken bij Noord Holland over de verzamelingenleer. Fraenkel zou later met Bar-Hillel opnieuw uitkomen over dit onderwerp. Nadien zijn er nog verschillende verbeterde herdrukken verschenen. Een poging om ook Th. Skolem over ‘Relativity of set theory’ te laten schrijven vond geen doorgang.⁵¹⁴ Skolem kwam wel — onder anderen met Henkin en Robinson — met de voordracht ‘Peano’s axioms and models of arithmetic’ terecht in de naar aanleiding van het symposium ‘Mathematical interpretation of formal systems’ met steun van UNESCO uitgegeven werk *Mathematical interpretation of formal systems*, Amsterdam (NH), 1955. Het congres werd georganiseerd was door het Wiskundig Genootschap op 9 en 10 september 1954 te Amsterdam.

Recursietheorie. Voor recursietheorie, Turingmachines en woordproblemen met aanverwante algebra had men ook het nodige op stapel staan. Dit is gedurende de beginperiode niet zo goed verlopen. Turing zelf was niet bereid om iets te schrijven.⁵¹⁵ Later, na zijn dood, heeft men er nog aan gedacht te komen tot een uitgave van een deel van zijn al eerder verschenen werk.⁵¹⁶ Een ander deel had dan kunnen bestaan uit nog niet gepubliceerd werk zoals ‘Intelligent machinery, a heretical theory’. Pas veel later is het verzamelde werk van Turing uitgegeven bij North Holland, zij het niet in de *Studies in Logic: Collected works of A.M. Turing*, Amsterdam (NH), 1992–2001 (4 delen)

Ook de recursietheorie verliep niet voorspoedig, alhoewel de redactie graag een goed boek hierover in de serie had ondergebracht. Men was een samenwerking aangegaan met de Hongaarse Rószs Péter. Moeilijkheden leverde de vertaling van dit werk van het Duits naar het Engels op, en dit zou het breekpunt voor het verdere verloop van het contact betekenen.⁵¹⁷ Péter was het daarmee niet eens gezien haar inleiding in het Duits uitgegeven werk: ‘Dieses Buch wurde nämlich ursprünglich als ein Band der internationalen Serie ‘Studies in Logic’ (Amsterdam) geschrieben. Aber als es

⁵¹²Manuscriptdeel Fraenkel: brief A.A. Fraenkel – Beth, 21 februari 1956, 14 september 1956, (Jerusalem).

⁵¹³A.A. Fraenkel, *Abstract set theory*, Amsterdam (NH), 1953; Hiervan is een soort uitbreiding A.A. Fraenkel, Y. Bar-Hillel, *Foundations of set theory*, Amsterdam (NH), 1958; Van deze twee boeken zijn herziene heruitgaven verschenen: A.A. Fraenkel, Y. Bar-Hillel, A. Levy (& D. van Dalen), *Foundations of set theory*, Amsterdam (NH), 19732; A.A. Fraenkel (revised by A. Levy), *Abstract set theory*, Amsterdam (NH), 19764. P. Bernays, *Axiomatic set theory, with a historical introduction by Abraham A. Fraenkel*, Amsterdam (NH), 1958.

⁵¹⁴Brief Th. Skolem – Beth, 19 september 1949, (Blindern (ved Oslo)).

⁵¹⁵Brief A.M. Turing – Beth, 18 augustus 1949 (poststempel), (Guildford).

⁵¹⁶Brief E.S. Turing (moeder van A.M. Turing) – Beth, 11 oktober 1957, (Guildford); brief H.A. Newman, 3 december 1957, (Manchester); brief Beth – M.D. Frank, 23 januari 1958; brief M.D. Frank – M.H.A. Newman, 25 januari 1958.

⁵¹⁷R. Péter, *Rekursive Funktionen*, Budapest (Akadémiai Kiadó), 1951.

schon fast beendet war, wurden mir entgegen getroffenen Vereinbarungen unannehm-
bare neue Bedingungen gestellt.’ In het hoofdcontract was weliswaar ruimte over-
gelaten voor andere talen dan het Engels, maar gezien de economische ontwikkeling
van de afzet van Duitstalige boeken vanuit Nederland kwam de redactie hierop terug.
Ook van een boek door J.C.E. Dekker en J.R. Myhill over recursie theorie is het al-
thans voor Noord Holland nooit gekomen.⁵¹⁸ Wel werd door deze twee iets dergelijks
onder de titel *Recursive equivalence sets* in 1960 bij de University of California Press
te Berkeley uitgegeven.

Voor de met recursietheorie samenhangende beslissingsproblemen hoopte men ge-
bruik te kunnen maken van W. Ackermann en J. Surányi. Ackermann werd in 1954
uitgegeven.⁵¹⁹ Surányi werd eerst door de Hongaarse Akademie van Wetenschappen
in het Duits op de markt gebracht. De trek om het alsnog in het Engels uit te geven
verflauwde toen.⁵²⁰ Voor de relatie tussen recursietheorie en het koppel getaltheorie
en analyse bracht men een tweetal werken van R.L. Goodstein op de markt.⁵²¹ Dit
verliep probleemloos. Tenslotte valt binnen dit kader de relatie tussen abstracte ma-
chines, recursietheorie, woordproblemen en delen uit de algebra te bekijken. E.L. Post
zelf had er geen trek meer in om uitgebreid over dit onderwerp te gaan schrijven: ⁵²²
‘Since early excesses in logical research undermined my mental and nervous health, I
have had to be ever watchful of not overstepping the limited energy and stability at my
disposal.’ Men probeerde toen over dit onderwerp twee andere auteurs in samenwer-
king in te zetten, namelijk M. Davis en W.W. Boone.⁵²³ Davis liet, toen hij met zijn
deel klaar was, Boone en de redacteuren in de steek, en liep over naar de concurrent
McGraw-Hill Book Co. te New York.⁵²⁴ Om de prioriteiten van de in de steek gelaten
W.W. Boone te beschermen zorgden de redacteuren, en dit geval vooral L.E.J. Brou-
wer, dat hij door middel van tijdschriften, waar zij een vinger in de pap hadden, zijn
bevindingen alsnog kon rapporteren. Pas veel later zou Boone uitkomen in de reeks.

Combinatoriek. De combinatorische logica had ook zijn eigen weg te gaan. Op
deze tak van de logica zal iets dieper worden ingegaan, omdat het werkzaamheden
van Beths professorale opvolger Curry betrof en het ook illustratief is voor bepaalde
moeilijkheden bij een wetenschappelijke boekproductie. Al vermeld is dat Church er
geen trek in had om over combinatoriek een boek te gaan schrijven.⁵²⁵ De relatie tussen
Churchs λ -conversie en de onder anderen door H.B. Curry ontwikkelde combinatoriek
was al in 1935 door J.B. Rosser gelegd. Des te meer trek tot schrijven hierover had

⁵¹⁸brief J.C.E. Dekker – Beth, 14 mei 1956, (Chicago).

⁵¹⁹W. Ackermann, *Solvable cases of the decision problem*, Amsterdam (NH), 1954. Brief W. Ackermann –
Beth, 11 mei 1949, (Lüdenscheid).

⁵²⁰J. Surányi, *Reduktionstheorie des Entscheidungsproblems*, Budapest (Akadémiai Kiadó), 1959. Brief
over Surányi: Beth – Brouwer (en Heyting), 20 januari 1960.

⁵²¹R.L. Goodstein, *Recursive number theory*, Amsterdam (NH), 1957; R.L. Goodstein, *Recursive analysis*,
Amsterdam (NH), 1961. Brief R.L. Goodstein – Beth, 7 oktober 1953, (Leicester).

⁵²²Brief E.L. Post - Beth, 25 mei 1949, (New York).

⁵²³Brief W.W. Boone – Beth, Washington, 23 mei 1952, 23 november 1952; Samenwerkingsverband: Brief
Beth – W.W. Boone, 5 juni 1952, (Berkeley); brief Beth – W.W. Boone, 23 juni 1953.

⁵²⁴Brief M. Davis – Beth., 1 juni 1953, (Princeton); brief Beth – Davis, 23 juni 1953. En ook over deze
zaak: brief L.E.J. Brouwer – Beth, 9 september 1953, (Toronto).

⁵²⁵Brief A. Church – Beth, 9 mei 1949, (Princeton).

H.B. Curry zelf, die van plan was dit in samenwerking met R. Feys te gaan doen:⁵²⁶

‘When I started my thesis on combinatory logic in 1929, I mentioned at the beginning of this that there are two phases of the subject. The first of these is concerned with the theory of combinators as such; this phase was dealt with my thesis. The second phase, which I had in mind at that time, was concerned with the categories of logic and ways of combining them. I did nothing with this second phase of combinatory logic in my thesis, and the publications in regard to it since that time have been rather scattered and fragmentary. [...] To complete my program in regard to this phase of the subject would require a number of papers which would be difficult to prepare in a form suitable for journal publication.’

Dit project van Curry ging dan langzamerhand alle perken te buiten. Het werd een groter werk dan wat de redactie zich er bij had voorgesteld. In zo een geval komt de kwestie van economische haalbaarheid boven. Daarnaast was de combinatorische logica in die tijd enigszins in het slop geraakt. Kleene en Rosser deden er niet veel meer aan. Beth vond dat er te lang aan gewerkt werd, de omvang buitensporig werd, de gebruikte terminologie nogal afweek van de standaardwijze van uitdrukken, er slechts elementaire zaken behandeld werden, er geen concreet logisch systeem werd opgebouwd, er geen metamathematische analoga gegeven werden van bijvoorbeeld volledigheidsbewijzen en dat sommige zaken, zoals substitutie, juist weer te uitvoerig behandeld werden. Hiertegen valt natuurlijk wel het een en ander in te brengen. Het aardige is dat wat in de jaren vijftig toch niet meer als een interessant gebied gezien werd, in de loop der tijden opnieuw in de belangstelling is komen te staan. Het tempo van Curry lag inderdaad niet hoog. Dit had echter ook te maken met het feit dat er min of meer op nog onontgonnen terrein moest worden gewerkt. Soms stootte Curry op moeilijkheden, die een langdurige bezinning nodig maakten. Als voorbeeld kan de stelling van Church-Rosser worden aangevoerd:⁵²⁷

‘However, I think the essential difficulty has been overcome. I discovered an error in my proof of 1940 and I think there is a serious gap in the original proof given by Church-Rosser in 1936. A student of Rosser’s, named Schroer, has written to me that he has a proof of the theorem. [...] Incidentally he discovered an error in the proof of Newman of 1942. This shows the difficulties that we are contending with; and as long as such difficulties exist it is impossible to foresee exactly when the work will be finished.’

Deze werkmethode is zeer juist, maar wel vervelend voor Feys, die zich bereid had verklaard om met een inleidend werk op dit gebied te komen. Curry wilde daarentegen baanbrekend onderzoek doen. Feys wilde graag snel met zijn werk uitkomen, maar Curry was hier op tegen.

De vragen door Beth naar metamathematisch gelijksoortige stellingen waren natuurlijk ook niet zo eenvoudig door Curry te beantwoorden. Doordat hij min of meer aan het werk was binnen een terrein, dat hij zelf mede moest zien te ontwikkelen, had Curry de gelegenheid om nog uitgebreider dan gewoonlijk zijn eigen terminologie te

⁵²⁶Brief H.B. Curry – N-H, 11 oktober 1948, (Pennsylvania). Resultaat: H.B. Curry, R. Feys, *Combinatory logic*, I, Amsterdam(NH), 1958.

⁵²⁷Brief H.B. Curry – Beth, 7 december 1955, (Pennsylvania).

gebruiken. Vanuit verkooptechnisch oogpunt, en tot op zekere hoogte had Beth daar mee te maken, is dit niet zo best. De toekomstige lezer wordt wellicht afgeschrikt een dergelijk boek te kopen, wanneer hij daar geen hem bekende referentiepunten in aantreft. Maar niet alleen verkooptechnisch zou de zaak moeilijk komen te liggen, druktechnisch was dit het al zeker. Volgens Beth had Frank grote moeite een drukker voor dit werk te vinden. Sommige drukkers hadden al geweigerd en anderen vroegen buitensporige prijzen. Beth verzuchtte dan ook tegen Curry:⁵²⁸

‘The main difficulty results, of course, from the enormous bulk of the ms. and from the fact that there is still a second volume. Therefore, unless he succeeds in making a very accurate calculation, Mr. Frank might incur a loss which would balance the profit made on all previous issues of our *Studies in Logic*.’

Uiteindelijk is het boek met Feys in 1958 verschenen bij North-Holland onder de naam *Combinatory Logic*. Het is hier niet bij gebleven. In 1972 is er nog een *Combinatory Logic II* uitgekomen bij North-Holland. Dit is geschreven door Curry met J.P. Seldin en J.R. Hindley. Beth, gestorven in 1964, en Feys, overleden in 1961, hebben dit niet meer kunnen meemaken. Seldin is in 1968 bij Curry in Amsterdam gepromoveerd op ‘*Studies in illative combinatory logic*’ — Curry was de opvolger van Beth.

We zullen nu als verduidelijking enkele punten van de kritiek van Beth op Curry bekijken. Curry was nogal precies voor wat betreft allerlei onderscheidingen binnen de materie, waar hij op een gegeven ogenblik mee bezig was. Als zodanig wenste hij dit dan ook te benoemen, en hij wenste zeer veel te onderscheiden en te benoemen. Beth struikelde bijvoorbeeld al over de begrippen epitheorie en metatheorie.⁵²⁹ Met epitheorie bedoelde Curry elke studie, die verder gaat dan het expliciet afleiden van elementaire stellingen. Dit is dan wat Hilbert — een ‘A-language-mathematician’ in het taalgebruik van Curry — met zijn autonome representatie met metatheorie bedoelt. Gezien het te verengde gebruik van deze laatste term gebruikt Curry dan maar epitheorie — het is dus een wat uitgebreider gebruik van metatheorie. Als enkele sprekende voorbeelden kunnen Tarski en Gödel worden aangedragen, zij zijn epilogici. Een ander punt was volgens Beth dat aan Tarski niet de eer werd toegekend, die hem toekwam, en het Carnap was, die er teveel van kreeg. Curry gaf toe dat dit ten dele zo was, maar het semantische werk van Tarski is merendeels niet-constructief van karakter en licht derhalve niet de overlap tussen semantiek en syntax toe.⁵³⁰ In later werk van Curry — ‘*Foundations of mathematical logic*’, 1963, McGraw Hill — werd dan ook aandacht besteed aan Beths tableaux, juist vanwege de overlap tussen semantiek en syntax. Carnap is in zijn werk volgens Curry grotendeels aletheutisch, het onomatische element is slechts sporadisch. Binnen het werk van Curry zijn de fundamentele naamwoorden van de theorie namen van niet gespecificeerde objecten (obs) — het is aan de lezer om voor een autonome of een heteronome representatie te kiezen, zij het dat Curry zelf aan een heteronome de voorkeur geeft. Het zou te ver gaan om hier langer stil te blijven staan bij de door Curry gehanteerde terminologie. Het eerste hoofdstuk van zijn boek geeft

⁵²⁸Brief Beth – H.B. Curry, 8 januari 1957.

⁵²⁹Aanmerkingen t.o.v. de tekst door Beth: Beth – R. Feys (en H.B. Curry), 28 juli 1956, (Amsterdam). Beth – L.E.J. Brouwer (en A. Heyting), 26 juni 1956; en Beth – Brouwer (en Heyting), 15 maart 1954.

⁵³⁰Reactie Curry op kritiek: H.B. Curry – Beth, 5 oktober 1956, (Pennsylvania).

daarover alle inlichtingen.⁵³¹ Het boeken over combinatoriek waren overigens niet het enige boeken, die door Curry bij Noord Holland werd uitgegeven. Al eerder, en wel in 1951, had daar zijn ‘Outlines of a formalist philosophy of mathematics’, dat oorspronkelijk in de reeks The Pennsylvania State College Studies had moeten uitkomen, het daglicht gezien.

Modale en intuïtionistische logica. De modale, intuïtionistische en meerwaardige logica’s leverden toch minder deeltjes op dan verwacht. Graag had Beth het boek *Operative Logik und Mathematik* van P. Lorenzen in de reeks gezien. Van verschillende zijden werd er tegen dit werk gefulmineerd. Hier en daar werden Lorenzens denkbeelden als controversieel gevoeld, of om in de woorden van Beth te spreken:⁵³²

‘Te München ontstond over zijn denkbeelden ook weer een heftige discussie, waarbij Bernays met de vuist op de lessenaar sloeg. Dit feit pleit in zekere zin vóór de uitgave van een vertaling [in het Engels en voor Noord Holland], maar deze moet dan wel aan de hoogste eisen voldoen.’

Eens te meer laat dit zien dat Beth in zijn beleid zeer ruimdenkend was. Hij was het niet helemaal eens met Lorenzen, maar dit verhinderde hem niet pogingen in het werk te stellen hem uit te geven. Dit was dan wel in tegenstelling tot G. Müller, de assistent van Bernays. Deze reisde stad en land af om stemming te maken, jazelfs probeerde hij achter Beths rug om te verhinderen dat North-Holland tot het uitgeven van Lorenzen zou komen. Wellicht met zijn gedachten al te zeer in het verleden probeerde hij opnieuw een soort Grundlagen-strijd op te kloppen. Beth maakte hij met deze handelswijze in ieder geval wel kwaad.⁵³³ Ook in later tijd bleken er, al dan niet terecht, ressentimenten tegen Lorenzen te bestaan.⁵³⁴ daarin wordt door Freudenthal tegen Lorenzen en een door hem te houden lezingencyclus, onder auspiciën van de Beth-stichting, gefulmineerd.

De modale logica leverde probleemloos het boek van von Wright op.⁵³⁵ Ander werk in twee delen over dit onderwerp had geschreven kunnen zijn door een samenwerking — elk zijn deeltje — tussen R. Feys en J.C.C. McKinsey.⁵³⁶ Het deel van Feys wordt gekenschetst door het volgende citaat:⁵³⁷ ‘Ik blijf aan ‘Modal Logics’ werken; het eerste boekje, de eigenlijke expositie van S1 tot S5, met een heuristische inleiding en met een expositie van Barcan, heb ik reeds geschreven en gedeeltelijk met McKinsey ‘besproken’.’ Door het plotse verscheiden van McKinsey is het er niet van gekomen. Feys stond er nu alleen voor. Het bleek dat McKinsey toch nog niet zo ver gevorderd was. Volgens Suppes had McKinsey niet veel meer dan één hoofdstuk in premature staat klaar op het moment van zijn overlijden.⁵³⁸ Verschillende plannen

⁵³¹Voor bijvoorbeeld A- en U-language zie 1-D-3,4.

⁵³²Brief Beth – M.D. Frank (North Holland), 26 november 1960.

⁵³³Voor de niet door Beth gewaardeerde bemoeienissen van G.H. Müller, zie de correspondentie m.b.t. Studies in Logic (N-H).

⁵³⁴Brief H. Freudenthal – A.S. Troelstra, 17 oktober 1980 (Amsterdam) [Troelstra-archief, G1.1-1980 (Genootschappen, Beth Foundation)].

⁵³⁵G.H. von Wright, *An essay in modal logic*, Amsterdam (NH), 1951.

⁵³⁶Brief J.C.C. McKinsey – Beth, 1 mei 1949, (Santa Monica) en brief Beth – McKinsey, 1 juli 1949.

⁵³⁷Brieven R. Feys – Beth, 23 april 1949, 19 april 1949, (Louvain).

⁵³⁸Brief P. Suppes – M.D. Frank (NH), 22 november 1954, (Stanford).

om alsnog alleen of in samenwerking met anderen dit werk te voltooien vonden hun einde op 13 april 1961, toen Feys zelf overleed. Posthuum is met behulp van de nog aanwezige manuscripten en door middel van een reconstructie door J. Dopp uit Leuven in de serie Collection de Logique Mathématique, Série B, het werk van Feys in 1965 uitgegeven.⁵³⁹ Voor een nog meer genuanceerde kijk op de waarheid zou de al in verband met de combinatorische logica opgevoerde B. Rosser samen met Turquette zorgen door middel van een werk op het gebied van de meerwaardige logica.⁵⁴⁰

De inductieve logica wilde niet zo goed van de grond komen. De hierover gepolste R. Carnap had het te druk.⁵⁴¹ Hij was bezig met het schrijven over dit onderwerp in combinatie met waarschijnlijkheidstheorie, als uitgever had hij de University of Chicago Press op het oog. Ook de mogelijkheid om een boek door K. Popper over waarschijnlijkheidsleer te laten schrijven heeft geen doorgang kunnen vinden⁵⁴² en ook al niet een boek door H. Leblanc over eenzelfde onderwerp.⁵⁴³ Later zal Leblanc er toe komen om bij Prentice Hall (Englewood Cliffs) in 1962 *Statistical and inductive probabilities* te publiceren. Ook een poging om M. Black met een werk over ‘The problem of induction’ in te schakelen heeft geen doorgang gevonden⁵⁴⁴

Modeltheorie. Op de gebieden van de modeltheorie, metamathematica en algebra liepen de zaken zeer voorspoedig. Hier had men naast Tarski, Henkin en Mostowski ook nog te maken met de gestaag werk afleverende A. Robinson.⁵⁴⁵ De door Henkin aangebrachte C. Karp kwam met werk over logica binnen systemen met oneindig lange zinnen.⁵⁴⁶

Eén van de eerste uit te komen boeken bij North Holland van Tarski had een bundel moeten zijn met medewerking van R.M. Robinson en A. Mostowski. Het moest een bewerking worden van onder andere ‘summaries’ uit de *Journal of Symbolic Logic*.⁵⁴⁷ De uiteindelijke uitgave van dit boek vormde een langere lijdensweg dan was voorzien. Dit was gedeeltelijk te danken aan de toch wat moeilijke communicatie met Mostowski. Deze was in die politiek moeilijke tijden woonachtig in Warschau. Van Mostowski verscheen overigens eerder al het boek ‘Undecidable sentences’ in Beths logica-reeks.⁵⁴⁸ Het boek van het drietal kwam in 1953 uit onder de naam ‘Undecidable Theories’ met als auteur Tarski in samenwerking met A. Mostowski en R.M. Robinson. De royalties werden dienovereenkomstig geregeld, namelijk Tarski : Robinson : Mostowski als 7 : 1,5 : 1,5. Een moeilijkheid bleef de opdracht aan de ‘Office and Ordnance Research

⁵³⁹R. Feys (J. Dopp), *Modal logics*, Louvain (Nauwelaerts), Paris (Gauthier-Villars), 1965.

⁵⁴⁰J.B. Rosser, A.R. Turquette, *Many-valued logics*, Amsterdam (NH), 1952.

⁵⁴¹Brief R. Carnap – A. Heyting, 7 mei 1952; brief R. Carnap – Beth, 24 augustus 1949, (Chicago).

⁵⁴²Brieven K. Popper – Beth, 15 juli 1956, 1 september 1956, (Fallowfield) en brief Beth – K. Popper, 4 augustus 1956.

⁵⁴³Brief H. Leblanc – Beth, 7 maart 1960, (Bryn Mawr).

⁵⁴⁴Brief M. Black – Beth, 16 juni 1949, (New York).

⁵⁴⁵A. Robinson, *On the metamathematics of algebra*, Amsterdam (NH), 1951; A. Robinson, *Complete theories*, Amsterdam (NH), 1956, A. Robinson, *Non-standard analysis*, Amsterdam (NH), 1966.

⁵⁴⁶C.R. Karp, *Languages with expressions of infinite length*, Amsterdam (NH), 1964; brief L. Henkin – Beth, 5 maart 1960, (Berkeley); brief Beth – Henkin, 28 januari 1960.

⁵⁴⁷Brief Beth – Tarski, 1 juli 1949.

⁵⁴⁸A. Mostowski, *Sentences undecidable in formalized arithmetic, An exposition of the theory of Kurt Gödel*, Amsterdam (NH), 1952.

US Army' in verband met vroeger aan Tarski en Robinson verleende subsidies. Dit kon moeilijkheden gaan opleveren voor Mostowski, die immers in een militair concurrerend blok woonde.⁵⁴⁹ Uiteindelijk werd ook dit opgelost.⁵⁵⁰ Het boek werd door Beth veelvuldig gebruikt, niet in de laatste plaats tijdens zijn colleges.⁵⁵¹

Gelukkig nam niet de uitgave van alle boeken zoveel tijd in beslag. Op 22 januari 1955 schreef Beth aan Tarski dat een manuscript over 'ordinal algebra's' hem welkom zou zijn.⁵⁵² Op 14 september 1955 was het dan volgens Tarski zo ver.⁵⁵³ Het werk zou door Chang, Chang en A. Davis, en B. Jónsson van appendices worden voorzien — uiteindelijk bleven alleen Chang en Jónsson over. Het was niet direct een werk over logica vond Tarski, maar het betrof wel de grondslagen van de wiskunde in bredere zin: ⁵⁵⁴ 'The basic notions with which we are concerned were introduced for the first time in Principia Mathematica. At any rate, this will be the first work in the literature containing deeper results from the arithmetic of relation types.'⁵⁵⁵

De congresbundel voor het in Berkeley gehouden 'Symposium on axiomatic method' had meer voeten in aarde. Tarski trad bij dit symposium als 'Chairman' op en L. Henkin als 'Secretary Organizing Committee'. Zij beiden waren ook degenen, waarmee Beth te maken kreeg bij de uitgave van de bundel. Niet alleen de omvang en het honorarium vormden een punt van discussie. De aanvankelijk opzet van de Studies in Logic was er op gericht handzame en niet al te dikke boeken uit te brengen. Deze congresbundel was omvangrijk en bovendien liggen congresbundels vaak slechter in de verkoop dan monografieën. Beth had verder met deze zaak te maken als penningmeester van de subsidieverlenende 'Philosophy of Science'-sectie van de UIHPS. Henkin wilde door middel van Beth geld hebben voor het symposium en de bundel. Het geld bleek niet beschikbaar in die mate zoals gewenst. Uiteindelijk is de bundel toch nog verschenen.⁵⁵⁶

Niet alle boeken van Tarski werden bij Noord-Holland uitgegeven. Beth en Noord-Holland werden niet betrokken bij de uitgave van de verzamelbundel Tarski (1956) met het nodige vertaalwerk door J.H. Woodger.⁵⁵⁷ Deze bundel verscheen bij Clarendon te Oxford in 1956. Beth was al op 12 oktober 1950 door Tarski aangaande deze plannen om een bundel onder de naam 'Studies in metalogic and metamathematics' uit te geven op de hoogte gesteld.⁵⁵⁸ Beth reageerde enthousiast met het geven van adviezen.⁵⁵⁹ Het

⁵⁴⁹Brief Tarski – Beth, 25 maart 1953.

⁵⁵⁰Brief Tarski – Beth, 6 april 1953 en Beth – Tarski, 30 maart 1953.

⁵⁵¹Als een aantoonbaar voorbeeld van het gebruik door Beth hiervan kunnen de donderdagcolleges van 9.00 tot 11.00 uur in de cursus 1955 – 1956 gelden. Hierbij werd o.a. geput uit *Undecidability and essential undecidability*.

⁵⁵²Brief Beth – Tarski, 22 januari 1955

⁵⁵³Brief Tarski – Beth, 14 september 1955.

⁵⁵⁴idem

⁵⁵⁵Een samenvatting van het boek werd door Beth geleverd voor een de verkoop bevorderende flap: brief Beth – Frank (Noord-Holland), 2 april 1956.

⁵⁵⁶Brief Henkin (en Tarski) – M.D. Frank (N.Holland), 26 februari 1958, brief Frank – Henkin, 13 februari 1958 en brief Frank – Beth, 4 februari 1958.

⁵⁵⁷Later kreeg Beth zelf met Woodger te maken in verband met een poging werk van Lesniewski vertaald te krijgen: brief Woodger – Beth, 16 februari 1954, (London).

⁵⁵⁸Brieven Tarski – Beth, 12 oktober 1950, en 22 januari 1951.

⁵⁵⁹Brief Beth – Tarski, 28 januari 1951.

uitgeven van een dergelijke bundel noemde Beth als: ‘that this publication is one of the greatest importance for the future development of mathematics, logic and philosophy.’ Graag had Beth naast een aantal belangrijke publicaties additioneel materiaal zoals nog niet uitgegeven stukken opgenomen gezien.⁵⁶⁰ Bij de uitgave van dit werk in 1956 verscheen er al snel een lovende recensie door Beth onder de naam ‘Logica, semantiek en metamathematiek’.⁵⁶¹ Aan de moeilijke bereikbaarheid van vele artikelen van Tarski werd nu een eind gemaakt. Dit was zeer aangenaam, want volgens Beth waren Tarski’s artikelen juist voor de wijsbegeerte van het grootste belang, waaronder zeker het artikel over het waarheidsbegrip. De bespreking van dit artikel nam derhalve het grootste deel van de recensie in beslag. Dit valt natuurlijk ook te zien tegen de achtergrond van de veelal technische inhoud van een aantal andere opgenomen artikelen en de houding van de gemiddelde Nederlandse filosoof, die meende dat Tarski’s ideeën over waarheid alleen betrekking op geformaliseerde theorieën hebben en verder van geen algemene betekenis zijn.

Het boek van Tarski, dat de meeste hoofdbreken tot gevolg zou hebben, was de Nederlandse vertaling van zijn ‘Introduction to logic’, Tarski (1946).⁵⁶²

Aanvankelijk dacht men er over dit werk uit te geven bij de Belgische uitgeverij De Standaard Boekhandel te Antwerpen, waar ook Beth in de loop der tijden boeken heeft laten verschijnen in de door J. Steenbergen geredigeerde serie ‘De Filosofische Reeks’. Beth werd bij deze zaak betrokken door onder meer Steenbergen, die hem gedurende 1947 informeerde over de met Tarski gevoerde onderhandelingen.⁵⁶³ De vertaling van Tarski (1946) was in handen gegeven van A. Borgers, een leerling van de met Beth bevriende kanunnik R. Feys uit Leuven. De vertalingen van Borgers zouden naar Beth worden opgezonden voor contrôle.⁵⁶⁴ In een eerder stadium had Borgers met Beth contact opgenomen onder aansporing van Feys. In dit contact kwam ook het vertalen van al Tarski 1946 ter sprake. Borgers was er al diverse mensen, waaronder Tarski zelf, en uitgevers — van Goethem en de Philosophische Bibliotheek — voor langs geweest.⁵⁶⁵ Dat Beth voor een inleiding zou zorgen werd al in een vroeg stadium door Steenbergen en Borgers geaccepteerd.⁵⁶⁶

De vertalingen van Borgers konden niet volledig genade vinden in de ogen van Beth. Een voorbeeld hiervan is de vertaling van ‘sentence’ door ‘oordeel’, terwijl het volgens Beth ‘bewering’ of ‘uitspraak’ had moeten zijn.⁵⁶⁷ Dit is hierom belangrijk, omdat het woord in Beths ogen een sleutelbegrip was en bovendien veel gebruikt wordt. Borgers bleef op dit punt halstarrig.⁵⁶⁸ Pas tijdens een verblijf op de Universiteit van Princeton werd Borgers tot ‘uitspraak’ bekeerd.⁵⁶⁹ Tarski had Borgers geschreven

⁵⁶⁰Pas veel later is dit uitgegeven als *Alfred Tarski: Collected papers*, Basel (Birkhäuser), 1986 (4 delen).

⁵⁶¹E.W. Beth, <Tarski 1956>, logica, semantiek en metamathematiek, (recensie), ANTW 49 (1956/57), pp. 42-43.

⁵⁶²Oorspronkelijk in het Pools in 1939 uitgegeven. De Nederlandse vertaling baseerde zich op de Engelse tekst uit 1946.

⁵⁶³Brief Steenbergen – Beth, 15 januari 1947, van 31 januari 1947, en van 17 maart 1947.

⁵⁶⁴Brieven Steenbergen – Beth, 4 juli 1947, en van 9 juli 1947.

⁵⁶⁵Brief Borgers – Beth, 1 september 1946, (Herk-de-Stad).

⁵⁶⁶Brief Steenbergen – Beth, 28 oktober 1947.

⁵⁶⁷Brief Beth – Steenbergen, 31 juli 1947, 9 januari 1950 en brief Beth – Dijksterhuis, 29 november 1950.

⁵⁶⁸Brieven Beth – Borgers, 2 juni 1947, 31 juli 1947 en brieven Borgers – Beth, 29 juni 1947, 10 juli 1947).

⁵⁶⁹Brief Borgers – Beth, 25 november 1947, (Princeton).

‘That the use of any Dutch word related to the German Urteil would be highly undesirable. If one reads attentively section 2 and 42 of my book, one can hardly any doubt that sentences are treated here as grammatical expressions.’ Tarski had al op 1 augustus 1947 aan Beth laten weten ‘[B]ut I should certainly dislike anything closely related to the German Urteil.’ Beth wenste voor de volgens hem zeer nodige revisie van de vertaling E.J. Dijksterhuis er bij te betrekken.⁵⁷⁰ Naast Tarski accepteerde ook Dijksterhuis dit en stuurde na enige tijd de revisie naar Borgers.⁵⁷¹ Bij Borgers bleef deze zaak evenwel omwille van een aantal redenen liggen. Beth werd hierdoor opgescheept met een steeds ongeduldiger wordende en hierover vele brieven schrijvende Tarski, en een uitgave, die maar niet van de grond kwam.

Tenslotte werd de knoop doorgehakt. Beth zou de taak van Borgers overnemen.⁵⁷² Hierna is de uitgave van het boek van de Standaard Boekhandel, die er ook genoeg van had, en met instemming van Tarski, overgeheveld naar Noord-Holland.⁵⁷³ Beth ging nu de uitgave bij Noord Holland verder geheel zelf verzorgen, vertalen en op sommige punten onder Tarski’s toezicht lichtelijk bewerken. Niet alleen kwam hij aandragen met verbeteringen van de tekst, maar kwam door het werken aan Tarski (1946) ook zelf tot allerlei gedachten. In brieven door Beth gegeven voorbeelden hiervan zijn de tableau-methode en de definitiestelling. De voorgestelde verbeteringen van Beth waren van historische, technische en didactische aard. Dat er opmerkingen van historische aard bij Beth te vinden zijn behoeft geen verbazing te wekken gezien zijn interesse daarin. Tarski wilde daarentegen alleen het meest noodzakelijke opnemen en verder niet al te diep op de geschiedenis ingaan. Daarvoor was dit boek volgens hem ook niet bestemd. Op 26 februari 1953 deed Beth aan Dijksterhuis over het gebeurde mededeling⁵⁷⁴ en op 7 december 1953 kon Beth eindelijk aan Tarski berichten, dat hij de eerste copieën van de ‘Inleiding tot de logica en tot de methodeleer der deductieve wetenschappen’, (Tarski, 1953) ontvangen had.⁵⁷⁵ In verband met de ook op stapel staande Hebreeuwse vertaling vroeg Y. Bar Hillel deze verbeteringen op de Nederlandse vertaling door Beth op om te zien of hij er ook nog wat mee kon aanvangen.⁵⁷⁶ Hierop reageerde Beth positief.⁵⁷⁷ Tarski (1953) heeft nadien nog vele jaren dienst gedaan als logica-leerboek aan de Universiteit van Amsterdam.

Als nog niet direct belanghebbende liet Beth al eerder een lovende recensie verschijnen op Tarski (1946). Beth vond dit werk daarom zo goed, omdat het zowel een diep inzicht in de logica en de grondslagen combineert met een heldere en didactisch goede uiteenzetting. Hij besluit dan ook met een:⁵⁷⁸ ‘Dit boek zal voor de heden-

⁵⁷⁰Brief Beth – Dijksterhuis, 29 november 1950, brief Beth – Steenbergen, 29 november 1950, brief Steenbergen – Beth, 27 november 1950 en de brief Beth – Tarski, 29 november 1950.

⁵⁷¹Brief Beth – Tarski, 11 januari 1951; brief Dijksterhuis – Beth, 21 januari 1951.

⁵⁷²Brief Beth – Borgers, 17 januari 1952.

⁵⁷³Brief Beth – Steenbergen, 24 april 1952, (Berkeley). Tarski accoord: brief Steenbergen – Beth, 7 juli 1952. Verzorging uitgave door Beth: brief Standaard Boekhandel – Tarski, 3 december 1952; Tarski – Frank (N.Holland), 22 december 1952. Overname van het contract; zie verder nog brieven Tarski – Beth, 3 december 1952, 21 december 1952.

⁵⁷⁴Brief Beth – E.J. Dijksterhuis, 26 februari 1953.

⁵⁷⁵Brief Beth – Tarski, 7 december 1953.

⁵⁷⁶Brief Bar Hillel – Beth, 25 augustus 1955.

⁵⁷⁷Beth – Bar Hillel, 29 augustus 1955.

⁵⁷⁸ANTW 39, (1946/47), p. 149.

daagse logica kunnen worden, wat Petrus Hispanus' 'Summulae Logicales' voor de Middeleeuwse logica zijn geweest.' Het boek was bestemd voor diverse lagen van de bevolking, ook voor de geesteswetenschappers — letteren, psychologie, economie — zoals in een latere wervende tekst bij Tarski 1953 van Beth blijkt:⁵⁷⁹

'De ontwikkeling van de moderne Westerse beschaving plaatst de beoefenaar van de geesteswetenschappen voor een moeilijke, ja benarde, situatie. De materiële vruchten van deze ontwikkeling in techniek en verkeersmiddelen, in natuurwetenschap en geneeskunde, en de, soms bedenkelijke, invloed van een en ander op de mentaliteit van de grote massa heeft hij dagelijks voor ogen. De geestelijke achtergrond van deze verschijnselen, waarvan de kennis de voorwaarde vormt voor een gefundeerde beoordeling van belangrijke aspecten der hedendaagse Westerse beschaving, blijft hem veelal verborgen. Zijn opleiding maakt het hem in de regel zeer moeilijk tot deze geestelijke achtergrond door te dringen, doordat deze laatste voor een belangrijk gedeelte gezocht moet worden op het gebied van de moderne, abstracte, wiskunde en van daarmee verwante wetenschappen, met name van de mathematische logica.'

Beth wenste naast Tarski 1946 ook nog Tarski (1943/44) uit te geven in een door hemzelf te verzorgen vertaling en het liefst met verbeteringen. Eerdere pogingen van hem om dit artikel bij Tarski 1953 onder te brengen waren gestuit op de onwil van Tarski. Tenslotte werd het het blad *Euclides* hiertoe uitgekozen.⁵⁸⁰ Tarski zelf had liever een wat meer filosofisch getint tijdschrift gezien.⁵⁸¹ In deze periode was Tarski trouwens belangstellend naar de mogelijkheden om in een ander Nederlands tijdschrift, en wel *Indagationes Mathematicae*, artikelen te laten verschijnen.⁵⁸² Van deze mogelijkheid zou Tarski in de loop der tijden veelvuldig gebruik gaan maken, ook in een gezamenlijk artikel met Beth: Beth & Tarski (1956).

Symbolen en begrippen. Bij al de opgesomde werken valt bij nadere bestudering op hoe divers de gebruikte symbolen en begrippen zijn. Het zou handig zijn, indien men er toe kon komen om uniform symbolen en begrippen te gebruiken. Zo lang het nog niet zo ver is kan het geen kwaad om een handzaam werkje ter beschikking te hebben, waarin de gebruikte symbolen en begrippen met elkaar vergeleken worden. Voorzover valt na te gaan werd het eerste voorstel in deze richting gedaan door E.H. Carus (C. Hegeler Trust Fund) tijdens de algemene vergadering van de Council en het Executive Committee van de ASL op 29 december 1952 op de Washington Universiteit te St. Louis.⁵⁸³ Men dacht er over een officiële commissie in te stellen, waar dan Barlaz (secretaris ASL) en Church (redactie JSL), maar ook Beth en Bochenski lid van zouden moeten zijn — de laatste twee vanwege hun historische kennis. Volgens Church moest

⁵⁷⁹Wervende teksten voor geesteswetenschapper, exacte wetenschappen en middelbare scholen: Brief Beth – M.D. Frank, 30 januari 1954.

⁵⁸⁰*Euclides* 30, (1954/55), pp. 1–44). Reacties op het *Euclides*-artikel bleven niet uit. Zo werd er één van de hand van Crijns geplaatst in *Euclides* (Wat is waarheid, *Euclides* 31 (1955/56), pp. 188–120). Dit werd door E.W. Beth door middel van zijn 'Antwoord aan Dr. Crijns' (*ibid.*, pp. 120–122) van een vinnig commentaar voorzien.

⁵⁸¹brief Tarski – Beth, 20 oktober 1953.

⁵⁸²Publicatiemogelijkheden IM: brief Beth – Tarski, 6 november 1953.

⁵⁸³Verslag van Joint meeting of the Council and the Executive Committee Washington University, St. Louis, Monday December 29, 1952 — getekend J.B. Rosser, President, dd. 12 januari 1953, New York.

men er toe over gaan om de gebruikte symbolen te beschrijven en niet een bepaald gebruik voor te schrijven.⁵⁸⁴ W.V. Quine, als ‘president’ van de ASL Rosser opgevolgd, stelde hierop een commissie voor bestaande uit Beth als voorzitter, en verder nog Bar-laz, Church, Scholz en Myhill.⁵⁸⁵ Per 7 februari 1953 accepteerde Beth deze functie.⁵⁸⁶ Hij maakte een geografische verdeling voor de leden van de commissie en stelde voor met betrekking tot periodieken niet verder terug te gaan dan 1946 en voor boeken niet die van vóór 1936 er bij te betrekken.⁵⁸⁷ Begin 1954 trok Beth zich als voorzitter van de commissie terug.⁵⁸⁸ Het werd Feys om deze taak van Beth over te nemen en naast hem zou Myhill de meeste arbeid voor deze uitgave leveren. Myhill hield er echter eind 1955 mee op. Zijn plaats werd door F.B. Fitch ingenomen. In geringe mate heeft ook Hailperin er aan meegewerkt. Commentaren kwamen van Beth en Church. De uitgeverij stond in het begin niet vast, later werd dit North Holland. Het boekje werd pas enige tijd na de dood van Feys in 1969 uitgegeven.⁵⁸⁹

Schone plannen. Het kan wel eens gebeuren, dat er plannen gemaakt worden voor het uitgeven van boeken, die tenslotte het licht niet zullen zien. Zowel Tarski als ook Beth ontkwamen niet aan dit lot. Het is soms niet erg duidelijk, waarom iets geen doorgang vond, en blijft de briefwisseling en de daarmee corresponderende bespreking beperkt tot het aanzwengelen van een niet zijn voltooiing vindend project. Een voorbeeld hiervan was de wens van W. Szmielew een boek uit te geven over de arithmetische eigenschappen van abelse groepen met toepassing op het decisieprobleem en het aangeven van een algemene theorie over arithmetische klassen en typen. Met arithmetische eigenschappen worden veelal de binnen elementaire logica, dus zonder gebruik van verzamelingen, uit te drukken eigenschappen van bijvoorbeeld algebra’s bedoeld. Arithmetische klassen zijn algebra’s, die bepaalde arithmetische eigenschappen gemeen hebben. Tarski betoonde zich een warm voorstander van opname in de logicareeks en deelde mee dat hij het werk van Szmielew als dissertatie geaccepteerd had.⁵⁹⁰ Beth reageerde hier welwillend op.⁵⁹¹ Intussen was er bij Tarski een ander plan opgekomen. Hij wilde samen met Szmielew tot een publicatie komen onder de titel ‘Arithmetical classes and types of algebraic systems’.⁵⁹²

In Tarski’s brief van 23 augustus 1950 blijkt dat Tarski ook de reprints van Beth

⁵⁸⁴Reactie Church op Dict. Symbols: brief (copie) A. Church – J.B. Rosser (en W.V. Quine), 4 februari 1953, (Princeton).

⁵⁸⁵Brief W.V. Quine (president ASL) – Council ASL, 27 januari 1953.

⁵⁸⁶Acceptatie Beth: brief Beth - W.V. Quine, 7 februari 1953.

⁵⁸⁷Brief Beth – leden van de Dictionary-commissie, 30 mei 1953.

⁵⁸⁸Terugtrekking Beth, Feys voorziter: brief W.V. Quine – Beth, 10 februari 1954, (Oxford), brief Beth – W.V. Quine, 16 februari 1954, Rapport bijeenkomst Council ASL 28 – 29 december 1953 te Rochester (opgesteld door L. Henkin, dd. 29 januari 1954, (Berkeley)). Brief R. Feys - W.V. Quine, 28 februari 1954, (Leuven). Brief R. Feys – Beth, 19 maart 1954, (Leuven). Werkrapport van R. Feys over 1954 – 1956: kopie R. Feys – S.C. Kleene (president ASL), 22 november 1956, (Louvain); brief Feys – Beth, 22 november 1956, (Louvain).

⁵⁸⁹R. Feys, F.B. Fitch, *Dictionary of symbols of mathematical logic*, Amsterdam (NH), 1969.

⁵⁹⁰Brief Tarski – Beth, 7 juni 1950.

⁵⁹¹Brief Beth – Tarski, 14 juni 1950.

⁵⁹²Volledige titel: ‘Arithmetical classes and types of algebraic systems, I.General properties of arithmetical classes and types by Alfred Tarski, II.Arithmetical classes and types of Abelian groups by Wanda Szmielew’. Plan gezamenlijke publicatie van Tarski en Szmielew: brief Tarski – Beth, 23 augustus 1950.

1950a ontvangen heeft. Volgens Tarski bevatte het hoofdstuk over transfinitie recursie in Beth (1950b) op pagina 122 ff. fouten. Hieraan voegde hij toe: ‘Perhaps it would be a good idea to ask Miss Ilse Novak to study your book and do write you about all errors which she might notice, so that you can remove them from the English edition.’ I. Novak zou aan de hand hiervan tenslotte een recensie maken voor de JSL. Afgaande op de woorden van Tarski had dit niet in de eerste plaats in de bedoeling gelegen. Deze recensie werd mede een aanleiding tot een ruzie tussen Beth en Church. Tarski had bovendien van Beth een manuscript ontvangen over topologische methoden, mogelijk een voorversie van Beth (1951). Ook over dit werk van Beth had Tarski twijfels. Maar gelukkig was hij van plan zelf met Szmielew een ‘outline’ te geven over de topologisering van de theorie van arithmetische klassen. Hiertegen kon Beth dan zijn artikel afzetten. Men kan hierbij opmerken dat Tarski in de loop der tijden nogal wat primeurs aan zijn ‘outlines’ uit zijn Poolse jaren heeft toegeschreven.

Beth vond het plan voor een monografie door Tarski en Szmielew een uitstekend idee.⁵⁹³ Hierna gaat het verschijnen van het boek in rook op. W. Szmielew zou in de loop der tijden nog van zich laten spreken door met K. Borsuk ‘Foundations of geometry’ uit te geven.⁵⁹⁴ Dit is wel bij de uitgeverij Noord-Holland verschenen, maar niet in de reeks Studies in Logic. Het is in dit opzicht te vergelijken met Kleene (1952). Dit boek verscheen in de reeks Bibliotheca Mathematica bij Noord-Holland. De Bibliotheca Mathematica viel onder de redactie van Beths collega’s N.G. de Bruijn, D. van Dantzig en J. de Groot.

Tarski (1948) was een andere vergeefse poging bij Noord-Holland. Dit werk was oorspronkelijk uitgegeven door de RAND-Corporation en later nog een keer door de U(niversity)C(alifornia) Press. In beide gevallen waren de oplagen zeer klein en was de afzet voornamelijk beperkt tot de Verenigde Staten. Er zouden wellicht verbeteringen in aangebracht kunnen worden en de titel veranderd in ‘Completeness and decidability of elementary algebra’.⁵⁹⁵ Beth zag er wel wat in⁵⁹⁶ en nam dienaangaande met directeur Frank van Noord-Holland contact op. Bovendien was de UC Press bereid de rechten af te staan. Er werd gedurende enkele jaren onderhandeld, maar uiteindelijk sprong de uitgave toch af op een weigering van Frank.⁵⁹⁷

Een eveneens door Beth tevergeefs aangezwengeld project betrof de mogelijke bundeling van een aantal door Tarski, Chang en Vaught in *Indagationes Mathematicae* geplaatste artikelen. Met een meer op elkaar afstemmen van dit materiaal en een uitbreiding daarvan dacht Beth het wel in zijn reeks te kunnen inpassen.⁵⁹⁸ Chang, Tarski en Vaught vonden de resultaten niet voldoende geïntegreerd en de totale omvang te klein. En daar bleef het bij.⁵⁹⁹

Bij al dit dienstbetoon van Beth aan Tarski kan men zich afvragen of er wel eens iets in omgekeerde richting gebeurde. Wat hier op lijkt is het behulpzaam zijn van Tarski bij een poging van Beth om stiekem een boek in de VS uit te geven over een econo-

⁵⁹³Brief Beth – Tarski, 30 augustus 1950.

⁵⁹⁴K. Borsuk, W. Szmielew, *Foundations of geometry*, Amsterdam (N.Holland), 1960.

⁵⁹⁵Brief Tarski – Beth, 10 juni 1954.

⁵⁹⁶Brief Beth – Tarski, 17 juni 1954.

⁵⁹⁷Brief Beth – Tarski, 13 februari 1962.

⁵⁹⁸Brief Beth – Tarski, 22 december 1954.

⁵⁹⁹Brief Tarski – Beth, 16 januari 1954.

misch onderwerp. Naast Tarski werd er gebruik gemaakt van een mevrouw McDonald uit Californië om het in de ogen van Beth hem belastende materiaal Nederland uit te smokkelen en naar Tarski te brengen. Ook een zekere J. Lichtveld uit New York werd hiertoe ingeschakeld. Een mogelijke uitgever werd tenslotte gevonden in de Orange County Trust Company, Middletown, NY. Of het boek, wellicht onder pseudoniem, echt is uitgegeven, is tot nu toe bij niet bekend — en indien niet verschenen blijft de vraag, waar het manuscript is gebleven, in het Beth-archief is het niet aanwezig. Aanwezig is wel correspondentie tussen Beth en Tarski.⁶⁰⁰ Ook in het Tarski-archief is tot nu toe nog niets opgedoken.⁶⁰¹ Tarski zou het materiaal naar bovenvermelde uitgeverij doorsturen. Uit de briefwisseling valt op te maken dat de omvang boven de 200 pagina's typoscript gelegen moet hebben. De mogelijke uitgever valt op te maken uit de brief van Beth naar Tarski van 2 november 1952.

Beth had voor zijn geheimhouding ook een reden:⁶⁰²

'These documents do not belong to the field of mathematical logic, but rather to that of economy. [...] This is the first time in my life I hope a manuscript to be extensive.' Beth wenste dit in het geheim te volvoeren, omdat hij in de tijd, waarin dit speelde (1952), bang was om voor een veelschrijver te worden aangezien. Of in de woorden van Beth:⁶⁰³ 'It is perhaps better that you do not inform me of the arrival of these documents as the authorities here might not fully approve these activities outside my proper field.'

Naast beleidsambtenaren en politici konden ook mensen uit andere faculteiten hem lastig vallen. Beth was namelijk niet aangesteld voor de grondslagen van alle vakken, maar in die van de exacte wetenschappen: economie valt daar buiten. Als men hierbij ook nog Beths stukjes over economie van voor de oorlog bekijkt, dan valt op dat zijn belangstelling bovendien een meer economisch vakgericht karakter had, en niet zozeer een filosofische benadering inhield. Vanwege het ontbreken van het typoscript dien-aangaande blijft dit natuurlijk speculatie. Een achterliggende gedachte was misschien dat dit zijn positie als iemand, die in onderhandelingen was om een eigen instituut te verkrijgen, kon schaden. De oprichting van het Instituut voor Grondslagenonderzoek was namelijk een vrij moeizaam werk met volgens Beth passieve tegenstand van allerlei zijden. Men dient hierbij in het oog te houden dat in die tijden de Universiteit van Amsterdam nauwer gelieerd was met de gemeente Amsterdam dan tegenwoordig.

Een tweede boekmanuscript, dat door Beth geschreven maar nooit uitgegeven is, was 'Natuur en Geest'.⁶⁰⁴ Dit werk stamt uit de laatste periode van de oorlog en de eerste jaren van na de oorlog. In het begin van de jaren zestig begon Beth met een bewerking om het alsnog uit te geven, maar opnieuw kwam daar niets van. Dit zal niet het enige materiaal blijken te zijn, dat het daglicht niet heeft gezien. In het Beth archief is nog een aantal manu/typoscripten te vinden, die ten dele de indruk maken min of

⁶⁰⁰briefwisseling tussen Beth en Tarski: brief van Beth aan Tarski (weggevalen datum, misschien 23 augustus 1952 gezien de bewoordingen van Tarski in zijn brief van 26 oktober 1952) en drie ontvangstbrieven van Tarski (Berkeley, poststempel 19 november 1951; van 26 oktober 1952; en van 21 december 1952).

⁶⁰¹Steven Givan.

⁶⁰²Brief Beth – Tarski, 18 oktober 1951.

⁶⁰³Brief Beth – Tarski, 18 oktober 1951.

⁶⁰⁴Dit is wel binnen het Beth Archief aan te treffen.

meer klaar te zijn.

Naast deze werken, waar al manuscripten voor aanwezig waren, had Beth ook plannen, die niet veel verder zijn gekomen dan het stadium van plan. Eén daarvan bestond uit het schrijven van een werk over de Nederlandse wijsbegeerte:⁶⁰⁵

‘Er bestaan wel een aantal publicaties over het onderwerp Nederlandse Wijsbegeerte, maar mij staat iets anders voor ogen. In de eerste plaats wil ik het wijsgerige leven van onze tijd (te beginnen met, zeg 1900) in zijn volle omvang behandelen, zonder eenzijdig de nadruk te leggen op de een of andere school of richting, en ten tweede wil ik de nodige aandacht geven aan de niet-wijsgerige (sociale, wetenschappelijke, godsdienstige, politieke, ...) factoren in de beoefening van de wijsbegeerte, en aan de invloed van onze geschiedenis en van ons onderwijs-stelsel, om slechts enkele punten te noemen.’

Beth wilde dit in een internationale taal doen, want:⁶⁰⁶ ‘Een verdere overweging is, dat de Nederlandse wijsbegeerte buiten ons land bijzonder weinig bekend is. Mijn eigen werk stuit soms op wanbegrip, doordat men niet bekend is met de ‘background’ ervan. Anderzijds blijkt men wel degelijk belangstelling te hebben voor nadere opheldering terzake.’ Of men er veel mee opschiet is de vraag. Sommig buitenland blijft volhardend in het niet buiten de eigen grenzen willen kijken. Het meest fraaie voorbeeld hiervan leveren volgens Beth de Fransen: buiten Frankrijk en het Franse taalgebied treft men wel technologie maar geen cultuur, laat staan filosofie, aan.

Deze plannen zijn niet tot een goed einde gekomen. Wel is dit het geval met een enigzins ingeperkte werkzaamheid, namelijk een poging om op een begrijpelijke manier te trachten duidelijk te maken waar hijzelf zijn hele leven lang mee bezig geweest is. Dit gaf aanleiding tot het boek ‘Door wetenschap tot wijsheid’.⁶⁰⁷ Na Beths overlijden is dit, door J.J.A. Mooij en E.M. Barth verzorgd, als Beth (1964) uitgegeven. Een ander boek, dat Beth op het oog had was een boekje met de titel ‘Praktische logica’.⁶⁰⁸ Dit boek wenste hij te schrijven met onder anderen de taalkundigen als doelgroep. Steeds meer kreeg Beth te maken met het geschikt maken van zekere wiskundige technieken voor taalkunde. Hiervoor had men aanvankelijk wel toepassingen van statistische methoden, maar in het begin van de jaren zestig kreeg men belangstelling naar wat de theorie van de formele talen, machinemodellen en logica te bieden hadden. Ook in zijn werkzaamheden in verband met een Euratom-contract zouden deze relaties tot de taalkunde steeds zwaarder gaan wegen. Met de titel ‘Moderne logica’ werd dit werk, eveneens door J.J.A. Mooij en E.M. Barth verzorgd, als Beth (1967) posthuum uitgegeven.

Uit Beths bovenstaande uitgaven en plannen daartoe kan men zijn brede belangstelling en zijn erkenning van samenhang van diverse wetenschapsgebieden aflezen.

⁶⁰⁵Citaat uit de brief Beth – H.J. Prakke (van Gorcum Uitgeverij), 11 oktober 1957. Brief H.J. Prakke (van Gorcum Uitgeverij) – Beth, 9 oktober 1957

⁶⁰⁶Brief Beth – H.J. Prakke (van Gorcum Uitgeverij), 11 oktober 1957.

⁶⁰⁷Brief Beth – H.J. Prakke (van Gorcum Uitgeverij), 27 februari 1962, Beth – ZWO, 2 december 1958, (hierbij een klad).

⁶⁰⁸Brief Beth – A. Reidel (Reidel Uitgeverij), 19 januari 1962.

4.3 Journal of Symbolic Logic

Het andere nog te bespreken redacteursschap, of beter recensentenschap, werd door Beth voor de Journal of Symbolic Logic [JSL] verricht. Tot het recensiewerk voor de JSL was Beth al in 1938 door A. Church aangezet.⁶⁰⁹ In een brief van 11 december 1939 kwam de vraag van Church of Beth er zin in had om consulting editor, met de taak om recensies samen te stellen, te worden.⁶¹⁰ Dit aanbod werd door Beth direct geaccepteerd. De bedoeling was dat Beth recensies zou gaan afleveren van vooral in Europa verschenen publicaties. Als eerste was werk van O. Helmer, M. Strauss, C.G. Hempel en P.G.J. Vredenduin aan de beurt. In de voorgaande brief merkte Church overigens ook op:

‘[A]ccount must be taken of the possibility that the European war (or wars) should develop in such a way as to make it impossible for you to continue your work for the Journal. In that case we would prefer, rather than have you resign your position, that it simply be held in abeyance until such time as circumstances should make it possible for you to take up your work for us again.’

Tot het in oorlog geraken van de Verenigde Staten (december 1941) was het voor Beth mogelijk om recensies af te blijven leveren. Wel was Beth er door Church op gewezen dat door middel van de in het neutrale Zwitserland verblijvende P. Bernays wellicht mogelijk was nog berichten door te zenden.⁶¹¹ Pas na 1945 kon er weer contact worden opgenomen met de redactie van de JSL. Al snel (1941) had Beth voor het recensiewerk de hulp van E.J.E. Hüffer er bij gehaald.⁶¹² Later in juni 1950 werden door Kleene tijdens een verblijf in Nederland pogingen in het werk gesteld om de JSL in Groningen bij de firma Noordhoff gedrukt te krijgen vanwege de hoge kosten voor dat werk in de Verenigde Staten.⁶¹³ Ook Beth had met het afwikkelen van de contractbesprekingen bemoeienis.⁶¹⁴ Gezien het groeiende belang in Europa leek het beter ook een managing editor in Europa te hebben. Het voorstel was om hiertoe A. Borgers aan te stellen. Beth had hiertegen bezwaren en wilde liever J. Dopp uit Leuven.⁶¹⁵ Dopp had daar echter geen zin in.⁶¹⁶ De keuze van Borgers werd door Beth afgeraden vanwege de koppigheid van Borgers en de slechte ervaringen met het vertalen van Tarski (1946). Tarski zelf wenste geen oordeel over Borgers uit te spreken.⁶¹⁷ Feys liet zich in deze zaak ten faveure van Borgers uit en vond dat moeilijkheden bij het één niet noodzakelijk moeilijkheden bij het ander hoeven in te houden.⁶¹⁸ Borgers is

⁶⁰⁹Begin recensiewerk door Beth voor JSL: brief A. Church – Beth, 24 september 1938, (Princeton, N.J.).

⁶¹⁰Beth consulting editor: A. Church – Beth, 11 december 1939, (Princeton, N.J.).

⁶¹¹Brief A. Church – Beth, 30 maart 1941, (Princeton, NJ).

⁶¹²Church accoord met Hüffer: brief A. Church – Beth, 19 november 1941, (Princeton).

⁶¹³Mededelingen aan bestuur van ASL en redactie van JSL door C.D. Firestone (secretaris ASL), gedagtekend 17 december 1951, (New Brunswick, New Jersey).

⁶¹⁴Onderhandelingen: brief Noordhoff – Beth, 28 november 1952, (Groningen). Beth schrijft dat de ASL hem verzocht heeft in deze kwestie te adviseren: brief Beth – Noordhoff, 25 september 1952. Ontwerpcontract tussen ASL (JSL) en Noordhoff, gedagtekend 8 april 1952.

⁶¹⁵Beth hierover aangeschreven: brief J.B. Rosser (president ASL) – Beth, 28 juni 1952. Beth heeft bezwaren tegen Borgers: brief Beth – J.B. Rosser, 25 juli 1952, (Princeton).

⁶¹⁶Brief R. Feys – Beth, 12 augustus 1952, (Louvain).

⁶¹⁷Brief Tarski – Rosser, 7 juli 1952).

⁶¹⁸Brief Feys – Rosser, 5 augustus 1952).

uiteindelijk aangesteld.

Beth zelf beëindigde zijn recensiewerkzaamheden in 1951.⁶¹⁹ De oorzaak hiertoe lag in onenigheid met de door Church uitgezette lijn van het redactiewerk in verband met recensies. Al her en der is er melding gemaakt van deze zaken. In de eerste plaats de recensies door Bennett van Beth (1948*b*) en door Novak van Beth (1950*b*). Daarnaast speelde ook de wijze, waarop Franstaligen behandeld werden, een rol.⁶²⁰ Novak had indertijd voor plaatsing van haar recensie van Beth (1950*b*) deze al naar Beth opgestuurd. De wijze, waarop dit gebeurde leek er een van vriendelijkheid en het willen laten zien dat het boek van Beth netjes besproken was en dat daar veel arbeid in was gestoken. Beth vond echter dat er door haar teveel aandacht aan trivialiteiten en verschrijvingen cq. zetfouten besteed werd. Volgens hem leek het geheel zo een afkraken en niet recenseren — echt afkraken mocht namelijk niet volgens de officiële redactierichtlijnen voor JSL-recensenten. Hij meende derhalve dat de recensie in deze bewoordingen niet in de JSL geplaatst kon worden. Church wees in scherpe bewoordingen de bezwaren van Beth af en bleef achter Novak staan.⁶²¹ Hij kon ook moeilijk anders voordat de recensie verschenen was. Het was hem overigens ook niet mogelijk om bij al het werk van recensenten van te voren te kijken of het wel helemaal klopte. In het geval van Bennett was dat dan ook nog moeilijk vanwege de taal, waarin Beths boek geschreven was.⁶²² In 1929 had Church weliswaar een semester in Amsterdam doorgebracht en begreep hij wel het een en ander van het Nederlands, desondanks las iets dergelijks niet vlot weg.⁶²³ Betreffende het recensiewerk van Franstaligen kan worden opgemerkt dat Church moest toezien dat zijn blad een zekere wetenschappelijke standaard vertoonde en niet met twee maten mat bij het recensiewerk.⁶²⁴ Church was als redacteur van de JSL werkzaam als redacteur en niet als onderhandelaar met Fransen in verband met in Europa zich afspelende aangelegenheden. Wat Beth wilde kwam eigenlijk neer op een vermenging van wetenschapspolitiek en wetenschap, Church ging daar niet op in.⁶²⁵ Church had met de ASL van doen, dat wel internationaal georiënteerd was, maar geen internationale organisatie met nationale vertegenwoordigingen was, derhalve had het voor Church ook geen directe repercussies.⁶²⁶

Overigens was het zo dat Beth in zijn recensies, als hij het er ergens niet mee eens was, dit ook vermeldde, en er niet bij nadacht wat dit voor gevolgen kon hebben voor de auteur. En ook Beth heeft wel eens een minder positieve, maar wel ter zake doende recensie over werk van de Franstalige Piaget geplaatst. In verband hiermee kreeg hij overigens tot zijn verbazing een vriendelijke brief van Piaget terug, die zodoende met hem contact zocht om daardoor nog wat op te steken.

⁶¹⁹Opzeggen consulting editor-schap door Beth: brief Beth – A. Church, 30 juni 1951.

⁶²⁰Klachten door Beth over recensies betreffende Fransen: o.a. brief Beth – A. Church, 26 augustus 1950, brief A. Church – Beth, 15 september, (Princeton).

⁶²¹Brief A. Church – Beth, 22 juni 1951, (Princeton, N.J.).

⁶²²Church gaat niet op voor Beth bevredigende wijze in op de klachten van Beth over recensie door Bennett: brief A. Church – Beth, 11 maart 1949, (Princeton).

⁶²³Semester in Amsterdam: brief A. Church – Beth, 21 september 1941, (Princeton, NJ), maar zie ook Brouwer (2011).

⁶²⁴???

⁶²⁵Church ging niet in op Beths suggesties om politiek en wetenschap dooreen te mengen: brieven Beth – A. Church, 29 juli 1950, en 26 augustus 1950.

⁶²⁶Brieven A. Church – Beth, 3 augustus 1950 en 15 september 1950 (Princeton).

De door Beth over deze zaken aangeschreven S.C. Kleene meende dat bepaalde wrijvingen wellicht ten dele uit culturele verschillen verklaard konden worden:⁶²⁷ ‘It is my impression that in America it is the custom to have more give and take in criticism between recognized scholars, without offense being given or prestige being damaged, than in Europe.’ Of om in de opbeurende woorden van Church te spreken:⁶²⁸ ‘Frankly, a man who publishes his work thereby submits it to general opinion, and must be prepared to find that some opinions at least are not in accord with his own.’

Beth kon zich in dit alles niet vinden. Al op 14 februari 1949 had hij aan Church de volgende verandering in het redactiebeleid voorgesteld:⁶²⁹

‘The editors [JSL] should examine the complaint [i.c. de berecenseerde] as to its material foundation, eventually by asking for the opinion of other people who are in a position to judge the facts. If it appears that a review contains gross misstatements, they should invite the reviewer to rectify these latter. If the reviewer refuses to do so, the editors themselves should publish a rectification.’

Het antwoord van Church was te verwachten:⁶³⁰ ‘I regret very much to have reply that the proposal in your letter of February fourteenth is entirely out of the question.’ Het toegeven zou naast andere bezwaren ook een te grote hoeveelheid extra werk voor de redactie betekenen en een grote hoeveelheid aan ruimte in JSL voor de opeenvolgende rectificaties. Men kan dan wel aan de gang blijven. Wie wil dan trouwens nog recenseren voor de JSL, als men een dergelijke controle achteraf krijgt. Tegen de onmogelijkheid volgens Church om volledig het afgeleverd recensiewerk te controleren kan men inbrengen dat in de beginperiode af en toe recensies door Beth niet direct geplaatst werden, omdat Church het een en ander op het gebezigde Engels of op de behandeling zelf aan te merken had. Maar goed, afgezien daarvan kon Church natuurlijk niet als redactiepolitiek betreffende recensies gaan volgen dat hij eigenmachtig her en der veranderingen aan kon gaan brengen.

Op 30 juni 1951 deelde Beth derhalve aan Church mee dat hij verder afzag van het werk van consulting editor en recenserende werkzaamheden voor de JSL — ondanks de aandrang van Church om toch nog werk te blijven verrichten en het werk niet zo snel op te geven.⁶³¹ Pogingen om Beth om te praten tijdens discussies te Bryn Mawr tijdens zijn reis van 1952 door de Verenigde Staten mislukten toen hij kort daarop in een nieuw JSL-nummer wederom recensies zag, waar hij het niet mee eens was (namelijk Chisholm over Britzelmayer). Church betreurde het dat Beth niet op zijn besluit terugkwam. In verband met het redactiebeleid meende Church bovendien:⁶³²

‘As matters stand, of course the Journal neither undertakes nor claims any consistency of policy in regard to the critical content of reviews, and I do not believe that any one credits us with this. Inconsistencies among the expressions of opinion by different reviewers must indeed be obvious to any reader, and even flatly contradictory opinions on the same point by different reviewers are not far to seek.’

⁶²⁷Brief S.C. Kleene – Beth, 10 juli 1951.

⁶²⁸Brief A. Church – Beth, 11 maart 1949.

⁶²⁹Brief Beth – A. Church, 14 februari 1949.

⁶³⁰Brief A. Church – Beth 11 maart 1949.

⁶³¹Brief Beth – A. Church, 12 januari 1952, (Berkeley).

⁶³²Brief A. Church – Beth, 21-januari 1951(?), moet zijn 1952), (Princeton).

Dit was precies hetgeen waar Beth tegenin ging. Voor echte mathematische logici gaat dit redactiebeleid wel goed, echter:⁶³³

‘Outsiders, however, will a priori expect the Journal to present the highest degree of consistency attainable, and I think they have a right to do so; [. . .] These outsiders will occasionally consult the Journal, and they will accept the reviews at their face value. Everybody will be inclined to do so, if there is no possibility to check the reviews against the books and papers reviewed.’

Juist in Europa heeft men met veel van dit soort mensen te maken, die dan ook nog vaak het nodige hebben in te brengen bij benoemingen en aanstellingen. De volgende uitspraak van R. Feys hierover is exemplarisch:⁶³⁴ ‘[I]k denk dat in ons land [België] de meeste mathematici Gonsseth-Piaget als de leiders van de moderne logica zullen noemen.’ Hiertegen had Church al bij een eerdere gelegenheid ingebracht dat de JSL in de eerste plaats juist voor mathematische logici bedoeld was, en niet voor ‘outsiders’. Geen van de partijen gaf toe en derhalve bleef Beth bij zijn besluit. In de loop van 1952 was Church tenslotte van plan een aantal taken van managing editor van de JSL neer te leggen om zich daarna volledig aan de recensies te kunnen wijden.⁶³⁵

4.4 Nawoord

Wat hebben Beths redactionele bezigheden opgeleverd? Voor de JSL kon Beth geen eigen beleid gaan voeren: hij had zich te schikken of weg te gaan. Anders lag het bij de *Studies in Logic*. Als men de periode van het ontstaan van de boekenreeks tot 2002 bekijkt is er duidelijk verschil in uitgebracht materiaal. Toen Beth nog redacteur was werd er meer en in breder verband uitgegeven. Daarna is men er toe overgegaan strikt mathematisch logisch werk uit te laten komen. Tenslotte is door Elsevier de serie opgeheven.

5 Supplementen

5.0.1 Afkortingen van organisaties

AIPS — Académie Internationale de Philosophie des Sciences
ANTW — Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte (en Psychologie)
ANVW — Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte
ASL — Association for Symbolic Logic
CI — Centrale Interfaculteit
DLMPS
FISP — Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie
HSS — History of Science Society
ICHS (CIPHS) — International Council of Humanistic Sciences
ICSU — International Council of Scientific Unions
IIST — Institut International des Sciences Théoriques

⁶³³Brief Beth – A. Church, 29 januari 1952, (Berkeley).

⁶³⁴Brief R. Feys – Beth, 30 maart 1954, (Leuven).

⁶³⁵Brief J.B. Rosser (president ASL) – Leden council ASL, 28 juni 1952, (Ithaca, NY).

IMU — International Mathematical Union
IUHPS — International Union of History and Philosophy of Science
IUHS (UIHS) — International Union of History of Science
IUPS (UIPS) — International Union of Philosophy of Science
JSL — Journal of Symbolic Logic
KNAW — Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
PSA — Philosophy of Science Association
SILPS — Société Internationale de Logique et de Philosophie des Sciences
UNESCO — United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
UvA — Universiteit van Amsterdam
WK — Wiener Kreis

5.0.2 Bronnen

De volgende vier archieven zijn gebruikt:

Archief E.W. Beth
Archief A. Heyting
Archief A.S. Troelstra
Archief L.E.J. Brouwer

De archieven (Beth, Brouwer Heyting, Troelstra) zijn in bewaring genomen door het Noord Hollandse Archief te Haarlem. Van de archieven van Beth, Troelstra en Heyting is er inventaris opgemaakt. De inventaris van het Beth-archief (Velthuys-Bechthold, 1995) is te vinden en te koop bij het Noord-Hollands Archief te Haarlem. De inventarissen van het Heyting- (samensteller A.S. Troelstra) en Troelstra-archief (samensteller P. van Ulsen) zijn te vinden bij het Noord-Hollands Archief en tevens elektronisch op de website van UvA-ILLC (Universiteit van Amsterdam, Institute for Logic, Language and Computation, verbonden aan de Science Faculty). Van het Brouwer-archief is er geen inventaris, echter vanwege de elektronische brievenuitgave Brouwer (2011) is het voldoende om naar deze uitgave te verwijzen; deze uitgave doet hier tevens dienst als archief. Het bij leven uitgegeven materiaal van Troelstra en Heyting is voldoende vermeld in hun respectievelijke inventarissen. Voor Brouwer is dit te vinden in Brouwer (2011). Alleen van Beth is er geen goede opsomming aanwezig. Men kan het ten dele vinden bij de opsomming door Frits Staal (Staal, 1965) of het bijeen sprokkelen in de inventaris van Beth. Vandaar dat ook hier een bibliografie door P. van Ulsen is toegevoegd. De bibliotheca E.W. Beth is te vinden op het ILLC. Het archief van Brouwer heeft als uiteindelijke opslag het archief in Haarlem. Als beheerders treedt het Wiskundig Genootschap op. Een deel (correspondentie) van het Brouwer-archief is uitgegeven als Brouwer (2011). Hierdoor worden stukken uit het archief van Brouwer niet met de woorden Brouwer-archief, maar als Brouwer (2011) gekarakteriseerd, wanneer daarnaar verwezen wordt.

Van de bij het Beth archief berustende stukken is geen vermelding opgenomen dat zij uit dat archief afkomstig zijn. Het zal de lezer opvallen dat bij de niet van een archiefnaam voorziene stukken —dus Beth— brieven afkomstig zijn van en naar Beth, maar ook van en naar anderen, dus afzender en ontvanger geen Beth. Dit komt doordat Beth niet alleen correspondentie van of naar hemzelf bewaarde, maar uit hoofde van

zijn vele functies ook andere correspondentie in handen kreeg: veelal als copieën, maar ook als originelen.

5.0.3 Dankbetuiging.

In de eerste plaats dient hier NWO genoemd te worden. Zonder de financiële steun van deze instelling was dit onderzoek niet mogelijk geweest. Als tweede is het de aanvragende instantie: Filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Prof.dr. F. Muller was hierbij de aanvrager en de projectleider van dit onderzoek. Het Institute for Logic, Language en Computation aan de Science Faculteit van de UvA, en haar directeur Y. Venema hebben de ruimte gegeven onderzoek in Amsterdam uit te voeren. Daarnaast zijn er de leden van het toezicht, die het programma mede hebben onderschreven en getrouw aanwezig zijn geweest bij de tweemaandelijksse colloquia, die in dit kader gehouden werden. In het bijzonder kunnen verder prof. dr. H. de Swart, prof.dr. H. Visser en dr. B. Willink vermeld worden voor hun werkzaamheden.

6 Bibliografie

Referenties

- Baayen, P.C. (1978), 'Wiskundig Genootschap, 1778-1978: some facts and figures concerning two centuries of the Dutch Mathematical Society', *Nieuw Archief voor Wiskunde, serie 3* **26**, 177–205. Op internet onder: Koninklijk Wiskundig Genootschap geschiedenis.
- Bartling, D. (1958/59), 'Uit de geschiedenis der Algemene Nederlandse Vereniging voor Wijsbegeerte van 1934 – 1946', *Algemeen Nederlands Tschrift voor Wijsbegeerte* **51**, 24–30.
- Bergmans, L.J.M. (2000), Mannoury, significa, Wiener Kreis en Unity of Science, in G. Alberts & H. Blauwendraat, eds, 'Uitbeelden in wiskunde, Proceedings van het symposium Van Dantzig 2000 ter gelegenheid van de 100ste geboortedag van David van Dantzig op 23 september 2000', CWI Publications Varia, CWI, Amsterdam, chapter 2, pp. 21–37.
- Beth, E.W. (1936/37), 'De significa van de pasigrafische systemen, Bijdrage tot de psychologie van het wiskundig denkproces', *Euclides* **13**, 145–158.
- Beth, E.W. (1939), 'De paradoxen', *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* **32**(3), 193–208. En 'Annalen van het Genootschap voor Wetenschappelijke Philosophie' **9** (3), 41-56.
- Beth, E.W. (1946), Over significa als tak van de moderne exact-wetenschappelijke wijsbegeerte, Voordrachten gehouden op 11, 16, 22 en 30 Januari 1946 te Amsterdam, ten huize van mevrouw P.C. Fiedler-Pastoor [Beths latere echtgenote] voor genodigden; ms. in Beth-archief.

- Beth, E.W. (1946/47), 'Logical and psychological aspects in the consideration of language', *Synthese* **5**, 34–37.
- Beth, E.W. (1948a), 'Betekenis van wijsgerige congressen, Mens, mensheid, menselijkheid', *Elseviers Weekblad*. Aflevering van 17-7-1948.
- Beth, E.W. (1948b), *Natuurphilosophie*, number 30 in 'Noordduijn's Wetenschappelijke Reeks', J. Noordduijn, Gorinchem. 230 pp.
- Beth, E.W. (1948c), Significs and logic, Two conceptions of language within the philosophy of science, in 'Feestbundel aangeboden door vrienden en leerlingen aan prof.dr. H.J. Pos', Noord-Holland, Amsterdam, pp. 86–95. (ter gelegenheid van het bereiken van de 50jarige leeftijd op 11 Juli 1948).
- Beth, E.W. (1949a), Critische beschouwing over de significa, Lezing, in de notulen van het Genootschap voor Psychische Massahygiëne van de vergadering op 11 April 1949 in het Persinstituut te Amsterdam, stencil, in Beth-archief.
- Beth, E.W. (1949b), 'Eenheid der wetenschap', *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* **41**, 249–256. En 'Annalen van het Genootschap voor Wetenschappelijke Philosophie' **18**, 57-64.
- Beth, E.W. (1950a), 'General logic and semiotics', *Philosophie* (11), 3–16. Actualités Scientifiques et Industrielles 1089.
- Beth, E.W. (1950b), *Les fondements logiques des mathématiques*, number 1 in 'Collection de logique mathématique, série A', Gauthiers-Villars, Nauwelaerts, Paris, Louvain. (224 pp.). (1955² herzien, 244 pp.). (En als *I fondementi logici della matematica*, Milano (Feltrinelli), (1963), (XVI + 321 pp.)).
- Beth, E.W. (1951), 'A topological proof of the theorem of Löwenheim – Skolem – Gödel', *Indagationes Mathematicae* **13**, 437–444.
- Beth, E.W. (1953a), 'On Padoa's method in the theory of definition', *Indagationes Mathematicae* **15**, 330–339.
- Beth, E.W. (1953b), Signifika, Typoscript, 7pp., na 1953, in Beth-archief.
- Beth, E.W. (1953c), 'Some consequences of the theorem of Löwenheim – Skolem – Gödel – Malcev', *Indagationes Mathematicae* **15**, 66–71.
- Beth, E.W. (1956), 'Verheffing der geestelijke volkskracht, Amersfoortse School voor Wijsbegeerte 40 jaar', *Elseviers Weekblad* p. 4. (E.W. van 23 september 1956).
- Beth, E.W. (1958a), 'On Mannoury's method', *Synthese* **10a**, 432–439. (Synthesenummer gewijd aan Mannoury i.v.m. diens overlijden in 1956).
- Beth, E.W. (1958b), 'Twee jubilea in de Nederlandse wijsbegeerte', *Elseviers Weekblad* p. 44. (E.W. van 1 november 1956).

- Beth, E.W. (1959), *The foundations of mathematics. A study in the philosophy of sciences*, Studies in Logic, North-Holland, Amsterdam. (XXVI + 722 pp.; 1965, 2e druk, herzien, North-Holland, (XXVIII + 741 pp.; 1966, 3e druk, Harper).
- Beth, E.W. (1960), ‘Semantics of physical theories’, *Synthese* **12**, 172–175.
- Beth, E.W. (1961a), ‘Modernisme in de wetenschap’, *Tirade* pp. 75–87.
- Beth, E.W. (1961b), ‘Opmerkingen over analytische wijsbegeerte’, *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* **53**(5), 225–230.
- Beth, E.W. (1964), *Door wetenschap tot wijsheid, Verzamelde wijsgerige studiën*, van Gorcum – Prakke, Assen. (146 pp.). (bezorgd door E.M. Barth en J.J.A. Mooij). (In 1968 in het Engels als *Science, a road to wisdom*, Dordrecht (Reidel), (XIII + 123 pp.)).
- Beth, E.W. (1965), *Mathematical thought, An introduction to the philosophy of mathematics*, number 11 in ‘Synthese Library’, Reidel, Dordrecht. (XII + 208 pp.). (bezorgd door E.M. Barth, J.J.A. Mooij).
- Beth, E.W. (1967), *Moderne logica*, van Gorcum – Prakke, Assen. (184 pp.; bezorgd door J.J.A. Mooij en E.M. Barth). (1969²). (in het Engels als *Aspects in modern logic*, Dordrecht (Reidel), (1970), (176 pp.)).
- Beth, E.W. & Tarski, A. (1956), ‘Equilaterality as the only primitive notion of euclidean geometry’, *Indagationes Mathematicae* **18**, 462–467.
- Birkhoff, G. & von Neumann, J. (1936), ‘The logic of quantum mechanics’, *Annals of Mathematics*, 2e reeks, **37**, 823–843.
- van Bochove, A. (1986), *Waarom het leger de oorlog verloor, Het debat tussen Gerrit Mannoury en Otto Neurath over taal en kennis, 1937-1940*, Technical report, Universiteit Groningen, Groningen. Doctoraalscriptie, 82pp.
- Brouwer, L.E.J. (1911), ‘Recensie op Mannoury, Meth. und Phil z. Elemt.Math.’, *Nieuw Archief Wiskunde* (2) **9**, 199–201.
- Brouwer, L.E.J. (1948), ‘Essentieel negatieve eigenschappen’, *Indagationes Mathematicae* **10**, 322–323.
- Brouwer, L.E.J. (2011), *Companion to the ‘Selected correspondence of L.E.J. Brouwer’*, Springer. (ed. D. van Dalen), elektronisch boek (ebook).
- Burdman, A. & Feferman, S. (2004), *Alfred Tarski, Life and logic*, Cambridge UP, Cambridge.
- Carnap, R., Hahn, H. & Neurath, O. (1929), *Wissenschaftliche Weltauffassung der Wiener Kreis*, Veröffentlichungen des Vereins Ernst Mach, Wolf Verlag, Wien. Sonderabdruck.

- Cat, J. (2013), The Unity of Science, in E.N. Zalta, ed., ‘Stanford Encyclopedia of Philosophy’, Stanford Center for the Study of Language Information, Stanford. first published 2007; rev. 2013; e-book.
- Cat, J. (2014), Otto Neurath, in E.N. Zalta, ed., ‘Stanford Encyclopedia of Philosophy’, Stanford Center for the Study of Language Information, Stanford. first published 2010; e-book.
- van der Corput, J.G. (1948), Wiskunde, in K.F. Proost & J. Romein, eds, ‘De wetenschappen van natuur, mens en maatschappij’, Vol. 2 of *Geestelijk Nederland 1920-1940*, Kosmos, Amsterdam, pp. 255–291.
- van Dalen, D. (1999), *Mystic, geometer and intuitionist, The life of L.E.J. Brouwer (1881-1966), The dawning revolution*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford.
- van Dalen, D. (2000), ‘Brouwer and Fraenkel on intuitionism’, *The Bulletin of Symbolic Logic* **6**(3), 284–310.
- van Dalen, D. (2001), *L.E.J. Brouwer, Een biografie, Het heldere licht van de wiskunde*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- van Dalen, D. (2005), *Mystic, geometer and intuitionist, The life of L.E.J. Brouwer (1881-1966), Hope and disillusion*, Vol. II, Clarendon Press, Oxford.
- van Dantzig, D. (1946), Wiskunde, logica en ervaringswetenschappen, syllabus, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- van Dantzig, D. (1946/47), College capita selecta waarschijnlijkheidsrekening voor mathematici (candidaten), syllabus, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- van Dantzig, D. (1947a), ‘On the principles of intuitionistic and affirmative mathematics 1’, *Indagationes Mathematicae* **9**, 430–440. (KNAW, Section of Science: meeting June 28, 1947).
- van Dantzig, D. (1947b), ‘On the principles of intuitionistic and affirmative mathematics 2’, *Indagationes Mathematicae* **9**, 506–517. (KNAW: meeting June 28, 1947).
- van Dantzig, D. (1956a), ‘Is $10^{\exp(10^{\exp(10)})}$ een eindig getal?’, *Dialectica* **9**, 273–277.
- van Dantzig, D. (1956b), ‘Mannoury’s impact on philosophy and significs’, *Synthese* **10**(10a), 423–431. artikel n.a.v. G. Mannoury’s overlijden in 1956. Mannoury gedennummer van Synthese.
- van Dantzig, D. (1957), ‘Mannoury’s significance for mathematics and its foundations’, *Nieuw archief voor wiskunde* **5**, 1–18.
- Derkx, P.H.J.M. (1994), *H.J. Pos, 1898–1955: Objectief en partijdig. Biografie van een filosoof en humanist*, Verloren, Hilversum. (dissertatie, Univ. v. Humanistiek Utrecht, 1994.).

- Feferman, S. (1986), Gödel's life and work, in S. Feferman, ed., 'Kurt Gödel Collected Works I', Oxford UP, New York, chapter 1, pp. 1–36.
- Gericke, H. (1966), 'Aus der Chronik der Deutschen Mathematiker-Vereinigung', *Jahresberichte der DMV*. Festvortrag 13.IX.1965, Freiburg i. Breisgau. Hier gebruikt Sonderdruck 1980 met extra gegevens over leden, etc (Teubner, Stuttgart).
- G.Mannoury (1956), 'After thirty years', *Synthese* **10**(3), 13–14.
- de Groot, A.D. (1943/44), 'Toegepaste kennis- en taalkritiek', *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* **37**, 110–120, 155–165. dl.1 (110-120), dl.2 (155-165).
- Hendriks, A. (2016), Propositional logics with choice negation, (draft, 26 februari 2016).
- Heyting, A. (1925), Intuitionistische axiomatiek der projectieve meetkunde, PhD thesis, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam. Noordhoff uitgeverij, Groningen; promotor L.E.J. Brouwer.
- Heyting, A. (1934), *Mathematische Grundlagenforschung. Intuitionismus, Beweistheorie*, Ergebnisse der Mathematik und ihre Grenzgebiete, Springer, Berlin.
- Heyting, A. (1956), *Intuitionism, An introduction*, Studies in logic, North-Holland. (1966², 1971³, both revised).
- Heyting, A. (1968), Is de toekomst der wiskunde voorspelbaar?, Als e-report, in de reeks ILLC-inaugurals and valedictories.
- Hodges, W. (2012), DLMPS — Tarski's vision and ours, Technical report, 14th Int. Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science, 2011, Nancy. edited and updated version of the presidential address.
- Jordan, P. (1934), 'Quantenphysikalische Bemerkungen zur Biologie und Psychologie', *Erkenntnis* **4**, 215–252.
- Kleene, S.C. (1952), *Introduction to metamathematics*, number 1 in 'Bibliotheca Mathematica', North-Holland—Noordhoff, Amsterdam—Groningen. (1959²).
- Klomp, H.A. (1997), *De relativiteitstheorie in Nederland*, Epsilon Uitgaven, Utrecht. (n.a.v. dissertatie 1997, Groningen).
- Knegtman, P.J. (1998), *Een kwetsbaar centrum van de geest, de Universiteit van Amsterdam tussen 1935 en 1950*, Amsterdam University Press, Amsterdam. (n.a.v. dissertatie 1998).
- Kuratowski, K. (1980), *Half a century of Polish mathematics, Remembrances and reflections*, Oxford–Warszawa. (2e druk: Engelse vertaling).
- Kuipers, K. (1958/59), 'Het Genootschap van wetenschappelijke Philosophie', *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte* **51**, 31–37.

- Mannoury, G. (1909), *Methodologisches und Philosophisch zur Elementar-Mathematik*, Visser, Haarlem.
- Mannoury, G. (1929/1930a), De signifische grondslagen der verzamelingenleer, Kollege Mannoury; typoscript 2 pp., onduidelijk of dit van Mannoury is of van A. Heyting als toevoerder.
- Mannoury, G. (1930b), *Heden is het keerpunt: een onuitgesproken verdedigingsrede*, Querido, Amsterdam.
- Mannoury, G. (1934), 'Die signifischen Grundlagen der Mathematik', *Erkenntnis* 4(4), 288–345. *Annalen der Philosophie* 12.
- Mannoury, G. (1939a), 'Causerie', *Synthese* 4, 483–485. Causerie gehouden op de Eerste Signifische Zomerconferentie te Naarden op 15 Juli 1939.
- Mannoury, G. (1939b), 'Nu en morgen, signifische varia', *Synthese* 4, 563–570.
- Mannoury, G. (1947), *Handboek der analytische signifika, Geschiedenis der begripsskritiek*, Vol. 1, F.G. Kroonder, Bussum.
- Mannoury, G. (1948), *Handboek der analytische signifika, Hoofdbegrippen en methoden der signifika, ontogenese en fylogeneese van het verstandhoudingsapparaat*, Vol. 2, F.G. Kroonder, Bussum.
- Mannoury, G. (1949), *Signifika, Een inleiding*, number D2-4 in 'Servire's encyclopaedie, Afdeling logica', Servire, Den Haag.
- Mannoury, G. (1953), *Polairpsychologische begripssynthese*, Kroonder, Bussum.
- Mannoury, G. & Vuysje, D. (1953/54), 'Semantic and signif aspects of modern theories of communication', *Synthese* 9, 147–156. Issue 3, Nos 3-5. Ninth International Significal Summer Conference; organized by the International Society for Significs.
- Marion (2003), 'Wittgenstein and Brouwer', *Synthese* 137, 103–127.
- Menger, K. (1978), Wittgenstein betreffende Seiten aus einem Buch über den Wiener Kreis, in 'Der Wiener Kreis und der kritische Rationalismus', Akten des 3. internationalen Wittgenstein Symposiums 13. bis 19. August 1978, Kirchberg am Wechsel Österreich.
- Menzler-Trott, E. (2001), *Gentzens Problem. Mathematische Logik im nationalsozialistischen Deutschland*, Vol. I, Birkhäuser, Basel.
- Morris, Ch. (1960), 'On the history of the International Encyclopedia of Unified Science', *Synthese* 12, 517–521.
- Neurath, O. (1946), 'After six years', *Synthese* 5, 77–82. Section Unity of Science Movement; dagtekening 19 dec. 1945, 22 dec. 1945 overleed Neurath.
- Quine, W.V.O. (1985), *The time of my life, an autobiography*, MIT Press, Cambridge Mass.

- Rasiowa, H. (1959), Algebraische Charakterisierung der intuitionistischen Logik mit starker Negation, in A. Heyting, ed., 'Constructivity in mathematics', Studies in logic, Proceedings of the colloquium held in Amsterdam, 1957, North-Holland, Amsterdam.
- Schmitz, H.W. (1990), *De Hollandse signfica, Een reconstructie van de geschiedenis van 1892 tot 1926*, van Gorcum, Assen — Maastricht.
- Staal, J.F. (1965), 'E.W. Beth 1908–1964, (biografie en bibliografie)', *Dialectica* **19**, 158–179. (Revisie bibliografie (maar geen biografie) in: *E.W. Beth, memorial colloquium*, (Paris 1964), (J.L. Destouches ed.), Dordrecht (Reidel), 1967, 121–137).
- Stadler, F. (2001), *The Vienna Circle, Studies in the origins, development and influence of logical empiricism*, Springer, Wien, New York. Engelse vertaling van Duitstalige uitgave uit 1997.
- Tarski, A. (1935), 'Einige methodologische Untersuchungen über die Definierbarkeit der Begriffe', *Erkenntnis* **5**, 80–100.
- Tarski, A. (1936), Grundlegung der wissenschaftlichen Semantik, in 'Actes du Congrès International de Philosophie Scientifique, Sorbonne, Paris 1935', 1936-390-III, Actualités scientifiques et industrielles, Hermann, Paris. Langage et pseudopblèmes.
- Tarski, A. (1943/44), 'The semantic conception of truth', *Philosophy and Phenomenological Research* **3**, 341–376.
- Tarski, A. (1946), *Introduction to logic and the methodology of deductive sciences*, 2 (revised) edn, Oxford University Press, New York. (translated by O. Helmer).
- Tarski, A. (1948), A decision method for elementary algebra and geometry, R 109, Rand, Santa Monica.
- Tarski, A. (1953), *Inleiding tot de logica, en tot de methodeleer der deductieve wetenschappen*, Noord-Holland. (Nederlandse bewerking door E.W. Beth van Tarski's 'Introduction to logic' uit 1946).
- Tarski, A. (1956), *Logic, semantics, metamathematics, Papers from 1923 to 1938*, Clarendon, Oxford. (Eng. vertalingen door J. Woodger).
- Übel, Th. (2011), Vienna Circle, in E.N. Zalta, ed., 'Stanford Encyclopedia of Philosophy', Stanford Center for the Study of Language Information, Stanford. first published 2006; rev. 2011; e-book.
- Velthuys-Bechthold, P.J.M. (1995), *Inventory of the papers of Evert Willem Beth (1908–1964), philosopher, logician and mathematician, 1920-1964*, Inventarisreeks, Rijksarchief in Noord-Holland, Haarlem.
- Visser, H. (2015), Pseudoproblems, (Voordracht november 2015, Sorbonne, Parijs).
- Vuysje, D. (1961), *Significa in het licht van recente communicatietheorieën*, Reidel, Dordrecht. Openbare les privatdocentschap UvA, 17 oktober 1961.

Willink, B. (2008), Neurath and Mannoury, The clash of significs with logical empiricism, *in* Eschbach, Halewa & Loenhoff, eds, 'Audiatur et altera pars, Kommunikationswissenschaft zwischen Historiographie, Theorie und empirischer Forschung, Festschrift für H. Walter Schmitz', Aachen, pp. 242–254.

Woleński, J. (1989), *Logic and philosophy in the Lwow-Warsaw School*, number 198 *in* 'Synthese Library', Kluwer, Dordrecht.